BÜCHER AUGUSTINISCHER UND FRANZISKANISCHER GEISTIGKEIT

Herausgegeben von der
Arbeitsgemeinschaft Wissenschaft und Weisheit

Erste Reihe: Texte und Forschungen

(Abteilung A: Texte, Band 1)

Erster Band:

Ioannis Duns Scoti Tractatus de Primo Principio

Verlag Herder & Co., G. m. b. H., Freiburg im Breisgau

IOANNIS DUNS SCOTI
TRACTATUS DE PRIMO PRINCIPIO

Editionem criticam

curavit

Marianus Müller OFM

Lector et Doctor Philosophiae ac Theologiae
in Conventu Monaco-Gladbacensi

Herder & Co Friburgi Brisgoviae 1941

Imprimi potest. — Duesseldorpii, die 21. Maii 1940
Fr. Servatius Schittly OFM, Min. Prov.
Imprimatur. — Aquisgrani, die 27. Iulii 1940
Boeckem, Vic. Gen.

Welzel-Druck, Köln-Kalk.

FAUTORI MAGNANIMO

ADIUTORI STRENUO

STUDIORUM AC ARTIUM
PROVINCIAE COLONIENSIS OFM
IMPRIMIS
SOCIETATIS LITERARUM CUI NOMEN
« WISSENSCHAFT UND WEISHEIT »

PATRI SERVATIO SCHITTLY OFM
PROVINCIALI

SACRUM

PRAEFATIO GENERALIS

De scopo huius collectionis.

Cum operis aurei B. Ioannis Duns Scoti, quod inscribitur TRACTATUS DE PRIMO PRINCIPIO, prima editio critica in collectione librorum, cui titulus ‚Bücher augustinischer und franziskanischer Geistigkeit', foras detur et primae seriei huius collectionis ‚Texte und Forschungen' sit tomus primus, quae praefatae novae seriei, praesertim cum aliae collectiones textuum pervestigationumque eorundem iam pridem existant, ratio sit existendi necnon quomodo ad officia instituti ‚Wissenschaft und Weisheit' attineat, hoc in loco primo probandum est.

A prima origine huius instituti ad ea semper contendimus, ut Philosophia ac Theologia Augustino-Franciscanae indolis omni modo temporibus nostris prodesset. Quorum conatuum fundamentum est critica irrecusabilisque editio textuum ad disciplinas philosophicas, theologicas, mysticas spectantium una cum scientiae pervestigationibus de quaestionibus litterariis, cum sint ipsae inevitabilis condicio doctrinalium studiorum.

Cum, editionibus excellentibus perfectisque a viris doctissime eruditis iam diu publicatis, praesertim a collegio Ordinis nostri ad Claras aquas prope Florentiam (Quaracchi-Firenze), fontes Philosophiae ac Theologiae necnon Theologiae mysticae, sicut omnibus nisi fallor persuasum est, sufficienter nondum aperiantur, quia editiones universales operum omnium alicuius auctoris neque a plurimis pretio comparari possunt neque usquam alibi, nisi vero sub difficultatibus diversis, adiri queunt neque sunt utiles ad exercitationes practicas (in seminariis), ideo editiones partiales minoris amplitudinis atque criticae firmitatis, aut opuscula eximii valoris aut textus alicuius thematis undique collectos continentes, pernecessariae sunt, si forte impetum assiduum praebeamus et Philosophiae et Theologiae tam speculativae quam mysticae, quibus nostris temporibus quocumque modo deservire adstricti sumus.

Collectione textuum Augustino-Franciscalium his necessitatibus adaptata adhuc usque nondum existente, operi supra notato sufficere studeat haec nova series ‚Texte und Forschungen', in qua textus philosophici, theologici, mystici locum habeant, investigationibus tamen historicis de causis litterariis tractantibus non exclusis. A textibus minoribus vel thematice collatis, quos praecipue intendimus, alii etiam latioris amplitudinis, si modo sunt scripti ab auctoribus traditionis Franciscalis in regionibus linguae Germanicae exortis, non sint exclusi, insuper et tractatus aliquo modo scientiam nostrae traditionis attingentes, e. gr. controversorii, quia et ipsi propriae rationi prodesse possunt et hac de causa sunt scopo societatis ‚Arbeitsgemeinschaft Wissenschaft und Weisheit' congruentes, hac in serie admittantur.

Quam ergo novam seriem vere fontes Augustino-Franciscanae scientiae ac sapientiae aperturam permultisque contemporaneis spiritum et vitam praebituram esse confidenter speramus.

PROLEGOMENA IN TRACTATUM DE PRIMO PRINCIPIO

I. De authenticitate TRACTATUS DE PRIMO PRINCIPIO.

Tractatum de Primo Principio ab Ioanne Duns Scoto vere esse conscriptum solidis argumentis irrecusabiliter probari potest.

In omnibus textibus usque adhuc nobis cognitis hoc ‚opusculum aureum' nomini Ioannis Duns Scoti addicitur[1], et hoc est testimonium magnae auctoritatis, quia quatuor codices ante medium saeculum quartodecimum sunt scripti, scl. cod. 411 Bibliothecae Palatii Nationalis Matritensis, cod. 1405 Bibliothecae Vindobonensis, cod. 96 Bibliothecae Ecclesiae Cathedralis Dertusensis, cod. Vaticanus Latinus 869; sed et libri manu scripti posterioris temporis, qui sunt minoris valoris, Ioannem Duns Scotum huius operis auctorem dicunt (cfr. titulos respective ‚Incipit' et ‚Explicit' singulorum codicum infra descriptorum).

Discipuli Ioannis Duns Scoti durante saeculo quartodecimo persaepius citationes huius tractatus faciunt, praesertim Franciscus de Mayronis, Petrus Thomas, Antonius Andreas (qui et ‚Scotulus') et Ioannes de Reading.

Catalogus conventus S. Francisci Assisiensis, anno 1381 scriptus, veterem codicem 94/14 (nunc 136) olim „Quaestiones dicti magistri Ioannis [Duns Scoti] de Anima et de Primo Principio" habuisse memorat.

Quae traditio de auctore ‚opusculi aurei' nunquam interrupta est. Scripsit e. gr. Marianus de Florentia in suo opusculo ‚Compendium Chronicarum Fratrum Minorum': „Item eodem anno 1308, in Conventu Coloniensi Agrippine ... excessit frater Iohannis de Donis ... Hic natione de Scotia fuit, qui ab universitate Parisiensi inter ceteros doctores Doctor Subtilis appellatur ... Scripsit duo egregia et diversa scripta super Magistrum Sententiarum, quorum primum Oxoniense, alterum vero Parisiense

[1] Cfr. Müller Mar. OFM, Stand der Skotus-Forschung 1933 (Nach Ephrem Longpré OFM), in: WissWeish 1 (1934) 67.

appellatur ... Item, Tractatum de Primo Principio ..."[2].

Inde concluditur: Quin sit Doctor Subtilis Ioannes Duns Scotus auctor ‚opusculi aurei' TRACTATUS DE PRIMO PRINCIPIO, non est dubitandum.

II. De indole huius Tractatus.

TRACTATUS DE PRIMO PRINCIPIO una cum altero THEOREMATA inscripto est systematis philosophici ac theologici secundum mentem et subtile ingenium Ioannis Duns Scoti compendium brevissimum[3]. TRACTATUS DE PRIMO PRINCIPIO argumentum stricte philosophicum de existentia Dei eiusque proprietatibus profert, THEOREMATA autem, quae et TRACTATUS DE CREDITIS, fidem christianam postulant[4].

Ioannes Duns Scotus enim „in illo Tractatu vere aureo [scl. de Primo Principio], altissima speculatione exaltans se supra se, quantum lumine naturae vel humano ingenio fieri potuit, de natura Primi Entis eiusque perfectionibus, maximis ac principiis circa illud observandis disputavit"[5]. Quibus verbis indolem et naturam huius Tractatus aurei recte esse designatam atque THEOREMATA ut eius supplementum theologicum esse accipienda, attestantur etiam verba ipsius Doctoris Subtilis: „In hoc quippe TRACTATU PRIMO [scl. de Primo Principio] tentavi videre, qualiter metaphysica de te [scl. Deo] dicta, ratione naturali aliqualiter concludantur. In sequenti [scl. Tractatu] ponentur credibilia, in quibus ratio captivatur, quae tamen eo sunt Catholicis certiora, quo non intellectui nostro caecutienti et in pluribus vacillanti, sed tuae solidissimae veritati firmiter innituntur"[5a]. Scotus ipse ergo ‚hunc tractatum primum'; speculationes metaphysicas continentem, distinguit ab altero „sequenti" de credibilibus tractante, quo THEOREMATA, respective Theorema 14—16[6], significata esse iure est concludendum[7]. Ita et duo codices, scilicet AR, etsi sunt parvi momenti critici, post „credibilia" hisce verbis utuntur: „scilicet in theorematibus"[8]. Sic ergo TRACTATUS DE PRIMO PRINCIPIO est speculatio philosophica circa ea, quae de Deo naturali rationis lumine sunt cognoscibilia, et quasi fundamentum alterius Tractatus THEOREMATA inscripti, qui est speculatio theologica rationis lumine divinitus illustratae circa ea, quae sunt de Deo credibilia.

Nota vero principalis huius opusculi Ioannis Duns Scoti et specialis est modus speculationis philosophicae, quo discipulum fidelem Seraphici Patriarchae Francisci se esse ostendit, quia omnis Doctoris Subtilis investigatio rationalis oritur ex reverentia et verecundia supereminentis divinae magnitudinis, progreditur in affectu amoris et desiderio beatificantis communicationis et fruitionis divinae bonitatis, perficitur in laudatione et praedicatione divinae infinitae perfectionis transgredientis creatam rationem. „Tractatus iste de Primo Principio" — scripsit Waddingus — „vere aureus est, in quo doctor, instar aquilae in altum volantis, quantum humano ingenio possibile esse videtur, naturam Primi rerum Principii seu causae supremae indagat et scrutatur; quod non propriis naturae viribus, sed specialibus eiusdem Primi Principii adiutoriis confortatum praestitisse, testantur et per-

---

2 In: AFH 2 (1909) 631.

3 Balić Karl OFM, Bemerkungen zur Verwendung mathematischer Beweise und zu den Theoremata bei den scholastischen Schriftstellern, in: WissWeish 3 (1936) 211: „Der Doctor Subtilis wollte uns eine Summe, eine Synthese seiner Lehre bieten in 'De Primo rerum Principio' und in den 'Theoremata', wie die alten Skotisten sagen. Skotus, dem es gelang, in seinen verschiedenen Werken sowohl den Rationalismus der Averroisten wie auch den Skeptizismus glücklich zu vermeiden, wollte nun in der Schrift 'De Primo rerum Principio' an Hand der deduktiven Methode kurz zeigen, inwieweit das, was von Gott gesagt wird, mit Hilfe der Metaphysik ‚ratione naturali aliqualiter concluderentur'; und in demselben Werkchen verspricht er ein anderes in dem Satz: „ponentur credibilia, quibus vel ad quorum assensum ratio captivatur'" [vel secundum hanc editionem criticam, infra, pag. 130: „In sequenti ponentur credibilia, in quibus ratio captivatur"].

4 Waddingus Lucas OFM, Praefatio ad Lectorem, in: Ioannis Duns Scoti Theoremata (ed. Vivès V 2): Ioannes Duns Skotus „scripsit ista [scl. Theoremata] post tractatum de Primo Principio ... optima sane methodo. Postquam enim in illo tractatu", scl. de Primo Principio, philosophice de natura Primi Entis eiusque perfectionibus etc. „disputavit, hunc adiunxit tractatum [scl. de Theorematibus] ..., complectentem, quae a speculativis Philosophis et Theologis eo loco haberi debent, quo apud Legistas et Canonistas regulae Iuris, et apud Mathematicos Euclidis elementa".

5 Waddingus L., loco cit.

5a Vide infra pag. 129 versu 15° seqq.

6 Cfr. Ioan. Duns Scoti Theoremata (ed. Vivès V 38—61, praesertim ibi pag. 38 nota 1).

7 Vide infra, pag. 129 versu 11° usque ad pag. 130 versu 5°.

8 Vide infra, pag. 130 in apparatu critico; cfr. etiam Müller Mar. OFM, Zur Edition von 'De Primo Principio', in: WissWeish 4 (1937) 226.

suadent peculiaris eius in hoc tractatu prae aliis devotio et veluti mentis in Deum continua ascensio. Ita enim materiam hanc tractat, ut non minus accendat affectum quam illuminet intellectum, atque ut Soliloquium theologicum magis esse videatur quam scholastica dissertatio. Quatuor continet Capitula, quorum singula inchoantur et finiuntur devota oratione et mentis in Deum elevatione. Capitulo quarto ad conclusionem decimam . . . altissimum instituit cum ipso Primo Principio colloquium, eius perfectiones numerans, ruminans, masticans et ad ascendendum in illud affectum suavissime disponens, invitans et attrahens" [9].

Ioannes Duns Scotus hoc tractatu docet veram christianam philosophiam, sicut invenitur apud illustrissimum doctorem S. Augustinum, quia, cum sit omnis veritatis creato ingenio perspectibilis origo ipse summus Deus, ei persuasum est, nullam partem verae cognitionis proinde esse comparandam, atque oratione et mentis elevatione ad ipsum Primum Principium, a quo „omne datum optimum et omne donum perfectum descendit" (Iac 1, 17).

---

[9] Waddingus L. OFM, Praefatio ad Lectorem, in: Ioannis Duns Scoti De Primo rerum omnium Principio (ed. Vivès IV 719—720). Ille tractatus de Primo Principio Metaphysica est vere christiana, ut dicit Longpré Ephrem OFM, La Philosophie du B. Duns Scot (Paris 1924) 19: „. . . lorsqu'on a jeté les yeux, une seule fois, sur la démonstration géniale que le B. Duns Scot a faite de l'existence de Dieu dans ce traité [scl. De Primo Principio] et dont l'élan, la puissance métaphysique, les flammes d'amour qui l'éclairent, font un chef d'oeuvre comparable aux meilleures pages de S. Bonaventure, de S. Thomas d'Aquin ou de Fénelon sur le problème de Dieu". Iterum dicit Longpré, loco cit. 17—18: „C'est bien cet opuscule — l'un des premiers écrits du maître — d'une architecture mathématique et aux envolées mystiques sublimes . . . Ce traité est une belle contemplation de Dieu et de ses infinies perfections dans le genre des oraisons et des méditations de S. Anselme . . . Ce traité n'a pu être composé que sous l'impression d'une grâce d'oraison très élevée". Quoad architecturam mathematicam huius tractatus de Primo Principio cfr. Hahn Seb., Thomas Bradwardinus und seine Lehre von der menschlichen Willensfreiheit, in: Beiträge z. Gesch. d. Philos. u. Theol. des MA (Münster 1905) tom. V fasc. 2, pag. 13 et nota 4: „Doch hat unser Gelehrter [Thomas Bradw.] seine Methode sicher nicht als ein Erbstück aus früherer Zeit herübergenommen. Neben größter Sympathie für die Mathematik war wohl Duns Skotus unmittelbar bestimmend für ihn. Die Werke des Duns Skotus: De Primo Principio, . . . zeigen eine Darstellungsform, die an die Demonstratio geometrica eines Descartes und Spinoza erinnern".

III. De scriptionis ordine atque compositionis tempore huius tractatus.

Oritur iam quaestio anceps, quo operum loco Ioannis Duns Scoti iste ‚Tractatus de Primo Principio' sit inserendus et quo tempore circiter sit compositus.

Quibus annis singula opera Doctoris Subtilis sint scripta, ex datis usque adhuc notis accurate non est indagandum, excepto compositionis tempore ‚Operis Oxoniensis'; de ordine autem relativo nonnulla sunt definienda:

Primo est dicendum, constare de huius tractatus quaestionem nunc moventis successione post ‚Tractatum de Anima', quia in illo de Primo Principio alterius de Anima mentio fit ut infra apparet (cfr. pag. 88 cum nota 80, et fortasse etiam pag. 97 cum nota 89).

Secundo constat ‚Tractatum de Primo Principio' antecedere illo ‚Theoremata' inscripto, sicut patet ex cap. 4 concl. 10 (vide infra, pag. 129—130).

Tertio constat ‚Tractatum de Primo Principio' ante ‚Quaestiones in Metaphysicam' esse scriptum, quia Doctor Subtilis in Quaestionibus in Metaphysicam lib. 9 q. 4 n. 5 (ed. Vivès VII 546a) his verbis utitur: „. . . patet conclusione 9. cap. 2. in tractatu de Primo Principio".

His statutis iam est concludendum ‚Tractatum de Primo Principio' inter prima opera Ioannis Duns Scoti esse numerandum. Quibus annis circiter sit compositus, colligi potest ex comparatione huius tractatus cum diversis commentariis in libros sententiarum, de quorum tempore compositionis sunt finienda, quae sequuntur:

Certum est, Duns Scotum ab anno 1299—1302 in Britannia commoratum et primo Cantabrigiae 1. librum sententiarum commentatum esse; deinde docuit Oxoniae circa 1. et 2. librum sententiarum, quae lectiones sub titulo ‚Lectura prima' vel ‚Opus Oxoniense' (distinguendum ab Opere Oxoniensi posteriori ‚Ordinatio' nominato) nobis sunt traditae. Anno 1302—1303 Duns Scotus docuit Parisiis, quo tempore ‚Reportata Parisiensia' [10] et ‚Additiones magnae' sunt composita. Quibus ‚Additionibus magnis' Ioannes Duns Scotus

---

[10] Cfr. Pelster F. SJ, Handschriftliches zu Skotus mit neuen Angaben über sein Leben, in: FS 10 (1923) 9. Vide etiam Balić K. OFM, Die Frage der Authentizität und Ausgabe der Werke des Joh. Duns Skotus in Vergangenheit und Gegenwart, in: WissWeish 2 (1935) 144—145: „In der Hs. F. 69 der Worcester Kathedralsbibliothek in England sind die Reportata Parisiensia des Duns

postea usus est in retractando ‚Lecturam primam' Oxoniensem; sic facta est ‚Ordinatio', quae est ultima forma ‚Operis Oxoniensis'. Ergo ‚Opus Oxoniense' qua tale saltem anno 1303 vel posteriori tempore perfectum est. Die 24 Iunii anni 1303 fidelitatis pietatisque Papae Bonifacii VIII causa Duns Scotus Parisiis exire coactus est et rediit Oxoniam, ubi a mense Iunio anni 1303 usque ad mensem Novembrem anni 1304 tertium saltem librum sententiarum commentatus est [11]; die 8. Novembris anni 1308 obiit Coloniae.

Quod relationem ‚Tractatus de Primo Principio' ad ‚Opus Oxoniense' attinet, dicendum est, tractatum istum ante 1. librum ‚Ordinationis' esse scriptum, quia ibi fit citatio huius tractatus [12]. Secundum editionem Waddingi in Additione ad

Skotus enthalten. Der Abschreiber hat das erste und zweite Buch abgeschrieben und das dritte bis zur 17. Distinktion, und alsdann gibt er den Index der Materie für alle vier Bücher. Am Schluß des Index vom ersten Buch hat P. Pelster, auf dem von Kard. Ehrle gebahnten Wege gehend, eine wichtige Note entdeckt: ‚Expliciunt questiones super primum sententiarum date a fratre I. Dons scoto ordinis fratrum minorum Parisius anno Domini millesimo trecentesimo secundo intrante tertio'. Ebendaselbst lesen wir die Anmerkung: ‚Expliciunt questiones sententiarum date a fratre Iohanne Duns antedicto (?) in studio parisiensi anno Domini M^{0}CCC^{0}III^{0}'".

[11] Cfr. Müller Mar. OFM, Stand der Skotus-Forschung 1933 loco cit. 67—70.

[12] Difficillima est quaestio haec, utrum ille ‚Tractatus de Primo Principio' sit ante vel post ‚Opus Oxoniense' exortus. De hoc dubium inde potest exoriri, quod Scotus vicissim citat ‚Questiones in Metaphysicam' – quae, ut iam dictum, sunt post ‚Tractatum de Primo Principio' scriptae — in ‚Opere Oxoniensi' [v. gr. Ox. 4 d. 11 q. 3 n. 41 (ed. Vivès XVII 423 b) legitur: „. . . nisi quod, sicut dictum est in Quaestionibus 9 Metaph., ad ultimam formam non esset proprie mutatio": cfr. Quaest. in Metaph. lib. 9 q. 14 n. 9 (ed. Vivès VII 588), ubi tractat Scotus hac de re], et ‚Opus Oxoniense' citat Doctor Subtilis in istis ‚Quaest. in Metaphysicam' [e. gr.: Quaest. in Metaph. lib. 5 q. 7 n. 15 (ed. Vivès VII 243 b) citat Scotus distinctionem 13 libri secundi Sententiarum Operis Oxoniensis]. At, secundum Mauritium de Portu, ut refert Waddingus, saepe occurrit Scotum citare in aliis operibus, quod communiter in talibus libris vel librorum distinctionibus sive capitulis, non a seipso, sed ab aliis auctoribus tractatur; idque ex ipso modo citationis colligi potest — his enim tunc utitur verbis: Dicitur, tractatur, ponitur, et non: seipsum dixisse, tractasse, posuisse aut exposuisse refert. Atque ita in loco citato (Quaest. in Metaph. lib. 5 q. 7 n. 15) ait, scilicet: „quia distinctione 13 secundi ponitur, lumen esse speciem lucis". Et sic concludit Waddingus: „Itaque ante Commentarios Oxonienses quaestiones has [scl. in Metaphysicam] eum [scl. Scotum] scripsisse opinor" (Waddingus L. OFM, Censura, in: Ioannis Duns

Op. Ox. 1 d. 3 q. 7 (IX 340 b) sic legitur: „Concedi potest igitur haec conclusio, quod prius essentialiter non tantum convenit esse ut effectus sit, sed etiam posterius; patet in Tractatu de Primo Principio". Qui textus etiam invenitur in codicibus magni momenti, e. gr. in cod. 1968 bibliothecae civitatis Gedaniensis (Danzig) [13], de quo iudicat C. Balić [14], quod „est summi momenti critici atque illustrem cod. 137 Assisiensem adaequans". Item legitur idem textus in cod. pap. 7 bibliothecae Archivi Cathedralis Aschaffenburgensis (Stiftsarchiv-Bibl.), qui etiam est aestimabilis fidelita-

Scoti Quaest. in Metaph., ed. Vivès VII 1). Ideo, quia ‚Tractatus de Primo Principio' ante ‚Quaest. in Metaph.' est scriptus, secundum Waddingi persuasionem et ante ‚Opus Oxoniense' est ortus. — Econtra Longpré E. OFM, in sua relatione Coloniae die 27. Martii 1933 facta, dicebat de illo ‚Tractatu de Primo Principio': „Il est difficile, de términer la date précise de sa composition; il est probablement postérieur du premier livre de l'Opus Oxoniense, qu'il paraît bien mentionner" [cfr. Müller Mar. OFM, Stand der Skotus-Forschung 1933 (nach E. Longpré), in: WissWeish 1 (1934) 67].

[13] Illa Additio (Vivès IX 339 b—340 b) legitur v. gr. in codice Gedaniensi (Danzig) 1968 fol. 47vb (Codex Gedan. ⟨Bibl. Civitatis⟩ 1968 est membran.; 199 Folia; saec. XV; rubricatus; continet Ioannis Duns Scoti super 1 et 2 librum Sententiarum; olim in bibliotheca Conventus fratrum minorum Gedaniensis). Illa praesertim nota: „patet in tractatu de Primo Principio capitulo primo" legitur ibi infra columnam. Ipsa Additio in codice Gedaniensi sic est disposita: Fol. 47va versu 35a: „et expressius praeallegata" *(cfr. Vivès IX 338a versu 8^{0})*. Fol. 47va versu 35b—43a: „Quando formae habent . . . specie coloris" *(cfr. Vivès 339b versu 43^{0}—340a versu 18^{0}) del. in cod. Gedan. cum annotatione in margine:* „Nota, quod ista additio hic posita ab a usque b [*ista* a *et* b *sunt signa omissionis in margine*] per negligentiam est hic scripta, non in exemplari; sed debet esse in sequenti folio ad tale signum: offo". *Ista additio ergo erat contenta* „in exemplari", *etsi alio in loco. Est ergo additio antiqua, quod est summi momenti.* Fol. 47 va versu 43b – fol. 47vb versu 15a: „Aliter dicitur quandocumque . . . vel causae necessario causanti" *(cfr. Vivès IX 340a versu 19^{0} — 340b versu 35^{0})*. Fol. 47vb versu 15b – fol. 48ra versu 4a: „Pro opinione arguitur per rationes sic . . . quinque genera causarum" *(cfr. Vivès IX 338a versu 9^{0} — 339b versu 28^{0})*. Fol. 48ra versu 4b—17^{0}: „Specialiter etiam . . . specie coloris" *(cfr. Vivès IX 339b versu 29^{0} — 340a versu 18^{0})*. Fol. 48ra versu 18^{0}: „Alia est opinio" *(cfr. Vivès IX 345a versu 32^{0})*. Fol. 47vb versu 13^{0} *infra columnam cum signo omissionis post* „. . . haec conclusio" *additur:* „quia prius naturaliter non tantum convenit causae; patet in tractatu de Primo Principio capitulo primo" *(cfr. Vivès IX 340b:* „. . . haec conclusio, quod prius . . . de Primo Principio").

[14] Scripsit haec in epistula diei 22. Martii 1939.

tis, ut sequitur: „Concedi potest haec conclusio, quia esse prius essentialiter non tantum convenit causae, ut patet in Tractatu de Primo Principio capitulo primo" (fol. 109va)[15]. Quae quidem nota habetur in Additione, quae tamen est additio antiqua iam in textu exemplari lecta (cfr. pag. XV, notam 13). — Qualem rationem habet ‚Tractatus de Primo Principio' ad 1. librum ‚Operis Oxoniensis', intelligi potest etiam ex locis utriusque textus ad verbum fere congruentibus. Comparatio talium locorum ‚Operis Oxoniensis' secundum cod. 137 Assisiensem et cod. 1968 Gedaniensem cum textu critico ‚Tractatus de Primo Principio' ostendit, textum ‚Operis Oxoniensis' respectu textus ‚Tractatus de Primo Principio' addere saepe aliqua verba sensum explicantia, quorum aliqua exempla hic notentur, in quibus verba inter parentheses [ ] supersunt in textu ‚Operis Oxoniensis': „... unde possit illud [causabile] causare"; vel: „... cognitio cuiuscumque [alterius] non est"; vel: „... quia nec [ageret] propter finem"; vel: „si aliqua est accidens, et quaelibet; [sed] aliqua non potest esse accidens in Primo, ex praecedente [conclusione, quia non intellectio sui ipsius]; ergo nulla [est sibi per accidens]". Textus, qui habetur in ‚Tractatu de Primo Principio' brevior et difficilior, talibus additamentis intelligibilior est in Opere Oxoniensi. Quibus cognitis secundum principium criticum de ‚lectione difficiliori' certe iudicari potest, textum, qui legitur in ‚Tractatu de Primo Principio', esse priorem textu Operis Oxoniensis, quia in redactione alicuius textus nemo talia verba clarae intelligentiae maxime utilia elideret et deleret, verumtamen quivis redactor inintelligibiliora paucis verbis facile explicaret. His statutis terminus ante quem ‚Tractatus de Primo Principio' est scriptus finitur annus 1303/4, quo tempore perfecta est ‚Ordinatio', ante quam ‚Tractatum de Primo Principio' compositum esse oportet.

Sicut iam diximus, Doctor Subtilis effinxit et excudit ‚Lectura prima' ultimam illam redactionem, i. e. ‚Ordinationem', in qua habentur aliqui textus cum ‚Tractatu de Primo Principio' convenientes (Operis Ox. Ordinationis lib. 1 d. 2 q. 2 nn. 23—24). Quem locum requisivimus in textu ‚Lecturae primae' secundum cod. 1449 bibliothecae nationalis Vindobonensis, ubi totius textus Ordinationis supra citati vicem

[15] Dispositio textus huius Additionis est in codice Aschaffenburgensi (Stiftsbibliothek cod. pag. 7) sicut in editione Waddingi.

implet locus multo brevior (scl. fol. 9va versus 32 b—46a)[16], in quo nulla relatio ad textum ‚Tractatus de Primo Principio', sicut invenitur in Ordinatione, est indaganda. Generatim atque universe cod. 1449 praebet textum, qui comparatus cum illo Ordinationis speciem cuiuscumque lecturae primae prae se ferens et gravia argumenta praetermittens multo est inanior, cum Ordinatio uberius atque fusius disserat. Eadem ostenditur comparatione ‚Tractatus de Primo Principii' cum ‚Lectura prima'. Locus supra cum Ordinatione collatus ponit copiosam tractationem, i. e. totam conclusionem 7. capituli 4. (cfr. infra, pag. 84—87); huius conclusionis atque alterius amplioris textus (scl. Sent. 1 d. 2 q. 2 nn. 23—24: ed. Vivès VIII 455a—460 b) vicem gerit in ‚Lectura prima' locus citatus (cfr. hac pag. XVII, notam 16). Si textus amplior et accuratior ‚Tractatus de Primo Principio' esset prior quam ‚Lectura prima', certe Doctor Subtilis eo usus esset in ea. Itaque concludi potest ‚Tractatum de Primo Principio' esse scriptum post ‚Lecturam primam', quae annis 1299—1302 exorta est. Sic ergo finitus est terminus post quem ‚Tractatus de Primo Principio' est compositus[17].

Perscriptio huius Tractatus incidit ergo in annos 1299—1303/4.

[16] Textui Operis Oxoniensis Sent. 1 d. 2 q. 2 nn. 23—24 (ed. Vivès VIII 455a—460 b) correspondet in codice 1449 textus folii 9va versu 32b—46a, ut sequitur: „Deus est sua intellectio [*in marg.*]. Item, antequam ostendatur aliquod ens infinitum esse, probatur quod Deus sit sua intellectio. Si sua intellectio sit accidens et non natura eius, igitur, cum primum ens sit causa efficiens omnium, erit causa suae intellectionis. Sed Deus est causa per suam cognitionem; igitur prius cognovit eam; et de illa cognitione quaeritur sicut prius; aut erit processus in infinitum, quod aliquid intelligat, et sic nunquam aliquid intelligeret. Ex his deduco ad propositum et dico: primum efficiens est eminens, est infinitum; et ostendit[ur] primo ex parte efficientiae per rationem Philosophi 9 Physicorum, ubi sic arguit, quod primum movens movet tempore infinito; sequitur ipsam esse infinitum secundum virtutem. — Sed dices contra hanc rationem, quod antecedens secundum veritatem falsum est, quia non erit motus in infinitum. Item continua nulla videtur esse, quia corpus finitae virtutis secundum intentionem Philosophi movebit tempore infinito et secundum veritatem movere potest tempore infinito".

[17] Cfr. pro tota hac quaestione etiam: Giganotto Ludovico OFM, Saggi di critica interna sull' autenticità redazionale integrale secondo l'edizione Waddingiana del trattato „De Primo Principio" del B. Giovanni Duns Scoto Dottore Sottile. In 8° (44 pp.) Genova 1926.

IV. Traditio textus litteris custodita[18]

(Codicum descriptio).

Pro adornatione huius criticae editionis primae operis aurei Ioannis Duns Scoti omnes codices usque nunc noti, qui hunc Tractatum de Primo Principio tradunt, sunt adhibiti. Sequitur hic

ELENCHUS CODICUM iuxta ordinem alphabeticum bibliothecarum confectus. Inter parentheses indicatur littera quadam siglum uniuscuiusque codicis, et numero quodam arabico locus, ubi in sequenti descriptione invenitur. Omnium codicum hic enumeratorum tantum reproductiones photographicas possidemus.

Avenionis (Avignon), bibl. du Musée Calvet, cod. 328	(A, 14)
Berolini (Berlin), bibl. publica (Staatsbibl.), cod. lat. Fol. 687	(B, 8)
Cantabrigiae (Cambridge), bibl. univers., cod. Ff. III 23	(C, 6)
Civitas Vaticana (Vatikan-Stadt), bibl. Apost. Vatic., lat. 869	(V_1, 12)
Civitas Vaticana (Vatikan-Stadt), bibl. Apost. Vatic., cod. lat. 3052	(V_2, 13)
Dertusae (Tortosa), bibl. capituli Eccl. Cathedr., cod. 96	(T, 11)
Matriti (Madrid), bibl. Palaçio Naçional, cod. 411	(Ma, 1)
Monachii (München), bibl. publica (Staatsbibl.), cod. clm. 15 829	(Mü 9)
Oxonii (Oxford), bibl. Collegii Novi, cod. 235	(O_1, 3)
„ „ bibl. Collegii Balliolensis, cod. 209	(O_2, 4)
„ „ bibl. Collegii Mertonensis, cod. 65	(O_3, 5)
„ „ bibl. Collegii Mertonensis, cod. 90	(O_4, 7)
Pragae (Prag), bibl. Capituli Eccl. Cathedr., cod. 1439	(P, 10)
Rottenburgi (Rottenburg), bibl. Seminarii Episcop., cod. H. 13	(R, 15)
Vindobonae (Wien), bibl. nationalis, cod. 1405	(W, 2)

Ex variis lectionibus singulorum codicum collatis affinitas inter nonnullos inveniri potest, quapropter inter quindecim

[18] **In descriptione codicum et textus praeter ,Tractatum de Primo Principio', quantum fieri potest, etiam ceterorum operum Ioannis Duns Scoti, quae in singulis codicibus continentur, rationem ducimus.**

codices supra nominatos tres familiae diversae sunt finiendae, secundum quas

CODICUM DESCRIPTIO est disposita.

A. CODICES $MaWO_1O_2O_3CO_4B$

1. Codex Ma; Matriti, bibl. Palaçio Naçional, cod. 411.

Codex membran.; Foliatio moderna in angulo dextro superiore numeris arabicis; Goticis Minusculis, sed titulus (fol. 1r) Goticis Maiusculis, binis columnis, 51 lineis (fol. 1rb) exaratus; saec. XIV; leviter rubricatus.

Fol. 1ra—12rb: Ioannis Duns Scoti ,Tractatus de Primo Principio'. Titulus: „Incipit tractatus de Primo Principio Magistri Ioannis Scoti". Inc.: „Incipit primus tractatus de Primo Principio. Capitulum primum: de 4 divisionibus . . . Primum rerum Principium mihi ea credere . . .". Expl. (in angulo dextro inferiore infra columnam): „ . . qui es benedictus in saecula. Amen. Explicit tractatus de Primo Principio . . ." (reliqua legi non possunt).

Hoc in codice multae abbreviationes resolutioni difficiles a secunda manu in textu deletae et in margine dilucidiores factae sunt, sicuti etiam nonnulli errores vel crediti vel veri a secunda manu in margine sunt emendati, quibus emendationibus nonnunquam textus in deterius mutatus est. **Ma** saepius habet numerationem conclusionum duplicem, unam originalem in textu et alteram a secunda manu in margine vel etiam in textu, et quamvis haec altera non semper sit vera, numeratio originalis et vera in textu perperam est deleta, sicut invenitur e. gr. infra, pag. 30 versu 8° in apparatu critico; cfr. etiam infra, pag. 26—27, nota 29.

Codex **Ma** minores lectionis varietates parvi momenti habet communes in primis cum $\mathbf{O_1}$, sed et cum testibus $\mathbf{WO_2O_3CO_4B}$, praeterea nonnullos errores scriptionis aut lectionis independentes, et ultra ea etiam varias lectiones illi soli proprias magni momenti. Tamen hunc codicem **Ma** neque unum ex iis, quos modo nominavimus, transscripsisse neque cum ullo alio communem originem habuisse iuste est concludendum.

Omnium ceterorum codicum **Ma** habet textum optimum. Nullus alius tali modo stilum artum et singularem Duns Scoti prae se fert, secundum quem e. gr. in verborum compositione persaepius verbum temporale praetermittitur, ubi pro clariore distinctioreque intelligentia esset repetendum, vel auctor contextu intelligentiam confirmante fretus adiectivo

tantum sine substantivo conveniente utitur (v. gr. „talis" pro „talis causa"); at, aliis codicibus praesertim Britannicis his in locis semper fere explicationes textui inserentibus, inter omnes maxime **Ma** stilum artum Doctoris Subtilis servat. Quamquam, pluribus codicibus etiam magni momenti critici inter se dissentientibus, **Ma** prorsus lectionem saniorem habet — e. gr. iuste legitur in **Ma** (una cum $\mathbf{O_1O_2O_3}$) „secundam" pro „tertiam" (cfr. infra, pag. 53 versu 12⁰); „illae quinque probationes" (cfr. ibidem) enim tantum in conclusione s e c u n d a inveniuntur (cfr. infra, pag. 41—43), non vero in conclusione tertia (cfr. infra, pag. 44—45); vel in **Ma** (una cum $\mathbf{O_2CO_4V_1}$) iuste legitur „forma" pro „potentia" (cfr. infra, pag. 119 versu 3⁰) — tamen **Ma** in investigando formam textus originalem simpliciter non discrimen facit (cfr. v. gr. infra, pag. 72, notam 70).

Origine codicis **Ma** cum ullo alio communi secluso — sicut iam dictum est — **Ma** et $\mathbf{WO_1O_2O_3CO_4B}$ hinc atque illinc tanta propinquitate et affinitate sunt coniuncti (sicut apparet in apparatu critico), ut eos omnes unam eandemque familiam repraesentare iure iudicare possimus, salva discrepantia nominatorum codicum inter se et in comparatione cum **Ma** quoad lectionis varietates haud spernendas.

Codex **Ma** habet Additiones 1—10 (cfr. pag. 137—166, notas 125, 136—144). Additio 5 (pag. 159—161), quae in editione Waddingiana non invenitur, tantum in codice **Ma** (una cum $\mathbf{O_1}$ et **T**) habetur.

2. Codex W; Vindobonae, bibl. nationalis, cod. 1405.

Codex membran.; mensura codicis 355×245 et singulae columnae 265×80 mm; duplex foliatio moderna numeris arabicis: in medio folii supra columnas modo vetustiore, et in angulo dextro superiore modo recentiore; Goticis Minusculis, binis columnis, 64 lineis (fol. 94rb) exaratus; saec. XIV; leviter rubricatus.

Fol. 1r—93r: Ioannis Duns Scoti in lib. I Sententiarum. — Fol. 93va—98va: Ioannis Duns Scoti tractatus de Primo Principio. I n c.: „Primum rerum Principium me ea credere...". E x p l.: (haec pagina humiditate corrupta, legi non potest). — Fol. 98va—b: Tabula conclusionum (cfr. infra, pag. 167—170). — In folio thecae anteriore agglutinato fragmenta hebraica.

Qui codex **W** habet in margine a secunda manu et adnotationes et emendationes multas atque summi momenti.

Sic solum e. gr. in pagina 95va corrigendo iuste mutatur „aliquid realiter" in „ad reliquum"; „dicit" in „sit"; „similiter" in „sequitur"; „bonitatem" in „perfectionem"; „tres praecedentes" in „tres primitates"; „quae natura" in „quae negatur". Talibus emendationibus textus totus valore maxime est auctus. — Numeratio capitulorum cum titulis, quae — excepto capitulo secundo — a prima manu omissa sunt, atque conclusionum, a secunda manu in margine est addita.

Generatim **W** ita sequitur $\mathbf{MaO_1O_2O_3CO_4B}$, ne tamen latissima convenientia cum uno vel altero codice huius familiae sit indaganda. **W** habet lectionis varietates minoris momenti communes praesertim cum $\mathbf{MaO_1O_2O_3CO_4B}$, tamen raro etiam cum uno alterove codice utriusque aliae familiae; praeterea nonnullos errores lectionis seu scriptionis independentes, necnon, si rem omnem spectas, multas lectiones varias magni momenti illi soli proprias. In adornando textu huius ‚Tractatus de Primo Principio' **W** una cum **Ma** est magna auctoritate critica.

In **W** a secunda quidem manu invenitur infra columnam (fol. 97ra) Additio 6 tantum (cfr. pag. 162, notam 140).

3. Codex O₁; Oxonii, bibl. Collegii Novi, cod. 235.

Codex partim membranaceus et partim chartaceus; mensura codicis 110×80, columnae 83×55 mm; sine foliatione; Goticis Minusculis, columna unica, 34 lineis (fol. 4v) exaratus; saec. XV; sine notis marginalibus; 16 et 166 folia; olim Henrici Sevyar, postea Guillelmi Holden, Collegii Novi baccalaurei.

Fol. 4r—16v: Ioannis Duns Scoti tractatus de Primo Principio. I n c.: „Incipit Doctor Subtilis de Primo Principio. [P]rimum rerum Principium mihi ea credere . . .". E x p l.: „ . . . tunc enim sunt eiusdem rationis" (Codex medium textum hic abrumpit et manet fragmentum; cfr. pag. 102, notam 92). — Deinde: Ioannis Canonici Ordinis Minorum super Aristotelis etc.

Qui codex $\mathbf{O_1}$ neque capitulorum titulos (sicut et $\mathbf{O_2O_3CO_4}$) neque eorum et conclusionum numerationem afferens et ceteroquin textum satis accuratum praebens, lectionis varietates minoris momenti praesertim cum **Ma**, angustiore modo etiam cum ceteris testibus suae familiae $\mathbf{MaWO_2O_3CO_4B}$ communes, praeterea nonnullas lectiones varias independentes parvi momenti habet. Inter codices Britannicos $\mathbf{O_1}$ maxime est in se positus et solus notat paucas mutationes, additiones et

omissiones, quae tamen sunt sine eximio pondere. Neque est secundum unum ceterorum codicum transscriptum neque est una cum ullo alio secundum idem exemplum confectum, est autem secundum dictationem scriptus, sicut probant errores auditorii multi quidem sed respectu formae textus non satis digni dictu.

$\mathbf{O_1}$ propter suam formam propriam familiae $\mathbf{MaWO_2O_3CO_4B}$ est addicendus, speciali autem propinquitate est coniunctus cum **Ma** et etiam cum $\mathbf{O_2O_3}$, cfr. e. gr. fictionem vocum singularem „tibiipsi", duabus codicibus $\mathbf{O_1}$ et $\mathbf{O_2}$ communem — $\mathbf{O_3}$ iam antea (fol. 118v; vide infra, pag. 64, notam 62) est abruptus — et vix vel omnino non exemplis probandam (vide infra, pag. 67 versu 18⁰ in apparatu critico).

Codex $\mathbf{O_1}$ habet Additionem 5 (una cum **Ma** et **T**), quae in editione Waddingiana est omissa, et 6 (cfr. pag. 159—162, notas 139—140).

4. Codex $\mathbf{O_2}$; Oxonii, bibl. Collegii Balliolensis, cod. 209.

Codex membran.; mensura codicis 170×120, columnae 123×60 mm; foliatio moderna numeris arabicis in angulo dextro superiore; Goticis Minusculis, columna unica, 52 lineis (fol. 100r) eleganter exaratus diligentissimeque elaboratus a Scriptore Ioanne Reynboldi de Monte ornato terrae Hassiae (cfr. fol. 113v); in principio cuiusvis capituli ‚Tractatus de Primo Principio' aliquae lineae (i. e. in primo capitulo quatuor, in reliquis capitulis binae) litteris maioribus sunt distinctae ac decore floribusque ornatae, sicut et in codicibus $\mathbf{O_3CO_4}$; saec. XV, scilicet de anno 1463 (cfr. fol. 113v); sine notis marginalibus; 173 folia; ex dono Will. Gray.

Codex continet: Ioannis Duns Scoti Quaestiones quodlibetales. — Deinde fol. 99r—113v: Ioannis Duns Scoti ‚Tractatus de Primo Principio'. I n c : „Primum rerum Principium mihi ea credere . . ." E x p l.: „ . . . qui est benedictus in saecula. Amen. Explicit Opus Doctoris Subtilis, intitulatum Duns, de Primo Principio, scriptum et completum per me Ioannem Reynboldi Almanicum de Monte ornato terrae Hassiae. Anno Domini millesimo CCCC^{mo} sexagesimo tertio mensis die quinto decimo. Deo laus in saecula saeculorum. Amen". — Fol. 114: Ioannis Duns Scoti Collatio Parisiensis.

Tituli capitulorum hoc in codice sicut et in $\mathbf{O_1O_3CO_4}$ desunt, numeratio autem capitulorum conclusionumque invenitur in margine. Loco divisionis totius tractatus usitatae in quatuor capitula, hoc in codice $\mathbf{O_2}$ ea pars, quae communiter est

capitulum quartum, dividitur ita in quatuor partes distinctas, ut in opere universo septem enumerantur capitula. Capitulum primum, secundum, tertium et quartum ergo incipiunt ibidem sicut et in ceteris codicibus, capitulum quintum incipit fol. 109r (cfr. pag. 89 versu 9⁰): „O altitudo divitiarum" et finitur fol. 112v (cfr. pag. 125 versu 15⁰): „. . . afferat meliores"; capitulum sextum incipit fol. 112v (cfr. pag. 126 versu 1⁰): „Domine deus noster" et finitur fol. 113r (cfr. pag. 129 versu 10⁰): „. . . vocabulum immorari"; capitulum septimum incipit fol. 113r (cfr. pag. 129 versu 11⁰): „Praeter praedicta" et finitur fol. 113v ut capitulum communiter quartum (cfr. pag. 134 versu 6⁰).

Codex $\mathbf{O_2}$ in universum consideratus habet textum satis accuratum, tametsi nonnullae transpositiones arbitrariae, commutationes, suppletiones, omissiones inveniuntur. Secundum formam generalem textus $\mathbf{O_2}$ turmae codicum $\mathbf{MaWO_1O_3CO_4B}$ est attribuendus. Quoad varietates codex $\mathbf{O_2}$ et codex $\mathbf{O_3}$ penitus consentiunt, atque etiam eosdem scriptionis errores habent communes — v. gr. legitur in ambobus „ad entia [pro „alia"] manifesta enti" (vide infra, pag. 51 versu 2⁰, in apparatu critico) —; sunt enim ab eodem scriptore Ioanne Reynboldi confecti. Tamen neuter ab alio amborum est descriptus, neque $\mathbf{O_3}$ ab $\mathbf{O_2}$, quia $\mathbf{O_2}$ septimo anno post $\mathbf{O_3}$ est scriptus, neque $\mathbf{O_2}$ ab $\mathbf{O_3}$, quia $\mathbf{O_3}$ est fragmentum et $\mathbf{O_2}$ habet textum integrum, immo potius est certe concludendum illum ipsum Ioannem Reynboldi transscribentem utrumque eodem exemplari usum esse.

Codex $\mathbf{O_2}$ habet Additiones 1—3 (vide infra, pag. 137—156, notas 125, 136—137).

5. Codex $\mathbf{O_3}$; Oxonii, bibl. Collegii Mertonensis, cod. 65.

Codex membran.; mensura codicis 143×113, columnae 111×58 mm; duplex foliatio moderna numeris arabicis in angulo dextro superiore; Goticis Minusculis, columna unica, 52 lineis (fol. 112r) nitide exaratus diligentissimeque elaboratus a scriptore Ioanne Reynboldi de Monte ornato terrae Hassiae; in fol. 111r decore floribusque perpulchre ornatus, et in principio cuiusvis capituli aliquae lineae litteris maioribus sunt distinctae atque etiam — sicut et $\mathbf{O_2CO_4}$ — ornatae; saec. XV,

---

[19] Cfr. Catalogum Codicum Mss qui in Collegiis aulisque Oxoniensibus hodie asservantur. Confecit Henricus O. Coxe, A. M. Oxonii 1852. (Catalogus codd. mss collegii Mertonensis pag. 39).

scilicet de anno 1456[19]; aliquae notae marginales a secunda manu sine momento critico; 154 folia.

Fol. 1 seqq.: Ioannis Duns Scoti diversa opera. — Fol. 111r—118v: „Ioannis Duns Scoti tractatus de Primo Principio", qui titulus est a secunda manu. Inc.: „Primum rerum Principium mihi ea credere . . .". Expl.: „quia tantum de simplicitate essentiali" (codex medium textum hic abrumpit et manet fragmentum: Cfr. infra, pag. 64 versu 12°). — Fol. 119 seqq.: Eiusdem Duns Scoti alia opera.

Codex O_3 titulos capitulorum — sicut et $O_1O_2CO_4$ — praetermittens, numerationem capitulorum et conclusionum in margine annotans, in universum consideratus textum accuratum praebens, proprietatibus suis cum O_2 prorsus conveniens, secundum formam textus generalem familiae $MaWO_1O_2CO_4B$ est addicendus. (De speciali condicione codicis O_3 respectu codicis O_2 vide supra, pag. XXIII).

Codex O_3 habet Additiones 1—4 (vide infra, pag. 137—158, notas 125, 136—138).

6. Codex C; Cantabrigiae, bibl. Universitatis, cod. Ff. III 23.

Codex membran.; mensura codicis 340×325 et singulae columnae 250×75 mm; foliatio moderna numeris arabicis in angulo dextro superiore; Goticis Minusculis, binis columnis, 53 lineis (fol. 2r) exaratus atque in fol. 1r decore floribusque, necnon in principio cuiusvis capituli — sicut et $O_2O_3O_4$ — perpulchre ornatus; saec. XV; aliquae notae marginales, partim a prima et partim a secunda manu, sed plurimae sine momento critico; 256 folia.

Fol. 1ra—12rb: Ioannis Duns Scoti ‚Tractatus de Primo Principio'. Inc.: „Primum rerum Principium mihi ea credere . . .". Expl.: „. . . per quem omnia, in quo omnia, qui es benedictus in saecula. Amen". (Sequitur Additio 9, ut infra, pag. 165; deinde:) „Explicit primus tractatus de Primo Principio Ioannis Scoti". — Fol. 12v—110: Eiusdem Duns Scoti Quodlibet.

Desunt hoc in codice C — sicut et in $O_1O_2O_3O_4$ — tituli capitulorum, similiter et omnino fere numeratio capitulorum et conclusionum. C habet autem textum fidelem, etiamsi nonnulli errores scriptionis, transpositiones arbitrariae sed levioris momenti, mutationes, suppletiones mirum in modum multae, paucae omissiones in textu inveniuntur, seclusis omnino fere erroribus auditoriis, secundum quod C verisimiliter

non est ex dictatione scriptus. Lectionis varietates minoris momenti codici C cum $MaWO_1O_2O_3O_4B$ sunt communes, est ergo C secundum formam textus generalem huic familiae addicendus, sed insigni propinquitate codici O_4 coniunctus, quia omnes fere varietates propriae huius codicis C cum iisdem codicis O_4 conveniunt. Sed certe codex C non est transscriptus secundum codicem O_4, quia C habet partes textus, quae in O_4 per homoioteleuton (vide infra, pag. 54 versu 1°—2°, in apparatu critico) vel ex aliis causis inexplicabilibus (vide infra, pag. 86, notam 78) sunt omissae (cfr. hic descriptionem codicis O_4).

Codex C habet Additiones 3—4, 6—9 (vide infra, pag. 156—158, 162—165, notas 137—138, 140—143).

7. Codex O_4; Oxonii, bibl. Collegii Mertonensis, cod. 90.

Codex membran.; mensura codicis 84×61, columnae 59×39 mm; foliatio moderna numeris arabicis in angulo dextro superiore; Goticis Minusculis, columna unica, 32 lineis (fol. 132r) exaratus atque in principio cuiusvis capituli — sicut et O_2O_3C — aliquae lineae litteris maioribus sunt distinctae ac decore floribusque ornatae; saec. XV; notulae marginales perpaucae tantum et sine momento critico; 216 folia.

Codex continet usque ad fol. 130v: Ioannis Duns Scoti Quodlibet. — Fol. 131r—146v: Eiusdem ‚Tractatum de Primo Principio'. Inc.: „Doctor Subtilis de Primo Principio" (qui titulus est a secunda manu supra paginam scriptus). „Primum rerum Principium mihi ea credere . . .". Expl.: „. . . in quo omnia, per quem omnia, qui es benedictus in saecula. Amen". (Sequitur Additio 9, ut infra, pag. 165; deinde:) „Explicit primus tractatus Ioannis Scoti de Primo Principio". — Fol. 147r: Eiusdem Duns Scoti de cognitione Dei, et alia opera.

Qui codex tradit textum accuratum, differt autem a codice C in multis erroribus auditoriis, secundum quod verisimiliter est ex dictatione scriptus. Praeterea nonnullos errores scriptionis arbitrarios sed levioris momenti, transpositiones, mutationes, suppletiones, omissiones invenis in textu. Lectionis varietates minoris momenti codici O_4 cum $MaWO_1O_2O_3CB$ sunt communes, ex quo secundum formam textus generalem est huic familiae addicendus et ultra hoc insigni affinitate est codici C propinquus, sicut iam dictum est (vide supra). Tamen haec affinitas non est tantae propinquitatis, ut codicem O_4 immediate secundum codicem C scriptum esse

putare oporteret; utriusque autem textus exemplaria, si non fuerunt eadem, admodum sibi valde similia fuisse videntur. Alia proprietas huius codicis O_4 in eo consistit, quod scriptor semper scribit „qui" (q') sicut „quae" (q̅), etiam intra idem verbum (e. gr. „requaeritur" pro „requiritur"). Intra capitulum 4 invenitur maior omissio (vide infra, pag. 86, notam 78).

Codex O_4 habet Additiones 3—4, 7—9 (vide infra, pag. 155—158, 163—165, notas 137—138, 141—143).

8. Codex B; Berolini, bibl. publica (Staatsbibl.), cod. lat. Fol. 687.

Mensura codicis 313×216 mm; foliatio antiqua simulque foliatio discrepans moderna; Goticis Minusculis, binis columnis, 59 lineis (fol. 112ra, sec. foliationem modernam) exaratus; saec. XV; sine notis marginalibus; 364 folia; in coopertura anteriore: „Iste liber est Carthusiensium prope Erfordiam".

Codex continet varia opera ascetica et mystica medii aevi. — Fol. 101—109va: S. Bonaventurae Itinerarium mentis in Deum. — Fol. 111ra—112rb: „Tractatus [Ioannis Duns] Scoti de Primo Principio rerum abbreviatus". Inc.: „Primum rerum Principium mihi ea credere . . .". Sed nihil aliud totius ‚Tractatus de Primo Principio' hoc in codice continetur, nisi capitulum primum integrum et nonnullae partes breves capituli secundi, tertii et quarti, quae formam elevationis mentis in Deum prae se ferunt; quae partes penitus sunt annotatae infra: pag. 10, 36, 64, notis 10a, 36a, 61. Expl.: „. . . in quo omnia, per quem omnia, qui es benedictus in saecula [?]lorum. Amen. Explicit tractatus de Primo Principio rerum Scoti abbreviatus".

Codex B nonnullos errores auditorios, multos errores scriptionis, transpositiones, suppletiones, omnium codicum plurimas mutationes arbitrarias et omissiones textus prae se fert, quae omnia sunt minoris momenti tantum. Quibus permultis atque parvis varietatibus B est singularis. Textus huius codicis est criticae levitatis hac iam una de causa, quod est intercisio tantum totius operis Doctoris Subtilis (vide supra). B non est specialiter propinquus alicui alii codici, maxime fortasse propinquior W. Secundum formam textus generalem codex B haud immerito est codicibus **$MaWO_1O_2O_3CO_4$** annumerandus.

Codex B nullam tradit Additionum, quae pag. 137—166 sunt annotatae.

B. CODICES MüPTV$_1$V$_2$

9. Codex Mü; Monachii, bibl. publica (Staatsbibl.), cod. clm. 15 829.

Codex membran.; mensura codicis 280×200 et singulae columnae 210×70 mm; foliatio moderna numeris arabicis in angulo dextro superiore; initia capitulorum litteris maioribus sunt distincta ac decore ornata; saec. XV; Goticis Minusculis, binis columnis, 49 lineis (fol. 80rb) exaratus; notae marginales multae atque magno momento critico; 86 folia; hic codex clm (= codex latinus monacensis) olim bibliothecae Capituli Salisburgensis fuit insertus sub signatura 29; Napoleone Imperatore aliquamdiu asservatus est in bibliotheca nationali, sigillo rubro testante (fol. 86ra).

Fol. 1ra—5rb (subito abrumpitur hic): Ioannnis Duns Scoti Quaestiones quodlibetales. — Fol. 5va—77va: Eiusdem Quaestiones super metaphysica; sequitur Registrum. — Fol. 78ra—86ra: Ioannis Duns Scoti ‚Tractatus de Primo Principio'. Inc.: „Primum Principium rerum mihi ea credere . . .". Expl.: „. . . ex quo omnia, per quem omnia, qui es benedictus in saecula. AMEN. Explicit tractatus de Primo Principio rerum, editus a fratre Ioanne Scoto ordinis minorum".

Numeratio conclusionum e secunda manu in margine est notata. Plurimum scribitur in **Mü** „magis" pro „maius", quae scriptio „magis" aliquoties a secunda manu corrigendo mutatur in „maius". Codex **Mü** titulos capitulorum intra textum notans atque multis brevibus suppletionibus et nonnullis omissionibus insignitus, est textus penitus inaccuratus atque a secunda manu secundum textum fideliorem correctus. Quoad textum codex **Mü** similis est ceteris codicibus universae familiae, scilicet **PTV_1V_2**, maxime autem codici **P**. Codices **MüP** rursus omnibus partibus insigni sunt similitudine codicum **AR**, sicut in apparatu critico apparet, etiamsi haec similitudo pertinet ad res levioris momenti.

Codex **Mü** habet Additiones 9—10 (cfr. infra, pag. 165—166, notas 143—144).

10. Codex P; Pragae, bibl. Capituli Ecclesiae Cathedralis, cod. 1439.

Codex chartaceus; mensura codicis 220×160, columnae 190×120 mm; foliatio moderna typis arabicis in angulo dextro superiore; inscriptiones conclusionum litteris maioribus sunt

[20] Cfr. Soupis Rukopisů, KNIHOVNY, METROPOLITNI PRAZSKE. Gestavil. Dr. Ant. Podlaha Druhá Cást: F-P. (V Prage 1922) 316.

distinctae; Goticis Minusculis, columna unica, 45 lineis (fol. 67r) exaratus; annis 1447—1450 e fragmentis manuscriptorum saeculi XIV confectus[20]; 447 folia.

Fol. 66r—78r: Ioannis Duns Scoti ‚Tractatus de Primo Principio'. Inc.: „Primum rerum Principium mihi ea credere ...". Expl.: „... in quo omnia, per quem omnia, qui es benedictus in saecula. Amen. Explicit Principium rerum fratris Ioannis Scothi ordinis fratrum minorum, finitum f[eria] IIIIa post Kyliani anno Domini MCCCCL°". — Fol. 78v: Eiusdem Theoremata.

Codex **P** habet titulos capitulorum in textu et numerationem conclusionum in margine; inveniuntur in eo nonnullae omissiones et transpositiones independentes, et inter omnes codices plurimae explicationes, quae fere omnes constant adiectione paucorum verborum. Item exstant nonnullae notae marginales et interlineares a secunda manu, quae non solum sine momento critico, sed etiam sunt mendosissimae mutationes. **P** extensis partibus convenit praesertim cum **Mü** et est ceteroquin secundum formam textus generalem familiae **MüTV$_1$V$_2$** addicendus. Una cum **Mü** est **P** insigni similitudine codicum **AR**, sicut in apparatu critico apparet, etiamsi haec similitudo, sicut iam supra dictum est, pertinet ad res levioris momenti.

Codex **P** tradit initium tantum Additionis primae (cfr. infra, pag. 137 et 146, notas 127 et 134), item Additiones 9—10 (cfr. infra, pag. 137, 165—166, notas 125, 143—144).

11. Codex T; Dertusae, bibl. Capituli Ecclesiae Cathedralis, cod. 96.

Codex membran.; foliatio moderna numeris arabicis in angulo dextro superiore; Goticis Minusculis, binis columnis, 50 lineis (fol. 157vb) exaratus; saec. XIV; sine notis marginalibus.

Fol. 157ra—166vb: „Tractatus de Primo Principio Scoti" (qui titulus est scriptus a secunda manu supra columnas). Inc.: „Primum Principium mihi ea credere ...". Expl.: „... in quo omnia, per quem omnia, tu es qui es benedictus in saecula. Explicit tractatus de Principio rerum et fine". — Fol. 167 seqq.: Additiones ad Tractatum de Primo Principio'.

Deest hoc in codice numeratio conclusionum; secundum formam textus generalem **T** est familiae **MüPV$_1$V$_2$** addicendus. Tamen inveniuntur in **T** nonnulli errores auditorii illi soli proprii; secundum quos eum ex dictatione scriptum esse concludere licet. Item habet nonnullas transpositiones verborum independentes, omissiones suppletionesque minores necnon adiectiones maioris extensionis (cfr. infra, pag. 23, in apparatu critico ad versum 7, et pag. 58, notam 55).

Codex **T** habet Additiones 1—8 et 10 (cfr. infra, pag. 137—164, 166, notas 125, 136—142, 144). Additio 5 (pag. 159—161), quae in editione Waddingiana non invenitur, testatur tantum a **T** una cum **Ma** et **O$_1$**.

12. Codex V$_1$; Civitas Vaticana, bibl. Apost. Vaticana, cod. lat. 869.

Codex membran.; mensura codicis 250×195 mm; foliatio moderna numeris arabicis in angulo dextro superiore; Goticis Minusculis, binis columnis, 53 lineis (fol. 4rb) confectus; saec. XIV; plures quam 5 librarii codicem exaraverunt, primus (fol. 1ra—6va versu 8°) congruentior et in quadratam, secundus (fol. 6va versu 9° seqq.) acutior et in cursivam tendens scripsit; 245 folia.

Fol. 1ra—7vb: „Incipit tractatus reverendi Magistri fratris Ioannis Scoti, sacrae theologiae doctoris, de Primo Principio, et quaestiones subtiles, et alia pulchra" (qui titulus est a Rubricatore scriptus). Inc.: „Primum rerum Principium mihi ea credere ...". Expl.: „... in quo omnia, per quem omnia, qui es benedictus in saecula saeculorum. Explicit primus tractatus de Primo Principio". — Fol. 8ra—9va: adiciuntur manu alicuius librarii Additiones 1—2 (cfr. infra, pag. 137—154). Deinde multa et varia de theologia et philosophia, omnia fere anonyma (Nicolai de Lyra, Richardi de Mediavilla, Petri de Tarantasia, Duns Scoti ⟨?⟩)[21].

Codex **V$_1$** secundum formam textus generalem familiae **MüPTV$_2$** est addicendus. Tamen hic codex habet nonnullas proprietates, e. gr. scribit semper „respecto" pro „respectu"; mirum in modum multi sunt errores auditorii, nonnullae mutationes textus independentes, transpositiones verborum, suppletiones, omissiones, notulae, correctiones, auctoritates in margine hic illic inveniuntur.

Codex **V$_1$** habet Additiones 1—2, 7, 9—10 (cfr. infra, pag. 137—154, 163, 165—166, notas 125, 136, 141, 143—144).

13. Codex V$_2$; Civitas Vaticana, bibl. Apost. Vaticana, cod. lat. 3052.

Codicis mensura 153×115, columnae 111×90 mm; folia-

[21] Cfr. Bibl. Apost. Vat. codices Vaticani latini, rec. Aug. Pelzer (In Bibl. Vat. 1931) tom. II pars prior 242—254.

tio moderna numeris arabicis in angulo dextro superiore; Goticis Minusculis, columna unica, 32 lineis (fol. 36r) exaratus; saec. XV; notulae possessorum, in fol. 34v: „Iste tractatus est ad usum fratris . . ." (rasura); fol. 39v: „Iste liber est fratris . . ." (rasura); „Iste liber est ad usum fratris Francisci de Saona" [ille frater Franciscus = Franciscus de Ruvere (Francesco della Rovere) de Saona, Theologiae Magister ac ordinis Minorum Generalis Minister, anno 1414 urbe ‚Celle' prope Saonam natus, anno 1471 coronatus in Papam sub nomine Sixtus IV, anno 1484 Romae defunctus].

Codex continet usque ad fol. 34v: „Tractatus fratris Francisci de Primo Principio complexo". — Fol. 35r—39v: „Primum Principium Scoti" (qui titulus a Rubricatore est scriptus supra columnam). Inc.: „Primum rerum Principium ea credere . . .". Expl.: „. . . et sic nec a superiore producitur . . ." (mutil.); cfr. infra, pag. 35, nota 35.

Codex V_2 secundum formam textus generalem etiam familiae **MüPTV$_1$** est addicendus. Etiam hoc in codice mirum in modum multi errores auditorii inveniuntur sicut et in V_1, praeterea et multae independentes transpositiones, mutationes, suppletiones et omissiones minores. Capitulo 2° fere completo textus abrumpitur et manet fragmentum.

Codex V_2 habet Additiones 2—3 (cfr. infra, pag. 150—156, notas 136—137).

C. CODICES AR.

14. Codex A; Avenionis, bibl. du Musée Calvet, cod. 328.

Codex partim membranaceus et partim chartaceus; mensura codicis 210×140 et singulae columnae 138×46 mm; foliatio moderna numeris arabicis supra columnas in medio; Goticis Minusculis, binis columnis, 32 lineis (fol. 3rb) exaratus; leviter rubricatus; saec. XV; 98 folia; olim „pro Communi Bibliotheca fratrum praedicatorum Avenionensi" (sic legitur fol. 1r a manu sec. infra columnas) sub signatura 328.

In folio titulari: „In isto volumine continentur libri qui sequuntur; Primo: Tractatus de Primo Principio Doctoris Subtilis; item: Quaestiones super secundum et tertium de Anima; item: Tractatus Samuelis Israelitae de fide et adventu Christi; item: Tractatus Francisci Maronis de signis naturae". — Fol. 1ra—31ra: Ioannis Duns Scoti ‚Tractatus de Primo Principio'. Inc.: „Primum rerum Principium mihi ea credere . . .". Expl.: „ . . . in quo omnia, per quem omnia, tu es benedictus in saecula. Amen. Explicit Primum Principium Magistri Ioannis Duns, natione Scoti, qui apud totum orbem nomen subtilis adimplevit. Cuius memoria et fama in benedictione manet". Deinde: „Incipit tabula conclusionum eiusdem tractatus" (cfr. infra, pag. 167—168, notam 146).

Codex A quoad textum penitus et accurate consentit cum R, nonnullis tamen independentibus transpositionibus, omissionibus, mutationibus, suppletionibus imponderatioribus non exclusis. Praeterea invenitur in A, dissentiente codice R, a manu secunda pro parte numeratio capitulorum et conclusionum in margine. Salva congruentia codicis A cum codice R, ambo insignem similitudinem codicum **MüP** prae se ferunt (cfr. apparatum criticum).

Codex A habet Additiones 9—10 (cfr. infra pag. 165—166, notas 143—146).

15. Codex R; Rottenburgi, bibl. Seminarii Episcopalis, cod. H. 13.

Codex chartaceus; mensura codicis 296×215 et singulae columnae 230×80 mm; sine foliatione; Goticis Minusculis, binis columnis, 61 lineis (fol. 8r) exaratus; leviter rubricatus; ligatura perpulchra saeculi XV; codex ortus est ex parte in Collegio Parisiensi ‚Saint-Gervais' et ex parte in Collegio ‚Harcourt'[22] saec. XV, scilicet pars continens ‚Tractatum de Primo Principio' anno 1461 (cfr. fol. 15vb) et altera pars anno 1462 (fol. 138r) est scriptus; 210 folia.

Fol. 8ra—15vb: „Primum Principium Scoti Doctoris Subtilis" (qui titulus supra columnas est scriptus). Inc.: „Primum rerum Principium mihi ea credere . . .". Expl.: „Ex quo omnia, per quem omnia, tu es benedictus in saecula saeculorum. Amen. Deo gratias. Explicit tractatus Primi Principii Doctoris Subtilis Ioannis dinis natione Scoti. Parisius [sic!] anno Domini MCCCC°LXI° ultima die Iulii. Ia[cobus] Ruest". Deinde: „Incipit tabula conclusionum eiusdem tractatus" (cfr. infra, pag. 167—170) — Fol. 20: Registrum quaestionum secundi Sententiarum Scoti Doctoris Parisiensis subtilissimi. — Fol. 21: Secundus Sententiarum Scoti. — Fol. 109r: Reportata seu additiones Parisienses Scoti in dist. 12ª secundi Sententiarum. (Ultra hoc nulla inveniuntur Scotistica hoc in codice).

Codex R penitus consentiens cum A et una cum A maxi-

[22] Cfr. Longpré E. OFM, Nouveaux Manuscrits des Réportations de Duns Scot, in: WissWeish 2 (1935) 230.

me congruens cum **MüP**, sicut supra notatum est, paucas emendationes textus a manu secunda prae se fert. Praeterea inveniuntur nonnullae independentes transpositiones, omissiones, mutationes, suppletiones, quae omnes sunt sine momento critico; deest autem numeratio capitulorum conclusionumque. Codex **R** una cum codice **A** respectu aliorum codicum textum maxime corruptum tradit.

Codex **R** notat Additiones 9—10 (cfr. infra, pag. 165—166, notas 143—144).

CONCLUSIO. Diversa de singulis codicibus dicta resumi possunt ut sequitur:

1°. Quoad codices $MaWO_1O_2O_3CO_4B$.

Omnium horum codicum fidelissimus atque maximi momenti est **Ma**, quamquam eum immediate secundum textum originalem Doctoris Subtilis scriptum esse non potest probari.

Codici **Ma** propinquissimus, aliqua immediata dependentia a **Ma** exclusa, secundum formam textus est O_1. Quod iudicium nonnullae proprietates utriusque textus notabiles asserunt: e. gr. inter omnes codices huius familiae tantum MaO_1 tradunt Additionem 5 (vide infra, pag. 159—161; cfr. notam 139), quod est eo maioris momenti, quod haec Additio neque ambabus aliis familiis neque editori Waddingo est nota, sed exceptis codicibus MaO_1 tantum habetur Additio 5 in codice **T**, qui eam ut additamentum in appendice notat; item non sunt neglegendae utriusque textus codicum MaO_1 proprietates singulares, sicut e. gr. sunt notatae in pagina 72 (cfr. notam 70). Quoad ceteras lectionis varietates tamen insignis affinitas inter **Ma** et O_1 non est indaganda.

Insignitis adiectionibus, omnibus codicibus Britannicis communibus, codices $O_1O_2O_3CO_4$ intra universam hanc familiam speciali modo coniuncti sunt inter se. Insuper manifestum est codices O_2O_3 secundum eundem textum exemplarem ignotum esse scriptos, et ex altera parte similitudo codicum **C** et O_4 talis est, ut horum codicum, nisi sunt ex uno eodemque codice transscripti, proposita saltem magnopere sibi similia esse videantur. Propinquitas quinque codicum Britannicorum ergo per gradus tres descendit, quorum primus est O_1, secundus textus quidam exemplaris causans O_2 et O_3, et tertius duplex aut unus idemque textus exemplaris causans **C** et O_4.

Inter **Ma** et **W** talis valet affinitas quoad formam textus, ut ambo, independentes inter se, eiusdem sint familiae.

Pro codice **B** lectionis proprietatum causa longinqua cognatio cum codice **W** est asserenda.

Pro affinitate omnium codicum huius familiae diversimode gradata cfr. in schemate (pag. XXXIV) rectagonum I.

2°. Quoad codices $MüPTV_1V_2$.

Codices **MüP** secundum unum eundemque textum exemplarem scriptos esse videntur, quia ambo forma textus radicitus consentiunt, atque etiam in plurimis omissionibus, iis per homoioteleuton non exclusis (cfr. v. gr. pag. 83 versu 1/2 in apparatu critico), inter se conveniunt; ambo Additionem 9 et 10 tantum tradunt et eodem loco textui inserunt. Varietates textus minores satis superque sunt perspicuae, si utrumque textum a diverso scriptore librario transscriptum esse conicitur. Opinioni, quae communem textum exemplarem pro utroque tenet, forsitan opponi possit, quod fragmentum Additionis 1 a codice **P** (fol. 68r—69r) inagnoscibiliter absque ulla notificatione textui insertum deest in codice **Mü** (cfr. infra, pag. 36, notam 36).

Etiamsi codices TV_1V_2 quoad formam textus generalem ita penitus conveniunt cum codicibus **MüP**, ut omnes illi quinque codices sint unius eiusdemque familiae, tamen singulis codicibus TV_1V_2 tam multae varietates sunt propriae, ut non possimus non iudicare, tres diversos textus exemplares his tribus codicibus fuisse propositos (cfr. in schemate pag. XXXIV rectagonum II).

3°. Quoad codices AR.

Codices **AR** a codicibus primae et secundae familiae talibus proprietatibus sunt distincti et tali affinitate vel etiam aequalitate inter se sunt coniuncti, ut tertiam familiam eos esse dicere possimus. Eos secundum eundem textum exemplarem esse scriptos probat aequalis fere forma textus utriusque codicis redundans etiam ad omissiones per homoioteleuton (cfr. v. gr. infra, pag. 59 versu 8/10 in apparatu critico) atque etiam verba textus exemplaris, quae legi non potuerant — ut nostra fert opinio —, in codicibus **AR** sunt perspectibilia, e. gr. **A** scribit „de petere" pro termino „de posterioritate" (cfr. pag. 62 versu 8° in apparatu critico) et **R** hunc terminum omnino praetermittit cum intervallo in textu, quod valde verisimiliter ex eo factum est, quia hoc in loco textus exemplaris communis maxime fuerat obscuratus.

4°. Quoad affinitatem trium familiarum.

Familia III, scilicet **AR**, speciali modo similis est codicibus **MüP**, sicut iam dictum est (vide supra, pag. XXXI, itaque est aliquali modo affinis totae familiae II sicut annotatur in schemate.

Familia II et III non habent clare et distincte affinitatem propinquam ad unum codicem familiae I. Omnium codicum huius familiae I codices $\mathbf{O_2O_3}$ maxime relationem ostendunt ad codices familiae II et III, quod demonstratur exemplo: $\mathbf{O_2O_3}$ in eo conveniunt cum **P**, quod $\mathbf{O_2O_3P}$ Additionem 1 (quae omittitur a **Mü**) in fine capituli secundi, 16^{ae} conclusiones annotantis, annectunt nomine conclusionis 17^{ae} et 18^{ae}. His in codicibus conclusio 17^{a} est inscripta: „Omne excessum habet causam extrinsecam"; et conclusio 18^{a}; „Nullum causatum est aequale suae causae". Quae inscriptiones in textu sunt linea subter ducta (sic in $\mathbf{O_2O_3}$) vel litteris versalibus (sic in **P**) conspicuae redditae. Codices **AR** Additionem 1 non tradentes conclusionem 17^{am} et 18^{am} cum suis inscriptionibus tamen enumerant in finali tabula conclusionum atque ibidem annotant eas etiam post conclusionem 16^{am} secundi capituli (cfr. infra, pag. 35—36, 168, notas 36, 147).

Cum ergo textus codicum familiae II et III essentialiter conveniat cum textu codicum familiae I, cumque insignis relatio inter codices familiae II/III et codices $\mathbf{O_2O_3}$ familiae I valeat, mutua affinitas codicum uniuscuiusque familiae necnon mutua affinitas trium familiarum ipsarum indicari potest sicut ostenditur sequenti schemate:

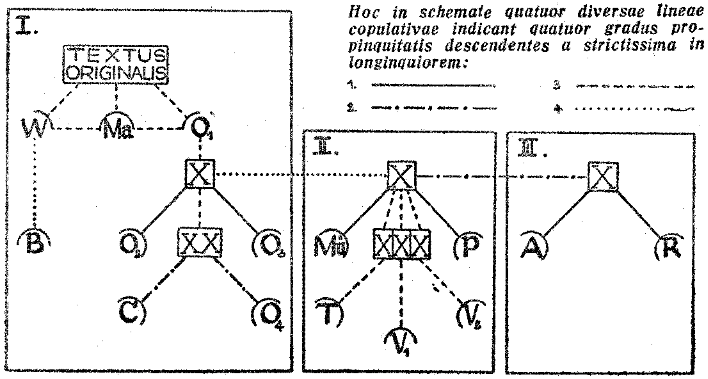

Hoc in schemate quatuor diversae lineae copulativae indicant quatuor gradus propinquitatis descendentes a strictissima in longinquiorem:

Editoribus omnium operum Ioannis Duns Scoti neque necessarium neque propter ingentem numerum codicum est possibile, omnes lectiones varias omnium codicum in apparatu critico annotare; hanc vero editionem ‚Tractatus de Primo Principio' sic aggressi sumus, et quia respectu numeri relative exigui quindecim codicum huius Tractatus, qui usque adhuc sunt noti, fuit possibile, et quia nobis utile visum est, si hac in editione, cum sit prima critica alicuius operis Ioannis Duns Scoti, omnibus lectoribus traditio textus litteralis quam maxime sit perspectibilis et omnis quaestionum criticarum peritus formam textus, quam proponimus, diligenter excutere possit.

Convenientia omnium quindecim codicum quoad substantiam textus certos nos reddit, formam textus, cum multis fidelissimis testibus affirmetur, notabiliter non posse variari, etiamsi in futuro alii codices Tractatum hunc tradentes inveniuntur.

V. De Additionibus.

Decem Additiones in fine huius editionis annotatas ipsum Ioannem Duns Scotum habere auctorem arbitramur atque, quamquam in singulis codicibus diversis in locis inveniuntur, sicut quacumque nota prima cuiusvis Additionis accurate indicatur, pro plurimis quodammodo certe indagari potest, ad quod capitulum vel ad quam conclusionem quaevis Additio pertineat.

1. De authenticitate Additionum breviter disserimus.

a) Nonnullae Additiones sic allegant ‚Tractatum de Primo Principio', quemadmodum intra textum alicuius operis ipsum opus citari solet, i. e. numero capituli vel conclusionis tantum sine titulo totius operis. Inde concludendum est, has Additiones ut additamenta ‚Tractatus de Primo Principio' esse accipiendas.

Quod demonstratur exemplis: In prima Additione legitur: „... videtur contradicere decimaetertiae conclusioni secundi [scl. capituli], ubi probatur duodecima necessario, quod non omne excessum dependet ab eminente" (cfr. pag. 137/138 versu 13° seqq.); in ‚Tractatu de Primo Principio' autem conclusio 13^{a} capituli secundi haec est: „Non omne excessum dependet essentialiter ab eminente". Evidenter ergo Additio prima hoc in loco conclusionem 13^{am} capituli secundi affert. Similiter legitur in eadem Additione: „...ex quarta [conclu-

sione] tertii [capituli]" (cfr. pag. 138 versu 21°). — Additio secunda lectorem delegat ad ‚Tractatum de Primo Principio' istis verbis: „... ergo quinta [conclusio] secundi [capituli] falsa" (cfr. pag. 152 versu 3°). — Additio tertia commemorat eodem modo ‚Tractatum de Primo Principio' dicendo: „... patet ex septima [scl. conclusione capituli secundi]" (cfr. pag. 156 versu 7°). Sententia enim hac in Additione tertia disputata eadem est ac illa in ‚Tractatu de Primo Principio' loco citato uberius pertractata. — Denique Additio octava verbis: „ibi arguitur de homine diviso" (cfr. pag. 119 versu 1° seqq.) conclusionem 10^{am} capituli quarti allegare videtur.

b) Si diligenter confertur stilus et terminologia omnium Additionum cum textu ‚Tractatus de Primo Principio', certe intelligitur ‚Tractatum de Primo Principio' et omnes decem Additiones eiusdem esse auctoris. Figurae sermonis et verba Scotistica in Additionibus sunt maxime insignia, e. g.: „Ideo ponitur praedicta conclusio inter credibilia" (cfr. pag. 161 versu 30°/31°); item „qui scit probare per rationem omnipotentiam secundum intellectum Catholicorum", et multa alia.

2. Quaestio altera, ubi textui ‚Tractatus de Primo Principio' singulae Additiones sint inserendae, hic etiam disputatur.

Additio prima, a sex codicibus tradita, a **TV$_1$** in fine totius Tractatus, a **MaO$_2$O$_3$ P** autem in fine secundi capituli notatur. Quae Additio se totam conferens ad thema conclusionis 13^{ae} capituli secundi („Non omne excessum dependet essentialiter ab eminente") et pluries istam conclusionem allegans (cfr. pag. 137/138 versu 13° seqq.; pag. 138 versu 15°/16°), additamentum huius conclusionis esse recte dicitur. Quod iudicium eo affirmatur, quod pag. 138 versu 15°/16° legitur: „probatio decimae tertiae", omisso numero capituli, quo praesumi videtur, hanc Additionem ab origine capitulo secundo attributam esse.

Additio secunda, etiam a sex codicibus tradita, in **TV$_1$** sicut et Additio prima in fine totius Tractatus legitur, in **MaO$_2$O$_3$ V$_2$** autem intra conclusionem 9^{am} capituli secundi. **Ma V$_2$** hoc in loco anteponunt Additionem tertiam. Additio secunda quoad rem tractatam congruens cum conclusione 9^{a} capituli secundi huic Additioni addenda esse videtur.

Additio tertia in septem codicibus invenitur, quorum quatuor, i. e. **MaO$_2$O$_3$ V$_2$** una cum Additione secunda eam intra conclusionem 9^{am} capituli secundi, duo alii, i. e. **CO$_4$**, in fine capituli secundi et **T** in fine totius Tractatus collocant. Sicut iam supra dictum est, verbis: „patet ex septima [scl. conclusione capituli secundi]" (cfr. pag. 156 versu 7°), vel: „... ergo quinta [scl. conclusio capituli secundi] falsa" (cfr. pag. 156 versu 17°) capitulum secundum allegatur. Alia allegatio hac in Additione certe demonstrare videtur, eam ad capitulum secundum pertinere; legitur enim sic: „...ordo dependentiae, ... ut habetur in primo capitulo et probatur hic duodecima conclusione ....". Quae res in 12^{a} conclusione capituli secundi tantum agitur. Terminus demonstrativus „hic" ergo ostendit, Additionem tertiam huic capitulo, et si rem omnem spectas, 9^{ae} conclusioni esse propriam.

Additio quarta in quinque codicibus legitur. In **O$_3$CO$_4$** in fine 5^{ae} conclusionis capituli tertii, in **Ma** intra 6^{am} conclusionem eiusdem capituli et in **T** in fine totius Tractatus legitur. Quoad rem tractatam ea 6^{ae} conclusioni capituli tertii est attribuenda, sicut testatur **Ma.**

Additio quinta a tribus codicibus tradita, in **Ma** in fine conclusionis 5^{ae} capituli quarti, in **O$_1$** circa finem 3^{ae} conclusionis capituli quarti, in **T** in fine totius Tractatus invenitur. Legitur hac in Additione: „[Primum efficiens] contingenter causat quidlibet, ex quinta [scl. conclusione] huius [scl. capituli]" (cfr. pag. 160 versu 4°/5°). Quae res autem agitur in 5^{a} conclusione capituli quarti. Termino „huius" ergo patet, hanc Additionem quintam ad capitulum quartum pertinere. Quamquam in fine 5^{ae} conclusionis capituli quarti Additio quinta vel alia in omnibus codicibus locum habuit (cfr. pag. 81 notam 74), tamen iudicandum est, hanc Additionem quintam 9^{ae} conclusioni eiusdem capituli esse propriam; patet enim istis verbis: „videtur contradicere secundae probationi conclusionis huius" (cfr. pag. 160 versu 23°/24°), quibus allegatur nona conclusio (cfr. pag. 94 versu 9—16).

Additio sexta a quinque codicibus traditur, a **MaWO$_1$C** intra conclusionem 9^{am} capituli quarti, etsi in diversis locis eiusdem conclusionis, a **T** in fine totius Tractatus, atque secundum rem est supplementum thematis in 9^{a} conclusione capituli quarti disputati; quamobrem huic conclusioni est adicienda.

Additio septima a quinque codicibus traditur, a **MaCO$_4$ V$_1$** intra conclusionem nonam capituli quarti, etsi in diversis locis eiusdem conclusionis, a **T** in fine totius Tractatus. In 9^{a} conclusione tractantur „septem viae probationis"; **MaCO$_4$ V$_1$**

Additionem septimam intra septimam viam probationis textui inserunt. Legitur in Additione septima: „... sicut supra dictum est in secunda via, ad infinitatem" (cfr. pag. 163 versu 12°; illa „secunda via" incipit pag. 94 versu 9°). Tali ex allegatione „supra" concludendum est, hanc Additionem ad eandem ipsam conclusionem capituli quarti pertinere, sicut fideles testes **MaCO$_4$ V$_1$** testantur, praesertim cum haec Additio secundum rem agitatam sit supplementum „septimae viae probationis".

Additio octava quatuor in codicibus invenitur, in **MaCO$_4$** ea intra 10^{am} conclusionem capituli quarti habetur et in **T** in fine totius Tractatus. Etiam hac in Additione res agitata convenit cum themate illius loci, ubi a **MaCO$_4$** ponitur, qui locus originalis esse videtur.

Additio nona ab octo codicibus traditur. **Ma MüP AR** eam intra 11^{am} conclusionem capituli quarti et **CO$_4$** in fine huius conclusionis collocant. Respectu thematis eam supplementum huius 11^{ae} conclusionis esse iure concluditur.

Additio decima ab omnibus septem codicibus eam tradentibus, scl. **Ma MüPTV$_1$ AR** intra 6^{am} conclusionem capituli tertii ponitur, ad quam secundum quaestionem ibidem disputatam pertinet; secundum quod huic conclusioni esse propriam est concludendum.

Cum absolute et certe non sit diiudicandum, quo in loco singulae Additiones textui sint inserendae, omnes decem Additiones in fine huius editionis collocare maluimus.

EXPLICATIO SIGLORUM.

1. Abbreviationes:

add.	= additur intra aliquem textum, v. gr.: est del. et add. ista **W**
+	= add., post uncum angulatum, v. gr.: est] + sic **W.**
del.	= deletur in textu
delendum	= ab editore deletur
interlin.	= interlineatum
marg.	= margine
mut.	= mutatur (mut. superscrib. = mutatur superscribendo)
not.	= notatur
om.	= omittitur in textu
per homoiotel.	= per homoioteleuton
ponit.	= ponitur
ras.	= rasura
sec.	= secunda.

2. Ordo indiciorum in apparatu:

a) Si aliqui codices quoad idem verbum dissentiunt, primo notantur codices, in quibus verbum, de quo quaeritur, habetur manu propria, deinde manu propria in marg., deinde manu sec., deinde manu sec. in marg., deinde a quibus om., deinde a quibus add. (+); codices eiusdem lectionis (v. gr. manu propria) annotantur secundum ordinem numericum, sicut habentur in ‚descriptione codicum' (nr. 1—15).

b) Proprietates alicuius codicis in apparatu critico hoc in ordine annotantur: primo ipsa res (v. gr. tertia), deinde quo loco (v. gr. hic), deinde quid (v. gr. del.), deinde quomodo (v. gr. manu sec.), deinde ubi (v. gr. in marg.), deinde quis (v. gr. codex **W**); ergo: tertia hic del. manu sec. in marg. **W.**

c) Si indicium ‚quomodo' plura indicia ‚quid' attinet, ponitur ante ‚quid', e. gr.: tertia manu sec. del. in textu et ponit. in marg. quarta **W.**

3. Annotationes:

a) Annotationes in parenthesibus concavis ( ), quae immediate siglum sequuntur, pro eodem uno siglo tantum valent; v. gr.: **MüP** (+ sic) **TV$_1$**: illud '+ sic' tantum ad **P** pertinet.

b) Annotationes post uncum angulatum, i. e.], positas, si sunt addendae, Comma (,) dividit, si non sunt addendae, semicolon(;), v. gr.: Et] + sic **MaW**, + est **W** (= Et sic est **W**); + non **Mü** (= Et non **Mü**).

c) Omnia in textu intra parentheses angulatas [ ] vel cursive scripta sunt additamenta vel annotationes editoris.

4. Transpositiones:

Verba, de quibus quaeritur, ponuntur a n t e uncum angulatum sine abbreviatione, et p o s t uncum angulatum recte ordinantur; hic verba plus quam duas litteras habentes quacumque littera prima abbreviantur. Exemplum: res si notatur] si n. r. **P.**

Incipit primus tractatus de Primo Principio.

CAPITULUM PRIMUM. De quatuor divisionibus ordinis et de notione dividentium.

Primum rerum Principium mihi ea credere, sapere ac proferre concedat, quae ipsius placeant maiestati et ad eius contemplationem elevent mentes nostras.

Domine Deus noster, Moysi servo tuo, de tuo nomine filiis Israel proponendo, a te Doctore veracissimo sciscitanti, sciens quid posset de te concipere intellectus mortalium, nomen tuum benedictum reserans, respondisti: EGO SUM, QUI SUM[1]. Tu es verum esse, tu es totum esse. Hoc, si mihi esset possibile, scire vellem. Adiuva me, Domine, inquirentem ad quantam cognitionem de vero esse, quod tu es, possit

1 Ioannis . . . Principio] *manu sec.* O_3; Tractatus Scoti de Primo Principio rerum abbreviatus *B;* Primum Principium Scoti V_2; Primum Principium Scoti Doctoris Subtilis *R;* Incipit tractatus de Primo Principio Magistri Ioannis Scoti *manu sec. Ma;* Doctor Subtilis de Primo Principio *manu sec.* O_4; Tractatus de Primo Principio Scoti *manu sec. T;* Ioh. Duns Scoti de Primo omnium rerum Principio tractatus *(sequi videtur aliquod vocabulum deletum)* Par. 1573 *manu sec. supralin.Mü;* *om.*WO_1O_2C PV_1 *A* / **2** Primo] + Princi *Ma;* — Incipit . . . Principio] Incipit Doctor Subtilis de Primo Principio O_1; Incipit tractatus reverendi Magistri fratris Ioannis Scoti, Sacrae Theologiae Doctoris, de Primo Principio, et Quaestiones subtiles, et alia pulchra *manu sec.*V_1; *om.*$WO_2O_3CO_4B$ *Mü*PTV_2 *AR* / **3** ordinis] + essentialis *manu sec. in marg.W* / **3/4** Capitulum . . . dividentium] *manu sec. in marg.W; om.*$O_1O_2O_3CO_4B$ *Mü*PTV_1V_2 *AR* / **4** notione] notificatione *manu sec. in marg.W* — dividentium] + hic proceditur narrative (narrative⟨?⟩ *bis, manu sec. del. primum et ponit. secundum) Ma;* + narrative*(?)W* / **5** rerum *om.T* — rerum Principium] P. r. *Mü* — mihi]me *supralin.W; om.*V_2 — sapere *om.MaB T* — ac]atque *R* / **6** placeant] placent *MüB* TV_1 — maiestati] magestati *W* V_1V_2 — et] ac *P* / **7** elevent] elevant *B*; elevet V_1; + Amen O_1 / **8** Deus] Dominus *Mü AR* — noster] + qui *P* / **9** a] de *R* — Doctore] decore *B* — veracissimo] verissimo *W Mü*PV_1V_2 *AR;* beatissimo *T* — sciscitanti] suscitanti V_1 / **10** sciens] + tu *AR* — quid] quem O_4 — posset] possit V_1 — posset de te concipere] concipere posset *P* — te *om.B* — intellectus] inter *B;* mens V_2 — mortalium] + unum *Ma (manu sec. in marg.)* *Mü*PTV_1V_2; + unde *AR* / **11** nomen tuum] t. n. V_2 — nomen] + id est unum nomen V_1 — benedictum *om.R* / **12** sum] + Exod. *W (in marg.)* PTV_2 *A;* + Exod. 3 *Mü* *(3 interlin.)* V_1 *R* — verum] unum *B* — esse[1]] ens V_2 — totum] + ens *del.*V_2 — esse[2]] + Hoc credo $O_1O_2O_3CO_4$ — Hoc] + verum *manu sec. interlin. C* — si mihi] m. s. V_2 / **13** Adiuva] + ergo *Ma (manu sec. in marg.)* V_2 — me] *manu sec. in marg. Ma; om.* O_3B — Domine *om.* V_1 / **13/14** inquirentem] inquaerentem O_4; requirentem *P* / **14** vero] deo V_1 — quod *manu sec. interlin. Ma* — possit] posset *C*

[1] **Exod. 3, 14.** Cfr. Ioan. Duns Scotus, Ox. **1** d. **22** (ed. Vivès X **223-240**).

pertingere nostra ratio naturalis[2] ab ente, quod de te praedicasti, inchoando.

Quamvis entis sint plurimae passiones[3], quarum consideratio valeret ad propositum prosequendum, tamen de ordine essentiali tanquam de medio foecundiori primo prosequar isto modo: in hoc primo capitulo divisiones quatuor ordinis praemittam, ex quibus colligetur quot sunt ordines essentiales.

Manifestatio vero divisionis tot requirit, primo ut dividentia notificentur, et sic ostendantur contineri sub diviso; secundo, ut dividentium repugnantia declaretur; et tertio, ut probetur dividentia evacuare divisum. Primum fiet in hoc capitulo, alia in secundo. Hic igitur divisiones narrando ponam, et rationes dividentium assignabo.

Accipio autem ordinem essentialem, non stricte — ut quidam loquuntur, dicentes posterius ordinari, sed prius vel primum esse supra ordinem — sed communiter, prout ordo est relatio aequiparentiae, dicta de priori respectu posterioris, et e converso, prout scilicet ordinatum sufficienter divi-

---

1 nostra ratio] r. n. *T*; narratio *B* — de te *manu sec. in marg. Ma* — te *om.P* / **2** inchoando] inchoandi O_2 / **3** Quamvis] + autem *MüP AR* — entis *manu sec. interlin. C* — plurimae] plures *R* / **4** valeret] valet *WC Mü*PTV_1 *AR* — prosequendum] prosequandum O_4 / **5** medio] meo TV_2 — foecundiori] secundari V_1 — prosequar] prosequatur *P AR;* persequar V_1 / **6** hoc *om. AR* — divisiones] dicens *B; om.*V_1 — quatuor] quadruplicis O_1 — quatuor ordinis] o. q. V_2 — ordinis] ordines *B* V_1 / **7** quibus] quo *AR* — colligetur] colliges *Mü*PTV_1 *AR*; + quod *P*; + tibi *AR* — quot] quod V_1 — sunt] sint $WO_1O_2O_3B$ / **9** notificentur] manifestentur *P* — sic] ideo V_2 — contineri sub diviso] s. d. c. *B* / **10** ut¹ *om.B* — dividentium] dividentia V_2 — declaretur] declarentur V_2; manifestetur *R* — et *om.*WO_1 *Mü*PTV_1V_2 *AR* — tertio *om.B* / **10/11** declaretur . . . dividentia *om. per homoiotel.* O_4 / **11** probetur] probentur V_1V_2 *A* — evacuare] evacuatur O_4 — divisum] + Et *AR* **12** Hic] Has O_1 V_1 — igitur] vero *C* — divisiones narrando] n. d. *P* **12/13** narrando ponam] p. n. V_2 / **13** et *om.W T* — assignabo] assignando V_2 / **14** stricte] + sed large *del.*V_2 / **15** loquuntur dicentes] loquitur ducentes V_2 — posterius ordinari] prius non ordinari $O_2O_3CO_4$; quod tantum id quod est posterius ordinari O_1 — posterius] + ad prius *P AR* — ordinari] ordinare *T* — sed] + non V_2 — prius *ras. in textu, et manu sec.* posterius *C* — vel] videtur *R* **16** ordinem] + et non sit ordinari quod sit infra ordinem O_1 — sed] set *Mü* / **17** relatio] ratio V_2 — aequiparantiae] aequaeparantiae O_4 — de priori] prioris *B* — priori] priore *A* / **18** e converso] econtra V_2; + scilicet O_4 — prout scilicet] s. p. *C* — scilicet] si *B* — ordinatum] + ordinatum V_1 — ordinatum sufficienter *om.*V_2

---

[2] Cfr. Ox. 1 d. 3 qq. 1-2 (IX 8-85); Ox. 1 d. 8 q. 3 nn. 8-10 (IX 584-586).
[3] Cfr. Ox. 1 d. 3 q. 3 n. 6 (IX 102a-103b); Ox. 1 d. 8 q. 3 n. 19 (IX 598);

ditur per prius et posterius. Sic igitur quandoque de ordine, quandoque de prioritate vel posterioritate fiet sermo.

Prima divisio. Dico ergo primo, quod ordo essentialis videtur primaria divisione dividi, sicut aequivocum in aequivocata, in ordinem eminentiae et in ordinem dependentiae.

Primo modo prius dicitur eminens, et posterius, quod est excessum. Ut breviter dicatur: quidquid est perfectius et nobilius secundum essentiam, est sic prius. Hoc modo prioritatis probat A r i s t o t e l e s[4] 9º Metaphysicae actum esse priorem potentia[5], ubi istud prius vocat secundum substantiam et speciem: quae, inquit, generatione sunt posteriora, specie et substantia sunt priora.

Secundo modo prius dicitur, a quo aliquid dependet, et

---

1 Sic] Sicut O_2 — igitur] ergo *CB* — quandoque de ordine *om.Ma AR* / **2** vel] et *Mü*PTV_1V_2; quandoque de *AR* — et (*pro* vel) posterioritate *manu sec. interlin. P* — posterioritate] + posterius *A* / **3** *Ante* Prima div. *add. manu sec. in marg.:* ordo eminentiae-dependentiae *T*, . . .(?) notione eminentiae . . .(?) V_1 — Prima div.] + ordinis *Ma; in marg.:* WO_2O_3C *P*, + ordinis *P; manu sec. in marg.:* V_1, + ordinis in ordinem . . .(?) dependentiae V_1, + ordo essentialis secundum eminentiam-dependentiam *W; om.* O_1 O_4B *Mü*TV_1V_2 *AR* — Dico ergo primo] Dicendum e. p. *Mü;* p. e. dicendum *P*; p. igitur (ergo *R*) dicendum (+ est *R*) *AR* — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ TV_2 *A* — primo *om.*V_2 / **4** videtur *om.*O_2O_3 — primaria] + sua *B*; + sui *P* — dividi] dividitur O_2O_3*; om.*V_1 — sicut *om.B* — aequivocum] *ras. in textu et ponit. in marg. W;* aequaevocum O_4; aequivocatum O_2O_3 — in] et V_1 / **4/5** aequivocata] aequivoca *W Mü*V_1; aequaevocata O_4; aequivocatum *B;* + scilicet *Mü*PTV_1V_2 *AR* / **5** in *om.*V_2 — dependentiae] independentiae *W* / **6** prius dicitur] d. p. CO_4 — dicitur eminens] e. d. *AR* — quod] + non V_1 / **7** excessum] + ut videtur *deinde ras. et om.* ut breviter *T*; + et *MüP AR* **7/8** et nobilius *om.T* — perfectius et nobilius] n. et p. V_1 / **8** essentiam] eminentiam *P*; + illud V_1 — est sic] s. e. $O_2O_3CO_4$ *AR* — sic] si V_2 / **8/9** prioritatis] posterioritatis *B* V_2 / **9** probat Aristoteles] A. p. *A* — probat] + sic V_2 — esse *om.*V_1 / **9/10** esse priorem] p. e. V_2 / **10** ubi] + idem *AR* — istud] illud *B Mü AR*; idem + (*manu sec. interlin.*) Aristoteles *P*; ibidem *C* — prius *om.*V_1 — vocat] notat *T* / **10/11** substantiam] + substantiam *in marg.* O_1 — **11** et] + secundum *P* — inquit] in quid *Mü* — generatione] genere *B* — posteriora] + illa *P* / **12** specie] supra (?) *P* — et substantia *om. P* — substantia] + et solum *C* — priora] po͞m *C; in marg.* (posteriora *del. in textu*) O_1 / **13** modo] + aliquod *P* — prius dicitur] d. p. *P* — dicitur] dicidur *Mü*; + aliquo *R* — quo] + non V_2 — aliquid] + quid *Mü; om. B* — aliquid dependet] d. a. V_2 — et *om. B.*

Ox 1 d. 39 n. 13 (X 625a-626a); Ox. 2 d. 1 q. 4 n. 25 (XI 124a-125b); Ox. 2 d. 16 n. 17 (XIII 43).
[4] A r i s t o t e l e s, Metaph. 1 c. 7 (ed. Bekkeri Vol. II 989 A 15—16): εἰ δ' ἔστι τὸ τῇ γενέσει ὕστερον, τῇ φύσει πρότερον.
[5] Cfr. Ox. 1 d. 3 q. 2 n. 21 (IX 47b-48a); Ox. 4 d. 49 q. 2 n. 10 (XXI 16).

posterius, quod dependet. Huius prioris hanc intelligo rationem, quam et Aristoteles[6] 5º Metaphysicae testimonio Platonis ostendit: prius secundum naturam et essentiam est, quod contingit esse sine posteriori, non e converso. Quod ita intelligo, quod, licet prius necessario causet posterius et ideo sine ipso esse non possit, hoc tamen non est, quia ad esse suum egeat posteriori, sed e converso; quia si ponatur posterius non esse, nihilominus prius erit sine inclusione contradictionis[7]; non sic e converso, quia posterius eget priore[8], quam indigentiam possumus dependentiam appellare, ut dicamus, omne posterius essentialiter a priore necessario dependere, non e converso, licet quandoque necessario posterius consequatur istud. Prius et posterius possunt dici secundum substantiam et speciem, sicut alia dicta sunt; tamen, ad

1 posterius] + ubi *del. in textu C* — dependet] dependete *C*; + ubi isto prius *del. in textu C;* + ab illo *Mü*; + ab eo *P* — prioris] prioritatis *AR* — intelligo] + sic V_2 / **2** quam] quia *B* — et] etiam *MüPT*V_1 *AR; om.* O_2*B* V_2 / **4** est *om.*V_2 — posteriori] priori O_2; + et O_1 *P*V_2 *AR* — non] + autem *B* — *hic in marg.* nota bene *A* / **5** prius] si prius sit *P* — causet] causaret *WC* V_1V_2; causat *P* — causet posterius] caret posteriori *B* / **6** ideo] + posterius *manu sec. interlin.P* — esse non possit] possit esse *B* — non² *om.B* — quia] quod *B* V_2 / **7** esse suum] primum *Ma* — ponatur] ponitur O_1; ponat *T* / **8** posterius *manu sec. interlin. MüP* — posterius non esse] n. e. p. *AR* — nihilominus] et minus *Ma*; non minus *MüPT*V_1V_2 *AR;* + immo et prius *manu sec. interlin. P* — erit] est *T* / **8/9** sine inclusione contradictionis] *in marg. W, manu sec. in marg. C*O_4 *Mü*; sine contradictione *AR; om.*$O_1O_2O_3$ *P*V_2 / **9** sic] sit V_1 — eget] *manu sec. supralin., atque in textu* esset *Mü;* esset O_1 — priore] priori *WB MüT*V_1V_2 *AR; om. P* / **10** dependentiam appellare] a. d. O_1 **10/11** dicamus] dicatur *AR* / **11** omne] esse *P*V_2 — a] *interlin., atque in textu* a *R* — priore] priori V_2 *AR* / **11/12** necessario dependere] dependet n. *B* — essentialiter . . . posterius *manu sec. in marg.Mü* / **12** quandoque] quando O_2 / **12/13** necessario posterius consequatur] p. n. c. $O_1O_2O_3$*B* *P;* p. c. n. *C*O_4 n. p. sequatur *Mü;* p. n. sequatur prius *A*; p. sequatur prius necessario *R* — / **13** istud] illud *B; om. AR* — et posterius] Et quamvis ista *MüP* *AR* — possunt] possint *MüP* *R; om. A* — possunt dici] d. possint *R* — dici] + etiam sic prius et posterius et cetera et possint dici *Mü*; + et sic prius et posterius etiam prius et posterius possunt dici *P*; + prius et posterius *AR* — Prius . . . dici] Et quamvis ista possint dici etiam sic prius *cum indicatione ‚va-cat' Mü* / **14** alia] supra V_2 — dicta sunt] s. d. *P* — sunt] + et *T*.

[6] Aristoteles, Metaph. 6 c. 1 (Vol. II 1028 A 30—31): ὥστε τὸ πρώτως ὂν καὶ οὐ τὶ ὂν ἀλλ᾽ ὂν ἁπλῶς ἡ οὐσία ἂν εἴη.

[7] Cfr. Ox. 2 d. 3 q. 4 n. 9 (IX 176a-177a).

[8] Cfr. Ox. 4 d. 11 q. 3 n. 29 (XVII 398a-399a); Ox. 2 d. 3 q. 4 n. 9 (IX 176a-177a); Ox. 3 d. 36 n. 19 (XV 654 b).

distincte loquendum, dicantur prius et posterius secundum dependentiam.

Secunda divisio. Ordine secundum eminentiam indiviso manente subdivido ordinem dependentiae, quia dependens aut est causatum, et illud, a quo dependet, est eius causa; aut dependens est causatum remotius alicuius causae, et illud, a quo dependet, est causatum propinquius eiusdem causae.

Huius divisionis secundae ratio primi membri satis nota est, et quod illud continetur sub diviso; patet enim quid causa, quid causatum, et quod causatum essentialiter dependet a causa et causa est a qua dependet, secundum rationem suprapositam prioris hic divisi.

Sed secundum membrum huius secundae divisionis nec in se patet, nec qualiter sub diviso continetur.

Primum declaratur sic: si eiusdem causae sint duo effectus, quorum unus prius et immediatius natus est causari ab

1 loquendum] loquandum O_4 — dicantur] dicuntur *MüP* *AR* / **3** Secunda divisio] Prima (*del.*) divisio secunda (sec. *manu sec.*) *Ma; in marg.:* O_3*C, ras.* O_2*, del.*V_2, secunda divisio ordinis *P*, secunda (?) divisio causati ad causam causati, ad causatum (?) propinquius V_1*; manu sec. in marg.W* — Ordine] Ordinis *R; ras.* . . . rdine *P* — eminentiam] emincientiam *Ma* **3/4** indiviso manente] m. i. *AR;* remanente i. V_2 / **4** manente] re(*manu sec. interlin.*)manente *C* — subdivido] subdividendo O_1*B* *P* **5** causatum] tantum *T*; datum V_1*; manu sec. in marg.* + tantum *in textu Ma* — illud] id *AR* — illud a quo] a. q. i. V_1 — a *manu sec. interlin. Mü* — est² *om.*V_2 / **5/6** eius causa] c. e. O_1 / **6** dependens est causatum] e. c. d. *B* — est] + eius V_2 — alicuius *om.*V_2 / **6/7** causae] esse *B* / **7/8** et . . . causae *om. per homoiotel.* V_1 / **9** Huius div. sec. ratio pr. membri] r. p. m. h. s. d. *MüT*V_1V_2 *AR*; huius ordinis secundi r. p. m. *B*; r. p. m. h. d. [*om.* secundae] *P* / **10** illud] + quod O_2O_3*B; post* illud *ras.W* — continetur] contimetur *C*; contineatur V_2 *R* — quid] + est *C*O_4*; om.T* / **11** causa] + et O_1*C*O_4 *MüPT*V_1V_2 *AR* *B(interlin.)* — et quod causatum *om. per homoiotel.B* — causatum essentialiter] e. c. O_2O_3 / **12** a causa . . . dependet *om. per homoiotel.Mü* — et . . . dependet *om.* O_4 — et] + quod *PT*V_1V_2 *AR* — est *om.B* — qua] quo *T* — dependet] + causatum *manu sec. in marg. Ma* / **13** suprapositam] suppositam O_1O_4 *T;* supradictam O_2O_3; supra positi *B* — prioris] priorum *W* *T*V_1 — hic] huius O_1 V_1 *R* / **14** secundae] s'e *del. in textu et add. manu sec. in marg.* 2ᵉ *Ma;* tertiae V_1*; om.R* / **15** qualiter] aequaliter *B* — sub diviso continetur] c. s. d. *P* — continetur] contineatur V_2 / **16** declaratur] determinatur O_1 — declaratur sic] s. d. V_2 — sint] sunt O_2O_3*C*O_4 *P*V_1; essent *B* — duo] 2º *C* / **17** unus] unum V_2 — et *om.*V_2 — immediatius] eminentius O_4 V_2 — natus est] e. n. *B* — est *om.T*V_1

illa causa, alius autem non nisi illo immediatiore iam causato, dico illum alium esse posterius causatum respectu eiusdem causae, et immediatiorem esse prius causatum; haec est ratio huius membri.

Ex hoc secundo ostendo, quod continetur sub diviso, quod scilicet effectus remotior dependet essentialiter a propinquiore: tum, quia non potest esse illo non existente; tum, quia causalitas causae respicit illa ordinate; igitur; et e converso: ista habent ordinem essentialem inter se, ut comparantur ad tertium quod est causa amborum; igitur et inter se absolute; tum tertio, quia causa talis non intelligitur ex se nisi causa propinqua solius proximi; et illo non causato intelligitur quasi remota respectu aliorum; sed illo iam causato intelligitur ut proxima respectu secundi; a causa autem remota sola inquantum remota, non est causatum; ergo se-

1 illa] ista *WB* V_1 — non *om.R* — nisi] in O_4; + mediante *AR* — — illo] isto *W*O_1 *PT*V_1V_2*; om.A* — immediatiore] immediatiori O_1; eminentiori V_2 — iam] *om.R; manu sec. supralin. P* / **1/2** immediatiore iam causato] c. im. *R* — iam causato *om.T* / **2** dico] dicit *Mü;* dicimus V_2 — esse posterius] p. e. + esse *P* — causatum] + esse *del.Mü* / **3** et] *manu sec. interlin. W Mü; om. P;* eius V_2 — immediatiorem] eminentiorem V_2; + iam causatum *MüP A;* + effectum iam causatum *R* — esse] essentiae V_1 / **4** huius] secundi O_1; + secundi *C*O_4 — ratio huius membri] h. (+ divisionis *R*) m. r. *AR* / **5** Ex] Et V_1 — Ex hoc *om.*O_1 — hoc] quo *R* — secundo ostendo] o. s. *C*O_4 — ostendo] dico O_2 — continetur] contietur *Mü* / **6/7** propinquiore] propinquiori *B R* / **7** tum[1]] causa *B* — esse] eter *W* — illo] ista *B* — tum[2]] causa *B*; + **2** *manu sec. in marg.W* / **8** quia] + illa *MüPT*V_1 — causae] esse *B* — ordinate *om. B* — igitur] ergo O_3*C AR* — et *om.T AR* / **9** ista] illa $O_2O_3O_4$; ita V_2 — ut] et *B* / **9/11** ut . . . inter se *om. per homoiotel. in textu sed. add. manu sec. in marg. Ma* / **10** ad tertium *in marg.* V_2 — tertium] 2^m *T* — amborum] aliorum O_1 — igitur] ergo *Ma (in marg.) CB* V_2; *manu sec. in marg.W; om.Mü AR* — et *om.*O_1*B* V_1*P* — igitur et] et i. *T* / **10/11** igitur et inter se] vel amborum vel inter se *P* / **11** se] + ut O_2 — quia] et *B* — causa *om. Ma T* — intelligitur] + esse *P* / **11/12** ex se *in marg. A* / **12** propinqua] + illius O_2*C* — solius] + effectus *AR* — proximi] + effectus *P* — illo] isto *C*O_4*B;* primo V_2 / **11/13** ex . . . intelligitur *om. per homoiotel.* V_1 — **13** intelligitur *bis in textu (supralin. et infralin.) A* — quasi] quia V_1; causa *R* — remota] + causa *MüPT*V_1V_2 *A (supralin.)* — sed] si O_4 — sed illo *om.B* — illo] isto V_2 — iam] + non O_2O_3; + autem *B* / **13/14** quasi . . . intelligitur *om. per homoiotel. in textu sed add. in marg.* O_3 / **14** intelligitur] + quasi V_2 — proxima] proximi *Mü* — a *om. B* — autem *om.* O_1 *T* / **15** sola] praecise *P AR;* solo V_1 — sola inq. rem. *manu sec. in marg. W Mü* — inquantum remota *om. P AR* — remota *om.*V_1 — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *MüPT*V_1V_2.

cundum dependet a causa, ut quae posuit propinquius in esse; igitur et ab esse propinquiore.

Tertia divisio. Istius secundae divisionis utrumque membrum subdividitur. Subdivido primo secundum, quia consonat iam praedictis. Nam prius, quod est causatum propinquius causae, non tantum dicitur quod est propinquius causae proximae utriusque, sed etiam remotae, puta si proxima unius sit A, non est aliquo modo causa alterius, sit B, sed aliqua alia causa prior est causa eius B proxima, et est causa remota illius, cuius alia est causa proxima; adhuc inter ista causata erit ordo essentialis ut causati prioris ad posterius causatum, et hoc si causalitas causae communis amborum secundum essentialem ordinem illa respiciat ut causata.

1 causa] + causa posita *manu sec. infralin. W;* + a causa *A* — ut] *del. manu sec. in textu et pro eo ponit. in marg.* quae *Ma; om. C*O_4 *MüPT*V_1V_2 *AR* — quae *om. B* — posuit] ponit *C* V_2; + ipsum *MüPT*V_1V_2 *AR;* + ipsum *manu sec. in marg.C* — propinquius] propinquum *B* / **2** igitur] ergo *CB MüP*V_2 *AR* — et *om.MüP* — ab *supralin.W* — esse] + causae *C*O_4 — propinquiore] propinquioris *CB*; propinquiorum O_4; propinquiori *R* / **3** Tertia divisio] *in marg.:* Tertia divisio $O_2O_3O_4$, tertia subd. . . (?) causae prop. . .(?) causae prox. . .(?) causae rem. . . (?) V_1, *del.* subdivisio membrorum V_2, + ordinis *P*; *om.W*O_1*CB MüT AR* — secundae *om.* V_1 — divisionis] subdivisionis V_2 / **4** subdividitur] subdividit *T* — Subdivido] Subdividendo O_2O_3*C*O_4 *MüPT AR* — secundum] primum V_1 — quia] quod *R*; + primum *Mü* / **5** prius] *in marg. A;* + est *Mü*; + est i(?) *P* / **6** causae] esse *B;* + utriusque *del. in textu A* — tantum dicitur] d. t. O_1 — causae . . . propinquius *om. per homoiotel. T R* — propinquius] + causatum O_2O_3 / **7** utriusque] *in marg. A Mü (manu sec.)* — etiam] et *B*; econverso *R* — puta] principia *R* — si] quod V_1; + causa *P AR* — proxima] + causa *Ma (manu sec. in marg.) C*O_4 *Mü T*V_1V_2 / **8** unius sit] s. u. *B* — unius] *om.W*; + causati *C*O_4; + quae *MüP*V_1V_2 — sit A] *manu sec. in marg. Mü; om. Ma*O_4*B P;* scilicet in quo O_4; + utrius*W*; + quod *C*; + quae V_1 — est] sit *MüP*V_1V_2; fit *T* — alterius] + causati *MüP*; + quae *Mü(manu sec. interlin.)* V_2 — sit B] sive B O_1; *om. MaB* — sed] et O_4; si *P* / **9** aliqua] *om. AR; mutatur manu sec.* alia *in* aliqua *W* — alia *om.B P* — alia causa] c. a. *T* — causa[1] *om.Mü* — causa prior est] p. c. e. *C*O_4; e. p. c. O_1 — prior *om.P R* — est[1]] + est O_1 — causa eius *om.R* — causa eius B proxima] c. B. e. p. *W*; g causa i(?) scilicet eius proxima *P;* c. p. B *C*O_1; c. B p. *A* — B *om. Ma* O_2O_3*B* — eius *om.C*O_4 *A* — et *om.R* **9/10** alia . . . alia est *manu sec. in marg. Mü* — et . . . proxima] *manu sec. in marg. MaW; om.P* / **10** illius] istius *WC*O_4 V_1 — cuius *om.R* — cuius . . . proxima] cuius alia proxima est *in marg. A* — alia causa est proxima] e. a. c. p. V_2; c. a. p. e. *R* — alia] illa O_2O_3 — causa] + scilicet eius *del. in textu Mü; om. Ma* — proxima] + scilicet B *C*O_4 — inter] *supralin. Ma; om.* O_4 / **10/11** inter ista] inter illa *in marg.C (del. in textu* ista [i^a] *et ponitur pro eo in marg.* illa) / **11** ista causata] istas causas *P* — erit] est O_1; + iste *C* / **11/12** posterius causatum] c. p. *PT*V_2 — causae *om.*O_1 / **13** essentialem ordinem] o. e. *T*V_1V_2 — illa] ista *Mü* — illa respiciat] r. i. *Ma* — causata]

Secundum membrum huius divisionis minus videtur esse sub diviso. Hoc autem sic probatur: nam et tunc respectu tertii, quod est causa ipsorum, essentialiter ordinantur; igitur et inter se. Tunc etiam causa communis quasi remota causa intelligitur respectu posterioris, priore non causato. Tunc etiam posterius non potest esse sine priore.

Quarta divisio. Primum membrum secundae divisionis quod est causa, famose subdividitur in quatuor causas satis notas: finalem et efficientem, materialem et formalem[9]. Et posterius sibi oppositum dividitur in quatuor correspondentia, scilicet in ordinatum ad finem, quod, ut breviter loquar, dicatur finitum; et in effectum; et in causatum ex materia, quod dicatur materiatum; et in causatum per formam, quod dicatur formatum. Huius divisionis dividentium rationes hic transeo;

1 causata] + 2m membrum *in marg.* V_2 — huius] *in marg. C; om.* O_4 — minus] unus *T* — esse] + esse *T* / **2** diviso] divisum *B* — Hoc] Haec *C* — autem *om.*V_2 — sic probatur] p. s. V_2 — et] *om.AR;* + utrumque *C MüPT*V_2 *AR*; + unumquodque V_1 — tunc] causatum *MüP AR; om. C* V_2 — respectu] respecto V_1 / **3** ordinantur] ordinatur *MüPT*V_1V_2 *AR* / **3/4** igitur] ergo *Ma*(*del. in textu* igitur *et pro eo ponit. manu sec. in marg.* ergo) O_3*CB AR* / **4** etiam] m(?) O_4; et *B;* enim *R* / **5** causa *om.*O_1 — respectu] respecto V_1; *om.T* — posterioris] posteriorum *MüT*V_1 / **6** etiam] et *B* — potest] posset *R* / **7** Quarta divisio] *in marg.:* Subdivisio primi membri secundae divisionis *C*, quarta div. . . (?) quatuor . . . (?) efficiens materia . . . (?) V_1, + quarta divisio *Ma*O_2O_3, + ordinis *P; om. W*O_1O_4*B MüT*V_2 *AR* — secundae divisionis] d. s. *C*O_4 V_1 / **8** causa] *del. in textu C;* causae V_2; tam *AR* — famose] famosa *T*; famosum *AR* — subdividitur] dividitur *R* — quatuor] **41** *W*; **84** *T* — notas] + scilicet V_2 / **9** et¹ *om.B MüPT*V_1V_2 *AR* — materialem et formalem] f. (*om.* et) m. *P* — et² *om.MüPT* / **10** sibi] ergo *B* — oppositum *superscribitur manu sec.* causatum *P* — dividitur] subdividitur *MüP A; om.B* V_2 — in *interlin. Mü* — in quatuor *in marg.A* — quatuor] + sibi O_1 *MüPT*V_1V_2 *AR* / **11** ordinatum] ordiatum *T* — ad] et *B* — quod] quia *PT* — breviter *manu sec. in marg. C* — loquar] loquor O_1; loquitur *C*; loquamur V_2 / **11/12** dicatur finitum] f. vocatur *AR* / **12** in¹] *in marg. B*; est(?) quod est V_2; + causatum ab efficiente, quod dicatur (dicitur *R*) *AR* — effectum] + incausatum V_2 — causatum] causatam O_4; + a materia ex *del. in textu et manet* ex materia *A* — quod *interlin. Mü* — dicatur] vocatur *AR* **12/13** quod dicatur materiatum *om.B* / **13** in *om.W MüT*V_2 — dicatur] vocatur *AR* / **13/14** formatum] informatum *Mü* / **14** Huius divisionis dividentium rationes] r. divident. h. d. *MüPT*V_1 *AR;* r. h. divis. d. V_2 — transeo] + quia *MaW* (*manu sec. in marg.*) *C MüPT*V_1V_2 *AR;* + est O_4.

[9] Cfr. Ox. 1 d. 3 q. 7 n. 3 (IX 338b—339b).

alibi diffusius haec tractavi, et inferius quandoque tangentur, quando materia id requiret.

Huius capituli fructum summatim colligo. Ordo essentialis per sex ordines dividentes evacuatur, videlicet per quatuor ordines causae ad causatum; et per unum causati ad causatum, comprehendendo hic sub eodem duo membra tertiae divisionis; et per unum eminentis ad excessum.

Harum divisionum ostensio duo adhuc ostendi requirit: quod membra cuiuslibet inter se repugnent, et quod evacuent rationem divisi; quae duo in sequenti capitulo, quantum opus erit ad propositum, ostendentur; in quo etiam quaedam generales propositiones necessariae proponentur; et praedicti ordines, et eorum extrema secundum necessariam vel non necessariam concomitantiam conferentur, quia dictorum comparationes ad sequentia bene valent.

1 alibi] + quia alibi V_2 — diffusius] *om.B*; didiffusius V_2 — diffusius haec tractavi] t. d. (h. *del.*) *Ma*; h. d. t. *T*V_2 — haec] hoc $O_1O_2O_3$*C*O_4*B* V_1 *AR* — tractavi] tractam + *manu sec. in marg.* alibi: tractavi *C*; pertractavi V_2 — inferius] in plus *T*; infra *R* / **1/2** tangentur] tangetur *B MüPT*V_2 *AR*; tanguntur V_1 / **2** materia *om.Ma* — id] illud O_2O_3*C*O_4*B* V_2 *AR;* idem *T*; ad *P* — requiret] requirit O_1(?)*C Mü A;* requaeret O_4 + recapitulatio *del. in marg.* V_2 / **3** capituli] causae *B* — summatim] summatum V_1 — colligo] recolligo O_1 / **4** sex ordines] o. s. *AR* — ordines ¹+²] divisiones *C* (+ *manu sec. in marg.:* nota! alibi: ordines) O_4 — videlicet] scilicet *MüPT*V_1V_2 *AR* / **4/5** quatuor *in marg. A* / **5** et] *manu sec. interlin. Mü; om.W P* — per] + ordinem *C*O_4 / **6** causatum] causam *MüP*V_1; + et O_1 — comprehendendo] comprehendo *del. in textu et ponit. manu sec. in marg.* comprehendendo *Ma; mutatur manu sec. supralin. in* comprehendendo *Mü;* comprehendo autem *C*O_4 V_2 — hic] sic *Mü;* haec V_2*; om.P* — duo] 2⁰ *MaW*O_1*C; om.*V_2 — membra] membro *W* / **6/7** sub eodem duo membra tertiae divisionis] duo m. 2ae d. s. e. (s. e. *supralin. A*) *AR;* m. div. t. s. e. V_2 / **7** et *om.P* — per] + ordinem *C* — unum] + ordinem O_4 — unum eminentis] consequens eminenter *del. manu sec. in textu et ponit. in marg.* unum eminentis *Ma* / **8** duo] 2⁰ C — duo adhuc] a. d. *W AR* — adhuc] ad V_2 — requirit] *bis, sed semel del.W;* videlicet O_1; + scilicet *interlin. MaC; in textu MüPT*V_1V_2 *AR;* + quod (*in textu*) scilicet (*in marg.*) *W* / **9** membra] membrum O_4 — cuiuslibet] cuilibet *W*; cuius O_2O_3; eiuslibet *Mü* — et] etiam *Mü* — quod] + duo V_2; *om. R.* / **9/10** evacuent] evacuant O_1 / **10** duo] 2⁰ O_1*C* / **10/11** in sequenti capitulo, quantum opus erit ad propositum] q. o. e. a. p. i. s. c. O_2O_3*C*O_4 / **11** opus erit] e. o. V_2 — erit] est O_1 — ostendentur] ostendetur O_1 *T*V_1V_2; + et *W MüP A* — etiam] et *B T* / **12** quaedam] quaedem *A* — generales propositiones] p. g. O_1 — necessariae] *om.W*; necessario V_2 — proponentur] proponent *T* / **13** ordines] ordinis *T* — et² *om.*O_2 — eorum] *om.*O_2 *MüP*V_1; earum O_3 — eorum extrema] ext. e. *C*O_4 / **14** conferentur] + vel consequatur *manu sec. in marg. W;* conferetur V_2 / **14/15** quia dictorum *om.B* / **15** dictorum] praedictorum V_2 — comparationes] operationes *B* V_2 — sequentia] consequentiam *T* — valent] valebunt O_1.

CAPITULUM SECUNDUM. De dictis quatuor divisionibus ostendendis et de extremis dictorum ordinum essentialium comparandis hic proceditur arguendo.

Domine Deus noster, qui doctorem venerabilem A u g u s t i n u m[10] de te trino scribentem infallibiliter docuisti, quod ipse in primo libro de Trinitate scribit dicens: **n**ulla omnino res est, quae seipsam gignat ut sit. Nonne tu nobis aeque certitudinaliter impressisti hanc similem veritatem:

Prima conclusio. *Quia nulla omnino res essentialem ordinem habet ad se* [10a].

Nam de ordine eminentiae quid est impossibilius quam idem seipsum excedere secundum perfectionem essentialem? De aliis sex ordinibus quid impossibilius quam idem a se essentialiter dependere, quam sine seipso posse esse secun-

1 Capitulum secundum] 2m Cap. *in marg.* V_2 A (*bis A*) — dictis] illis *R* — divisionibus] dictionibus *del. in textu T*; ordinibus *AR* — — quatuor divisionibus] d. q. *R* / **2** et *om. Ma* — extremis] extremum (*in textu*)*W* — essentialium *om.Mü AR* / **3** proceditur] procedit *P*; prosequitur *AR*; + Cap. **2** *R* — arguendo] arguendi (*in textu*) V_1; argumentand(?) (*in marg.*) V_1 arguento *P* / **1/3** Capitulum ... arguendo *bis (in textu, et manu sec. in marg.)W* V_1 / **4** Deus] Dominus *AR* — doctorem] decorem *T* — doctorem venerabilem] v. d. *B* **5** te *om.*CO_4 — trino] *om.W* *Mü*PV_1V_2; secundario *T*; trinitate CO_4; + serio *W [sed del.]* V_2; + seriose *Mü*PV_1 — quod] quia *PT* / **6** primo] illo V_2 — libro *om.R* — primo libro de] l. p. d. *B* — scribit] + d *T* — dicens] d. V_1; *hic* auctoritas Augustini (*manu sec. in marg.*) *A* **6/7** omnino res] r. o. V_2 / **7** est *interlin. A* — gignat ut sit] u. s. g. *AR* — sit] si V_1 — Nonne] immo O_1 — tu] in TV_2; *om.*V_1 — tu nobis *om.B* — aeque *om.T* / **7/8** nobis aeque certitudinaliter] ae. c. n. *R* — aeque certitudinaliter impressisti] aequa certitudine mihi inspirasti *B* / **8** similem veritatem] v. s. V_2 — veritatem] virtutem *Mü*TV_1 / **9** Prima conclusio] prima regula *A; in marg.:* O_2O_3B PV_2, + prima conclusio *Ma; manu sec. in marg.: W* *Mü*V_1; *om.* O_1CO_4 *T R* — Quia] *om. Ma;* quod *Mü*PV_1V_2 *AR* — nulla omnino] o. n. *B* — nulla omnino res] n. r. o. CO_4 / **9/10** ordinem habet ad se] ad se h. o. *AR* / **11** Nam de] Namque *Ma* — ordine] + de V_1 — est *om.P AR* — est impossibilius] i. e. V_2 — impossibilius] impossilius O_2 / **11/13** quam ... impossibilius *om. per homoiotel. in textu, sed add. manu sec. in marg. Ma* / **13** sex] quinque *C;* scilicet O_2O_3 — quid] + est(?)*T* — quam] quod O_1 — a se] *om.*O_2; + ipso CO_4 / **14** essentialiter *in marg. A; om. MüP* — seipso] ipso O_2; se *manu sec. interlin. Mü* — posse] posset O_1.

[10] S. A u g u s t i n u s, De Trinit. **1** c. **1** (PL 42, 820): „Nulla enim omnino res est quae se ipsam gignat ut sit". — [10a] *De hoc 2⁰ cap. ab hic tantum habet superscriptiones conclusionum omisso textu B.*

dum intellectum huius superius assignatum? Hoc etiam consonat veritati:

Secunda conclusio. *Quia in quocumque | ordine essentiali est circulus impossibilis* [11].

Quia si quidquid est prius priore, est prius posteriore: sequitur oppositum primae ex secunda negata. Idem etiam erit prius essentialiter et posterius eodem, et ita perfectius et minus perfectum eodem, vel dependens et independens respectu eiusdem, quae longe sunt a vero. Hunc circulum excludit A r i s t o t e l e s[12] a demonstrationibus 1⁰ Posteriorum nec minus impossibilis est in rebus.

Iuxta hanc secundam, tertiam quandam, quae a prima probatur et in ipsa satis includitur, explico, quia inferius utar ipsa:

1 intellectum *om. AR* — huius] hic $O_2O_3CO_4$ *A;* hoc *R* — Hoc etiam] e. h. *AR* / **2** veritati] rationi V_2 / **3** Secunda conclusio] *in marg.:* O_2O_3 PV_2, 2ª *B*, + secunda conclusio *Ma; manu sec. in marg.:* V_1, 2ª *Mü*, d *W*, secunda regula *A; om.* O_1CO_4 *T R* — Quia *om. Ma* — quocumque] quo est *B* / **4** impossibilis] impossibilitatis O_2 / **5** si *om.AR* — priore est prius *om. per homoiotel.* O_2O_3 — prius²] posterius *P* — posteriore] posteriori *P A* / **6** sequitur(?) ... negata *manu sec. in marg. Mü* — negata] notata *C* — etiam] *om.T*; enim *R* **7** erit] est *Mü*TV_1V_2*; om. P* — essentialiter] *om.W P*; *manu sec. interlin. Mü* — essentialiter et posterius] et p. e. *AR* — et² *om. MüP* — ita] ȳᵉ *P* / **8** perfectum] perfectius *P* — eodem *om.P* — vel] et *W P* *AR* — et] vel V_1 — independens] independentes *Ma* / **9** respectu eiusdem *om.R* — sunt *illegibile in* V_1 — a] de *T*; si V_1 / **10** demonstrationibus] demonstratiotionibus *Ma* / **10/11** a demonstrationibus primo Posteriorum] p. P. a d. O_1 / **11** impossibilis] impossibile O_1CO_4 — impossibilis est] e. i. V_1 / **12** secundam] primam *W*; + regulam *MüP AR*; + causam V_1 — tertiam] tertiam quartam, *sed del. in textu et ponit. manu sec. in marg.* explico quandam *Ma; om.* *Mü*PTV_1V_2 *AR* / **12/13** tertiam quandam ... explico] tertiam quandam (t. q.] explico quandam *Ma*) quae ... includitur, explico (explico *hic. del. in textu Ma*) *MaW;* explico tertiam (tertiam *om.Mü*PTV_1V_2 *AR*) quandam (+ aliam *AR*), quae in (a *Mü*PTV_1V_2 *AR*) prima (primo V_1) ipsam probante (i. p.] probatur et in ipsa *Mü*PV_2 *AR;* probatur et in secunda *T*; proceditur et in ipsa V_1) satis includitur CO_4 *Mü*PTV_1V_2 *AR* — a prima ... explico] in prima ipsam (p. i.] ipsamet prima O_1) probante satis includitur explico $O_1O_2O_3$ / **12/14** tertiam ... utar ipsa *manu sec. infra columnam W* / **12** *usque ad pag. seq. versu 6⁰* Iuxta ... causante *manu sec. infra col. W* / **13** et *manu sec. interlin. Ma* / **14** utar] utor *Mü*TV_1V_2*;* utetur *R*.

[11] Cfr. Ox. **1** d. **30** q. **2** n. **7** (X 449b—450a).

[12] A r i s t o t e l e s, Analyt. poster. **1** c. **3** (Vol. I 72 B 25): κύκλῳ δ᾽ ὅτι ἀδύνατον ἀποδείκνυσθαι ἁπλῶς.

Tertia conclusio. *Quod non est posterius priore, nec posteriore.*

Sequitur ex affirmativa dicta. Et ex ista sequitur: quod non dependet a priore, nec dependet a posteriore. Et ultra: quod non est causatum causae prioris, nec posterioris, quia posterior in causando dependet a priore causante.

Iam, te Deo duce, dictos sex ordines invicem comparemus. Et primo quatuor ordines causae ad causatum. Istorum tamen differentiam vel in dividendo sufficientiam, quia satis nota videtur, utraque hic prosequi praetermitto – prolixum enim posset esse, nec ad propositum necessario requisitum; tantummodo dictos ordines quantum ad concomitantiam vel consecutionem ex parte causati, in sex conclusionibus comparabo.

Quarta conclusio. *Quod non est finitum, non est effectum.*

Probatur primo sic: quia quod non est ab aliqua causa per se efficiente, non est effectum; quod non est ad finem,

1 Tertia conclusio] in marg.: O_2O_3 PV_2, 3^a *B*, + tertia *Ma; manu sec. in marg.:* tertia *Mü*, tertia regula *A; manu sec. infra col. W; om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — non] movetur *B* — posterius] + ipsa O_2O_3; + post O_4 — priore] priori *A* / **1/2** posterius ... posteriore] prius posteriore nec priore *MüP, sed Mü mutatur manu sec. in marg. sic:* prius priore nec posteriore — nec posteriore *om. T* / **2** posteriore] posteriori *AR* / **3** Sequitur ... dicta *om. AR* — Et] estx(?) *Mü; om. P AR* — ista] illa V_2; isto *R* — sequitur] *hic notatur manu sec. in marg.:* quarta regula *A* / **4** priore] priori *AR* — nec] non *Ma* — dependet^2 *om.* PV_2 *AR* — priore ... a *manu sec. in marg. Ma* — posteriore] posteriori AR — nec ... posteriore *manu sec. in marg. Mü* — ultra] + sequitur $O_1O_2O_3CO_4$; *hic notatur manu sec. in marg.:* quinta regula *A* / **5** causae prioris *om. T* — posterioris] posterior *T* / **7** *Hic ponit. manu sec. in marg.* De membris quartae div....(?) *Ma* — te] *om.* CO_4 *AR*; de TV_1 (de del. *A*) — Deo duce] d. D. *Ma* — sex] causae R — invicem *om. T* / **7/8** invicem comparemus] c. i. *AR* / **8** primo] post CO_4 — quatuor *manu sec. in marg. Ma* / **9** tamen *om. T* — differentiam vel in] differentia videbitur *R* — in *om. Mü* — quia] + utraque *P* / **10** videtur] est V_2 — utraque] utquaque *P* — hic] haec $MüTV_2$ — prosequi] per se quae *T* — hic prosequi] p. h. O_1 — praetermitto] promitto *T* / **10/11** prolixum enim] quia prolixum *W* $MüPTV_1V_2$ *AR* / **11** enim] quia *manu sec. in marg. W; om.* O_1 — posset] possit *A* **11/12** requisitum tantummodo] requesitum tamen modo *R* / **13** consecutionem] consuetudinem V_2 / **13/14** comparabo] compabo O_3; comparando *MüP* / **15** Quarta conclusio] *in marg.:* O_2O_3 PV_2, 4 *B; manu sec. in marg.: W*, 4 *Mü*, prima conclusio *A; om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — non^1] + non *T* / **16** primo *om.* CO_4 — primo sic] s. p. *P* — quia *om.* CO_4 *P* / **17** per *om.* TV_1V_2 — per se efficiente] e. p. s. *P* — — est^1 *interlin. A.*

non est a causa efficiente per se; igitur, etc. Maior sic probatur: quia in nullo genere, per accidens est primum; quod Aristoteles[13] satis exprimit 2^0 Physicorum, ubi casu et fortuna, tanquam causis per accidens, priores ponit necessario naturam et intellectum, tanquam causas per se in illo genere causae; quod autem non est a primo, non est a posteriori, ex tertia iam praemissa. Loquor de positivis, quae sola proprie sunt effectibilia. Patet igitur maior. Minor sic probatur: agens per se omne agit propter finem, quia nullum frustra, quod Aristoteles[14] in 2^0 Physicorum determinat de natura, de qua minus videtur; ergo tale nihil efficit, nisi propter finem.

Probatur conclusio principalis secundo sic: finis est

1 non *interlin. W* — est *om.* V_1 — per se *om.* $MüPTV_1$ *R* — igitur] *om. W;* quare $O_2O_3CO_4$; ergo V_1V_2 *AR* — Maior] Minor V_2; A(?)*R* **1/2** probatur *om. P* / **2** accidens] agens *T* — est] et *P* — quod] quia V_1 / **3** exprimit] ostendit V_2; + in $O_2O_3CO_4$ — 2^0] + libro V_2 — Physicorum] Posteriorum *W* TV_1 / **3/4** casu et fortuna] causam et fortunam *R* / **4** tamquam *in marg.* V_2 — causis] causas O_4 V_2 *R* — priores] primo res V_1 — priores ponit] po. pr. V_2 / **5** naturam *manu sec. in marg. Mü* — causas] causis *A* — in] et *Ma* / **6** illo] primo V_2; nullo *P* — autem *om.* O_1 — non^2] nec *T* — a^2 *om.* O_4 / **7** posteriori] posteriore O_4 *P* — tertia] *manu sec. in marg. Mü*; + regula *AR; om.* TV_1V_2 — tertia iam] i. t. *Mü* — praemissa] + Et $O_2O_3CO_4$ *MüP AR* — positivis] hiis *et superscriptum manu sec.* positivis *Mü* / **8** proprie *om. Ma T* — proprie sunt] s. p. O_1 $MüV_1V_2$ *AR* — igitur] ergo O_3C PV_2 *R* — maior] a *R* — / **9** sic] + etiam V_2; *om. R* — probatur *om. P* — sic probatur] p. s. O_1 — agens per se omne] o. p. se a. V_2; + agit omne $MüPTV_1$ *AR*; + agit omne quod agit V_2 / **10** nullum] nihil V_2; + agit V_1V_2 — quod] quia *T;* + etiam V_2 — in *om.* $O_1O_2O_3CO_4$ PTV_2 *AR* — 2^0 *om.* O_4 / **11** determinat *om. T* — de] quod V_2 — qua] + tamen *R* — videtur] + quod agat propter finem *AR* — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ TV_2 — tale] talis *R* / **12** nisi *manu sec. in marg. Ma Mü* — finem] *hic notatur manu sec. in marg.* 2^a probatio *A* / **13** Probatur conclusio principalis secundo sic] prob. s. c. p. sec. *P*; prob. ergo p. sec. s. V_1; sec. s. prob. c. p. *A*; sec. prob. c. p. et *R* — principalis] + scilicet quod non est finitum non est effectum O_2O_3.

[13] Aristoteles, Phys. 2 c. 6 (Vol. I 198 A 7—9): οὐδὲν δὲ κατὰ συμβεβηκός ἐστι πρότερον τῶν καθ' ἑαυτό.

[14] Aristoteles, Phys. 2 c. 2 (Vol. I 194 A 28—30): ἡ δὲ φύσις τέλος καὶ οὗ ἕνεκα· ὧν γὰρ συνεχοῦς τῆς κινήσεως οὔσης ἐστί τι τέλος τῆς κινήσεως, τοῦτο ἔσχατον καὶ τὸ οὗ ἕνεκα. Cfr. Phys. 2 c. 7 (Vol. I 198 A 26—28, 198 B 1—5).

prima causa in causando; ideo ipsum dicit Avicenna[15] esse causam causarum. Quod etiam probatur ratione: quia enim finis movet metaphorice ut amatus, ideo efficiens efficit formam in materia; non autem finis movet ut amatus, quia aliqua alia causa causat; est ergo finis prima causa essentialiter in causando.

Hoc etiam sic probatur: Aristoteles[16] in 5^0 Metaphysicae finem esse causam ostendit[17], quia per ipsum respondetur ad quaestionem propter quid, quae quaestio quaerit causam; ergo cum per ipsum detur primum propter quid, erit prima causa. Assumptum patet: quaesito quare efficit, respondetur: quia amat vel intendit finem, non e converso.

1 prima causa] c. p. V_2 — causando] + et *AR* — ideo] + ia *del. in textu* V_1 — ipsum] ipsam TV_1; *om. AR* — ipsum dicit] vocat eam V_2 — dicit Avicenna] A. d. *P*; + esse *MaW*; + 6^0 Metaphysicae O_2O_3; + 6^0 Metaphysicae esse CO_4; + 6^0 Metaphysicae suae ipsum esse *AR* / **2** causam] + esse O_1 — etiam] et O_4; *om.W* — probatur] improbatur *W* / **2/3** causam ... metaphorice *om.*O_2O_3 / **3** enim] omnis V_2 — finis] finus O_4 — metaphorice] mathematice V_2 — amatus] amatur *C* / **4** materia] + hic(?) *manu sec. interlin. Mü* — autem] *manu sec. interlin. Mü;* enim TV_2 — finis *manu sec. interlin A* — finis movet] m. f. *MüPT*V_1V_2 *AR* / **5** aliqua *om.R* — alia *om.* O_2O_3 V_2 — causat[1]] + aliam V_2 — causat] causatum V_1; causet *R;om.T* — ergo] igitur $O_1O_2O_3O_4$ TV_2 *A* — est ergo finis] igitur f. e. V_2 **6** essentialiter] essentialis *T* — essentialiter in causando] i. c. e. O_1 / **7** Hoc] Haec C *Mü*V_2 — Hoc etiam *om.*O_4 — etiam] + 3^0 O_2O_3; + 3^0 conclusio *C* — probatur] probat *T R* — in *om.* $O_1O_2O_3CO_4$ *AR* — 5^0] 14(?)*Mü* / **7/8** Metaphysicae] + ubi *R* — ipsum] ipsam O_2O_3 V_2 / **9** quaestionem] + quare vel *W (manu sec. in marg.)* CO_4; + factam O_1 PV_2 — quid] quod V_2 — quae] *om.*O_1 *P; manu sec. interlin. Mü* / **10** ergo] igitur $O_1O_2O_4$ TV_2 — ergo cum] c. e. V_1 — ipsum] + scilicet finem *A*; finem *R* — detur] datur V_2; deat(?) *C* — quid] + ipse *W (manu sec. in marg.) PT;* + ipsa *Mü*V_1V_2 / **11** erit] est *Ma AR* — Assumptum] Assumitur *P R*; + enim *C* — patet] probatur O_2O_3 *Mü A; om.P R;* + quia O_1 — quaesito] + enim $O_2O_3CO_4$ *MüP AR* — quare] propter quid *AR* / **12** respondetur] + vel V_2 — quia] quod *Mü* — vel] ideo *R*; + vel V_2 — non] nec CO_4 — converso] *hic notatur manu sec in marg.* corollarium *A*.

[15] Avicenna, Metaph. 6 c. 5 (ed. et translatio de lingua arab. in german., auctore M. Horten [Halle a. S. 1907]) 429. (In seq. citatione haec ed. intenditur, nisi aliter notetur). Cfr. Avicenna, Metaph. 6 c. 5 (ed. Venetiis 1495, sine paginatione) fol. 25va: „causalitas causae finalis est causa esse aliarum".

[16] Aristoteles, Metaph. 1 c. 7 (Vol. II 988 B 6-7): τὸ δ' οὗ ἕνεκα... τρόπον μέν τινα λέγουσιν αἴτιον. Cfr. Metaph. 4 c. 2 (Vol. II 1013 B 2): πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ τέλους ἕνεκά ἐστιν. Cfr. Phys. 2 c. 3 (Vol. I 194 B 23—24, 32): ἕνα μὲν οὖν τρόπον αἴτιον λέγεται τὸ ἐξ οὗ γίγνεταί τι, ... ἔτι ὡς τὸ τέλος.

[17] Cfr. QQ. subtil. super libros Metaph. Arist. 5 q. 1 (VII 189—196); Ox. Prol. q. 4 n. 11 (VIII 221); Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 16 (VIII 419b—420b); Ox. 1 d. 8 q. 5 n. 6 et 12 (IX 741b—742a; 749b—750b).

Ex primitate finis tripliciter iam ostensa sequitur conclusio principalis, quia cuius non est causa prior, nec posterior, iuxta tertiam iam praemissam.

Quinta conclusio. *Quod non est effectum, non est finitum.*

Probatur: quia finis non est causa nisi inquantum ab ipso tanquam a priore essentialiter dependet esse finiti. Patet, quia quaelibet causa est sic prior inquantum causa; non autem dependet finitum quantum ad esse a fine ut sic priore, nisi inquantum finis ut amatus movet efficiens ad dandum illi esse, ita quod efficiens non daret esse in suo genere, nisi fine causante in sua causalitate. Nihil ergo causat finis, nisi quod efficitur ab efficiente quia amante finem.

Hic corollarium sequitur non tacendum, quod falsa ima-

1 Ex *om.*O_4 — iam *om.MüPT*V_1 *AR* — iam ostensa] o. i. V_2 / **2** nec] non *MüP*V_1V_2; neque *A*; + est *MüPT*V_1V_2 / **3** iuxta] + regulam *MüPT*V_1 *AR* — tertiam] *om.MüPT*V_1 *AR;* secundum *del. in textu et ponit. in marg.* tertiam *Ma* — *Hic manu sec. in marg. W, et in textu* V_1, *add.* Ostenditur etiam *(om.W)*, quomodo non est circulus in fine et efficiente, quia amor amicitiae est ipsius finis, propter quem est amor concupiscentiae respectu (respecto V_1) effectus (estius V_1); aliud (sed V_1): corpus humanum est finis medicinae, non sanitas; sed sanitas (sed s. *om.*V_1) est finis motus et universaliter virtualis (ubi V_1) est causa finalis motus, si motus est aliud (aliquid V_1) corporeum (corp. om.W) / **4** Quinta conclusio] *in marg.:* O_2O_3 *P*, 5 *B*, ...(?) conclusio V_2, regula prima V_1; *manu sec. in marg.:* conclusio (+ 2^a *del.*) 5 *W*, 5 *Mü*, secunda conclusio *A; om. Ma*O_1 *T R* — Quod] + autem O_1 — est[1]] + finitum *B* — finitum] causatum *R* / **5** Probatur] + sic *MüP A* — quia] quod *T* / **6** ipso] ipsa V_2 — a *om.W MüP* — priore] priori *AR;* + efficienter *del.W* — essentialiter] essentiali *R* — esse] + vel esse *manu sec in marg.W* / **7** quaelibet] quilibet *C; om.*O_4 — est] *manu sec. in marg.W* — sic] simpliciter *AR;om.MüP*V_1 — inquantum] + est *AR* / **8** ut] u^t V_1 — sic] sit *C* / **9** priore] prior V_1 — ut] u^t V_1 / **10** illi] *interlin.*O_4; ille V_1 — quod] + illi *C*; + sicut *P* — efficiens] *manu sec. in marg. (in textu* effectus *del.)Ma* — daret] + sibi *AR* — ita ... esse *om. per homoiotel. in textu sed add. manu sec. in marg. Mü* — esse] ei O_2O_3 / **10/11** suo genere] sua causalitate V_2 / **11** nisi] + inquantum (fine *Mü)* motus a fine (+ causante *AR*) suo modo, ita finis non daret esse finito, nisi mediante efficiente amante finem (+ causante *manu sec. interlin. Mü)* et (in *P*) dante (dando *P*; + in *T*) *MüP AR* — fine causante] c. f. *Ma* V_2; esse finito *MüP AR* — sua] illa V_2 — ergo] igitur O_2O_4 TV_2 *AR* / **12** quod] quia *P; om.T* — quia *om. Ma* TV_1V_2 *R* / **13** Hic] Si + *manu sec. in marg.* vel hic *W*; Ex hoc *AR* — corollarium] *manu sec. in marg. Mü;* + corollarium *manu sec. in marg. A* — corollarium sequitur] s. c. *AR* — Hic corollarium sequitur] H. s. c. *MüPT;* s. h. c. V_1 — sequitur] + unum *P* — tacendum] tacens V_2; + scilicet *AR* — *Hic ponit. manu sec. in marg.:* nota de causa finali *W* — quod] quia *Ma MüPT*V_1 — falsa imaginatio] i. f. *AR*; + falsa *P*.

ginatio est de fine, quod illud est causa finalis entis, quod est operatio ultima, vel obiectum, quod per illam operationem attingitur. Si intelligatur quod tale inquantum tale est causa finalis, falsum est, quia illud consequitur esse; nec esse finiti dependet essentialiter ab illo inquantum tale, sed praecise illud, propter quod amatum ab efficiente, efficiens facit aliquid esse, quia ordinatum ad amatum inquantum amatum, est causa finalis facti. — Quandoque bene obiectum operationis ultimae est tale amatum; ideo finalis causa, non quia terminus operationis talis naturae, sed quia amatum a causante illam naturam; tamen bene operatio ultima alicuius, vel quod per ipsam attingitur, quandoque dicitur finis, quia ultimum et aliquo modo optimum, et ita habet aliquas conditiones causae finalis.

Non ergo A r i s t o t e l e s poneret Intelligentias proprie habere causam finalem et non efficientem, sed vel

1 est[1] *om.AR* — est de fine] de f. e. *W*; + dicentium *P* *AR* — quod[1]] quia TV_1 — entis] efficientis *T*; + finiti *AR*; + finiti vel effecti *P* / **2** quod] quia *T* — per] + secundum *T* — illam] istam *W* V_1P; ipsam CO_4; *om. AR*; + primam *T* / **3** attingitur] accipitur + *manu sec. in marg.* vel attingitur *W* — intelligatur] intelligitur CO_4 — inquantum] + est V_1 — inquantum tale] *om.MüP*; + scilicet inquantum attingitur *W adding* / **4** quia] sive *R* — illud] *om.*O_4; + quod V_2 — consequitur] consequatur + vere *R* — esse] + finiti CO_4; + effecti vel finiti *P* *AR* / **5** finiti *om.C* — sed] sit *R* / **6** illud] id *T* — propter quod] q. p. *Ma* TV_1 / **7** facit aliquid] a. f. *W* — esse] + illud *C* — quia] quod $MüPTV_1$ — ordinatum] ordinat *C*; ordinatur $MüPTV_1$ — amatum] + illud $O_1O_2O_3CO_4$ TV_1V_2 *AR*; + id *manu sec. in marg. Mü* — inquantum] inquam O_3 / **7/8** inquantum amatum] *manu sec. in marg. W* *Mü; om.P* / **8** causa finalis] f. c. *Mü* — facti] bene *T*; finiti *R* — Quandoque] quando *T*; + per V_1; + vero *AR*; + tamen *manu sec. interlin. Mü* — bene] habetur *T*; tamen V_2; bonae *R*; *om.* O_1 — obiectum] oppositum V_1; *om.AR* / **9** operationis ultimae] operatio utile *T* — amatum] + et *manu sec. interlin. Ma* — ideo] ratione cuius est *P*; + dicitur *AR*; + est *manu sec. interlin. Ma* — finalis causa] c. f. *AR* / **10** terminus] + talis *C* — operationis] oppositionis *T*; + ultimae V_2 — sed] oporte*t* *Ma* — a] + causa V_2 / **11** illam] talem V_2 — naturam *om.R* — tamen] tam *C* — tamen bene] b. t. O_1 — alicuius] talis naturae *AR* — ultima alicuius] a. u. V_2 / **12** ipsam] ipsum *C*; + aliquando V_2 — attingitur] attingatur V_2 — quandoque] quando *T* — dicitur] dividitur *Mü* — quandoque dicitur finis] d. f. q. V_2P — quia] + vel O_4 / **13** et[1]] est O_2O_3 — optimum] operatum V_2 / **14** causae finalis] finis *MüP* / **15** Non] *bis, scl. interlin. et manu sec. in marg.W; om. MüP* *AR* — ergo] igitur $O_2O_3O_4$ $MüTV_1V_2$ *AR* — Intelligentias] aliqua *MüP; manu sec. in marg. Mü* *A*; + haec *T* / **15/16** proprie] improprie $MüPV_1$ *AR* — poneret Intelligentias proprie] improprie p. aliqua *P* — proprie habere] h. p. V_2 — non *om.*V_1 / **16** efficientem] efficientes O_4 — vel *om.*O_1.

tantum finem extendendo ad obiectum operationis optimae; vel si proprie daret efficiens, non quidem per motum neque per mutationem, quia causae quatuor pertinent ad considerationem Metaphysici, et sic abstrahunt a seipsis, ut pertinent ad considerationem Physici[18].

Nec poneret Primum dare esse eis post non esse, si ponit eas sempiternas et necessarias, saltem post duratione, sed post ordine tantum naturae, sicut exponit A v i c e n n a[19] rationem creationis 6° Metaphysicae capitulo 2°. Utrum autem causato repugnet necessitas, an non, propositum non infringit: si posset aliquod efficiens simpliciter necessario causare, et finis aliquis necessario finiret, et non e converso, saltem quodlibet causatum non tantum est possibile, ut opponitur

1 tantum] bene *R* — finem] + intentionis *AR* — extendendo] + scilicet CO_4; + finem $MüPTV_1V_2$ *W* (*manu sec. in marg.*); + finis nomen *AR* — obiectum] optimum *T* — operationis] + ultimae CO_4 — optimae] ultimae *AR* / **2** daret] + et O_1; + eis causam finalem, daret etiam CO_4 — efficiens] efficit *R*; effective + *manu sec. in marg.* vel efficiens *W* — non] nisi *Mü* — non quidem] numquid *T* — neque] et O_1; nec V_2 *AR* — per[2] *om.*O_1 / **3** causae quatuor] q. c. *P* **4** Metaphysici] Physici O_4 — abstrahunt] abstrahuntur O_1 / **4/6** ad . . . poneret *manu sec. in marg. Mü* / **5** considerationem] + Metaphysici et sic abstrahunt a seipsis ut pertinent ad considerationem V_2 — *Hic ponit. manu sec. in marg.:* De hoc habetur quaestio (q. *supralin.*) ulterius(?) in solutione secundi articuli ad principale pro parte opposita illius(?) conclusione tertia capituli huius *W* / **6** poneret *om. AR* — dare] daret *AR* — dare esse eis] eis d. e. V_1; d. eis e. $MüPTV_2$ *AR* — post non esse *om.*O_4 — si] sed V_1 — ponit] post *T*; poneret V_2; + potest *Mü*; + nec *manu sec. in marg. W* / **7** sempiternas] sepiternas *Mü* — post] primo O_1; *om. AR*; + ita quod primum daret eis esse duratione temporis post non esse *C* — duratione] durationem PTV_2 / **8** post] posterius O_1; prius V_2 *AR* — ordine] ordinem *P* — naturae] nec *P*; *om.* O_4 — tantum naturae] n. t. O_2O_3C $MüPTV_1$ *AR* — sicut] sed CO_4; prius ut *AR* / **8/9** rationem] m *finale add. manu sec. Mü* — rationem creationis *manu sec. in marg. R* / **9** creationis] causationis V_2; + in $O_1O_2O_3CO_4$ — Utrum *manu sec. in marg. A* — autem *om. MüP* *AR* / **10** causato] creato O_2O_4 — repugnet] repugnat O_1 — necessitas] necessatias(?) *T* — an] aut *Ma* *Mü* *AR*; vel V_2 — propositum] + autem *AR* / **11** si] sed TV_2; + etiam CO_4 — posset] possit *A* — aliquod] aliquid *R* — simpliciter *om.W* — necessario] necessarium *MüP*; *om.*V_2 / **12** finiret] finire *T*; efficiet *P*; finitet *A*; finiet *R*; *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. W*; + finiret *manu sec. in marg. Mü* — non] *manu sec. interlin. A; om.* $O_1O_2O_3CO_4$ — e *om. A* — / **13** quodlibet] quod licet *Ma* (*manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* quodlibet) *T* — non] in *MüP* — tantum *om. AR* — tantum est] e. t. O_1; + est V_2 — ut] + possibile *manu sec. in marg.W*. — opponitur] repugnat O_1 imponitur O_2O_3; opponit *T*.

[18] Cfr. Ox. 2 d. 1 q. 2 (XI 48—65); Quodl. q. 7 nn. 15—18 et 23—26 (XXV 297—299; 302—304). — [19] A v i c e n n a, Metaph. 6 c. 2 (ed. et transl. cit.) 380—387. Cfr. ed. Venetiis 1495 fol. 23rab: „Creatio, quod est dare rei esse post non esse".

impossibili, sed etiam ut opponitur necessario ex se; quia est obiectum sive terminus potentiae suae causae, licet non sit possibile, ut opponitur necessario in communi secundum philosophos, quia talem contingentiam a separatis negarent.

Patet aliud corollarium, quod finis non est causa finalis efficientis, sed effectus; unde quod dicitur, agens agit propter finem, non intelligendum est suum, sed sui effectus.

Sexta conclusio. *Quod non est effectum non est materiatum.*

Probatur, quia materia de se est in potentia contradictionis ad formam; igitur non est ex se actu per formam; ergo ab alio reducente istam potentiam ad actum; illud est efficiens compositum, quia idem est ‚facere compositum', et ‚materiam esse actu per formam'.

Prima consequentia patet, quia potentia mere passiva et

---

1 etiam] tantum *A (manu sec. in marg.) R* — opponitur] opponatur TV_2 — impossibili ... opponitur *om. per homoiotel. P* — necessario] + necessario *A* — impossibili ... necessario *om. per homoiotel. in textu sed add. manu sec. in marg. Mü A* / **1/3** impossibili ... opponitur *om. per homoiotel* V_1 / **2** est] + aeternus *Mü* — obiectum sive *om.* O_1 *AR* — obiectum sive terminus] t. vel o. *MüP* — potentiae] ponitur *C; om.* V_2 — suae] sive O_1 — causae *manu sec. interlin. A* / **2/3** licet non sit possibile] p. sed n. s. V_2; + et cetera *Mü;* + contingens *P* / **3** sit *om. T* — ut] nec *Mü*; item *T* — opponitur] opponatur *T* — communi] + quia V_1 / **4** quia] qui V_1 — separatis] + a materia V_2 — negarent] negaret *W*O_1 TV_2 / **5** *Hic ponit. manu sec. in marg.:* corollarium *A* — Patet *om. R* — aliud] illud *T*; aliquod *C* — corollarium] corelativum *C* — Patet aliud corollarium] a. c. p. *A*; a. c. *R* — quod] quia *C* V_2 — causa *manu sec. interlin. Mü* / **6** efficientis] efficiens O_4 V_2 — unde] + dicitur *W* — dicitur] dicit *W* O_4; + quod MüTV_1 *AR* — agens *om.* V_1 / **6/7** agens agit propter finem] agens p. f. a. CO_4; + quem intendit *AR* / **7** intelligendum est] e. i. MüPTV_1V_2 *AR* — non intelligendum est suum] i. e. n. s. $O_2O_3CO_4$ — sed] + in *P* — *Hic manu sec. in marg.* nota de fine *W* / **8** Sexta conclusio] 6 O_4; *in marg.:* O_2O_3 *P*, 6 *B*, ...(?) conclusio V_2, + 6 conclusio *C; manu sec. in marg.: W*, tertia conclusio *A; om.* O_1 MüTV_1 *R* — non est[1]] autem V_1 — est[2] *om. W* — materiatum] mutatum O_1 / **9** quia *om.* O_2O_3 — est *interlin. W* **10** igitur] ergo O_3C *AR* — ex] de *Ma R* — non est ex se actu] n. ex se e. (+ in) a. CO_4; + nisi V_2 *Ma (manu sec. in marg.)* — formam] + vel sic igitur non existit actu nisi per formam *manu sec. in marg. W* — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *T* / **11** alio] aliquo O_1 V_2; *manu sec. in textu* illa *del. et ponit. in marg.* alio *Ma* — reducente] reducentem V_1 + per CO_4 — istam] illam *W Mü* (m. *finale add. manu sec.*) *T*; ipsam CO_4 V_1V_2 — potentiam (m. *finale add. manu sec.*) *Mü* — actum] + et *T* — est] + causa CO_4 / **12** compositum[1]] compositi CO_4; *om. W* MüPV_2 — est *om. R* — facere *om.* O_2 — et] + et *T*; + facere *P* / **13** esse] + in *W*; + de *T* — formam] + quia *Mü* / **14** mere] mera V_1; materiae *R* — mere passiva] p. m. *AR* — et] *manu sec. interlin. W; om.* MüPTV_1.

contradictionis non se reducit ad actum. Si dicas formam reducere ipsam potentiam ad actum, verum est formaliter, sed cum praeintelligantur forma et materia non unita, illud a quo uniuntur habet rationem causae efficientis, quam sequitur actuatio formalis.

Secundo probatur conclusio, quia efficiens est proxima causa finali; igitur prior materia, cuius non est prior nec posterior. Prima propositio hic probatur: nam metaphorice movere ut amatum est causatio finis; sic movet efficiens, non aliam causam.

Tertio probatur, quia compositum est vere unum; ergo habet aliquam entitatem unam, quae nec est entitas materiae nec formae; et ista una entitas est causata, non a duabus entitatibus primo, quia nihil unum est ex pluribus nisi virtute unius; nec ab altero duorum primo, quia utrumque illorum est diminutum respectu entitatis totalis; ergo ab uno aliquo extrinseco.

---

1 contradictionis *om. P* — actum] + Et MüPTV_1 *AR* — dicas] *om. et habet intervallum hic T;* + ad *del. in textu* V_1 / **1/2** formam reducere ipsam] i. f. r. V_2; + formam *del. in textu* V_1 — reducit ... est *om. in textu, sed ponit. manu sec. in marg. Mü* / **2** potentiam] + reducere V_1 / **3** sed] et *T* — cum] tamen *T*; si *P AR; interlin. W* — praeintelligantur] prius intelligantur O_1; praeintelliguntur $O_2O_3CO_4$; praeintelligatur MüPTV_1 *A;* intelligatur *R* — forma et materia] m. et f. $O_1O_2O_3CO_4$ MüTV_1 *AR* — unita] uncta *T*; unica V_1 — illud] id *Ma R* / **4** a *om. Ma* — causae] esse *C* / **4/5** quam sequitur] consequitur $O_2O_3CO_4$ / **5** actuatio] actualizatio *AR* / **6/7** proxima causa] c. p. V_2 *R* / **7** finali] finalis *T* — igitur] ergo O_3C MüV_1 *AR* — materia] nam (*mutatur* mā *in* nā) *R*; + materiae *P;* + sed *manu sec. interlin. Mü* — prior[2]] + scilicet causa *P*; + causa *AR* / **8** Prima *interlin.* O_4 — hic] *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* huius *W;* huius O_2O_3; haec V_2 — nam] quia V_2; non *P* **9** finis] finalis V_2; + et finis O_2O_3 — sic] + autem *MüP* AR — movet] mvet *T* — efficiens] efficientem V_2 — non] + autem *Mü* / **11** Tertio] 2[0] *T; om.* O_4 — unum *om. R* — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ TV_2 **12** aliquam *om. R* — quae] quia *T; manu sec. in marg. Ma; manu sec. interlin. W; om.* TV_1 — nec est] e. n. *R* — materiae] + et *T* / **12/13** materiae ... est *om.* O_2 / **13** ista] illa O_3CO_4 *P;* ita MüTV_1V_2 *AR* — una *om.* TV_2 — una entitas] e. u. MüPV_1 *AR* — a *manu sec. interlin. Ma* — duabus] duobus MüPTV_1 *R*; duobis *A*; duobus *mutatur manu sec. interlin. in* duabus *W* / **14** entitatibus] entibus MüPTV_1 *AR;* entibus *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* entitatibus *W*; + q *del. in textu W;* + patet *AR* — est *om. MüP* — nisi] + in *AR* / **15** unius] + Secundo *AR* — ab] ex *T* — primo *om. AR* — illorum] istorum *R; om. T* / **16** est *manu sec. in marg. W* — totalis] rationalis *Ma*; talis V_1, totius *AR* — ergo] igitur *W*$O_1O_2O_4$ TV_2; conclusio V_1; + est MüPV_1 — uno aliquo] a. u. O_1O_4 *R*; + existente *P* / **17** extrinseco] + et sic patet conclusio principalis *MüP AR,* quod (q. *om. P*) quidquid non habet causam efficientem, nec materialem *MüP*.

Septima conclusio. *Quod non est materiatum, non est formatum, et e converso.*

Probatur: quod non est materiatum, non est compositum ex partibus essentialibus, quia in omni sic composito per se uno altera pars est potentialis, quia non fit unum per se nisi ex potentia et actu 7⁰ et 8⁰ Metaphysicae[20].

Quod igitur non habet partem per se potentialem, non est compositum; igitur nec formatum, quia formatum est compositum habens formam partem sui. — Sicut argutum est de materia et forma, ita potest argui de subiecto et accidente suo modo.

Confirmatur ista probatio iuxta illud A r i s t o t e l i s[21] 7⁰ Metaphysicae. Si quid esset ex unico elemento, non esset nisi

1 Septima conclusio] **6ª** conclusio *del. in textu cum indicatione* ‚vacat' *et ponit.* septima conclusio *Ma; in marg.:* O_2O_3, conclusio septima *P*, **7** *B*, conclusio ...(?) V_2; *manu sec. in marg.:* conclusio septima *W*, 7 *Mü*, quarta conclusio *A; om.* O_1 TV_1 *R;* / **1/2** formatum] sb'iatū V_1 — materiatum non est formatum] f. n. e. m. O_2 / **2** et] nec *R* — et e converso] et econtra *C; om. B* / **3** Probatur] + quia *Ma*O_1 V_2 — quod *manu sec. in marg. Ma* — compositum] + ergo nec formatum quia quod est compositum *AR* / **4** quia] + cum CO_4 — omni] + genere O_2O_3 — composito] + sic V_2 — per se] perfecte *W* **4/5** composito per se uno] p. se u. c. $WO_2O_3CO_4$ *AR*; c. sic p. se u. V_2 / **4/8** ex ... compositum *om. per homoiotel. in textu MüP, sed ponit. manu sec. in marg. Mü* / **5** uno *supralin.R* — potentialis] totalis *T* — fit] sit CO_4V_1 — unum per se] p. se u. *AR* — nisi *manu sec. in marg. Ma* / **6** potentia et actu] a. et p. V_1; + ex O_1 $MüV_1$ *AR* — et² *om.*V_2 — Metaphysicae] + et (+ in *T*; + 2⁰ V_1) De Anima $MüTV_1$ / **7** igitur] ergo O_3C *Mü* — partem per se potentialem] p. per se partem *Mü;* partes potentiales *AR* / **7/13** Quod . . . Metaphysicae *om. per homoiotel.* O_1 / **8** igitur] ergo O_3C *Mü R* — formatum²] forma O_4; + tum O_4; + cum *P* — quia formatum *om. P* / **8/9** igitur ... compositum *om. per homoiotel.* V_1 — est compositum] c. sit *P* / **9** partem] *manu sec. interlin. W; om.* $O_2O_3O_4$ — sui] servi *T* — habens formam partem sui] ex materia et forma V_2; + Et *AR* — argutum] arguunt *T*; argunt V_1; arguitur V_2; argumentatum *A* / **10** et¹] + de V_2 — potest] possit *A* — argui] esse + *manu sec. in marg.* vel argui *W* — potest argui] a. p. $MüPTV_1$ *AR* — et²] + de *AR* — accidente] accedente *T* / **12** probatio] propositio *Ma* $MüPTV_1$; per bonum V_2 — iuxta] per *R* — — 7⁰] primo *P* / **13** Metaphysicae] + **8** *Ma* V_2; + et 8 CO_4; + 7 *Mü;* + a *P* — quid] quis *MüP AR* / **13** unico] uno *Ma* V_1; unica *W* — nisi *manu sec. in marg. Ma.*

[20] A r i s t o t e l e s, Metaph. 7 c. 6 (Vol. II **1045** B 20—21): καὶ τὸ δυνάμει καὶ τὸ ἐνεργείᾳ ἕν πώς ἐστιν.

[21] A r i s t o t e l e s, Metaph. 1 c. 3 (Vol. II 983 B 10—11): τοῦτο στοιχεῖον καὶ ταύτην ἀρχήν φασιν εἶναι τῶν ὄντων. C f r. Metaph. 12 c. 6 (Vol. II 1080 B 30—32); Metaph. 13 c. 4 (Vol. II 1091 B 20—22).

illud, imo illud non esset elementum, ex prima conclusione huius secundi. Igitur a simili: si quid tantum habet partem unam essentialem, non est nisi illa, imo illa non est pars, nec causa, propter primam dictam; ergo omne causatum ex aliqua causa intrinseca habet etiam aliam intrinsecam concausantem, et ita patet propositum.

Octava conclusio. *Quod non est causatum a causis extrinsecis, non est causatum ex intrinsecis.*

Haec ex praemissis quatuor satis patet; habet tamen probationes speciales. — Prima est, quia causalitates causarum extrinsecarum perfectionem dicunt, cui non est annexa necessario imperfectio. Causae intrinsecae de necessitate habent

1 illud² *om.*TV_2 — non] no V_2 — esset] + nisi *manu sec. interlin. Ma* — conclusione] propositione O_1 *Mü* (propositione *manu sec. del. in textu et superscribitur* conclusione) *P AR* / **2** huius] + essentialiter *Mü* — secundi] + quia tunc illud (idem O_4) esset causa sui et haberet ordinem essentialem ad se, quod est oppositum primae conclusionis CO_4; (+ capituli *R*) + quae est nihil a se essentialiter (essent. *om. Mü*) dependere *MüP AR* — Igitur] ergo *C AR* — quid] quis *MüP AR* — tantum] tertium O_1 — tantum habet] h. t. *Ma* $MüPTV_1V_2$ *AR* / **2/3** partem unam] u. p. $O_1O_2O_3CO_4$ PV_2 *AR* / **3** est¹] esset *T* illa¹] + pars *AR* — illa²] ista *Mü* — non²] nec *MüP* — illa non] nec i. *MüP* — est² *manu sec. in marg. Ma* / **3/4** est pars nec causa] pars causa est *P*; + illius CO_4 / **4** nec *manu sec. interlin. Mü* primam] + conclusionem $O_1O_2O_3CO_4$ V_2; + propositionem *Mü* (*manu sec. in marg.*) *AR* — propter primam dictam] per praedictam (+ conclusionem) O_1; proprie dicta V_1 — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ PTV_2 — omne] causae V_1; *manu sec. in marg. Ma* — causatum] causata *T* — ex] ab TV_1 **5** aliqua] alia *mutatur superscribendo manu sec. in textu in* aliqua *W* — intrinseca] extrinseca V_2 — etiam] et TO_1; *om.*O_4 — aliam] + causam *R* **5/6** concausantem] concausalitatem *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. Ma;* + concausantem *manu sec. in marg.W;* concomitantem O_1 $MüPTV_1$ **6** patet] habet *T* / **7** Octava conclusio] *in marg.:* O_2O_3 *P*, 8 *B*, conclusio (?) V_2, + 8ª conclusio *C; manu sec. in marg.:* conclusio 8 *W*, 8ª *Mü*, 9ª conclusio V_1, 5ª conclusio *A; om.* O_1 *T R* — a] ex *B; om.* $O_2O_3CO_4$ — extrinsecis] extrinsecit *T* / **8** ex] a O_1 V_1; ab V_2; + causis *Ma* (*manu sec. in marg.*) O_1 V_1 *AR* — intrinsecis] extrinsecis *C;* + *Et W; manu sec. in marg. inf.* cum est creatum a creatis extrinsecis *W* — non ... intrinsecis *manu sec. in marg. Ma* / **9** Haec] Hoc *C* V_1; *om. Mü AR* — praemissis] + in V_2 — quatuor] + vel in quarta *manu sec. in marg. W* — quatuor satis patet] s. p. q. *C* — patet] apparet O_1 — habet] habetur V_1 — habet tamen] t. h. *C AR* / **10** Prima] Primum O_4 — quia] quod *MüPT* / **11** non] ideo *C* — est annexa] a. e. CO_4 / **11** *usque ad pag. seq. versu* 1⁰ necessario . . . annexam *om. per homoiotel. in textu, sed add. manu sec. in marg. Mü* / **12** de] ex $MüTV_1V_2$ *AR; om. P*; necessitate] necessarie *P* — de necessitate habent] h. de n. V_2; h. n. *P.*

imperfectionem annexam[22]; itaque causae extrinsecae priores sunt in causando intrinsecis, sicut perfectum imperfecto. Adiunge tertiam conclusionem; sequitur propositum.

Secunda est, quia intrinsecae possunt esse in se causatae respectu extrinsecarum; igitur sunt posteriores in causando respectu earum. Antecedens patet de forma. Patet etiam de materia inquantum pars est; sed ipsa in se inferius ostendetur.

Nona conclusio. *Quatuor genera causarum in causando idem essentialiter ordinantur.*

Patet ex quinque praemissis; sed ex se videtur rationabilis, quod multa, a quibus idem essentialiter dependet, ordi-

1 imperfectionem annexam] a. i. *T* — itaque] ita quod *MüPT* *AR* — priores] perfectiones V_2 / **1/2** priores sunt] s. p. *W* *MüPT*V_1 *AR*; + causis V_2 / **2** sunt *manu sec. in marg. W* — causando] + causis O_2O_3 — intrinsecis] extrinsecis *P* — in causando intrinsecis] i. in c. V_2 — perfectum imperfecto] i. p. *MaW* (i. p. *mutatur manu sec. in textu interlin.* p. i. *W*) O_1CO_4 — imperfecto] in effecto V_1 / **3** Adiunge] Adiungere *A*; Aiunge V_2 — conclusionem] *om. P* *AR*; + et CO_4 V_2; + quae est (q. e. *om. R*): Quod non est (e. *om. A*) causatum causae prioris, nec posterioris *MüP* *AR* — propositum] + scilicet quod non est causatum causis extrinsecis, nec intrinsecis: sequitur ex tertia conclusione praehabita CO_4 / **4** Secunda] 3ⁿ *T*; Et V_1; + ratio *MüP* *A*R — est] + ista O_2O_3 *MüPT*V_1V_2 *AR* — quia] quod *T*; *om. P*; + causae O_2O_3 — intrinsecae] extrinsecae O_4 — in] ex *R* (*sed* ex *superscribitur* in); + in V_2 — esse in se] in se e. CO_4 / **5** respectu] respecto V_1; + causarum *C* — igitur] ergo O_3C *MüP*V_1 AR — sunt] item V_2; *om. T*V_1 — in causando] *om.* O_1; + tamen O_4 / **6** respectu] respecto + causarum V_1 — earum] ipsarum V_2 — Antecedens patet] Antecedensque *P* — patet de forma] de f. p. *R* — Patet² *om. R* — etiam] et O_1CO_4 *A* / **7** pars est] e. p. *AR* — est *om. MüPT*V_1 — sed] + de *W* (*manu sec. in marg.*) $O_2O_3CO_4$ *AR* / **9** Nona conclusio] *in marg.*: O_2O_3 *P*, 9 *B*, conclusio ... (?) V_2, + 9ª conclusio CO_4; *manu sec. in marg.*: conclusio 9ª *W*, 9 *Mü*, 6ª conclusio *A*; *om.* O_1 *T*V_1 *R* — causando] + idem vel ad O_4; + ad *AR* — idem] illud O_1; *om. T* / **10** ordinantur *om.* V_2 / **11** quinque praemissis] quinta praemissa V_2 — sed] + et O_1; + etiam O_2O_3 — ex se] et ipsa se *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* et ipsum *Ma* — videtur] videatur *Ma* / **11/12** rationabilis] rationalis O_4 V_2; rationabile *MüP*V_1; rationalis *manu sec. mutat. superscribendo in textu in* rationabilis *et add. in marg.* rationabilis *W*; + scilicet *manu sec. in marg. Ma*; + haec conclusio (+ videtur enim rationale conclusio *C*) bene probat sextam (+ videtur enim rationale O_4; + scilicet *AR*) $O_2O_3CO_4$ *AR* / **12** quod] quia T — a] ex *T*V_1 — a quibus] aliquibus, *manu sec. mutat. superscribendo in* ex quibus *et notatur in marg.* vel causato *Mü* — idem] aliquid *MüP* *AR* / **12** *usque ad pag. seq. versu* 2⁰ multa ... omnia (alia *W*) *om. per homoiotel. in textu, sed add. manu sec. in marg. W*.

[22] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 16 (VIII 419b—420b).

nem habeant, secundum quem illud ab eis ordinate dependeat. Nam omnia multa, ex quibus non fit unum ut ex actu et potentia vel omnino nullam habent unitatem ordinis, non causant aliquid essentialiter idem. Cum igitur causae quatuor generum non sunt partes alicuius unius compositi ex ipsis sicut ex actu et potentia, nec omnino nullam habent unitatem inquantum causant, quomodo tunc aliquid idem cau-

1 habeant] habeat *MüT* — quem] quod O_2O_3 *AR*; quam CO_4; + scilicet *MüPT*V_1 *AR* (scl. q.) — illud] id *Ma*; cum *T* — illud ab eis] ab e. i. *AR* / **1/2** dependeat] dependet CO_4 *MüPT*V_1V_2 *AR* / **2** omnia] alia *manu sec. in marg. W*; *om. MüPT*V_1 *AR* — ex] a *P* — quibus] + actu *P* — non *om. AR* — fit] sit CO_4 V_1 — unum *om.* V_1 — ut] et V_1; *manu sec. supralin. Ma* / **3** et] vel *Mü PT*V_1 *A*; + etiam V_1 — vel] si O_2O_3; *om. MüPT*V_1 *AR* — omnino] *om.* O_1 V_2; + naturam *C*; + vel *Mü* (*manu sec. interlin.*) *T*V_1 — nullam habent] h. n. *C* — unitatem] unitatis O_4; + vel *Ma W* (*del. MaW*) O_1 *Mü* (*manu sec. interlin.*) *T*V_1; + inquantum causant quomodo *del. in textu A* — ordinis] ordinem *T*; *om. MüP*V_1 *AR*; + omnino V_2 — non] nisi *AR* / **3/4** non ... idem *manu sec. in marg. Ma*; non ... igitur *om.* O_1 *T* / **3/5** non ... quatuor *om.* O_4 / **3/7** ordinis ... unitatem *om. per homoiotel. in textu, sed add. manu sec. in marg. W* / **4** causant] causatur V_1; causent *AR* — aliquid] *manu sec. in marg. Mü*; *om. Ma* *Mü* (*manu sec. in marg.*) *T*V_1 — aliquid essentialiter] e. a. *AR* — Cum] Causae *Ma* — igitur] ergo O_3C *MüP*V_1 *R* — causae] causarum O_2O_3 *MüP*V_1V_2 *AR* / **4/5** Cum igitur causae 4or generum] Causae i. q. g. *Ma* — causae quatuor generum] q. g. c. O_2O_3 *MüP*V_1V_2 *AR*; q. c. g. *C* / **5** generum] genera O_2O_3 *MüP*V_1V_2 *AR*; + si *manu sec. in marg. Ma*; + vel ordines (causae V_1) causarum (*om. MüP*V_1) quatuor generum *MüP*V_1 *AR* — sunt] sint V_2 — alicuius] aliaus O_4 — unius *om. MüP* *AR* — ex *om.* V_1 / **6** nec] si etiam $O_2O_3CO_4$; si *MüP* *AR*; naturae sed V_1; sed si etiam V_2 — habent] habeat *MüP*; habeant *AR* — nullam habent] h. n. V_2 / **7** unitatem] veritatem V_1; + ordinis O_2*Ma* (*manu sec. in marg.*) — quomodo] quam V_1 — tunc *om. AR* — aliquid idem] i. a. *MüT*V_1 *AR* / **7** *usque ad pag. seq. versu* 1⁰ causaretur] causaretur *mutatur manu sec. in textu in* causarent *Ma*; causarent O_1 *MüP*V_1 *AR*; causaret *W* *T*; — quomodo ... causaretur] *om.* O_2; + Igitur habent unitatem ordinis *P* inquantum causant (i. c.] in causando V_1) *P*V_1 causatum, quo ordine omnes sunt unum respectu tertii, scilicet (id est V_1) in causando O_2 *P*V_1, si inter causas sit ordo dependentiae; igitur una causat aliam inquantum causa; non enim potest ibi poni causatum prius; igitur finis causat efficientiam, quae tamen non efficitur propter processum in (*om. T*) infinitum; igitur est falsa. Item si una (+ esset *T*) causa causat causationem alterius ut finis ipsius efficientis, et sic ultra, tunc vel (nihil *T*) erit immediate causatum a quatuor causis et sic causatum a quatuor causis (*om. T*) non est proximum (proxima *T*) causatum, nisi unius vel duarum *T*V_1 omnino nullam habent unitatem ordinis inquantum causant, quomodo tunc idem aliquid causarent V_1.

saretur? Igitur habent unitatem ordinis, inquantum causant causatum, quo ordine omnes sunt unum respectu tertii, scilicet in causando, sicut multa in universo per ordinem sunt unum in essendo.

Et qualis sit ordo istorum generum causae patet ex dictis de fine et efficiente inter se in secunda probatione quartae et secunda probatione sextae et ad alias ex eisdem, et ex octava.

Qualis autem sit intrinsecarum inter se, nolo hic multum prosequi inquirendo. Parum illis utar in processu. Videtur tamen materia prior secundum independentiam, quia contingens et informans videtur dependere a permanente et informato, quia informanti praeintelligitur formabile. Et ita exponunt quidam A u g u s t i n i Confessiones[23] de prioritate materiae respectu formae.

---

1 Igitur] ergo *Ma (manu sec. del. in textu* Sic *et ponit. in marg.* Ergo) O_3C *AR; om.T* — habent] hunc *Mü* / **1/3** Igitur ... causando *om. per homoiotel.* O_2 *P* / **2** causatum] + in *T* — sunt *om. A* — respectu] respecto V_1 / **2/3** scilicet *om.*O_1 V_2 / **3** per ordinem *om. P* — sunt *om. Mü* / **3/4** in universo per ordinem sunt unum] s. u. in univ. p. o. $O_2O_3CO_4$; p. o. in univ. s. u. *R* / **5** sit] sic *Mü;* + iste V_2 — istorum] illorum *W* — causae] causarum *T R;* + extrinsecarum *T* — dictis] praedictis V_2 / **6** et¹] + de *AR* — fine et efficiente] e. et f. CO_4 — se] + et *AR* — in] ex CO_4 *MüPT*V_1 *AR* — secunda] + propositione *del. in textu A* — probatione] propositione O_1 — et²] + in *Mü*V_1V_2; + ista *T* / **7** secunda *om. MüT*V_1 — probatione] propositione O_1 — sextae] octavae *MüP* — et¹] etiam *Mü*; scilicet *R; om.T;* + intrinsecarum et (*AR*), *sed del. in textu* et *R* — ad] *del. R; om. Ma* — alias] + scilicet extrinsecas *MüP AR* — eisdem] eis *Ma* — octava] **9** *W*; octavo V_2; supra *A*; supradictis *R;* + habitis *P* / **8** autem *om.*V_2 — autem sit] s. a. O_4; + ordo *Ma (manu sec. in marg.) P*V_2 *AR* — intrinsecarum] extrinsecarum V_2 — nolo] non V_2 — hic] hoc V_1; *om. MüP AR* / **8/9** multum prosequi] p. m. CO_4 / **9** inquirendo] + quia *AR* — utar] ut *T* — processu] + planius *T* / **10** tamen] + quod materia sit forma prior secundum independentiam, forma vero (+ tamen *del.*) materia secundum eminentiam V_1; *hic add. manu sec. in marg.:* Nota (*om.*V_1) quod materia est (sit V_1) prior forma (f. p. V_1) secundum independentiam, forma vero est prior materia secundum (e. p. m. s. *om.*V_1) eminentiam O_3 V_1 — independentiam] dependentiam *MüPT*V_1 — quia] quod O_2O_3 **10/11** contingens] continens O_2O_3 *Mü* (continens *mutatur manu sec. interlin. in* contingens); concernens *AR* / **11** et¹ *manu sec. interlin. Mü* — dependere] + 3^0 V_2 — permanente] permanento *A* — et²] etiam *Mü; om. T* — / **12** quia] et O_4 — informanti] informationi *Mü*; informatim *T*; informatum *P*V_2; *om.*V_1; *ponit. manu sec. in marg.* vel informationi *W* — praeintelligitur] praevidetur *Ma* — formabile] forma O_4; informabile *MüP;* formale *T*V_1V_2; informante *AR* / **12/13** exponunt] exponit V_1V_2 / **13** quidam] quidem *Mü A* — Augustinum] + libro *R* — Confessiones] convenit V_1 — prioritate] proprietate V_1 / **14** respectu] et *R*.

---

[23] S. A u g u s t i n u s, Confess. 12 c. 4 (PL 32, 827): „Cur ergo non

Et si quaeris, quo ordine est prior? Respondeo: sicut causatum propinquius eidem causae remotae, propinquius, inquam, necessario secundum illum ordinem, secundum quem nunc forma causatur ab ipso. Tamen forma est prior secundum eminentiam, quia perfectior, quod tanquam planum accipit A r i s t o t e l e s[24] 7^0 Metaphysicae, ubi ea comparat[25], licet ex dictis eius alibi 9^0 Metaphysicae[26] de actu et potentia possit probari.

Intellige autem, quod aliud est causas in causando sive secundum causationem esse essentialiter ordinatas, et aliud est ea quae sunt causae esse essentialiter ordinata, sicut patet per A v i c e n n a m[27] 6^0 Metaphysicae 5^0. Nam primum verum est et ostensum; alias istae essent falsae: quia amat finem, ideo

---

1 quaeris] quaeras O_2O_3 *MüPT*V_1V_2 *AR* — Respondeo] Responsio *A* / **2** causatum] *om.P;* + est *W* — eidem] eiusdem *T*V_1V_2*;* eiusdem *mutat. in textu in* eidem *Ma* — propinquius²] *manu sec. in marg. Mü; om. W* **P** *AR* / **3** inquam] inquantum *W*O_1C *MüPT*V_1V_2; ita quod *AR* — illum] istum *W* *MüPT*V_1V_2 *AR* — quem] quam V_1 / **4** nunc] non V_1V_2 — nunc forma] f. n. *MüT*V_1V_2 *AR* — causatur] curatur *C*; + a Deo, materia prius causatur *AR* / **5** perfectior] perfector *R* / **6** Metaphysicae] + **2**ⁱ $O_2O_3CO_4$ — ea] eas *Ma* V_2; haec O_4 — comparat] comprobat O_1*; om.C* — ubi ea comparat] u. c. *(bis in textu A)* ea (eas *Ma;* haec O_4) *Ma*O_4 *MüPT*V_1 *AR* / **6/7** ubi ... Metaphysicae *om. per homoiotel. in textu, sed. add. manu sec. in marg. Ma* / **7** licet] hic *C* — eius *om.*V_1 — alibi] alii *T; om.*O_2 *AR* — 9^0 Metaphysicae] *om.*O_1; + **7** $O_2O_3CO_4$; + et *AR* — et] + de *A* / **8** possit] possum *W*; posset *P R* / **9** *Hic ponit. manu sec. in marg.* . . . (?) parva. De ordine causarum inter se *Ma* — Intellige] Intelligere *T*; Intelligendum est V_2 — autem *om.*CO_4 V_2 — Intellige autem quod aliud] al. a. q. i. V_1 — est] adesse V_1 — sive *om. Ma* / **10** causationem] causationes *MüPT AR*; canones V_1 — esse *om. MüT* / **10/11** et ... ordinata *om. per homoiotel* V_1 / **11** esse] *manu sec. in marg. Ma; om.*O_4 — ordinata] ordinatum *T* — patet] paret O_1 / **12** Metaphysicae] + suae V_2; + capitulo *MüPT*V_1V_2 — 5^0] + capitulo *manu sec. interlin. W* — primum] prinum *T*; prius V_2 — verum *om. C.* / **13** et] *manu sec. interlin. W Mü (del.* cum *et ponit.* et) R — et ostensum] non tamen secundum CO_4; + et V_2 — alias] alios *C* — ideo] non V_2.

---

accipiam informitatem materiae, quam sine specie feceras"? Cfr. De Gen. ad lit. lib. imperfectus c. 4 n. 14 (PL 34, 225).

[24] A r i s t o t e l e s, Metaph. 7 c. 2 (Vol. II 1043 A 5—6): ἐν ταῖς οὐσίαις τὸ τῆς ὕλης κατηγομούμενον αὐτὴ ἡ ἐνέργεια.

[25] Cfr. QQ. subtil. super lib. Metaph. Arist. 7 q. 6 (VII 370); Ox. 1 d. 5 q. 2 n. 13 (IX 487a—488a); Ox. 2 d. 3 q. 6 n. 22 (XII 156a—157b); Ox. 2 d. 12 q. 2 n. 10 (XII 605); Ox. 3 d. 22 n. 16 (XIV 765b—766a); Ox. 4 d. 12 q. 2 n. 10 (XVII 588).

[26] A r i s t o t e l e s, Metaph. 8 c. 8 (Vol. II 1049 B 5): πρότερον ἐνέργεια δυνάμεώς ἐστιν.

[27] A v i c e n n a, Metaph. 6 c. 1 (ed. et transl. cit.) 367—379.

efficit effectum; et quia efficit, ideo forma informat, et materia materiat, quae tamen communiter admittuntur. — Secundum autem falsum est. Nam illud quod est finis, non est causa eius, quod est efficiens, nec quandoque e converso. Communiter autem illud quod est efficiens, non est causa eius quod est materia, quia eam supponit[28].

Expedito de comparationibus membrorum quartae divisionis, de tertia breviter transeo, quia planum est eius dividentia repugnare et evacuare divisum. Quia:

Decima conclusio. *Si duo comparantur ad eamdem causam, aut igitur proximam, aut remotam*[29].

---

1 quia *om.T* / **2** quae] qui *C* — tamen] causam V_1 — communiter admittuntur *manu sec. in marg. Ma* / **3** autem] tamen V_2 — est[1]] + scilicet quod causae secundum id quod sunt ordinentur *P* / **4** causa] + entis O_2 — est] + causa *Mü* / **4/5** quandoque ... efficiens *manu sec. in marg.W* / **5** autem] + aliter: etiam *in marg. R; om.* CO_4T — illud] id *P R* / **6** est *om. Ma* — quia] sed V_2 — supponit] praesupponit O_2O_3. *Hic add. MüP*V_1: Causationem autem unius causae (+ esse causata V_1) essentialiter ordinatam ad aliam (illam *P*; e. o. ad a. *om.*V_1), est: ipsam non esse huius causae nisi virtute alterius suo modo causantis, quod quidem causare (causante V_1) in virtute alterius nullam (naturalem V_1) dependentiam ponit in ipso quod est causa posterior, nec aliquid absolutum a priori receptum in ipsa, sed tantum quod aliquid (aliud V_1) est ab eis ordinate, prius ab uno quam ab alio, et unum prius causatum (alterum V_1) alterius quam (a. q.] scilicet quem V_1) causatum amborum, sicut alibi de causis essentialiter ordinatis diffusius (ego diffialibus V_1) explicavi. — *Hic manu sec. in marg.:* De membris tertiae divisionis *Ma* / **7** Expedito] Exposito *C* — comparationibus] comparatione O_1 — quartae] secundae V_2 / **8** tertia] 3 *P*; + divisione O_2O_3 — eius *om.*V_1 / **9** repugnare] repugnari *C;* repugnante V_1; impugnare *P* — et *om.T* — divisum] divisim *T* — evacuare divisum] d. e. *MüPT*V_1 *AR* / **10** Decima conclusio] *in marg.:* O_2O_3 *P; manu sec. in marg.:* 10[a] *Mü; om. Ma W*O_1CO_4*B T*V_1V_2 *AR* — Si] sic *R* — duo] 2[o] O_1 — comparantur] comparentur V_2 — causam aut *manu sec. in marg. Mü* — aut] vel *C AR* / **11** igitur] ergo O_3; ad *AR; om.C;* + per V_2 — aut] vel ad *AR* — remotam] + conclusio **11**[a] *del. in textu Ma.*

---

[28] *Hic Ma (fol. 2va—3rb) et* V_2 *(fol. 37v—39r) magnam habent additionem, quae incipit:* Sed (*om.*V_2) ulterius intellige (intelligendum V_2), *et explicit:* et quam compositum generetur (+ Stude pro solutione habenda *Ma*) ⟨*cfr. in appendice* Additio tertia + Additio secunda, *p. 155—156 + 150—154*⟩. — *Item hic* O_2 *(fol. 101r—101v) et* O_3 *(fol. 113r—113v) cum indicatione* 'Extra' *magnam habent additionem, quae incipit:* De ordine causarum, *et explicit:* non est ideo ordo (*cfr. in appendice* Additio secunda + Additio tertia, *p. 150—156 versu 13*[o]).

[29] In capitulo 2[o] Duns Scotus verbis: „De tertia [divisione] breviter transeo" hanc divisionem praetermittit Decimamque conclusionem allegando quoad Superscriptionem tantum ponit. Qua de causa plurimis in Mss Undecima conclusio Nonam conclusionem immediate sequitur in enumeratione conclusionum, Decima conclusione qua tali non annotata. Ex quo

De secunda divisione duas conclusiones propono. Prima est de distinctione membrorum.

Undecima conclusio. *Non omne causatum causae propinquius est causa causati remotioris ab eadem causa.*

Ergo est aliquod causatum prius, non tamen prius quod est causa. Antecedens huius probatur exemplo et ratione. Ponitur tale exemplum: quantitas est propinquius causatum qualitate, non tamen eius causa. Patet discurrendo per causas. Probatur etiam ratione, quia secunda conclusio est de sufficientia divisionis.

---

1 secunda] 3[a] *P* — divisione] + quoad secundum membrum eiusdem divisionis O_2O_3C — duas] 2 *C*; istas V_2 — conclusiones] condiciones *P* / **2** membrorum] + et est talis *manu sec. in marg. Ma* — *Hic manu sec. in marg.:* conclusiones secundae divisionis. Conclusio decima *Ma* / **3** Undecima conclusio] conclusio 11[a] *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* conclusio **10**[a] *Ma; in marg.:* O_2O_3 *P*, 10[a] *B*, prima conclusio V_2 *A; manu sec. in marg.:* conclusio **11** *W*, **11**[a] *Mü; om.* O_1CO_4 *T*V_1 *R* — omne] causae V_1 — causae *om.P AR* — propinquius] propinquioris O_3 (p. *mut. manu sec. interlin. in* propinquioris) V_2 / **4** **causa causati**] causatum causae V_2 — remotioris] remotior *T* — eadem] eodem *B*; + igitur est aliquid causatum prius, non tamen prius quod est *B* / **5** Ergo] Igitur *W*$O_1O_2O_4$ *MüPT*V_1V_2 — tamen] + sic $O_2O_3CO_4$ — non tamen prius *om. Mü*V_1 / **6** est] sit CO_4 — causa] + alterius $O_2O_3CO_4$ — et] + etiam O_1 / **7** Ponitur] Ponit *T* — Ponitur tale exemplum] e. p. t. *MüP AR* — propinquius] propinquus V_1 — propinquius causatum] c. p. V_2 / **8** qualitate] quam qualitas O_1; + a substantia *AR* — tamen] + est O_2O_3 *AR* — per *om. Ma* / **9** Probatur] Patet O_1 — etiam] igitur *P*; autem *T*; et modo *R; om.* CO_4 — ratione *om.* V_2 — quia] quaere eam O_2O_3; quae probatio CO_4*; om. Ma;* + ratio deficit *T* — secunda] prima O_1; illa *P* — conclusio *manu sec. in marg. Ma* / **9/10** sufficientia] + quintae O_2O_3 — est de sufficientia divisionis] de s. d. e. O_1; + et est talis *manu sec. in marg. Ma.*

---

correctores Manuscriptorum s. XIV et transscriptores s. XV nescierunt, quomodo conclusiones enumerarent; ideoque conclusionum enumerationem false correxerunt. *Ma* primo, omissa indicatione 'Decima conclusio' in respectivo loco, post Nonam conclusionem immediate Undecimam conclusionem suo in loco recte annotat. Ex altera posteriori manu autem 'Undecima conclusio' mutatur in 'Decima conclusio', quo facto tota sequens enumeratio perturbatur; quare corrector loco 'Decima tertia conclusio' iterum cum 'Prima conclusio' incipit enumerare primamque enumerationem Manuscripti delet. CO_4 post Nonam conclusionem enumerare omnino desinunt. *B* Decimam conclusionem in enumeratione sua non allegat, Undecimam ut Decimam inscribit et sequentes deinde erronee enumerat, post Decimam autem signum omissionis, crucem scilicet, et in textu et in margine ponit. V_2 et *A* ab Undecima conclusione iterum Primam conclusionem enumerare incipiunt. *Ma* non correctum, O_2O_3 *MüP* tantum numerant recte. Hac in re *P*, sicut omnes alias conclusiones, ita Decimam etiam conclusionem litteris magnis signat.

Duodecima conclusio. *Nihil dependet essentialiter, nisi a causa vel a causato propinquiori alicui causae.*

Probatur: quia si dependet ab alio, sit illud aliud A et dependens sit B. A non existente, B non erit. Sed A non existente, omnes per se causae ipsius B possunt concurrere, et etiam omnia causata istis causis propinquiora quam B, possunt esse iam causata, quia A nullum illorum est parte; igitur omnibus causis per se concurrentibus et omnibus causatis propinquioribus ipso B iam positis, B non erit; ergo istae omnes causae per se non sunt causae sufficientes, etiam illis propinquioribus iam causatis. Consequentia patet, quia causae sufficientes, iam causatis propinquioribus positis, possunt causare remotius causatum.

Si dicas, quod argumentum non concludit, quin possint,

---

1 Duodecima conclusio] *post* conclusio *ras. et ponit. manu sec. in textu* undecima *Ma; in marg.:* O_2O_3 *P,* **11ª** *B,* 2ª conclusio V_2*; manu sec. in marg.:* conclusio **12** *W,* **12ª** *Mü, om.* O_1CO_4 TV_1 *AR;* + Quod O_1B — a causa] causatum *B* / **2** vel *manu sec. in marg. Ma* — vel a causato *om. Mü* — a *om. B MüPT*V_1 *AR* — propinquiori] propinquiore *TP* — alicui] alicuibi V_1*; om.* O_4 + eius O_2O_3 — causae] *manu sec. in marg. W; om.* O_1 *T;* + Tunc *T* / **3** Probatur] *om. R;* + sic O_2O_3 — dependet] dependeret O_2O_3 *MüT*V_1 *AR* — ab] *om.* O_4; + aliquo $O_1O_2O_3$ *MüPT*V_1V_2 *AR W (manu sec. in marg.)* — alio *om.* O_1 PV_1 — aliud] ad O_4*; om. MüP AR* / **4** sit *om. MüP* — B^2 *om. A* — erit] est *Ma* V_2 — existente B non erit] erit n. e. B *T* — A^2] autem V_1 — non^3 *manu sec. in marg. Ma* / **5** per se causae] c. p. se V_1 — B possunt] p. B *Mü* / **6** omnia] omnis V_1*; om. MüP* — istis] isti V_1 — propinquiora] propinquior A V_1 / **7** possunt] possent *T* nullum] nullo V_2 — illorum] eorum O_2; istorum CO_4 *PT*V_1V_2 *AR* — parte] per te O_2; per se V_2 / **8** igitur] ergo O_3C *AR;* + b O_1 — omnibus causis] c. o. V_1 — se] te O_2O_3 — per se *om.* V_2 / **8/9** causatis propinquioribus] p. c. V_2; + causatis *sublin. manu sec. Mü* / **9** ipso] ipsius *A* — ipso B *manu sec. interlin. Mü* — positis] posito *P* — erit] erat V_2 — B non erit] nec B e. $O_2O_3CO_4$ — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ *MüPT*V_1V_2 / **9/11** ipso ... propinquioribus *om. per homoiotel. R* — B non ... causatis *om. in textu, sed add. manu sec. in marg. Mü* / **10** istae omnes] o. i. WO_1CO_4 *MüPT*V_1V_2 *AR* — istae omnes causae] o. c. i. *A* — causae per se non sunt] c. n. s. p. se O_1; p. se c. n. s. O_2O_3 — causae^2 *om.* O_1CO_4 V_1 — causae sufficientes] s. c. WO_1CO_4 *MüPT*V_1V_2 *AR* — etiam] *om. T;* + effectibus CO_4 / **10/11** etiam illis propinquioribus *om.* V_1 / **11** illis *om. MüPT A* — iam causatis] c. i. *P*; c. (+ positis) i. *AR; om.* O_2; + positis O_2 *MüP*V_1 / **11/12** Consequentia ... causatis *om. per homoiotel. in textu, sed add. manu sec. in marg. Ma* — Consequentia ... positis *om. per homoiotel.* O_2 *AR* / **14** quod *om. AR* — possint] possunt $O_1O_2O_3CO_4$ *P A;* possit V_1 / **14** *usque ad pag. seq. versu* 1^0 quin possint, sed quod non causant] nisi quod non causant, non autem quin possint *R.*

sed quod non causant, haec nihil est; nam A non potente esse parte, B non potest esse; omnibus praedictis ex parte causarum omnium et causatorum priorum A non potest esse per illa, quia non est aliquod illorum nec causabile ab eis; ergo B non potest esse per illa; nam per nihil potest aliquid esse, per quod non potest esse sine quo impossibile est illud esse.

Si dicas: compositum potest esse per agens naturale, non tamen potest materia esse per ipsum sine qua impossibile est compositum esse: instantia nihil valet, quia agens naturale non est causa tota compositi, a quo, scilicet circumscripto quocumque alio, potest esse compositum. De tali loquor, quia si omnes causas in omni genere causae ordinatas ad B coniungam et effectus omnes propinquiores ipso B sint producti, per omnes istas A non potest esse, quia non est causa, nec causatum de numero istorum, et sine A, B non potest esse;

---

1 sed] si *W;* + concludit *A* — quod *om. MüT*V_2 — causant] causent O_1 — haec] hoc $O_1O_2O_3CO_4$ PV_1 *AR; om.* V_2 — A *om. P* — potente] posito $O_2O_3CO_4$ / **1/2** esse parte *om.* O_2O_3 / **2** parte] per se V_2 — parte B] B p. *Mü* — non *om.* V_1 — esse] *om.* V_1; + per te O_2O_3 — praedictis] positis $O_2O_3CO_4$*; om. AR* — omnibus praedictis] positis o. $O_2O_3CO_4$ / **3** omnium *om. AR* — et] + omnium O_1 — omnium et causatorum] et c. o. V_2; + omnium $O_2O_3CO_4$ — priorum] primorum O_1; praedictorum V_2; + positis PV_2; + positis et non potente esse parte B *AR* / **4** illa] + et CO_4 — illorum] istorum *Mü;* eorum CO_4 — nec] + est CO_4 — causabile] causabilis O_1 — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ TV_2 / **4/5** quia ... illa *om. per homoiotel.* V_1 / **5** non potest] habet *R; om. A* — nam] non *P* — potest] + illud *Mü*V_1 *AR* / **6** esse^1 + illud $O_2O_3CO_4$ *P;* + sine alio V_2 — quo] quibus *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* quo *W* — impossibile est] non potest esse O_2O_3; e. i. *A* — illud] istud CO_4; idem *Mü*V_1 *AR* / **7** dicas] + quod $O_2O_3CO_4$ *AR* — *Hic manu sec. in marg.:* nota *A* — per *om. AR* / **8** potest materia] m. p. *Ma* WO_1 — per *manu sec. in marg. Ma* — qua] + materia $O_2O_3CO_4$ — impossibile] possibile O_2 — est] *om. P*; + ipsum *Mü* / **9** compositum esse] e. c. O_1 *R* — esse] est *A; om. T* — instantia] istantia V_2*; manu sec. in marg. W* / **10** non *manu sec. interlin. Mü* — causa tota] t. c. O_2O_3 *P* — tota compositi] c. t. V_2 — quo] qua V_2 *AR* — scilicet *om.* V_2 / **11** quocumque] quoque *Mü;* omni *AR* — alio *om.* V_1 — compositum] + et tantum O_1 / **12** genere *om.* O_2 — in omni genere causae ordinatas ad B] ord. ad B in o. g. c. *R* / **12/13** coniungam] coniungantur *MüP*V_2; coniunga V_1 / **13** omnes *om.* CO_4 — ipso] ipsi CO_4 *AR* — sint producti] p. s. O_1 — producti] positi CO_4 / **14** causa] A O_1 / **15** istorum] illorum *W* — sine] si *R*

ergo per omnes istas simul iunctas B non potest esse; ergo omnes istae simul iunctae non sunt totaliter causa ipsius B, quod est oppositum positi.

De prima divisione similes conclusiones duas pono. Prima, quod eius membra invicem distinguantur.

Decima tertia conclusio. *Non omne excessum dependet essentialiter ab eminente.*

Ergo primae divisionis prius primum membrum non infert secundum. Probatio antecedentis: species nobilior est eminens respectu minus nobilis, puta contrarium respectu minus contrarii; nec tamen respectu eius est causa aliqua: patet inductive; nec causatum propinquius, quia causalitas causae communis non respicit secundum ordinem essentialem illa ut causata; tunc non posset causare excessum, nisi prius causaret eminens, quod est patens falsum de quacumque causa,

---

1 ergo] igitur $O_1O_2O_4$ TV_1V_2 *A* — simul iunctas *om. AR* — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ TV_2 — ergo . . . esse *om. per homoiotel. in textu Ma MüP, sed add. manu sec. in marg. Ma. Hic add. et iterum del. in textu W:* ergo per omnes istas A non potest esse, quia non est causa nec causatum de numero istorum, et sine A, B non potest esse. / 2 simul *om.* O_1 — sunt *om.* V_2 — totaliter] totalis $O_1O_2O_3CO_4$ *AR*; formaliter V_2 — ipsius] istius *Ma* — B *om. Ma* V_2 / 3 oppositum] propositum V_1 — positi] propositi *MüP* / 4 divisione] conclusione *T*; + simul *T* — similes *om. AR* — pono] propono V_2W(pono *mutatur anteponendo manu sec. supralin.* pro); *om.* O_1 — conclusiones duas pono] d. c. O_1; d. c. p. *P*; d. p. c. *AR* / 4/5 Prima] Primum CO_4; + est O_2O_3 V_2 / 5 eius] e O_4; ista V_1 — membra] + ad O_2O_3; + ab CO_4 — distinguantur] distinguuntur $O_1O_2O_3C$ TV_1V_2; distinguitur O_4; + et est talis *Ma (manu sec. in marg.)* — quod eius membra invicem distinguantur] pertinet ad distinctionem membrorum (+ eius *Mü*; + cuius *P*) et est: *MüP AR* / 6 Decima tertia conclusio] 13ª conclusio, *sed manu sec.* 13ª *del. in textu et pro eo ponit.* prima *Ma; in marg.:* O_2O_3 *P*, 12 *B*, prima conclusio *A*, conclusio (?) V_2; *manu sec. in marg.:* conclusio 13 *W*, 13ª *Mü; om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — omne excessum] enim excelsum *T* / 7 ab] a V_1 — eminente] + ergo *del., sed manet* + id est ordo eminentiae non infert ordinem dependentiae *C*; + vel excedente V_2 / 8 Ergo] igitur $O_1O_2O_4$ TV_2 — prius *om.* $O_2O_3CO_4$ TV_2 *AR* — primum *om. P* — primum membrum] m. p. *W* — infert] inferit O_4; + necessario *MüP* — 9 secundum] tertium *T* — Probatio] Primo CO_4 / 10 respectu] respecto V_1 — nobilis] nobilioris V_1 — puta *om. T* — minus *om.* $WO_1O_2O_3CO_4$ $MüPTV_1V_2$ *AR* / 10/11 respectu (minus *om.*) contrarii *manu sec. in marg. Mü* / 11 nec] non *R* — respectu] respectus *P*; respecto V_1 — eius] cuius O_4 — est *om. T* — causa aliqua] a. c. *Ma* $MüPV_1V_2$ *AR* / 12 inductive] inductione *W* — quia] quare O_2O_3 / 13 non *om. T* — illa] + scilicet eminens et excessum CO_4 / 14 causata] + quia *manu sec. interlin. Mü* — tunc] *om. C;* + enim $O_1O_2O_3$ V_2 *AR Ma (manu sec. interlin.)* — posset] possit O_1C *A* — causare] + ut *MüP*; + aliquod *AR* / 14/15 causaret] + ut *P* / 15 eminens] eminentem + speciem *R*.

quia si contrarium vilius producitur ab hac causa, contrario nobiliori a nulla causa producto; igitur respectu nullius causae sic ordinantur. Ulterius, si eminens aliquod non est causa respectu excessi, nec causatum propinquius causae amborum; igitur excessum non dependet ab ipso essentialiter. Haec consequentia patet ex proxima praeostensa. Ex abundanti adiungo eius conversam.

Decima quarta conclusio. *Non omne dependens est excessum ab illo, a quo dependet.*

Patet, compositum dependet a materia, cum sit ipsa multo perfectius. Similiter forma fortassis a materia dependet; tactum est conclusione nona; tamen forma est perfectior 7º Metaphysicae[30]. In motibus etiam ordinatis, quod est posterius generatione dependet a priore, quia prius est effectus propinquior causae amborum, tamen posterius est perfectius 9º

---

1 si *om. MüP* — producitur] producatur V_2 *AR* / 2 a] A O_1 — producto] producta *Mü* — igitur] ergo O_3C *AR* / 3 ordinantur] ordinatur $O_2O_3CO_4$ — eminens aliquod] a. e. *C* — non] nec $O_2O_3CO_4$ TV_2 / 4 nec] tunc V_1; *manu sec. del. in textu* vel(?) *et ponit. in marg.* nec *W* — causae] esse *P* / 5 igitur] ergo O_3C *AR* — excessum] *manu sec. del. in textu* existens *et ponit. in marg.* excessum *W; om.* V_1 — ipso *om.* V_1 — Haec *om.* WO_1 $MüPTV_1$ *AR* / 6 ex] per *T* praeostensa] prius ostensa O_1; ostensa *Mü*; primae ostensa *A*; propositione ostensa *R*; + 14ª *(del. manu sec.)* conclusio 2ª (2ª *manu sec.) Ma* — abundanti] perabundanti *Ma;* superabundanti V_2 / 6/7 adiungo coniungo *Mü AR;* subiungo *P* / 7 conversam] + quae talis et *manu sec. in marg. Ma* / 8 Decima quarta conclusio] 14ª conclusio, *sed manu sec.* 14ª *del. in textu et pro eo ponit.* 2ª *Ma;* conclusio(?) V_2; *in marg.:* O_2O_3 *P*, 13 *B; manu sec. in marg.:* conclusio 14 *W*, 14 *Mü*, 2ª conclusio *A; om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — omne] esse *Ma; manu sec. interlin* omne(?) *R; om. A* 10 cum] + tamen O_2O_3 — ipsa] ipsum *P AR*; + materia V_1 — sit ipsa] i. s. *MüP AR* — multo] multum PV_2 / 11 perfectius] + Similiter forma forta *P* — forma fortassis] forma formasis *W* (+ *manu sec. in marg.:* fortassis *W*); forma formans O_1; simul forma V_2 — a materia dependet] d. a m. $MüPTV_1$ *AR*; + ut *AR*; + ut *manu sec. interlin. Ma Mü* / 12 conclusione] conclusiona *A* — nona] quod *manu sec. del. in textu et ponit. interlin.* nona *Mü* — conclusione nona] n. c. *AR* — tamen] cum V_1 — perfectior] + materia *AR* — 7º] 1º *R* / 13 etiam] et *T* — quod] qui V_1 — posterius] posterior V_1 / 14 priore] priori V_2 — prius] priore $O_2O_3CO_4$ *AR* / 15 amborum *om. R* — tamen] cum *T* — posterius] posteriore *C* — perfectius] perfectior CO_4.

---

[30] Aristoteles, De Anima 2 c. 1 (Vol. I 412 A 9—10): ἔστι δ' ἡ μὲν ὕλη δύναμις, τὸ δ' εἶδος ἐντελέχεια.

Metaphysicae[31]. Tertio, pro sufficientia huius divisionis hanc generalem propono apud Aristotelem[32] satis notam[33]:

Decima quinta conclusio. *Nunquam pluralitas est ponenda sine necessitate.*

Cum igitur nulla necessitas appareat ponendi plures ordines essentiales primos quam duos praedictos, illi soli sunt. Haec etiam generalis propositio ostendit tantum sex esse ordines essentiales; tot ostensi sunt; et ad ponendum alios necessitas non apparet.

Comparatis membris primae divisionis ad invicem in communi, comparo in speciali posterius primi ordinis ad duo posteriora specialia secundi ordinis comparo scilicet exces-

---

1 Tertio] Secundo (*manu sec. del. in textu* Secundo *et ponit. in marg.* Tertio] *Ma;* 2⁰ O_2O_3 — huius] istius V_2*; om. P R* / **2** generalem] + conclusionem O_1CO_4 V_2 *Ma* (*manu sec. in marg.*); + propositionem *AR* — apud] ad *manu sec. mut. in textu in* apud *et iterum ponit. in marg. W* / **3** Decima quinta conclusio] *post* **1** (*manu sec. deletum*) *ras., deinde* conclusio, *deinde manu sec.* 3ª *Ma; in marg.:* O_2O_3, 15ª *P*, 14 *B; manu sec. in marg.:* conclusio **15** *W*, **15** *Mü*, 3ª conclusio *A; om.* O_1CO_4 TV_1V_2 *R* — Nunquam] Nam *C* — pluralitas] p̄litas O_4; + non *manu sec. interlin. C*; pluralitas est] e. p. *MüPT*V_1V_2 *AR* — est ponenda] p. e. O_1 — ponenda] proponenda *T; om. AR* / **5** igitur] ergo *W*O_3*C MüP R* — Cum igitur] Ergo cum *P* / **6** primos *om.* V_2 — duos] duo O_2 — illi] isti V_2 — sunt *om. T* — soli sunt] sunt s. V_2; + ponendi *MüPT AR Ma* (*manu sec. in marg.*) / **6/8** primos . . essentiales *om. per homoiotel.* V_1 / **7** Haec] Licet *T* — etiam] autem *Ma MüPT; om. AR* — generalis propositio] p. g. *MüPT AR* — ostendit] dicit V_2; + etiam *AR* — tantum] etiam *MüP* — esse *om. MüPT* / **7/8** tantum sex esse ordines essentiales] t. s. o. esse e. O_1; t. s. o. e. esse V_2; s. o. e. t. esse *AR*; + in (inter *P*) quos secundus subdividitur (dividitur *P R*) *MüP AR* / **8** sunt *om.* V_1 — tot ostensi sunt] ut ostensum est *MüP; om. AR* / **10** Comparatis] + igitur *A;* + ergo *R* — divisionis] + ad invicem comparo ad invicem in communi *del. in textu W* / **10** *usque ad pag. seq. versu* 2⁰ Comparatis . . . est *om. P* / **10/11** in communi *manu sec. in marg. Ma* / **11** comparo] comparatio O_2O_3*; om.* V_1 — ordinis] + primae divisionis *Mü AR* — duo] 2⁰ O_1C / **11/12** duo posteriora specialia] d. s. p. $O_2O_3CO_4$; quoddam posterius *Ma;* posterius *MüT AR* / **12** specialia *om.* V_1 — secundi] primi *Mü AR* — secundi ordinis] secundum ordinem *C* — ordinis] + secundae divisionis *Mü AR* — scilicet *om. AR.*

---

[31] Aristoteles, Metaph. **9** c. **1** (Vol. II **1052** A **19—30**); Metaph. **9** c. **4** (Vol. II **1055** A **9—16**).

[32] Aristoteles, Phys. **1** c. **4** (Vol. I **188** A 17—18): βέλτιον δ' ἐλάττω καὶ πεπερασμένα λαμβεῖν, ὅπερ ποιεῖ Ἐμπεδοκλῆς.

[33] Cfr. Ox. **1** d. **2** q. **7** n. **36** (VIII **583**); Ox. **3** d. **34** n. **3** (XV **466a—467b**).

sum ad effectum et finitum; hic conclusionem unam propono, quae talis est:

Decima sexta conclusio. *Omne finitum est excessum.*

Probatur: quia finis melior eo, quod ad ipsum. Hoc probatur: quia finis ut amatum movet efficiens ad causandum. A ergo non est minus bonum ipso B, nec aequale; ergo maius. Secunda pars antecedentis probatur, quia qua ratione aequale moveret, eadem ratione et idem posset movere, quia aeque est amabile et desiderabile, et ita posset esse causa finalis sui, contra primam huius secundi. Ex hoc concluditur, quod nec minus.

Item: natura agit propter finem, sicut ars ageret si ageret naturaliter; sed a fine in artificialibus sumitur prin-

---

1 effectum et *om. W* — et *om. MüT*V_1 — finitum] factum *R;* et circa hoc conclusionem unam propono *manu sec. ponit. in ras., ubi aliter in Codice ex prima manu solet esse indicatio respectivae conclusionis (hic:* 16ae), *et del. in textu originali* Conclusionem unam propono *Ma* — hic] hoc *Ma* — conclusionem unam] u. c. O_1 / **1/2** propono] pono V_2 / **2** est *om. T* / **3** Decima sexta conclusio] *in marg.:* O_3, 16ª *P*, 15 *B; manu sec. in marg.:* conclusio **16** *W*, **16** *Mü*, conclusio 4ª *Ma* (*ras. in textu*), prima conclusio *A; om.* $O_1O_2CO_4$ TV_1V_2 *R* / **4** Probatur] Patet *R* — quia] quod *Mü* — finis] *om.* O_4; + est O_1CO_4 *P*V_2 *AR* — melior] maior *T;* nobilior *AR;* + est O_2O_3 V_1 — eo quod] eis quae; + est $O_1O_2O_3CO_4$ V_1 *AR;* + sunt V_2 — ad] + finem $O_1O_2O_3CO_4$ — ipsum] finem V_2 *R*; + finem *A* — Hoc] Hic O_4 / **4/5** probatur] + sic O_1 *MüP AR* / **5** quia] *om.* V_1 — efficiens] efficientem O_1; *manu sec. in marg. Ma* — causandum] + sit finis A, efficiens B, effectum finitum (factum *R; om. P*) C; tunc sic (si *P A*) *MüP AR* / **6** ergo¹] igitur *W*$O_1O_2O_4$ *MüT*V_1V_2*; om. P AR* — B] A $O_1O_2O_3CO_4$; A *manu sec. del. in textu et ponit. interlin.* B *Ma* — ipso B nec aequale] n. aeq. sicut (*interlin. R*) B *AR* — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *T*V_2 — maius] magis CO_4 / **7** antecedentis] accedentis *T* — probatur] patet *AR;* + quod (quia *P R*) non (nec O_2O_3) aequale (+ bonum O_2O_3) O_2O_3 *MüP AR* — quia *om. R* / **8** moveret] movet *MüPT*V_1 *AR* — posset] possit *A; om.* V_1 — movere] + se *P A;* + C *R* — quia] quae CO_4 / **9** ita] + A *R* — posset] posse *T* / **10** sui] *om. T;* + per ipsum, quia finis est causa finalis causae effectus *P* — primam] + propositionem *AR* — secundi] tertii *MaW* (*mutatur* tertii *per ras. in* secundi) CO_4 V_1V_2 *AR* — hoc] quo V_2 — concluditur] condetur *Ma*; *mutatur* ostendit *manu sec. in* concluditur *Mü*; contradicitur V_2 / **12** finem] + naturaliter *C* — ageret *om.* V_2 / **12/13** si ageret *om.* O_2 — ars ageret si ageret naturaliter] n. ars a. si a. O_4; ars si ageret naturatum *in textu, sed mutatur manu sec. in textu; et in marg.:* ars ageret, si ageret naturaliter *Ma* / **13** ageret] agat et V_1 — naturaliter] naturatum O_1; materiatum O_2O_3; materialiter V_1 — artificialibus] artibus *A.*

cipium cognitionis artificialis; de finito est conclusio ex 2º Physicorum[34]: principium autem est verius; ergo finis qui includit illam veritatem, virtualiter est perfectior subiecto conclusionis.

Obiicies: aliqua voluntas causat aliquid propter minus bonum amatum; igitur ibi finis est excessus. Antecedens patet in actu omni bono ex genere et malo ex fine, quia ordinatur ab agente ad finem inferiorem se. Respondeo: conclusio procedit de fine ex natura rei, qualis est semper finis naturae et finis voluntatis ordinatae. Sed nec instantia de voluntate inordinata destruit conclusionem, quia talis non est prima causa effectus; ergo si a tali est ad finem non perfec-

1 artificialis] artificis *R*; + vel moralis *MüPTV*$_1$; + vel m. *manu sec. in marg. MaW;* + vel accidentabilis(?) V_2 — finito] facto O_1; + autem *AR* — est] esse *T* — conclusio] cognistio *A*; cognitio *R* — ex] et *manu sec. interlin. Mü;* de V_1; *om.* $O_1O_2O_3CO_4$ *P* *AR* — 2º] 3º *R* / **2** Physicorum] Metaphysicae O_2 — autem *om. MüPTV*$_1V_2$ — est *manu sec. supralin. Mü* — ergo] igitur *W*$O_1O_2O_4$ *PV*$_2$ — qui] quae O_4 / **3** includit] intendit *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* includit *W* — illam] istam CO_4 *MüV*$_1V_2$ *R* — virtualiter *manu sec. in marg. W* — est *om.* V_1 — perfectior] imperfectior V_1 / **3/4** subiecto conclusionis] in cognitione quam finitum *C*; quam finitum O_4; cognitione *MüPTV*$_1$; ergo cognitionum *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* cognitione *W*; *om. AR* — *Hic ponit. manu sec. in marg.* obiectio *A* / **5** Obiicies] Obiiceres O_2O_3; Obiicitur *AR*; + autem CO_4 — aliquid] aliquis *C* / **6** igitur] ergo O_3C *P* *AR*; igitur *mutatur manu sec. in* ergo *Ma* — ibi finis est] i. e. f. O_1 *R*; f. e. i. V_2 — excessus] excessum V_2 / **7** patet in actu omni] p. a. in omni, *sed mutatur manu sec. in textu et in marg.:* patet quia in omni actu *Ma* — actu omni] o. a. O_1V_2 — malo] in alio *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* malo *Ma* / **7/8** ordinatur] ordiatur V_2 / **7/9** quia ... rei *manu sec. in marg. Mü* — *Hic ponit. manu sec. in marg.* evacuatio obiectionis *A* / **8** Respondeo] Solutio *P* *AR;* Nota V_1; Solutio *manu sec. in marg. Mü* / **9** de] ex O_1 — ex] de O_1 — rei *om. R* — ex natura rei *om. P* — est *om. T* — semper finis] f. s. V_2 / **10** finis voluntatis] vol. etiam f. CO_4 — Sed] sic *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* sed *W; om. R* — instantia] similiter V_2 / **11** inordinata] ordinata *T*; ita ordinata V_2 — quia *om. P* / **12** prima] prima *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* praecisa *Ma* — effectus] efficiens $O_1O_2O_3$ V_2 *AR*; effectiva CO_4 — ergo] igitur *W*$O_1O_2O_4$ *MüTV*$_1V_2$ — ergo si] si igitur V_2 — tali] + causa *T* — est *om. MüPTV*$_1V_2$ *AR* — ad] aliud *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* aliquid *W*; aliquid *MüPTV*$_1V_2$ *AR* — finem] fieret *MüPTV*$_2$ *AR;* feret V_1 — non] + propter *MüPTV*$_1V_2$ *AR* *W (manu sec. in marg.)* / **12** perfectiorem] + finem *MüPTV*$_1V_2$, *W (manu sec. in marg.)*; + finem tamen *C*; + finem transiret *AR*.

[34] Aristoteles, Phys. 2 c. 2 (Vol. I 194 A 21—B 9).

tiorem, ab alia superiore causa ordinata est ad perfectiorem, quia alias non ordinata, ut probatio conclusionis ostendit; et si, ut a superiore producitur[35], habet finem perfectiorem, ergo aliquem perfectiorem; ergo omne finitum est excessum ab aliquo fine suo, licet non a proximo, propter quem amatum agens proximum inordinatum causat ipsum.

Posset etiam dici, quod finis ille est finis eius secundum quid. Hoc non placet, quia efficientia causae inferioris est efficientia simpliciter; ergo si non efficit praecise, ut motum, sicut baculus, tali non correspondet finis proprius, quia non est agens proprie, sed quasi effectum propinquius; si, inquam, non sic efficit, finis eius est finis simpliciter, quia omnis per se efficientis est aliquis per se finis[36].

1 alia] illa CO_4; aliqua *MüPTV*$_1$; + tamen O_4 — superiore] superiori *MüPV*$_2$; + vel superveniente *manu sec. in marg. W*; superiore causa] c. s. *MüPTV*$_1$ *AR* — est *om. MüPTV*$_1$ *AR* — ad] + finem $O_2O_3CO_4$; + superiorem vel *MüTV*$_1$ *AR* — perfectiorem] + finem O_1 *AR;* + est *manu sec. interlin. Mü* / **1/2** est ... ordinata *om. per homoiotel. P* / **2** non] + esset *MüPTV*$_1$ *AR, manu sec. in marg. MaW* / **3** si] sic V_2 — ut] nec V_2; *om. Ma* *T* — superiore] perfectiore CO_4; superiori *AR* — producitur *om. AR* — habet finem perfectiorem] p. f. h. *P*; + habet *T* — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *T*; + habet *MüV*$_1$ *R;* + habet *manu sec. in marg. MaW*; + licet *A* / **3/4** ergo ... perfectiorem *om. per homoiotel. P* / **4** aliquem] aliquam CO_4 V_1 — perfectiorem] perfectionem V_1; + ergo omne finitum est excessum *del. manu sec. cum indicatione* ‚vacat' *in marg. A* — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *T* — est *manu sec. interlin. Mü* — ab] a O_1 / **5** aliquo *om.* O_1 — a *om.* O_1 — quem] quod CO_4 *A; om. R* — amatum] amatur *T;* amamus V_1 / **6** proximum] proximi V_1 — inordinatum] ordinatum *R* / **7** Posset] Possit *C* — Posset etiam dici] e. p. d. *AR*; *in marg. P* — quod finis *om. T* — ille] eius O_1; iste *R* — eius *manu sec. in marg.* O_1 — secundum] propter O_1 / **8** efficientia] effiventia V_1 — causae] + superioris *del. W* — inferioris] superioris inferior *MüP;* inferiorum V_1 / **8/9** causae ... efficientia *om. per homoiotel. T* **9** ergo] igitur *W*$O_1O_2O_4$ *TV*$_1$ — praecise] + nisi *A (bis: interlin. et in marg.)R* *W (manu sec. in marg.)* — motum] motus *W* / **10** sicut] *manu sec. in marg. W*; ut CO_4 — baculus *om. T* — tali] + enim scilicet baculo moto $O_2O_3CO_4$ — correspondet] respondet *TV*$_1$ — tali non correspondet] cuius non est *MüP* / **11** est] + a O_4 — propinquius] + quia non agit nisi praecise ut motum $O_2O_3CO_4$ — si] sed O_2O_3; *om.* O_4 — inquam] inquantum $O_2O_3CO_4$ *R;* nunquam *T* / **12** non] *manu sec. in marg. Ma;* nec *TV*$_1$ — non sic] s. n. O_1 — efficit] + sed inquantum *AR* — eius] + non *manu sec. interlin. W* — simpliciter] simplex CO_4 / **13** aliquis *om.* O_1 — per se *om. R*.

[35] *Hic finit fragmentum* V_2 *cum annotatione:* Iste liber est fratris ... *(sequitur ras.; deinde:)* Iste liber est ad usum fratris Franci. de Saona.
[36] *Hic Ma (fol. 3vb—5rb) et* O_2 *(fol. 102v—104r) et* O_3 *(fol. 114v—116r) magnam habent additionem (*O_2O_3 *cum indicatione* 17ª *et* 18ª conclusione *et* 'Extra' *in marg.), quae incipit:* Omne excessum habet causam,

CAPITULUM TERTIUM. De triplici primitate in Primo Principio[36a].

Domine Deus noster, qui te primum esse ac novissimum praedicasti, doce servum tuum, te esse primum efficiens et primum eminens finemque ultimum, ostendere ratione, quod certissima fide tenet. De sex quippe ordinibus essentialibus supradictis, tres placet eligere: duos causalitatis extrinsecae, et unum eminentiae, atque in istis tribus ordinibus aliquam naturam unam simpliciter primam esse, si dederis, demonstrare. Ideo autem dico naturam unam, quia in hoc capitulo tertio praedictae tres primitates, non de unico singulari, seu secundum numerum ostendentur, sed de unica quidditate vel

1 Capitulum tertium] *in marg.* O_2O_3; *bis (in textu et in marg.) A* — De *manu sec. interlin. Mü* / **1/2** Primo Principio] P. Primo *Mü*TV_1; + ostendenda *Ma;* + ostendenda *manu sec. W.* V_1 — Capitulum ... principio (+ ostendenda) *manu sec. in marg. W; bis in* V_1 *(manu prima sine* ostendenda *in textu, manu sec.* + ostendenda *in marg.); om.* O_1CO_4B — De ... principio *om.*O_2O_3 — *Hic manu sec. infra columnam:* Praemissis ordinibus finium et eminentiae: de solo efficientiae qui efficacior est, potes ita procedere. Accipe huius tertii sex primas conclusiones, et sextae adiunge 16 et 17 et 19; et tunc habes huius tertii 9 conclusiones. Quatuor primae concludunt primum efficiens esse, aliae quinque quod est tantum unum secundum speciem. Deinde quartum Capitulum satis valet per viam efficientiae O_3 / **3** Deus] Dominus *AR* — te] *manu sec. in marg. Ma;* + ipsum O_1 *AR* — primum *om.P* — primum esse] e. p. O_1 — esse *om.B* — ac] et CO_4 — esse ac novissimum] e. n. ac O_2; et n. e. CO_4; ac n. e. *MüP AR* / **4** doce] + te *P* — esse *om.W* — et *om.*O_1 / **5** finemque ultimum] ultimumque f. *AR* — ratione *om.C* — quod] quia *B* / **6** fide] fides *B* / **7** tres *manu sec. in marg. Ma* — placet] placent *R* — eligere *in marg. A* — duos] 2os *C* — causalitatis] causaliter O_1 / **8** et *om.P* — ordinibus *om. B* / **9** primam] personam *C* — esse] de *T* — naturam unam simpliciter primam esse] u. n. p. s. e. *MüP;* u. n. s. p. e. (de *T*) TV_1; u. n. s. e. p. *AR* — si] fide *T* / **9/10** demonstrare] demonstrabo *MüP AR* / **10** autem *om.*$O_2O_3CO_4$ — hoc *om.*O_1 / **10/11** capitulo tertio] t. c. *AR* / **11** praedictae] praedicto *T* — primitates] unitates O_2O_3C; ordines O_4 — de *om. B* — unico] uno *AR* / **12** ostendentur] ostendetur CO_4 V_1; ostenduntur *B*; ostenderetur *Mü* — unica] unitate + naturali *B* — quidditate] quidditativa *B* — vel] seu O_1.

et explicit: absolutum perfectum in tali gradu *(cfr. in appendice p. 137—149). Item hic C (fol. 3rb—3va) et* O_4 *(fol. 135v—136r) habent additionem, quae incipit:* Sed ulterius intellige, *et explicit:* non est; ideo etc. *(cfr. in appendice p. 155—156 versu* 13^0*). — Item hic P (fol. 68v—69r) abbreviatam habet additionem cum indicatione (sicut* O_2O_3*)* 17ª conclusio: Omne excessum habet causam extrinsecam; 18ª conclusio: Nullum causatum est aequale suae causae, *quae incipit:* Omne excessum habet causam, *et explicit:* sicut est de composito respectu materiae *(cfr. in appendice p. 137 versu* 1^0*—*12^0 *et p. 146 versu* 8^0*—*14^0*).* — [36a] *De hoc* 3^0 *cap. cod. B ab hic usque ad pag. 37 versu* 1^0 *inclusive habet textum, deinde superscriptiones conclusionum tantum omisso textu.*

natura. De unitate vero numerali inferius erit sermo.

Prima conclusio. *Aliqua est natura in entibus effectiva*[37].

Quod ostenditur: aliqua est effectibilis; ergo aliqua effectiva. Consequentia patet per naturam correlativorum. Antecedens probatur: tum, quia aliqua est contingens; igitur possibilis esse post non esse; ergo non a se, nec a nihilo: utroque modo ens foret a non ente; ergo ab alio effectibilis: tum, quia aliqua natura est mobilis vel mutabilis, quia possibilis carere aliqua perfectione possibili sibi inesse; ergo terminus motus potest incipere, et ita effici.

In hac conclusione et quibusdam sequentibus possem proponere actum sic: aliqua natura est efficiens, quia aliqua est effecta, quia aliqua incipit esse, quia aliqua est terminus motus et contingens; sed malo de possibili proponere conclusiones et praemissas, illis quippe de actu concessis, istae de

1 De] + ve *T* — **inferius**] + scilicet (*om. P*) **in fine tractatus tertii (31 d'** *A*; + **d** *del. P)P AR* — erit] est *Ma* — inferius erit sermo] e. s. i. O_1*; om. P* / **2** Prima conclusio] *in marg.:* O_2O_3 *P A; manu sec. in marg.: W* (c. p.) *B Mü; om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — De efficientia *manu sec. in marg. Ma* — in] inn *T* / **3** Quod] Quia V_1 — ostenditur] + quia *Mü*PTV_1 *AR; manu sec. interlin. W* — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *T* — aliqua²] + est *Mü*PTV_1 *AR* / **5** aliqua] aliquid $O_2O_3CO_4$ — igitur] ergo O_3C *Mü AR* / **5/6** tum . . . ergo *om.*V_1 — possibilis] possibile $O_1O_2O_3$ *MüP AR;* + est *P* / **6** esse¹] est *T* — post] et possit O_2O_3 — ergo] igitur $WO_1O_2O_4T$ — non²] nec V_1 — nihilo] nullo MaO_1 / **7** utroque] + enim *Mü*PTV_1 *AR W (manu sec. in marg.)* — foret] fieret *Ma P;* poneret *T* — ens foret] f. e. *R* / **7** ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ PTV_1 — alio] aliis O_2O_3; aliquo *C P*; + est *P* — effectibilis] + vel effective *manu sec. in marg. W* / **8** tum quia] q. t. *P* — vel] aliqua O_1 — mutabilis] immutabilis *P* / **8/9** possibilis] potest WO_1 V_1 / **9** carere] causare V_1 — possibili] possibilis *Mü* — possibili sibi] s. p. $O_2O_3CO_4$ — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ TV_1 / **9/10** terminus] tres *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* terminus *W* / **10** ita] in *R* / **11** et] + in *AR* — quibusdam] quibusdem *A* — possem] possum O_1 / **11/12** proponere] ponere *C*; + conclusiones de (in *R*) *AR*; + de *P* / **12** actum] actus *MüT*; actu *P AR;* a causa V_1 — *Hic in marg.* Corollarium *A* — aliqua¹] a *T* — natura est] e. n. *P* — efficiens] + ergo V_1 — aliqua²] + natura CO_4; + alia *T* / **12/13** efficiens ... est *om. per homoiotel. Ma* / **13** effecta] effectiva O_1 *T R* — terminus] tres *C* V_1 / **14/15** malo de possibili proponere conclusiones et praemissas] m. de poss. c. et praem. p. *Mü*TV_1 *AR;* de poss. c. m. et praem. p. *P* / **15** et *manu sec. interlin. W* — praemissas] primas *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* praemissas *W* — illis] ille O_4; vel TV_1;

[37] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 11 (VIII 416a—417a); RP 1 d. 2 q. 2 n. 4 (XXII 64b—65a); QQ. subtil. super lib. Metaph. Arist. 12 q. 4 (VII 663—666).

possibili conceduntur; non econverso. Illae etiam de actu sunt contingentes, licet satis manifestae, istae de possibili sunt necessariae; illae ad ens existens, istae ad ens etiam quidditative sumptum possunt proprie pertinere. Et ex natura illius quidditatis inferius ostendetur, de qua nunc ostenditur efficientia.

Secunda conclusio. *Aliquod effectivum est simpliciter primum.*

Hoc est: nec effectibile, nec in virtute alterius effectivum. — Probatur ex prima: aliquod est effectivum; sit A. Si est primum, hoc modo exposito, propositum mox habetur; si non, igitur est posterius effectivum, quia effectibile ab alio, vel in virtute alterius effectivum. Si negatur negatio, ponitur affirmatio. Detur illud alterum sit B, de quo arguatur sicut de A argutum est, aut procedetur in infinitum in effectivis,

1 conceduntur] concedunt *T;* + et *MüPT AR* — non] ideo *T* — Illae] + autem O_2O_3 — actu] + etiam *A* / **1/2** conceduntur... possibili *om. per homoiotel.* V_1 / **2** sunt *om. A* — sunt contingentes] c. s. *W MüPT* — licet *om. MüP* — manifestae] manifestebit *T* — satis manifestae] m. s. O_2 / **3** sunt] sint *T* — necessariae] + et *P* — illae] + quid *Mü*; + quidem *P AR* — existens] + pertinent *MüP* — istae] ita *in textu superscribitur manu sec.* istae *Mü* — etiam] in O_2O_3; *om. MüP AR* — ad ens etiam] e. ad ens TV_1 / **4** quidditative] quidditativo O_2O_3 — proprie] quippe V_1; *om. MüP AR* — Et] *manu sec. interlin Mü; om.P* — ex natura] existentia $O_2O_3CO_4$ PV_1 — Et ex natura] *om. AR;* + tamen *Mü(del.)P AR* / **5** illius] ius *T* — quidditatis] + efficiens *MüP AR (in marg.)* — ostendetur] ostenditur *C; om. AR* — inferius ostendetur] o. i. *P* — qua] quo *R* — nunc] non *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* nunc *Ma; om.* O_4 / **6** efficientia] effectiva *Ma* TV_1; effectivum *MüP AR;* + vel effectiva O_1 / **7** Secunda conclusio] *in marg.:* O_2O_3 V_1 *A*, 2ª *P; manu sec. in marg.:* conclusio 2ª *MaW*, 2ª *B Mü; om* O_1CO_4 *T R* — Aliquod] Aliquid *C;* Ad V_1 — effectivum] effectum V_1 / **8** Hoc] + est *P R* — est *manu sec. interlin. Mü* — nec[1]] non *MüP AR* — est nec] n. e. *A* — effectibile] effectibilis *T R* — virtute] + alicuius *AR (in marg.)* — effectivum] effectus *R*; + Hoc *manu sec. interlin. W* / **9** ex prima] primo + (*manu sec. in marg.*) vel ex prima *W*; + quia si *Mü*; + sic *P AR* — aliquod est effectivum] e. a. eff. *P* — sit] sicut *W* $MüTV_1$ — est[2]] + simpliciter *manu sec. in marg. W* — Probatur ... effectivum *om. per homoiotel.* TV_1 / **10** primum] + hoc modo *C* — exposito] exponendo *W* (expo *in textu,* nendo *manu sec. in marg.)* $MüPTV_1$; expositum O_4; *om.* O_1 — propositum mox habetur] habetur propositum $MüPTV_1$; mox (sic *R*) h. p. *AR* / **11** igitur] ergo O_3C *Mü AR* — posterius *om.* V_1 — alio] aliquo CO_4 / **12** in *om.T* — effectivum] effectivi *R* — negatur] negant *Mü*; neutra V_1 — negatio] + tunc *AR* / **12/13** ponitur] ponatur O_4 *P* / **13** sit] si V_1 — arguatur] arguam *manu sec. del. in textu et iterum ponit. in marg. Ma;* arguitur WO_1 / **14** de A argutum est] a. e. de A $MüPTV_1$ *AR* — procedetur] procedatur CO_4; proceditur *Mü* — in[2]] et V_1 — effectivis] effectibus *T*.

quorum quodlibet respectu prioris erit secundum, aut stabitur in aliquo non habente prius — infinitas est impossibilis ascendendo; ergo primitas necessaria, quia non habens prius, nullo posteriore se est posterius, nam circulum in causis destruit conclusio secunda secundi.

Hic instatur, quod secundum philosophantes est possibilis infinitas ascendendo, sicut ipsi ponerent de generantibus infinitis, quorum nullum esset primum, sed quodlibet secundum, et tamen hoc ab eis sine circulo poneretur. Hanc instantiam excludendo dico quod philosophi non posuerunt infinitatem possibilem in causis essentialiter ordinatis, sed tantum accidentaliter, sicut patet per Avicennam[38] 6º Metaphysicae 5º, ubi loquitur de infinitate individuorum in specie.

Sed ad propositum ostendendum expono, quae sint causae essentialiter, quae accidentaliter ordinatae[39]. — Ubi sciendum,

1 prioris] priorum *T* / **2** habente] habentis *R* — *Hic in marg.:* nota *A* — infinitas] + enim *AR* — est *om.T* — est impossibilis] i. e. *AR*; + in CO_4 *R* / **3** ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *T* — prius *om.*O_4 / **4** nullo] nihilo O_2O_3; nec CO_4 *Mü AR* — posteriore] posteriori *AR* — nullo posteriore se est posterius] n. posterius p. se e. *C* — nam] non *P* / **5** conclusio secunda] s. c. V_1 *AR*; + capitulo *P* — secundi] + et si posteriore esset posterius, tunc esset circulus CO_4; + capituli *AR* / **6** Hic] Contra haec *W* — quod] quia WO_2O_3 $MüPTV_1$ *AR* — philosophantes] prophetantes *W*; aliquos *R; om. A* / **7** infinitas] + in $O_2O_3CO_4$ $MüPTV_1$ *AR* — ponerent] ponebant O_2O_3 $MüPTV_1$; posuerunt *AR* — generantibus] instantibus *Ma;* generationibus *C*; generatibus V_1 / **8** esset] est *Mü* / **9** tamen *om.*O_4 — hoc] hic CO_4 — poneretur] ponebatur *MüP AR* — ab eis sine circulo poneretur] ab e. p. s. c. $MüTV_1$; p. ab e. s. c. *P* / **10** excludendo] excludo CO_4 PV_1 — quod philosophi *om.* CO_4 — non] vero *R* — posuerunt] possunt *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* posuerunt *Ma* / **10/11** infinitatem possibilem] infinitos possibile *C*; infinitates inpossibilem O_4 / **11** causis] + per se $MüPTV_1$ + per se et *AR* / **12** accidentaliter] in (*om. A*) per accidens *AR* — sicut] sic V_1 — patet *om.*V_1 — per *om.P* / **12/13** Metaphysicae] + capitulo O_1; + suae *A* / **13** infinitate] infinite V_1 — individuorum] + infinitorum O_2O_3 — in] + una *AR* / **14** ostendendum] extendendum *C* — expono] expopo O_2 — quae[1]] quia V_1 — sint] sunt O_1CO_4 *MüT R*; sicut V_1 / **15** essentialiter] + ordinatae et O_2O_3; + et O_1 $MüPTV_1$ *AR;* + non CO_4 — quae *om.*O_1CO_4 — essentialiter quae accidentaliter ordinatae] e. o. q. a. (+ o. O_2O_3 $MüPTV_1$ *AR* — *Hic in marg.:* Nota *R; manu sec. in marg.:* Nota quae causae essentialiter ordinantur et quae non *A* — sciendum] + est PV_1.

[38] A v i c e n n a, Metaph. 6 c. 5 (ed. et transl. cit.) 425 sq. Cfr. ed. Venetiis 1495 fol. 25va: „Ut sint individua post individua sine fine; igitur infinitas individuorum".

[39] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 12 (VIII 417); Ox. 2 d. 18 n. 9 (XIII 94); RP 2 d. 1 q. 4 n. 14 (XXII 544b—545a); RP 3 d. 4 q. 2 n. 8 (XXIII 275a); QQ. subtil. super lib. Metaph. Arist. 2 q. 6 n. 13 (VII 126b—127a).

quod aliud est loqui de causis per se et per accidens, et de causis per se sive essentialiter et accidentaliter ordinatis. Nam in primo est tantum comparatio unius ad unum, causae ad causatum; et est causa per se, quae secundum naturam propriam, non secundum aliquid sibi accidens, causat. In secundo est comparatio duarum causarum inter se, inquantum ab eis est causatum.

Et differunt essentialiter et per se ordinatae in tribus ab accidentaliter et per accidens ordinatis. Prima differentia est, quod in per se secunda, inquantum causat, dependet a prima; in per accidens non, licet in esse vel in aliquo alio dependeat. Secunda est, quod in per se ordinatis est causalitas alterius rationis et ordinis, quia superior est perfectior; in accidentaliter non: sequitur ex prima. Nam nulla causa a causa eiusdem rationis dependet essentialiter in causando, quia in causatione alicuius sufficit unum unius rationis. Tertia

---

2 sive] sine *del.W; interlin.*, + ordinatis *P* — essentialiter et *interlin. R* — et] sive O_1 — et accidentaliter *om.T* — ordinatis *om.*O_2O_3 / **2/3** essentialiter et accidentaliter ordinatis. Nam in] e. o. sive a. N. in O_1; e. et a. N. in o. CO_4; e. o. et a. N. in *Mü*V_1 *A* / **3** comparatio] operatio O_1 — est tantum comparatio] t. e. c. *W*; e. c. t. *T*; + per se *manu sec. in marg. Ma* — unum] + scilicet *P AR* — causae] + scilicet *manu sec. in marg. W* / **4** ad *om. A* — causatum] + vel effectum *manu sec. in marg. W* — quae] quod *P* / **5** aliquid] aliquod *W*; aliud *T* — sibi] *interlin.* O_1; *om.R* — accidens *om. A* — sibi accidens] a. s. O_1 — causat] + et causa per accidens est, quae per aliquid sibi accidens causat *AR* / **5/6** secundo] + vero *R* / **6** comparatio] operatio O_1 — duarum] 2arum *C* — causarum *om. Ma* / **7** ab eis est] e. ab eis CO_4 *AR* / **8** *Hic manu sec. in marg.* Nota de differentia causarum essentialiter et accidentaliter . . .(?) *A* — differunt] diferant *T;* deferunt V_1 — et^2 *om.W*$O_2O_3CO_4$ *T*V_1 — per se *om.*$O_2O_3CO_4$ — ordinatae] ordinatum *T* — differunt essentialiter et per se ordinatae in tribus] d. in t. e. et p. se o. *MüT*V_1 *A;* in t. d. e. et p. se o. *P*; d. in t. e. o. et p. se *R* / **9** accidentaliter] accidente *T* — et per accidens *om.W*$O_2O_3CO_4$ *MüPT*V_1 *AR* — ordinatis] + Nota triplicem differentiam inter causas (+ essentialiter ordinatas et causas *C*) accidentaliter ordinatas CO_4 / **10** quod] quia *P AR Mü(manu sec. interlin.)* — in] *interlin.P;* non O_1 — in per] non in CO_4 — se] + ordinatis O_2O_3; + causis — secunda] + cat *manu sec. in marg. Mü* — causat] causatur *T* — inquantum causat] c. i. *P* — prima] + et *MüP*V_1 / **11** in^1] non autem *R* — accidens] + ordinatis *P* — non *om. R* — alio *om.W* — aliquo alio] alio a. *P* — dependeat] dependet CO_4 / **12** Secunda] + differentia O_1 *P AR* — quod] quia *P R* — est^2 *om. T* / **13** quia *ras. in textu, et ponit. manu sec. in marg. W* — est *om.*O_4 — perfectior] + et CO_4 / **13/14** accidentaliter] + vero *R* / **14** non] + Et haec *PT*V_1 *AR, manu sec. in marg. MaW, manu sec. interlin. Mü,* + secunda *MüPT*V_1 *A W(manu sec. in marg.),* + differentia *R* — Nam] Quia O_2O_3 — nulla] illa O_4 / **14/15** eiusdem] eius CO_4 **15/16** in causatione alicuius sufficit] s. in c. a. CO_4 / **16** unius rationis] r. u. CO_4 — *Hic manu sec. in marg.* conclusio tertia *W* — Tertia] + quae *R*.

sequitur, quod omnes causae per se ordinatae simul necessario requiruntur ad causandum, alioquin aliqua per se causalitas deesset effectui; non requiruntur simul accidentaliter ordinatae.

Ex istis ostenditur propositum sic: infinitas essentialiter ordinatorum est impossibilis; et infinitas accidentaliter ordinatorum est impossibilis, nisi posito statu in essentialiter ordinatis; igitur omnino est impossibilis infinitas in essentialiter ordinatis. Sic etiam: negetur ordo essentialis, infinitas est impossibilis; igitur omnino est aliquod primum simpliciter effectivum.

Hic sunt tres propositiones assumptae. Propter brevitatem prima dicatur A, secunda B, tertia C.

Probatio istarum. — Primo A probatur, tum quia universitas causatorum essentialiter ordinatorum est causata; igitur ab aliqua causa, quae nihil est universitatis; tunc esset

---

1 sequitur] differentia *P*; + ex duabus praemissis, scilicet (est *R*) *AR* / **2** requiruntur] requiritur *Ma*; requirantur *A* — alioquin] aliquin V_1 — per se causalitas] c. p. se O_2O_3 / **2/3** causalitas deesset] d. c. CO_4; + deesset per se *W* / **3** effectui] + sed CO_4 V_1 — non] + autem O_2O_3 *R* — requiruntur] requiritur(?)*Mü* V_1 — simul] *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* autem sic *W*; similiter O_1, similia V_1; + eorum in causis V_1 — ordinatae] ordinatis V_1; + necessario *manu sec. in marg. W* — accidentaliter ordinatae] o. a. *AR* / **4** ostenditur] sequitur O_1 — sic] si *R* — propositum sic] s. p. $O_2O_3CO_4$ / **5** *Hic manu sec. in marg.* Prima propositio *A* — impossibilis] + similiter V_1 — *Hic manu sec. in marg.* Secunda propositio *A* — et *om.W T* — infinitas] + in *R* / **5/6** ordinatorum] ordinatis *R; om. MüPT*V_1 *A* — et (*om.W*) infinitas . . . impossibilis *om. per homoiotel. in textu, sed add. manu sec. in marg.W Mü* / **6** posito] ponendo *MüP*V_1 *AR*; per ostendendo *T* — statu] statum *MüPT*V_1 *AR* / **7** igitur] ergo O_3 *P*V_1, *manu sec. in marg. Ma Mü;* autem *C* — omnino] omni modo O_2O_3C *Ma(manu sec. in marg.)* — est impossibilis] i. e. *P* / **7/8** igitur . . . ordinatis *om. per homoiotel. in textu Ma* O_4 *AR, sed add. manu sec. in marg. Ma* / **7/9** igitur . . . impossibilis *om. per homoiotel. in textu, sed add. manu sec. in marg. Mü* / **8** *Hic manu sec. in marg.* Tertia propositio *A* — negetur] negatur *W*$O_2O_3CO_4$ *MüPT*V_1 — est] igitur *Mü* **9** igitur] ergo O_1O_3C *MüP*V_1 *AR* — aliquod primum] p. a. *T*; + et *MüPT*V_1 *AR* — simpliciter] simplici O_1 — primum simpliciter] s. p. CO_4 / **11** sunt] sint *A* — assumptae] + asumptae V_1 / **12** dicatur] dicitur CO_4 — B] + et $O_2O_3CO_4$ / **13** *Hic manu sec. in marg.:* Probatio primae propositionis *A* — Probatio] Probo V_1 — Primo A probatur] P. p. A *MüP* — Probatio . . . probatur] Prima istarum probatur *A*; Probatur prima istarum *R*; + scilicet (+ A *AR*) quod (quia *R*) in essentialiter ordinatis impossibilis est infinitas (inf. e. imp. *P R*) *MüP AR* — tum quia] q. t. *Mü* / **13/14** universitas] diversitas V_1; unitas *R* / **14** essentialiter *om. MüP*V_1 / **15** igitur] ergo O_3C; *om. AR* — aliqua] a. V_1 — universitatis] unitatis *R*; + quia O_1 — tunc] + enim O_2O_3 *Ma (manu sec. interlin.);* + enim idem *Mü*; + enim aliquid *P AR*.

causa sui; tota enim universitas dependentium dependet et a nullo illius universitatis; tum quia infinitae causae essentialiter ordinatae essent simul in actu, ex differentia tertia supra: consequens nullus philosophus ponit. Tum tertio, quia prius est principio propinquius, ex 5^0 Metaphysicae[40], igitur ubi nullum principium, nihil essentialiter prius[41]. Tum quarto, quia superior est perfectior in causando, ex secunda differentia; igitur in infinitum superior est in infinitum perfectior et ita infinite perfecta in causando; est igitur non causans in virtute alterius, quia omnis talis imperfecte causat, quia est dependens in causando. Tum quinto, quia effectivum nullam imperfectionem ponit necessario, patet in probatione octavae secundi; igitur potest esse in aliqua natura sine imperfectione; sed si in nulla est sine dependentia ad prius,

---

1 enim *om. AR* — dependentium] entium *R* / **1/2** a nullo *manu sec. in marg. Ma* / **2** illius *manu sec. interlin. Mü* — tum *om.* CO_4 / **3** in *om.P A* — in actu *om. R* — ex] et TV_1 — tertia *om.* V_1 — differentia tertia] t. d. O_2O_3; + et secunda *R* / **4** supra] + hoc O_2O_3 — supra consequens] quod est similiter inconsequens et V_1 — philosophus] philosophorum O_2O_3 *P* — philosophus ponit] p. ph. *Ma* / **5** ex] et *superscrip. manu sec. interlin.* ex *Mü; om.R* — igitur] ergo O_3; *om.* CO_4 / **6** principium] prius V_1 — nihil] vel V_1; + est O_1 — essentialiter] essent *C* — prius] + ergo, etc. V_1 / **7** quia] *manu sec. interlin. Mü;* + quod est *Mü* — ex] quod O_4 / **7/8** differentia] differentis *T* — secunda differentia] d. s. *R* / **8** igitur] ergo O_3 *AR* — in¹] ita *W; om.* $MüTV_1$ — superior] + superior *C* — in² *interlin.* V_1 / **9** ita *om.P AR* — infinite] infinitate O_3; infinita CO_4 — perfecta] perfecte *W*; perfectionis $MüPTV_1$ *AR* — est *om.* $O_1O_2O_3$ CO_4 — igitur] ergo O_3C — non] nec CO_4; + est T / **10** virtute] + etiam O_2 — imperfecte] imperfecto *C*; + vel finite *W (manu sec. in marg.)* / **11** quia] quod *P* — est . . . causando *om. per homoiotel. R* — quinto *om.P* — quia] + ipsum *R* — effectivum] effectivam CO_4; perfectivum *P* / **12** ponit necessario] n. p. $MüPTV_1$ *AR* — probatione] propositione WCO_4 $MüPTV_1$ *AR*; positione O_1; propobatione O_2 / **13** octavae] octava $WO_2O_3CO_4$ PTV_1 *AR*; 8 *Mü;* + vel 2a *manu sec. in marg. W* — secundi] *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* secundi *Ma;* + capituli *AR* — igitur] ergo O_3C *AR* — esse *om.* V_1 — in] *interlin. P; om. Ma* — natura *om.* V_1 / **14** sed] *manu sec. in marg. W; om.* O_1CO_4 — nulla] natura *C* — dependentia] independentia O_2 — in . . . prius] esset dependens ab alia in infinitum *P AR* / **14** *usque ad pag. seq. versu* 1^0 sed . . . imperfectione *om. per homoiotel. in textu, sed ponit. in marg.* O_2.

---

[40] Aristoteles, Problem. 17 c. 3 (Vol. II 916 A 18, 22—23): πῶς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον δεῖ λαβεῖν;... τὰ δ' ἐγγυτέρω τῆς ἀρχῆς πρότερα.

[41] Cfr. QQ. subtil. super lib. Metaph. Arist. 5 q. 8 (VII 247b—249b).

in nulla est sine imperfectione; igitur effectivitas independens potest inesse alicui naturae; illa est simpliciter prima; ergo effectivitas simpliciter prima est possibilis; sufficit hoc, quia inferius ex hoc concluditur, quod est in re. Sic quinque rationibus patet A.

B probatur, quia infinitas accidentalis, si ponatur, hoc non est simul, patet, sed successive tantum, alterum post alterum, ita quod secundum, licet aliquo modo fuerit a priore, tamen non dependet ab ipso in causando. Potest enim causare illo non existente, sicut filius generat, patre mortuo, sicut ipso vivo. Talis infinitas successionis est impossibilis, nisi ab aliqua natura infinite durante, a qua tota successio et quidlibet eius dependeat. Nulla enim difformitas perpetuatur, nisi in virtute alicuius permanentis, quod nihil est successionis, quia omnia successionis sunt eiusdem rationis; sed est aliquid prius essentialiter, quia quidlibet successionis dependet ab

---

1 nulla] natura *C* — est] esset *AR* — imperfectione] perfectione *mut. manu sec. interlin. in* imperfectione *Ma* — igitur] ergo O_3C *AR* — effectivitas] effectibilitas *Ma (sed manu sec. del. in textu* effectibilitas *et ponit. in marg.* effectivitas) O_2O_3 *MüP AR* — independens] independes O_2 / **1/2** independens potest inesse] p. esse ind. *P* / **2** inesse] nisi O_4 — alicui] alteri *C* — alicui naturae] *om.* O_4; + et V_1 — illa] ista WCO_4 — est *manu sec. interlin. Mü* — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ $MüPTV_1$ / **2/3** ergo . . . prima *om. C;* ergo . . . est *om. AR* / **3** effectivitas] effectibilitas O_2O_3 *Mü* — simpliciter *om.T* — prima] *manu sec. interlin. Mü; om. P* — hoc] + hic O_1 / **4** concluditur] concludetur O_2O_3 $MüPTV_1$ — quod] quia ita *Mü* — in re] *om. AR;* + Et *R* / **6** *Hic manu sec. in marg.* Probatio secundae propositionis *A* — B probatur] Probatur *B* V_1; + scilicet quod infinitas accidentaliter ordinatorum est impossibilis nisi (ubi *A*) statu posito in essentialiter ordinatis *MüP AR* — ponatur] ponitur WO_1O_2 O_3O_4 — hoc] hic *Ma* / **7** simul] + ut *MüP AR* — patet *del. W* **8** ita] item *T* — secundum] si *W*; + haec WO_1 *T;* + hoc V_1 — licet] quodlibet *P; om.* WO_1 TV_1 — secundum licet] l. s. *MüP* (quodl. s.) *AR* — fuerit] sit *MüP AR* — priore] priori *AR* / **9** tamen non] n. t. O_1 — in *om. A* — Potest *manu sec. interlin. Mü* / **10** illo] ipso *R* — filius] *om. A*; + ita O_2O_3 / **11** est *om.T* / **12** natura] + efficiente *P* — infinite] infinitate O_2O_3; infinitate *manu sec. mut. in textu in* infinite *et ponit. in marg.* infinite *W*; infinito *T* — durante *manu sec. in marg. C* — et *om.* O_4 / **12/13** quidlibet] quilibet *C P;* quodlibet V_1 *AR* — successio et quidlibet eius dependeat] et q. e. d. s. *C* — et . . . Nulla *om.* O_4 / **13** dependeat] dependet *C* $MüPTV_1$ *AR* / **14** in *om.W* V_1 — alicuius] alterius *P* — est] + huius *P* / **15** sed] + etiam V_1 / **16** quia] quod V_1 — quidlibet] quilibet *MaC T;* quodlibet O_4 *P AR*

ipso, et hoc in alio ordine quam a causa proxima, quae est aliquid illius successionis; patet igitur B.

Probatur C, quia cum ex prima aliqua natura sit effectiva, si negatur ordo essentialis effectivorum, igitur illa in nullius alterius virtute causat; et licet ipsa in aliquo singulari ponatur causata, tamen in aliquo est incausata, quod est propositum de natura prima; quia si in quolibet ponatur causata, iam contradictio implicatur negando ordinem essentialem; quia nulla natura potest poni in quolibet causata, ita quod sit ordo accidentalis sub ipsa, sine ordine essentiali ad aliam naturam, ex B.

Tertia conclusio. *Simpliciter primum effectivum est incausabile, quia est ineffectibile et independenter effectivum*[42].

Hoc patet ex secunda, quia si sit ab alio effectibile vel

1 et] + in V_1 — hoc] hic O_4 — causa] + prima *T* / **2** illius] a suis *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* illius *Ma* — illius successionis] s. i. *MüPT*V_1 *A* — igitur] ergo O_3*C* *R* / **3** *Hic manu sec. in marg.* Probatio tertiae propositionis *A* — Probatur C] C probatur *R*; + scilicet quod si negatur ordo essentialis, infinitas est simpliciter impossibilis (intelligibilis *Mü*) *MüP* *AR* — prima] + huius capituli *P* *AR* — cum ex prima] ex p. (+ huius cap.) cum *P* *AR* — aliqua *om.*O_2 — sit] sic *MaW*O_4 / **4** negatur] negetur *W* (*manu sec. ras. in textu et in marg.* negetur) *MüPT*V_1 *AR;* negagatur *C* — essentialis] + infinitas est simpliciter intelligibilis (*superscrib.* incausabilis), quia cum ex prima aliqua natura sit effectiva, si negetur ordo essentialis *Mü* — effectivorum *om.T* — igitur] ergo O_3*C* *AR* — illa] iam *T* / **5** nullius] nulla O_4 — nullius alterius virtute] v. n. a. O_1 — causat] causabit *MüPT*V_1 *AR* — et *om.*O_1 — licet] si *T* — ipsa *om.R* — aliquo] aliqua O_2O_3 — in aliquo *om.P* / **6** ponatur] ponitur O_1 — causata *om.T* — ponatur causata] c. p. *AR* — tamen] cum *T* — in *om.T* — est] erit *W*$O_1O_2O_3$ — incausata] incausato *T; W* (causata *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* incausata) / **7** propositum] proprium *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* propositum *Ma; om.*O_4 — de natura] declaratur V_1 — prima *om.C*O_4 — propositum de natura prima] prop. de nat. *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* prop. de nat. prima *W* — quia] vel *W*; unde O_2O_3*C*O_4 — ponatur] ponitur O_1 / **8** causata] causatio V_1 — iam] ideo *W* / **9** natura] non *T* — quolibet] qualibet *R* / **10** sit *interlin.W* — accidentalis] essentialis O_2O_3 *A;* vel O_4 / **11** B] v V_1; + patet *MüP* *AR* — ad aliam naturam, ex B *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. W* / **12** Tertia conclusio] Quinta(?) conclusio 3 conclusio *in textu, sed. del.* Quinta *et* conclusio[2] *Ma; in marg.:* O_2O_3 *P,* c. t. V_1; *manu sec. in marg.:* 3ª *B Mü,* conclusio *C; om.W*O_1O_4 *T* *AR* / **13** est *om.R* / **14** Hoc] Hic O_4 — si *om.P* — alio] aliquo O_1*C*O_4 — effectibile] effective *Ma* — ab alio effectibile] e. ab a. *W* — vel] + vel O_4 *T*.

[42] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 16 (VIII 419b—420b).

virtute alterius causativum, igitur processus in infinitum, vel circulus, vel statur in aliquo ineffectibili et independenter effectivo: illud dico primum; et aliud patet quod non est primum, ex datis tuis. Ulterius concluditur: si primum est ineffectibile, igitur incausabile, quia non finibile, ex quinta secundi; nec materiabile, ex sexta eiusdem; nec formabile, ex septima ibi; simul etiam de materia et forma, ex octava ibidem.

Quarta conclusio. *Simpliciter primum effectivum est in actu existens, et aliqua natura existens actualiter est sic effectiva.*

Probatur: cuius rationi repugnat posse esse ab alio, illud si potest esse, potest esse a se; rationi primi effectivi simpliciter repugnat posse esse ab alio ex tertia, et potest esse ex secunda, imo ibi quinta probatio A, quae minus videtur concludere, hoc concludit. Aliae possunt tractari de existentia, et

1 causativum] causatum *C*; effectivum *AR;* + vel *AR* — igitur] ergo O_2O_3*C* *P* *AR;* probatur V_1; + erit *W;* + vel $O_1O_2O_3$; + est *R*. / **2** statur] status *Ma* — ineffectibili] effectibili O_1 *PT* *AR*, effectibili *mut. manu sec. interlin. in* ineffectibili *W* *Mü* / **2/3** effectivo] + et *P* *R* / **3** primum] primo *T* — et] + illud *MüP*V_1 *AR* / **3/4** primum] + ergo contradictio *C* / **4** datis] dictis *Mü* *AR* — tuis] situis *C*; + Igitur contradictio O_4 / **5** igitur] ergo O_3*C* *Mü* *AR;* quia V_1; + et *T* — incausabile] non causabile *C*O_4 — non] + est *MüPT*V_1 *AR* — finibile] factibile *C*O_4; finitabile *A* — quinta] + propositione *AR* / **6** secundi *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. Ma* — materiabile] materiale O_2O_3*C*O_4 *P* *R* — sexta] + secundi *W* — ex[2]] + alia *AR* / **6/7** ex septima] **7** *superscrib. manu sec. in textu* ex 7a *Mü;* + similiter V_1 / **7** ibi] 2i O_2O_3; ibidem *C*O_4; *om.* O_1 — simul] simul *mut. in textu in* similiter *Ma*; similiter O_2O_3; vel *C*O_4; simile *A; om. R* — etiam] et V_1; *om. P* — simul etiam] e. s. *W* *T* — materia et forma] f. et m. *W*O_2O_3*C*O_4 *MüPT*V_1 — ex] et O_2 — octava] octavo O_4 / **8** ibidem] eiusdem *P* / **9** Quarta conclusio] *in marg.:* O_2O_3, 4ª *P; manu sec. in marg.:* conclusio 4ª *W,* 4ª *B; om.* O_1*C*O_4 *MüT*V_1 *AR* — effectivum] ineffectibile O_2O_3 — in *om.*O_2O_3 / **10** et] in *B* — aliqua] nulla V_1; alia *A* — existens actualiter] actu existens O_1 — et ... existens *om. per homoiotel. Mü* — est sic effectiva] a se *MüP* *AR* — existens ... existens *om. per homoiotel. P* **11** rationi] rationem *T*V_1 — repugnat] repugnent *T* — esse *interlin.P* — ab *manu sec. in marg. Ma* / **12** potest esse[2] *om.*O_2O_3*C*O_4 — esse[2] *om.W* — a se] sine alio *AR*; + sed *AR* — rationi] rationem *W* *P*V_1; ratione O_2O_3 *T* — effectivi] effectivum O_4 / **13** esse[1] *om.T* — ex tertia et] illud si O_4 / **14** imo] immobilis O_4 — ibi] est in O_2O_3; est ex *C;* in *T;* ex *AR* — probatio] + de *P* — A] alia V_1; septimae *AR; om.*O_1 / **14/15** minus videtur concludere *om. AR* — concludere] *om.W;* + de *W* *MüPT*V_1 / **15** concludit] concluditur *T* — Aliae] Istae *C*O_4 — tractari] circa causari V_1 — existentia] essentia *MüT*V_1; esse *P*.

sunt de contingentibus, tamen manifestis; vel de natura et quidditate et possibilitate, et sunt ex necessariis; igitur effectivum simpliciter primum potest esse a se. Quod non est a se, non potest esse a se, quia tunc non-ens produceret aliquid ad esse, quod est impossibile; et adhuc: tunc illud causaret se, et ita non tenetur incausabile omnino. — Haec quarta conclusio aliter declaratur, quia inconveniens est, universo deesse supremum gradum possibilem in essendo.

Iuxta istam quartam nota corollarium, quod primum effectivum non tantum, quod est prius aliis, sed quo prius esse includit contradictionem; sic inquantum primum existit. Probatur ut quarta. Nam de ratione illius maxime includitur incausabile; igitur si potest esse, quia non contradicit entitati, potest esse a se, et ita est a se.

Quinta conclusio. *Incausabile est ex se necesse esse* [43].

Probatur: quia excludendo omnem causam aliam a se,

1 sunt] sic *T* — de[1]] ex $O_2O_3CO_4$ — tamen] tantum *Mü*PTV_1; + vel tantum *manu sec. in marg. W* / **2** et[2]] igitur *P* — igitur] ergo O_3C *AR* / **2/3** effectivum simpliciter primum] s. e. p. *MüP;* e. p. s. *T*; s. p. e. *AR* / **3** primum *om.* O_4 — *Hic in marg.* 5a *P* — Quod] + enim *Ma* / **4** a se[2] *om. R* — ens *om.*O_4 / **5** aliquid] + enim *C* — ad] quod *R* — et] *manu sec. interlin. W; om.*V_1 — tunc *om.W MüP AR* — illud] idem O_2O_3 / **6** causaret] acquireret V_1 — tenetur] tenetur *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* esset *W;* esset O_2O_3 *Mü*PTV_1 *AR* — incausabile] + et V_1 — omnino *om.T* — Haec] Et *Mü;* Habetur V_1 / **7** aliter] aliqualiter O_1; altero V_1 — declaratur] probatur *R* — aliter declaratur] d. a. *Mü*PTV_1 *AR* (probatur a.) / **8** deesse] esse *cum intervallo praecedente T* / **9** quartam] + conclusionem *P AR* — nota] notatur O_4 *Mü AR*; pono V_1 — *Hic ponit. manu sec. in marg.* corollarium *Ma* — corollarium] corelativum *T* / **10** tantum est *om.T* — tantum] + est *Mü*PV_1 *AR W (manu sec. in marg.)* — est *manu sec. interlin Mü* — quo] quod *C; om.* V_1 — esse] + illo V_1 / **11** sic] secundo V_1; *manu sec. interlin. Mü* — inquantum] inquam O_1 — existit] erit V_1; *mut. manu sec. in marg. in* existere *W* / **12** ut] ex *W AR* — quarta] tertia *AR* — de *superscrib.* in *R* — illius] istius O_1; illa *C* — includitur *bis* O_1 / **12/13** incausabile] + quid *Ma* / **13** igitur] ergo O_3C *AR* — si potest esse] non potest (+ non *manu sec. interlin.*) esse non (n. *sublin.*) *Mü* — quia] quod CO_4*; om. AR* — quia non] q. n. esse *manu sec. in marg. Mü* — contradicit] contradictum *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* contradicit *Ma;* + vel repugnat CO_4 — entitati] *om. AR*; + quin *R* / **14** esse a se] a se esse *Mü*V_1 — a[2]] ad *P* — et . . . se *om. AR* / **15** Quinta conclusio] *in marg.:* O_2O_3, 5ª *P; manu sec. in marg.:* conclusio 5 *W*, 5ª *Mü*, 5 *B; om.* O_1CO_4 TV_1 *AR* — Incausabile] Incommunicabile *T* — ex] a O_1 *Mü*PTV_1 *AR* — est ex se] ex (a *R*) se est *B R* — esse *om.* CO_4 / **16** excludendo] excludo CO_4.

[43] Cfr. Ox. **1** d. **2** q. **2** n. **19** (VIII **436**a—**437**b).

intrinsecam et extrinsecam respectu sui esse, ex se est impossibile non esse. Probatio: nihil potest non esse, nisi aliquid sibi incompossibile positive vel privative possit esse, quia saltem alterum contradictoriorum est semper verum; nihil incompossibile incausabili potest positive vel privative esse, quia vel ex se vel ab alio. Non primo modo, quia tunc esset sic ex se ex quarta, et ita incompossibilia simul essent; et pari ratione neutrum esset, quia concedis per illud incompossibile, illud causabile non esse, et ita sequitur e converso. Non secundo modo, quia nullum causatum habet vehementius esse vel potentius a causa quam incausabile habet a se, quia causatum dependet in essendo, incausabile non. Possibilitas etiam causabilis ad esse, non necessario ponit actu esse eius, sicut est de incausabili; nihil autem incompossibile iam enti potest esse a causa, nisi ab illa recipiat vehementius vel potentius esse quam sit esse sui incompossibilis [44].

1 intrinsecam] extrinsecam *Ma* — et extrinsecam *om.T* — extrinsecam] intrinsecam *Ma* — esse *manu sec. supralin. Mü* — se] + omne *infralin. Mü* / **1/2** est impossibile] i. e. *P* / **2** esse[1]] est *manu sec. infralin. et superscr.* esse *Mü* — Probatio] Primo *C; om. Mü* — potest *interlin.* O_4 — non *om.Ma* / **2/3** aliquid] a V_1 — aliquid sibi] s. a. CO_4 *R* / **3** incompossibile] inconospossibile O_4; incompossibili V_1 — incomponibile *R* — possit] p *manu sec. infralin. et superscrib.* possit *Mü;* posset *AR* — esse] inesse O_1 / **4** saltem] semper V_1*;* scilicet *R; om. A* — est semper] s. e. CO_4 / **5** incompossibile] impossibile *T* — esse *interlin. Mü* — potest positive vel privative esse] pos. v. priv. p. e. CO_4; p. e. pos. v. priv. *AR* / **6** ab] ex O_2O_3; *om. Ma* / **7** sic] si V_1*; om. R* — quarta] + huius capituli *AR* / **8** concedis] . . . is *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* . . . etur *W*; concederetur *Mü*PTV_1 *AR* / **8/9** incompossibile] impossibile *T* / **9** illud] istud $O_2O_3CO_4$; d *elevatum R*; + in *interlin.P* — causabile] incausabile O_2O_3 *MüP AR* — e converso] econtra CO_4 / **10** causatum] causabile $O_2O_3CO_4$ *AR* / **11/12** habet . . . incausabile *om. per homoiotel.* V_1 / **12** etiam] autem $O_1O_2O_3$; esse *T* / **13** causabilis] causalis V_1 — non *om.*CO_4 *P* — necessario] + posita *P* — ponit] ponitur *MüP* — actu esse] e. a. *T* — eius *om.Ma* / **14** incausabili] causabili *R* — nihil] vel V_1 — autem *om.Ma* *Mü*PTV_1 — incompossibile] incompossibili V_1 — enti] ena O_4; ente V_1 / **15** causa] + nihil *C* — illa] ipsa O_1 — vehementius] vehecentius *Ma*; vehementiuus *T* — — vel] et $O_2O_3CO_4$ V_1 *AR;* + vel *in marg. Ma* / **16** esse[1] *om.*CO_4.

[44] *Hic C (fol. 4va, cum indicatione* 'Extra' *in marg.) et* O_4 *(fol. 137v—138r) et* O_3 *(fol. 117r manu sec. in marg.) habent additionem, quae incipit:* Instatur de personis divinis, *et explicit:* non autem prius *(cfr. in appendice p. 157—158).*

Sexta conclusio. *Necessitas essendi ex se uni soli naturae convenit* [45].

Probatur sic: si duae naturae possint esse ex se necessariae, communis est necessitas essendi; igitur et aliqua entitas quidditativa, secundum quam eis est commune, a qua accipitur quasi genus ipsarum, et praeter hoc distinguuntur formalitatibus suis actualibus ultimis [46].

Ex hoc sequuntur duo incompossibilia. Primum, quod utrumque erit primo necesse esse per naturam communem, quae est minoris actualitatis, et non per naturam distinguentem, quae est maioris actualitatis, quia et si per illam formaliter sit necesse esse, ergo bis erit necesse esse, quia illa formaliter non includit naturam communem, sicut nec differentia genus. Videtur autem impossibile, quod minor actualitas sit, qua primo aliquid est necessarium, et maiore nec primo nec per se sit aliquid necessarium.

1 Sexta conclusio] *in marg.:* O_2O_3, 6ª *P; manu sec. in marg.:* conclusio 6ª *W*, 6ª *Mü*, 6 *B; om.* O_1CO_4 TV_1 *AR* — essendi] *manu sec. in marg. Mü; om.B P* — naturae] rei *P* / **1/2** naturae convenit] c. n. *R* / **3** sic *om. AR* — duae] 2ae *C* — possint] possunt $O_1O_2O_3CO_4$ *MüPT*V_1 — ex se *om.*CO_4 — esse ex se] ex se e. *W T* / **3/4** necessariae] necesse *W*O_2 *MüPT*V_1 *AR;* + esse *MüPT*V_1 *W (manu sec. in marg.)* — esse ex se necessariae] ex se n. e. *AR* / **4** igitur] ergo O_3C *AR* — et] etiam V_1 — aliqua] alia *C MüT* / **5** eis est] est e. *W MüPT*V_1 *AR* — commune] + et *MüP AR* / **6** accipitur] excipitur *T* — quasi *om.*O_4 — praeter] propter *Ma;* prae *in textu, completur manu sec. in marg. in* praeter *W; om.* O_2O_3 — hoc] haec *C MüT*V_1 / **7** formalitatibus] formalibus *W*O_4 *Mü* (formalibus *mut. manu sec. interlin. in* formalitatibus) — suis] *om. R;* + et *Mü (manu sec. interlin.)* — actualibus] actualitatibus *(manu sec. interlin. ex* actualibus) *W Mü; in marg. R* / **8** hoc] quo *R* — sequuntur] sequitur O_4 — duo] 2º O_1; *om.*CO_4 *P;* + inconvenientia *AR* — incompossibilia] impossibilia CO_4 — Primum] Primo $O_2O_3CO_4$; *om. Mü* — quod] quia *MüPT*V_1 / **9** erit] est *Ma;* esset *AR* — primo *om.Ma* — necesse *om.*O_4 / **9/12** per ... esse[1] *om. per homoiotel.* V_1 / **10** minoris] communis *Mü* — actualitatis] entitatis *W MüT;* entitas *P* — naturam] materiam *T; om.* CO_4 / **11** et *om.* CO_4 — et si] si et *Ma* — illam] istam CO_4 / **11/12** formaliter] forma *T* — formaliter sit] s. f. O_1 *MüPT* — et ... quia *om. per homoiotel. AR* / **12** ergo] igitur O_1O_4 *T* — ergo ... esse *om. per homoiotel.* O_2O_3 *P* / **13** naturam] formam *T;* materiam V_1 — sicut] sic CO_4 *T;* sed V_1 — nec] non V_1; *om.*O_2 / **13/14** differentia *om.*CO_4 / **14** quod] + sit *A* — minor] mior *T* / **14/15** actualitas] actualitatis V_1 — minor actualitas sit] m. s. a. CO_4, s. m. a. *R* / **15** sit] sic *Mü*V_1 — qua] quo CO_4 — primo] prima *T* — aliquid] aliquod *Ma* — maiore] maioris sit *P* / **15/16** et ... necessarium *om. per homoiotel. T AR* / **16** sit] sic V_1; *om. P* — aliquid] aliquod *Ma* — per se sit aliquid] s. a. p. se O_1.

[45] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 20 (VIII 443b—444b).
[46] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 20 et q. 3 n. 5 (VIII 443b—444b; 497).

Secundum impossibile, quod per naturam communem, qua ponitur utrumque esse primo necesse esse, neutrum sit necesse esse, quia neutrum est sufficienter per illam naturam. Quaelibet enim natura est illud, quod est per formale ultimum. Per quod autem aliquid est necesse esse, per illud ipsum est in effectu, circumscripto omni alio [47].

Si dicas naturam communem sufficere ad esse praeter naturas distinctivas: igitur ipsa communis ex se est in actu et indistincta, et per consequens indistinguibilis, quia necesse esse iam existens non est in potentia ad simpliciter esse; esse generis in specie est simpliciter esse respectu eius.

Item: duae naturae sub eodem communi non habent gradum aequalem. Probatur per differentias dividentes genus, si sunt inaequales, ergo et esse unius erit perfectius esse alterius; nullum esse perfectius ipso necesse esse ex se [48].

1 Secundum *om.* V_1 — impossibile] + est $O_1O_2O_3$ *MüPT*V_1 *AR* / **1/2** qua ponitur] quia ponit *T* / **2** utrumque *completur manu sec. in textu ex* ut *Mü* — esse primo] p. e. *AR* — esse[2]] + quia *AR* — sit] sic V_1 / **2/3** neutrum ... esse *om.AR* / **3** esse *om.MüPT* — est] *interlin.Mü;* + sic *del. Mü* — naturam] materiam *T* / **4** enim natura] n. e. CO_4 — illud] id *Ma* — per *om.*O_2O_3 V_1 / **5** aliquid] aliquod *Ma*O_1; aliud *T* — est necesse] n. e. CO_4 — esse *om.P* — illud] id *W* — ipsum] idem *T; om. R* / **6** effectu] effectum *W;* + quasi *T* — circumscripto omni alio *manu sec. in marg. Ma* — omni] cum V_1 / **7** communem sufficere] s. c. *P* / **8** distinctivas] distinctas *W*O_1 *MüPT*V_1 *AR;* diffinitivas *C;* + esse *del.Mü* — igitur] ergo O_3C *AR* — est *manu sec. interlin. Mü* / **9** indistincta] distincta *R* — consequens] + etiam *W* / **10** est *manu sec. interlin. Mü* — esse[3]] + autem *MüP AR* / **10/11** esse generis ... esse *om. per homoiotel. Ma;* esse generis ... respectu *om.*O_4 / **11** generis] + et *Mü* — esse *om.T* — respectu *om.C* / **12** duae] 2ae *C* — eodem] eadem *Mü;* uno *R* — habent] habentur O_4 / **12/15** Item ... ex se *om.*O_1 / **13** Probatur] Patet *R* / **14** si] etsi *W*O_2O_3; cum *AR* — ergo] igitur O_2O_4 *T;* + etiam *P* — erit] est *W* — perfectius] + quam V_1 / **14/15** alterius] + sed *AR* / **15** nullum] + est *manu sec. interlin. Mü* — esse[1]] + est $O_2O_3O_4$ *R* — esse perfectius ipso necesse esse ex se] p. i. n. esse ex se esse + est *C* — ipso necesse esse ex se] ex se i. n. e. *AR* — esse[2] *om.T* — ex] per O_2O_3.

[47] *Hic Ma (fol. 6r manu sec. infra col.) habet additionem, quae incipit:* Instatur contra primum de personis divinis, *et explicit:* aut simul, non prius *(cfr. in appendice p. 157—158).*
[48] *Hic Mü (fol. 80va) et P (fol. 70r) et T (fol. 160r) et* V_1 *(fol. 3rb) et A (fol. 10rb—va) et R (fol. 10va) et Ma (fol. 6rb manu sec. in marg.) habent additionem, quae incipit:* Hoc negatur *(*V_1 *Ma) vel* Hic negatur *(T) vel* Hic ostenditur *(MüP;* + negatur *manu sec. in marg. Mü) vel* Possibilia autem *(AR), et explicit:* primis principiis *(Ma MüT*V_1 *AR) vel* principiis primis *P (cfr. in appendice p. 166).*

Item: si duae naturae essent ex se necessariae, nullam dependentiam haberet una ad aliam in essendo; ergo nec aliquem ordinem essentialem; ergo alterum nihil esset huius universi, quia nihil est in universo, quod non habet essentialem ordinem inter entia, quia ab ordine partium est unitas universi.

Hic instatur: quia utrumque habet ordinem eminentiae ad partes universi, ille sufficit ad unitatem. Contra: alterum ad alterum nec illum ordinem habet, quia eminentioris naturae est perfectius esse, nullum perfectius ipso necesse esse ex se. Alterum etiam nullum ordinem habet ad partes universi; tamen quia unius universi est unus ordo, unus ordo est ad unum primum. Probatio, quia ad duas naturas primas, si ponantur, natura proxima primae non habet unicum ordinem aut unicam dependentiam, sed duas, sicut sunt duo termini ad quem, et ita de qualibet natura inferiori; ergo sic in toto universo erunt duo ordines primi, et ita duo universa; vel tantum ad unum necesse esse erit ordo, ad aliud nullus.

Tamen, quia rationaliter procedendo nihil videtur ponen-

---

1 si *interlin. A* — ex se *om.*$O_2O_3CO_4$ — necessariae] necesse WO_2O_3 CO_4 *MüPT AR*, + esse *W (manu sec. in marg.)* O_2O_3 *MüPT*V_1 *AR* **2** haberet] habet *Ma;* habere O_2; haberent *C (sed mutatur in* haberet) O_4 — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *TP* / **3** essentialem] essentialis *T* — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ *MüPT*V_1 — nihil] non V_1; *om. AR* — huius *om.W* / **3/4** huius universi] u. (+ nihil *del.*) h. *Mü* / **4** habet] habeat *R* / **4/6** quia . . . universi *om. per homoiotel.T* / **5** ab] + uno *R* — unitas] universitas V_1 / **7** instatur] instabitur CO_4 — Hic instatur] I. h. *T* — quia] quod CO_4 *MüT* / **7/8** Hic . . . universi *om. per homoiotel. Ma* V_1 / **8** universi] + et *MüPT*V_1 *AR W (manu sec. interlin.)* — ille] iste CO_4 / **9** nec illum] nullum *Mü (loco* nec *ras. et ponit.* m[illum] — eminentioris] eminentior *T* / **9/10** naturae] non *C*; nullo *T* / **10** perfectius¹] perfectis O_4 — esse *om.T* — nullum] + est *AR*; + esse est O_4 — perfectius²] + esse *MüP AR* — esse²] + est O_2O_3 / **12** tamen *om. MüP*V_1 *AR* — unius *om.*CO_4 *AR* — unus¹] *interlin.*O_4; *om.*O_1 — est unus¹] u. e. *P* — unus ordo²] et unus et ordo *Ma; om.*V_1 / **13** est] et V_1; + est *P* — naturas primas] p. n. *AR* / **14** ponantur] ponatur *MüP R* — natura *om.R* — natura proxima] p. n. *T* — unicum] unitatis *Ma;* unitum V_1; unum *R* / **15** aut] sive $O_1O_2O_3CO_4$ — unicam] univocam V_1; uni causa est *Ma (mutatur ex* uni causantem) — duas] + scilicet *Ma* — sicut] + patet O_1 — sunt duo] d. s. $O_1O_2O_3C$ / **16** termini] etiam V_1 — natura *om.Mü* — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ *MüPT*V_1 — sic] sicut *Mü;* supra V_1 — ergo sic] s. igitur *T* / **17** in] et V_1 — toto universo] u. t. *MüPT*V_1 *AR* — duo¹] 2⁰ O_1 — primi] illi *Ma* — duo²] 2⁰ O_1C — universa] universi *R* / **18** ad² *om.C* — esse *om.*O_1 — ordo] + et AR; + *e manu sec. interlin. Mü* / **19** Tamen] Item *MüP AR* — quia *om.AR* — rationaliter] rationandum V_1.

dum in universo, nisi cuius apparet aliqua necessitas, cuius entitatem ostendit ordo aliquis ad alia manifeste entia, quia plura non sunt ponenda sine necessitate, ex 1⁰ Physicorum[49], necesse esse ostenditur in universo ex incausabili; et illud ex primo causante, et illud ex causatis; nulla necessitas apparet ex causatis, ponendi plures naturas primas causantes, imo est impossibile, ut ostendetur infra, conclusione decimaquinta huius tertii; igitur nec est necesse ponere plura secundum naturam incausata nec necesse esse; igitur rationabiliter non ponuntur.

Iuxta quatuor conclusiones primas huius capituli de effectivo propono quatuor similes de causa finali[50], quae etiam similiter ostenduntur. Prima est:

Septima conclusio. *Aliqua est natura in entibus finitiva.*

Probatur, aliquid est finibile. Probatio: quia aliquid est effectibile, ex probatione primae huius, igitur et finibile. Con-

---

1 aliqua *om.MüPT*V_1 / **2** entitatem] necessitatem O_2O_3 *R* — aliquis] aliquid V_1 — ordo aliquis] a. o. *MüPT*V_1 *AR* — alia] entia O_2O_3 / **3** ex *om.*O_1 — *Hic* auctoritas *in marg. A* / **4** necesse *om.*O_4 — ostenditur in universo] in u. o. *C;* + Ergo ostenditur *C*; + Non igitur ostenditur O_4 — illud] ita est V_1 — ex² *interlin.*O_4 / **5** illud] istud *Mü;* ita V_1 — nulla] + enim *T* — ex causatis . . . apparet *om. per homoiotel.*V_1 / **6** plures] duas *R* — primas *om.*O_1 — causantes] communicantes CO_4 / **6/7** est impossibile] i. e. CO_4 / **7** ostendetur] ostenditur CO_4; ostendentur *P* — infra] ista *T* — decimaquinta] quinta *P AR* / **8** igitur] ergo *C AR* / **9** incausata] necessaria CO_4 — nec] vel plura *AR*; + est *interlin.* O_4 — necesse] necessario *MüT*V_1; necessarie *P* — igitur] ergo O_3C; ideo *MüP AR* — rationabiliter] rationaliter O_1O_4 *MüPT*V_1 *R* / **9/10** ponuntur] ponentur $O_2O_3O_4$; poneretur *C* — *Hic in textu* conclusio 7ª *Ma* / **11** Iuxta] Inter *Ma;* + autem *W* — *Hic. in marg.* de fine *Ma* — quatuor conclusiones] c. q. *W* — primas huius capituli] h. c. p. O_1 / **11/12** effectivo] effectivit V_1 / **12** quatuor *om.Mü* — etiam] et *T*V_1 / **13** ostenduntur] ostendentur $O_1O_2O_3CO_4$; ostenditur *PT* — est] *om.AR;* + ista *manu sec. in marg. Ma* / **14** Septima conclusio] *in marg.:* O_2O_3, 7ª *P*; *manu sec. in marg.:* conclusio 7 *W*, 7ª *Mü*, 7 *B*, prima conclusio de causa finali *A; om.* O_1CO_4 *T*V_1 *R* — est] + entitate(?) *manu sec. in marg.W* — finitiva *om.AR* / **15** est¹] esse *T* — finibile] finabile *T;* finale V_1; finitabile *AR*; finibile *manu sec. in marg. deleto, in textu* finitis(?) *Ma* — Probatio] Primo *T*V_1; Probatur *AR* — quia] + si O_2O_3 — est²] *manu sec. interlin. Ma; om. P* — aliquid est] e. a. *R* / **16** effectibile] factibile *MüP;* + propositione 4 *T* — ex] *interlin.R;* + prima propositione *del.A* — primae] primi CO_4 — igitur] ergo O_3C *AR* — et] etiam *Mü* — finibile] infinibile *MüT*V_1; finitabile *R*.

---

[49] A r i s t o t e l e s, Phys. 1 c. 4 (Vol. I 188 A 17—18): βέλτιον δ᾽ ἐλάττω καὶ πεπερασμένα λαμβεῖν.

[50] Cfr. Ox 1 d. 2 q. 2 n. 17 (VIII 431b—432b).

sequentia patet ex quarta secundi. Hoc est manifestius de ordine essentiali ex decimasexta secundi, quam fuit de effectivo.

Octava conclusio. *Aliquod finitivum est simpliciter primum.*

Hoc est, nec ad aliud ordinabile, nec in virtute alterius natum finire alia. Et probatur quinque probationibus similibus illis ad secundam huius tertii.

Nona conclusio. *Primum finitivum est incausabile.*

Probatur, quia infinibile, alias non primum, ut ultra; igitur ineffectibile, ex quarta secundi. Ultra, ut supra in probatione tertiae conclusionis huius tertii.

Decima conclusio. *Primum finitivum est actu existens, et alicui naturae actu existenti convenit ista primitas.*

Probatur ut quarta tertii. Corollarium: est ita primum, quod impossibile est prius esse. Probatur ut corollarium quartae praedictae.

1 secundi] secundae O_1 — manifestius] + est *manu sec. in marg.* *W* / **2** essentiali] essentialiter *W* — decimasexta] 6 *Mü*; 6^0 *P*; 18 V_1; 9^a *AR* — secundi] secundae O_1; secunda V_1 — quam] quae *P* — fuit *om.* *AR* — de] + primo *AR* / **2/3** effectivo] + etiam *R* / **4** Octava conclusio] *in marg.:* O_2O_3, 8^a *P*, 2^a conclusio *A*; *manu sec. in marg.:* conclusio 8 *W*, 8^a *Mü*, 8 B; *om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — finitivum] finitum O_4B — est simpliciter *om.* *C* — primum *om.* *B* / **5** aliud] aliquid V_1 — ordinabile] ordinale CO_4; finitabile *R* / **6** natum *om.* *R* — alia] ista *MüP*; aliqua V_1; + ista *AR* — Et *om.* CO_4 $MüPTV_1$ *AR* — probationibus] rationibus *T* *R*; + vel propositionibus *manu sec. in marg.* *W*. / **7** illis] *om.* $MüPTV_1$ *AR*; + ubi probatur prima propositio A in praecedenti pagina *AR* — tertii] secundi $MüPV_1$ / **8** Nona conclusio] *in marg.* O_2O_3, 9^a *P*, 3^a conclusio *A*; *manu sec. in marg.:* conclusio 9 *W*, 9^a *Mü*, 9 *B*; *om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — finitivum] finitum *B* *T* — est] + est O_4; + simpliciter *AR* — est incausabile] i. e. *Ma* / **9** Probatur *om.* *P* *R* — infinibile] infinitabile *AR* — igitur] ergo O_3C *AR*; + et *A*; + est *R* / **10** ineffectibile] ineffectabile *W* -- ex *om.* V_1 — secundi *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* *Ma* — Ultra *om.* O_2O_3 — probatione] propositione *W* / **12** Decima conclusio] *in marg.:* O_2O_3, 10^a *P*, 4^a conclusio *A*; *manu sec. in marg.:* conclusio 10 *W*, 10 *B*; *om.* O_1CO_4 $MüTV_1$ *R*; + 10 *in marg.* *Ma* — finitivum] finitum *B* TV_1 — actu] a casu V_1 — et *om.* *T* / **13** actu *om.* *Ma B* — actu existenti] e. a. CO_4 — ista] illa V_1 / **14** Probatur] + ista *AR* — ut] nec *Mü*; sicut *AR*; + supra V_1 — quarta] + in conclusionibus *Mü*; + huius *AR* *W* (*manu sec. in marg.*) — tertii] quarti *manu sec. del. et superscribitur* tertii *Mü*; tertio V_1; capituli *AR*; *om.* *P*; + et iuxta hoc *MüP* *AR* — Corollarium] + quod *MüP* *A*; quoddam *R* — ita] ista PV_1 / **14/15** est . . . corollarium *om. per homoiotel. in textu, sed add. manu sec. in marg.* *Ma* — ita . . . quod *om.* *AR* / **15** quod] quia V_1 — impossibile] incompossibile O_2O_3C; incompossi O_4 — impossibile est] e. i. *P*; + aliud *AR* — prius esse] esse primum *AR* — ut corollarium *om.* *AR* / **15/16** quartae] quatuor CO_4 / **16** praedictae] praedictis *C* V_1; pridictis O_4.

Conclusionibus quatuor de utroque ordine causalitatis extrinsecae iam positis, similes quatuor propono de ordine eminentiae [51]. Prima talis:

Undecima conclusio. *In naturis entium aliqua est excedens.*

Probatur: aliqua est finita, ex septima huius; ergo et excessa, ex decimasexta secundi.

Duodecima conclusio. *Aliqua natura eminens est simpliciter prima secundum perfectionem.*

Hic patet ordo essentialis. Secundum Aristotelem [52] formae se habent ut numeri, 8^0 Metaphysicae. In hoc ordine statur.

Probatur illis quinque probationibus positis ad secundam.

Decima tertia conclusio. *Suprema natura est incausabilis.*

Probatur: est infinibilis, ex decimasexta secundi; ergo

1 quatuor *om.* CO_4 V_1 — Conclusionibus quatuor *manu sec. in marg.* *Mü* — utroque *om.* *W* / **2** positis] positae *P* — propono] iam pono $O_2O_3CO_4$; + tres V_1 / **3** Prima] + b O_2O_3 (*supralin.*) — talis] *om.* *AR*; + est $MüPTV_1$ *AR* / **4** Undecima conclusio] *in marg.:* O_2O_3 11^a *P*, prima conclusio *A*; *manu sec. in marg.:* conclusio 11 *W*, 11^a *B* *Mü*; *om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — naturis] aturis *T*; natura *P* — aliqua] aliquid V_1 — est] + talis *del.* *Ma* — excedens] + aliqua est finita *B* / **5** aliqua *om.* *AR* — est *om.* $MüPTV_1$ — finita] infinita TV_1 — ex septima *manu sec. in marg.* *Mü*; ex septima huius *om.* *P* *AR* — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ $MüPTV_1$ — et] est *R*; *om.* *Ma* / **6** excessa] concessa O_2O_3 — ex] + b *Mü* — decimasexta] prima O_2O_3 — secundi] + et (+ si *MüP*) aliqua excessa, ergo (et *P*; + et *R*) aliqua excedens *MüP* *AR* / **7** Duodecima conclusio] *in marg.:* O_2O_3, 12^a *P*, 2^a conclusio *A*; *manu sec. in marg.:* conclusio 12 *W*, 12^a *Mü*, 12 *B*; *om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — natura] *om.* CO_4B TV_1; *manu sec. in marg.* *Ma*; *manu sec. interlin.* O_3 — Aliqua natura] 2^a aliqua *W* — simpliciter] similiter CO_4 / **9** Hic] Ut *P*; Hoc $MüV_1$ *AR* — patet] valet *W* — ordo essentialis] ex ordine essentiali *MüP* *AR* — Aristotelem] + et *R* / **10** formae] + enim *MüP* *AR* — ut] sicut *AR* — numeri] + ex CO_4 — In *om.* *P* / **11** statur] status TV_1 *AR* / **11/12** statur. Probatur] probatur status *AR* / **12** illis *om.* *AR* — quinque *om.* V_1 — illis quinque *om.* *P* — probationibus] rationibus O_1CO_4 — quinque probationibus] p. q. *A*; p. quintae *R* — positis] huius capituli *R*; *om.* *A* — secundam] tertiam WCO_4 $MüPTV_1$ *AR*; + tertii O_2O_3; + huius capituli *A* / **13** Decima tertia conclusio] Tridecima *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* 13^a *Ma*; *in marg.* O_2O_3, 13^a P, 3^a conclusio *A*; *manu sec. in marg.:* conclusio 13 *W*, 13^a *Mü*, 13 *B*; *om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — Suprema] Sic prima *B* — est *om.* V_1 / **14** Probatur] Probatio O_2O_3 — est] ex *T* — infinibilis] infinitabilis *R* — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ $MüPTV_1$; + est *P*.

[51] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 18 (VIII 433 b—435 b).

[52] Aristoteles, Metaph. 4 c. 6 (Vol. II 1016 B 36): ὅσα ἀριθμῷ, καὶ εἴδει ἕν.

ineffectibilis, ex quarta eiusdem, et cetera, ut supra in probatione tertiae huius. Item: quod suprema sit ineffectibilis probatur ex B, in probatione secundae huius; nam omne effectibile habet aliquam causam essentialiter ordinatam.

Decima quarta conclusio. *Suprema natura est aliqua actu existens.*

Probatur ut quarta huius. Corollarium: ipsa aliquam esse perfectiorem vel superiorem contradictionem includit; probatur ut corollarium quartae praedictae.

Decima quinta conclusio. *Alicui unicae et eidem naturae, actu existenti, inest triplex primitas in triplici ordine essentiali praedicto:*

Scilicet efficientiae, finis et eminentiae. Haec decimaquinta fructus est huius capituli. Sequitur evidenter ex ostensis sic: si unicae naturae inest necesse esse ex se, ex sexta huius, et cui inest quaecumque primitas dictarum trium, illud

---

1 et cetera] etiam *C T* / **1/2** ex . . . sit *om. per homoiotel.* V_1; quarta . . . ex *om. per homoiotel.* O_4 / **2** tertiae] tertia O_2O_3; tertii *C*; 4 *T* — suprema] + natura *C MüPT AR* — sit] est *P R* / **3** probatione] propositione *MüP* — huius *om.MüP* — nam *om.*CO_4 / **3/4** effectibile] effectibilis O_4 / **4** aliquam] + scilicet O_2O_3 — causam *om.*CO_4 / **5** Decima quarta conclusio] *in* marg.: 14ª conclusio O_2O_3, 14ª *P*, 4ª conclusio *A; manu sec. in marg.:* conclusio **14** *W*, 14ª *Mü*, 14 *B; om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — Suprema natura est] Supremam naturam esse *AR* — aliqua *om. MüP* — aliqua actu *om. AR* / **6** existens] existentem *AR* / **7** ut] ex WO_2; in *T*; + in *R* — huius] + est V_1 — Probatur . . . huius *om.A* — ipsa] prima CO_4 *AR* — aliquam] aliquem *Ma*; aliqua *W T* — aliquam esse] e. a. *P* / **8** perfectiorem] perfectionem O_2O_3 — vel] aut O_1 — vel superiorem] *manu sec. in marg. Mü; om.* O_2O_3 — contradictionem includit] i. c. *AR* / **10** Decima quinta conclusio] *in marg.:* 15ª conclusio O_2O_3, 15ª *P*, 5ª conclusio *A; manu sec. in marg.:* 15ª *Mü*, **15** *B*, conclusio 5ª *W; om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — naturae] natura *B* / **11** actu *om.* O_1 — existenti] existentia V_1 — inest] est *T* — triplex] 3º *C*; 3 O_4 — primitas] unitas CO_4 — in] ex *Mü* — triplici] 3º O_4 — in triplici] t. in O_1 / **13** efficientiae] effective *B;* + et *P* — finis] finali CO_4 — Haec] Hic *AR* / **13/14** decimaquinta] 15 *MaW* $MüTV_1$, 15us *P;* in quinta *C;* conclusio O_2O_3; 16 *A;* 16us *R* / **14** est *om.C* $MüPV_1$ *AR* / **15** sic *om.Ma T* — Si *om.*CO_4 — unicae] unico *C* — inest] insunt *T* — esse *om.*TV_1 — esse ex se] ex se e. *Mü* — sexta] septima *AR* / **15/16** ex septima huius] *om.*O_1; + tertii *R* / **16** et *om.T* — quaecumque] quandocumque V_1 — quaecumque primitas] p. q. O_1 $MüPTV_1$ *AR;* + istarum *T* — dictarum] dictorum O_1; praedictarum $O_2O_3CO_4$ — dictarum trium] t. d. *T*.

est necesse esse ex se, ex quinta et tertia de una primitate, et ex quinta et nona de alia primitate, et ex quinta et decimatertia de tertia primitate; igitur unicae naturae inest quaecumque primitas praedicta, cui etiam naturae inest una et alia, quia quaelibet alicui naturae inest actu, ex quarta et decima et decimaquarta, et non alii et alii naturae; igitur eidem. Probatur minor, quia tunc multae naturae essent necesse esse, ex secunda argumenti iam facti.

Item: probatur propositum per incausabile, quia illud est unicum primum, quodlibet dictum est incausabile; quare, etc.

Maior probatur, quomodo multitudo erit a se? Ista conclusio est valde praegnans; nam sex continet in virtute, tres de unitate naturae, cui inest quaecumque primitas praedicta, et tres de identitate naturae sic primae ad naturam sic primam comparando invicem primitates. Et haec ita praegnans per sextam solam, quasi maiorem, ostensa est. Expedit

---

1 esse *om.T* — ex se *om.*O_2O_3 — est necesse esse ex se] e. esse n. ex se *Mü;* esse e. n. ex se V_1 — quinta] + et quarta $O_2O_3CO_4$ / **1/2** et . . . quinta^1 *om. per homoiotel. P* / **2** et^1 *om.*TV_1 *AR* — ex^1 *om.Mü* — et^2] + ex *W* — nona] quarta CO_4; secunda *Mü* — quinta et nona] n. et q. *AR* — de] ex *C* — et nona . . . quinta et *om. in textu, sequens* decimatertia de tertia *manu sec. del. et ponit. infralin.* et nona de alia *Ma* — et^3 *om.T AR* / **2/3** et ex^2 . . . primitate] et ex quinta et tertia de nona primitate *manu sec. infralin. Ma;om.P* / **3** igitur] ergo O_3C *AR* — naturae *om.A* — unicae naturae *om.R* / **4** praedicta] *manu sec. in marg.W;* dicta *AR* / **5** quia] et O_2O_3 *P;* + licet V_1 — quaelibet] quilibet *C*; quaecumque TV_1 — alicui] actu *P* — inest *om.T* — quaelibet alicui naturae inest] q. i. a. n. *MüPT AR*; i. q. a. n. V_1; + in $MüPTV_1$ *AR* — ex] et *R* — quarta] quarto O_2O_3; quatuor *P* / **5/6** et decima] et (+ ex *T*) 19a TV_1; *om.*O_1 *Mü* **6** et decimaquarta *om.*CO_4 *MüP AR* — et^3 *om.T* — naturae] + ex eisdem *manu sec. in marg.W* — igitur] ergo WO_3C *AR;* sibi *T* / **7** naturae] vere V_1 / **7/8** necesse] necessario *T* / **8** secunda] + propositione *AR* / **9** incausabile] incommunicabile O_1 — illud] quod O_1 / **10** unicum primum] p. u. CO_4 — quodlibet] quaelibet *T; manu sec. del. in textu* operit(?) *et ponit. in marg.* quodlibet *Ma* — incausabile] incommunicabile O_1 / **11** Maior] Minor O_2O_3 — probatur *om.MüP* — quomodo *om.AR* — erit] est *MüP* — Ista] + scilicet O_2 / **12** valde] multum *R; om.* CO_4 — sex] quinque O_4 — tres] tria *Ma;* 3ª O_1; tertii *MüP* / **13** primitas] *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. W; om. P* — quaecumque primitas] p. q. *AR* / **13/14** praedicta *om.Mü* / **14** tres] tria *Ma;* 3a O_1 *MüP* — sic^1] sit *C;* + naturae *A* — primae *om.*V_1 — sic^2 *om.P* / **14/15** sic primam] *om.T;* + in CO_4 / **15** comparando] aparando *P* — invicem *manu sec. in marg. Ma* — primitates] primitate *T;* praecedentes *R* — haec *om.*CO_4 — ita] in *del. Mü; om.C* / **15/16** praegnans] repugnans O_1O_4; inpraengnans *C;* praegnant V_1 / **16** per] pars *R* — sextam] **5** O_4; 6 *R*; + 8 *A*; + 8 in *R* — per sextam *om.P* — sextam solam *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. W* — quasi] nonam *C* — est *interlin.* O_4 — Expedit] + autem *AR*.

ad sex conclusiones iam dictas proprias maiores exprimere, si quae poterunt inveniri.

Ad duas primas conclusiones ostendendas praemitto unam conclusionem talem:

Decima sexta conclusio. *Impossibile est idem ad duo essentialiter dependere, ad quorum utrumque eius dependentia totaliter terminatur*[53].

Haec probatur: sicut una causa totali causante aliquid in aliquo genere causae, impossibile est aliam causare idem in eodem genere, quia tunc idem bis causaretur, vel neutra esset causa totalis — similiter tunc illud causaret, quo non causante, nihilominus esset causatum, quod est absurdum —, ita impossibile est idem quacumque dependentia dependere a duobus, quorum alterum totam eius dependentiam terminat; iam enim alterum non sufficienter terminat, si adhuc ad reliquum dependet. Similiter tunc dependeret ad aliquid, quo non existente, nihilominus esset secundum eumdem ordinem

1 sex] 5 O_4 — iam dictas] praedictas *MüP AR* — si] sic *T* / **1/2** si quae] q. sic *T* / **2** quae] autem *C* — poterunt] potuerint V_1 *R* / **3** duas] 2as O_1C *T* — conclusiones *om.C* — unam *om.*O_1 / **4** talem *om.*$O_1O_2O_3$ *MüPTV*$_1$ *AR* / **5** Decima sexta conclusio] *in marg.:* 16ª conclusio O_3; 16ª *P; manu sec. in marg.:* conclusio 16 *W*, 16 *B Mü; om.* $O_1O_2CO_4$ *TV*$_1$ *AR* — est *om.A.* — idem] illud *B;* igitur *P* — ad] a *R* — duo] 2⁰ O_1C *T*; duobus *R* / **6** utrumque] utraque *B* — eius] est *T*; enim V_1 / **7** terminatur] terminantur *Mü;* terminetur *AR* / **6/7** eius dependentia totaliter terminatur] tot. e. d. t. *P* / **8** Haec] Hic CO_4; Hoc V_1 *AR* — Sicut] Sic *W* V_1 *AR* / **9** est *om.*V_1 — aliam] ab alia O_1; aliquid *P*; aliquam *T* — causare] causari O_1 — idem *om.Mü* — aliam causare idem] i. c. ab a. O_1 / **10** genere] + causae O_1 *AR* *W (manu sec. supralin.)* — idem] ibidem *Mü* — bis] + diceretur *T* — esset] esse *P* / **11** totalis] totaliter *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* totalis *Ma* — similiter] + etiam *A* — illud] id *Ma;* illudem *W MüT;* idem O_1 — tunc illud] i. t. *MüV*$_1$; + non CO_4 — non] + existente vel *R* / **12** absurdum] + et *AR W(interlin.)* / **13** est *om.*V_1 / **14** totam *om.MüPTV*$_1$ *AR* — dependentiam] dependentia V_1 — terminat] determinat *T;* + totaliter *MüP AR* / **15** enim] autem *C* — terminat] terminant *Mü;* determinat *T*; terminaret V_1 *AR* — si] sed O_2 *T R* — adhuc] ad hoc O_4; + aliquid *Ma* — ad] aliud *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* ad *Ma;* + aliquid aliud O_1 / **15/16** ad reliquum] aliquid reale *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* ad reliquum *W* / **16** dependet] dependeret O_1 V_1 *AR* — Similiter] Simpliciter O_2; Sed *T* — tunc] etiam *R* / **17** nihilominus] nihil minus *Ma* — eundem *om.R.*

[53] Cfr. Ox. **1** d. **2** q. **2** n. **19** (VIII **436**a—**437**b).

essendi, quod est contra rationem dependentiae, intelligendo quod nihilominus esset secundum eumdem ordinem.

Hac conclusione ostensa, nunc et primas in decimaquinta simul inclusas propono sic:

Decima septima conclusio. *Uni soli naturae inest quaecumque primitas causae extrinsecae unius rationis.*

Probatur: quia si pluribus insit talis primitas, aut respectu eorumdem posteriorum, aut aliorum; non primo modo, ex decimasexta iam praemissa; similiter in quolibet posteriore essent duae dependentiae eiusdem rationis, quia ad duo prima non est una dependentia. Consequens est inconveniens, quia si sit aliud primum et aliorum, erit illorum aliud universum, quia entia illa et ista, nec ordinabuntur inter se nec ad idem. Sine unitate ordinis non est unitas universi. In ipso fine uno ponit A r i s t o t e l e s[54] bonitatem principa-

1 essendi *om.*O_1 / **1/2** essendi ... ordinem *om. per homoiotel.* V_1; quod ... ordinem *om.Mü* / **2** nihilominus] nihil minus *MaW* — esset *om.T* — ordinem] + In V_1; + essendi *R* / **3** Hac conclusione ostensa] Hanc conclusionem ostensam *Ma* — et] per O_1; duas O_2O_3*; om.W*CO_4 — primas] prius *MüPTV*$_1$ — in] i V_1 — decima *om.*CO_4 / **3/4** in decimaquinta simul] s. in d. *P* / **4** simul *om.*$O_2O_3CO_4$ — inclusas] *om.W MüPTV*$_1$; + intrinsecas *del.W;* + de intrinsecis *MüP;* + intrinsecis *W* *TV*$_1$ — simul inclusas] i. s. *AR* — propono] propone *P;* + simul O_2; + simul secundis O_3; + sit CO_4; + aliam *manu sec. in marg. Mü* / **5** Decima septima conclusio] *in marg.:* 17ª conclusio O_3, 17ª *P; manu sec. in marg.:* conclusio 17 *W*, 17ª *Mü*, 17 *B; om.* $O_1O_2CO_4$ *TV*$_1$ *AR* / **5/6** quaecumque] quaequod *T* — quaecumque primitas] p. q. O_1 / **6** unius] eiusdem CO_4 *P* / **7** Probatur] + de fine CO_4 *W(manu sec. in marg.);* De fine p. *AR* — pluribus] + de fine O_2O_3 *W* (de fine *del. manu sec. in textu*) — pluribus insit] i. p. *AR* — primitas] imprimitas *T* / **9/10** posteriore] posteriori *W*O_4 *AR*; posteriorum *MüP* / **10** duo] 2⁰ O_1C / **11** prima] principiata *T* — Consequens] + non *MüP* / **11/12** inconveniens] + Nec potest poni secundo modo *AR* / **12** si] + duo V_1 — sit] sicut V_1; + ad *AR* — aliud] ad *Ma*O_1CO_4 *PT*; aut V_1 — sit aliud primum] s. p. a. *Mü* — aliorum] aliud *MüP* — erit] est *MüP*; et V_1; + erit *C* — illorum] istorum *Mü; om.W;* + aliorum O_1; + et *manu sec. in marg.Mü;* + et aliorum *AR* — aliud] ad CO_4 *T;* aut V_1 / **13** entia] essentia O_2O_3 — illa et ista] ista et illa O_2O_3 — nec] non *Ma*O_1 *MüPV*$_1$ *AR* — ordinabuntur] ordinantur O_1 V_1 / **13** *usque ad pag. seq. versu* **2⁰**: quia ... aliud *om.*CO_4 / **14** Sine] + enim *manu sec. interlin. W* — unitate] + enim *manu sec. interlin. Mü* — est *om.T* — universi] + Unde *AR* / **15** fine] sine *T* — uno] + sicut O_2O_3 — ponit] posuit O_2O_3 V_1 — bonitatem] unitatem O_2O_3 / **15** *usque ad pag. seq. versu* **1⁰**: In ... universi *om. per homoiotel.* O_1.

[54] A r i s t o t e l e s, Metaph. **11** c. **10** (Vol. II **1075** A **37**—B **1**): ἐν ἅπασι μάλιστα τὸ ἀγαθὸν ἀρχή ... οὐ λέγουσιν, πότερον ὡς τέλος ἢ ὡς κινῆσαν ἢ ὡς εἶδος. C f r. Metaph. **1** c. **3** (Vol. II **983** A **31**—**32**); Metaph. **1**

lem universi. Et quia ad unum summum est unus ordo, sufficit mihi loqui de solo universo, non fingere aliud, de quo nullam habeo rationem, imo potius obviantem.

Item: probationes probabiles apponuntur. In ordine essentiali ascendendo itur ad unitatem et paucitatem; igitur statur in uno.

Item: causalitas causae superioris ad plura se extendit; ideo quanto superius itur, pauciora sufficiunt; ergo, etc. Haec declarat proximam.

Item: de primo eminente[55] videtur manifestum, quia si impossibile est duas naturas esse non sic ordinatas, quarum scilicet una aliam non excedat, quia in hoc numeris comparantur, multo impossibilius est duas esse in eodem gradu primo.

Item de fine: tunc nullus finis esset omnis alterius a se quietativus; cum hoc sit inintelligibile, sequitur ut prius.

---

1 Et *om.*O_2O_3 — summum] finem O_2O_3 / **2** solo] + isto *manu sec. in marg.W* — aliud] + sicut O_2O_3 / **3** nullam] illam *T* — imo] sed *P* / **4** probationes] propositiones *W*CO_4 *MüPT*V_1 — apponuntur] apponantur *W R;* **opponuntur** O_2O_3 *T* / **4/5** essentiali] essendi *R* / **5** itur *om.*O_2O_3 — et] + ad *AR* — unitatem et paucitatem] p. et u. *P* — igitur] ergo O_3C *AR* — statur] stat CO_4*; om.*V_1 / **7** causae *om.*$O_2O_3CO_4$ — plura] plures *R* — plura se] se p. CO_4 / **8** ideo] igitur *MüPT*V_1; ergo *AR* — pauciora *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. Ma* — ergo] igitur *W*$O_1O_2O_4$ *PT* — ergo etc.] *om.AR;* + Et *AR* — Haec] Hoc V_1 *R* / **8/9** Haec ... proximam *om.T* / **9** declarat] declarare V_1 / **10** primo] prima *C*; primae *Mü;* primitate V_1 — eminente] eminentiae *mutatur in* eminente *Ma*; eminentiae *W*O_1 *MüPT*V_1 — si *om.T* / **11** est] sit *AR* / **12** excedat] excedit festum]. — si *om.T* / **11** est] sit *AR* / **12** excedat] excedit *MüPT*V_1 *AR* — aliam non excedat] n. e. a. *AR* — numeris] verius CO_4; numero *T* / **13** impossibilius] incompossibilius *C* — est] esse V_1 — gradu] + b O_3 *(interlin.)* / **14** primo] primae *MüP*V_1 / **15** *Hic in marg.:* nota quomodo formae comparantur numeris *A* — Item *manu sec. in marg. Ma* — tunc] quia *AR* — omnis *om.AR* / **15/16** Item ... prius *om. per homoiotel.* O_1 / **16** quietativus] quietantibus V_1; quietativum *AR* — hoc] + hoc O_2 — sit *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.W* — inintelligibile] missibile *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* inintelligibile *Ma;* intelligibile *W*O_2 *PT R* — sit inintelligibile] i. s. *MüP AR* — sequitur] super *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* sequitur *W* — ut] ubi *W* — sequitur ut prius *om.* CO_4.

---

c. 7 (Vol. II 988 B 9—12); Metaph. 2 c. 2 (Vol. II 996 A 23—26).

[55] *Hic T (fol. 160vb—161ra) habet textum pertinentem ad pag. 65 versu 17⁰ usque ad pag. 66 versu 6⁰, ut sequitur:* vel nihil idem ex eis vel differentia earum, et ita non utraque. Corollarium: prima natura non est in genere. Patet ex ista. Probatur etiam: quia et natura in genere tota exprimitur per diffinitionem, ubi non importatur idem omnino per genus et differentiam, propter nugationem; ibi sic simplici oppositum invenitur. Si duorum existentium in eodem altero tantum potest ipsum esse necessarium et ita reliquum et nnt^m(?), alias esset bis necesse ...

Item: alias nulla natura contineret perfectionem omnis alterius naturae virtualiter; cum igitur hoc sit intelligibile sine contradictione, nulla esset perfectissima.

Ad tres alias conclusiones, sunt probationes etiam speciales. Nam:

Duodevigesima conclusio. *Primum effectivum est actualissimum.*

[Probatur]: quia virtualiter continens omnem actualitatem possibilem; primus finis est optimus, virtualiter continens omnem bonitatem possibilem; primum eminens est perfectissimum, eminenter continens omnem perfectionem possibilem; haec tria non possunt separari, quia si unum esset in una natura, aliud in alia, quod illorum simpliciter emineret, non posset dari. Unde istae tres primitates videntur exprimere tres rationes summae bonitatis, necessario concurrentes, quae sunt summa communicabilitas, summa amabilitas et summa integritas sive totalitas; bonum enim et perfectum idem, 5⁰ Meta-

---

1 nulla] nullam *R*; + alia CO_4 — natura *om.AR* — contineret] continet *Ma*CO_4*; om.T* — perfectionem] perfectior *T* — omnis *om.T* / **2** naturae *om.MüPT*V_1 *AR;* + non *T* — virtualiter] virtutis *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* virtualiter *Ma;* virtutis *T* — igitur] ergo O_3C*; om.T* — igitur hoc] h. i. *W;* + non $O_2O_3CO_4$ — intelligibile] inintelligibile *Mü*V_1 *AR* / **3** nulla] + natura *manu sec. in marg. W* **4** tres] 3a V_1 — probationes] propositiones O_1CO_4 — etiam] et O_4; *om.*O_1 *P* / **5** Nam] *manu sec. interlin. Mü; om.P AR* / **6** Duodevigesima conclusio] *in marg.:* 18ª conclusio O_2O_3, 18ª *P; manu sec. in marg.:* conclusio 18 *W*, 18ª *Mü*, 18 *B; om.* O_1CO_4 *T*V_1 *AR* / **8** quia] quod CO_4 / **8/10** actualitatem ... omnem *om. per homoiotel. AR* / **9** virtualiter] virtutum *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* virtualiter *Ma* / **11** eminenter] eminentius *Mü* — perfectionem] bonitatem *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* perfectionem *W* — possibilem] *manu sec. in marg. Mü; om.P* / **12** tria] 3 *W*; 3a O_4 — possunt] + ab invicem *A* — non possunt separari *om.R* — si] *interlin.W; in marg.A* — esset] est *MüPT*V_1 *AR* / **12/13** natura] + et *P Mü (manu sec. interlin.)* / **13** alia] + et V_1 — quod] quid *MüT AR*; quodlibet V_1 — illorum] istorum *Mü AR* — emineret] eminent *Mü; om. P* / **14** tres¹ *om.T* — istae tres¹ *om.C* — primitates] praecedentes *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* primitates *W* / **15** rationes] relationes *W T*V_1 + rationes *T*; + vel relationes *manu sec. interlin. Mü* — summae bonitatis] b. s. *AR* — sunt] + enim et perfectum idem V_1 / **16** communicabilitas] + et *Ma MüPT* — summa amabilitas *manu sec. in marg. W* / **16/17** summa² ... sive *om.* V_1 / **17** idem] + sunt *AR* — enim ... idem *om.* V_1 — 5⁰] 9 CO_4.

physicae[56], et perfectum et totum idem, 3^0 Physicorum[57]. Patet autem de bono, quod est appetibile, 1^0 Ethicorum[58], et communicativum, per A v i c e n n a m[59] 6^0 Metaphysicae; nihil enim perfecte communicat, nisi quod ex liberalitate communicat, quod vere convenit summo bono, quia ex communicatione non expectat aliquam retributionem, quod est proprium liberalis, per A v i c e n n a m[60] ibi capitulo 5^0.

Undevigesima conclusio. *Unica natura existens est prima in triplici ordine praedicto, respectu cuiuscumque alterius naturae, ita quod quaelibet alia est sic tripliciter posterior illa prima.*

Posset quis protervus tenendo decimamquintam dicere, quod praeter illam sunt multae naturae, non quidem sic pri-

1 et[1] *om.Ma* — perfectum] + summa amabilitas V_1 — perfectum et totum] t. et p. *AR* — idem *om.AR* — 3^0] 2^0 + *manu sec. in marg.* vel **3** *W* / **2** autem] enim *C*; etiam *R; om.T* — bono] + summa integritas seu V_1 — appetibile] appatibile O_4 — communicativum *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. Mü* / **3** 6^0] **5** *C* — nihil] nullum WCO_4 $MüPV_1$ *AR* / **4** enim *om.*$O_2O_3CO_4$ — communicat] *manu sec. in marg. A;* + proprium O_1 — ex liberalitate] ex libertate MaO_1; liberaliter *AR* / **5** vere] + communicat O_2O_3 — summo] summe WO_2O_3 TV_1 / **6** proprium] propositum CO_4 / **7** liberalis] liberali *P* — per] secundum *Ma* — ibi] ibidem O_2O_3 $MüPTV_1$ *AR* *W* (*manu sec. in marg.*) — capitulo 5^0] 5^0 capitulo *AR* / **8** Undevigesima conclusio] *in marg.:* 19^a conclusio O_2O_3, 19^a *P; manu sec. in marg.:* conclusio **19** *W*, 19^a *Mü*, **19** *B; om.* O_1CO_4 TV_1 *AR* — est] in O_2; + simpliciter *Mü* — prima *om.*V_1 / **9** in *om.AR* — triplici] 3^0 CO_4; + primitate sive *AR* — respectu] respecto V_1 / **10** est *om.* CO_4 — sic *om. B* — est sic] s. e. *AR* — tripliciter *om.T* — prima] primo V_1 — / **11** quis] suis *T* — protervus] posterius V_1 — tenendo] + illam *manu sec. in marg. W* — decimamquintam *del.R* / **12** praeter] propter *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* praeter *Ma* — quidem] quod *Mü* — non quidem] nuquid *T* — sic] sit V_1.

[56] A r i s t o t e l e s, Metaph. **4** c. **16** (Vol. II **1021** B **18—20**): λέγομεν συκοφάντην τέλειον καὶ κλέπτην τέλειον, ἐπειδὴ καὶ ἀγαθοὺς λέγομεν αὐτούς, οἷον κλέπτην ἀγαθὸν καὶ συκοφάντην ἀγαθόν.

[57] A r i s t o t e l e s, Phys. **3** c. 6 (Vol. I **207** A **13—14**): ὅλον δὲ καὶ τέλειον ἢ τὸ αὐτὸ τἀμπαν ἢ σύνεγγυς τήν φύσιν ἐστίν.

[58] A r i s t o t e l e s, Ethica Nicom. **1** c. **1** (Vol. II **1094** A **3**): τὸ ἀγαθόν, οὗ πάντ᾽ ἐφίεται. C f r. Ethica Eudem. **1** c. **8** (Vol. II **1218** A **31—32**): ἕκαστον γὰρ ἰδίου ἀγαθοῦ ὀρέγεται.

[59] A v i c e n n a, Metaph. **6** c. **5** (ed. et transl. cit.) **435**.

[60] A v i c e n n a, l. c. **424**.

mae, sed nec posteriores illa prima secundum aliquem ordinum praedictorum, aut non secundum quemlibet, sed tantum eminentiae, vel eminentiae et finis; non quidem efficientiae, sicut quidam dicunt Aristotelem sensisse de Intelligentiis post primam, et fortassis de materia prima. Hoc licet possit refelli ex praedictis, tamen expedit explanari. Primo quidem improbatur ex sexta; quia si necesse esse ex se uni naturae inest, quidquid autem non est posterius et hoc negando in quocumque trium ordinum, est necesse esse ex se; ergo unica natura est non posterior qualibet posterioritate; igitur sic tripliciter quaelibet alia est posterior. Secunda propositio huius argumenti patet ex tertia, nona et decimatertia huius tertii, adiunge cuilibet sextam huius.

Secundo probatur in speciali: quod non est finis nec ad finem aliquem, est frustra; nihil frustra in entibus; ergo quaelibet natura alia a primo fine est ad aliquem finem; et si ad aliquem, ergo ad primum, ex tertia secundi.

1 sed] sic *T* — nec *om.MüP AR* — aliquem] aliquid *T* / **1/2** ordinum] ordinem $O_2O_3CO_4$ V_1 *AR* — aliquem ordinum praedictorum] o. p. a. *AR* / **2** aut] sed *Mü AR;om.P* — quemlibet] quidlibet *T* / **3** eminentiae[1]] eminenter *W* — vel eminentiae *om.*$MüPTV_1$ *AR* — quidem] quid *Ma;* autem O_1; quod $O_2O_3CO_4$ — non quidem] nunquid *T* / **4** quidam] quidem *A* — dicunt] + ipsum *AR* / **5** *Hic manu sec. in marg.:* Hic quaere quodlibet 7^a conclusio in solutione ultima . . . (?) ad principale probatur opposita . . . (?) conclusione **9** secundi capituli *W* — Hoc] + quidem $MüPTV_1$ *AR* *W* (*manu sec. in marg.*) / **6** possit] posset CO_4 $MüTV_1$ *AR* — refelli] repelli *W* $MüTV_1$; impelli *P*; improbari *AR; om.*O_4 (*intervallum in textu*) — explanari] explanare *R* — tamen expedit explanari] expl. t. e. *Ma* / **7** improbatur] probatur V_1; improbata sit *A; om. Ma* — sexta] septima + huius capituli *AR* — necesse] necessarie *Ma Mü* — esse] esset *C* — esse ex se] ex se esse *W* / **7/8** uni naturae] n. (+ mille *C*) uni CO_4 / **8** inest] + et *AR* — autem] att *T*; aut *AR* — est *om.R* / **8/9** et hoc negando] alio et hoc (+ in *A*) essendo *AR* / **9** trium] 3m O_4; + praedictorum *Mü R* — ordinum] + praedictorum *P* — est] esse V_1 — esse ex se] ex se esse *mutatur manu sec. in textu in* esse ex se *Ma* — ex se *om.*CO_4 / **9/10** ex se; ergo *om.AR* / **10** ergo] igitur O_1O_2 *T*; alio CO_4 — est non] n. e. O_1 $MüPTV_1$ *AR* — posterior] posteriori V_1 — posterioritate] posteriore O_1; posteritate O_2O_3 / **11** igitur] ergo O_3C *AR* — Secunda] Ita *T* / **11/13** Secunda . . . huius *om.Mü* PV_1 *AR* / **12** ex] + sexta *Ma* — tertia] + et *Ma T* / **13** huius[2]] eius O_1 / **14** probatur] improbatur V_1 — speciali] + quia *MüP AR* — quod] quia *T* / **15** aliquem] alium *W* — nihil] + est *W* $MüPTV_1$ *A* — nihil (+ est) frustra *manu sec. in marg. W* — nihil frustra in entibus] i. e. n. (+ est) frustra *W* $MüPTV_1$ *A;* n. i. e. f. CO_4*; om.R* — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ $MüPTV_1$ / **16** natura alia] a. n. $O_2O_3CO_4$ — primo fine] f. p. O_1 — aliquem] alium *W;* primum CO_4 — aliquem finem] f. a. O_1 *AR* / **17** aliquem] + finem *W* — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *T* — ex] et O_2O_3.

Similiter de eminente: quod non est supremum nec excessum ab aliquo, nullum gradum habet; sic nihil est; igitur omne quod non est supremum, est excessum ab aliquo; igitur a supremo, ex tertia secundi.

Ex his ostenditur de efficientia, quae negatur, quidlibet est finis primus vel finitum, iam supra; igitur est primum efficiens vel effectum; nam membra huius disiuncti convertuntur cum membris illius de posterioritate; patet ex quarta et quinta secundi. De primo patet ex proxima praecedente.

Similiter per eminentiam: si quidlibet est supremum vel excessum a supremo, ergo primum efficiens vel effectum, quia et haec membra convertuntur, ex paenultima et ultima secundi et decimaquinta huius tertii. Positio etiam alicuius entis, nullum ordinem habentis, irrationalis est valde, sicut in secunda ratione ad sextam et in probatione decimae septimae huius aliqualiter est ostensum.

---

1 est *manu sec. in marg. Ma* — nec] + est *Mü*TV_1 *AR* / **1/2** excessum] + est *P* / **2** ab aliquo *om.*$O_2O_3CO_4$ — gradum habet] h. g. *MüP AR;* + et O_2O_3 V_1 *AR Mü(manu sec. interlin.);* + quod nullum gradum habet CO_4 — sic] tale *manu sec. in marg.W; om.*O_1CO_4 — est] *manu sec. interlin. Mü; om. P* — igitur] ergo O_3C *Mü AR* / **2/3** nullum ... aliquo *om. Ma T* / **3** omne *om.R* — non *interlin.* V_1 — est[1] *om.*CO_4 — supremum] + non *A;* + omne tale *R* — ab aliquo *om.MüPT*V_1 *AR* / **3/4** igitur] ergo O_3C *AR* / **4** tertia] + tertii *Ma* / **5** his] aliis *P* — ostenditur] ostendit *mutatur manu sec. in* ostenditur *Mü* — efficientia] efficatia *Mü* — quae] quod *C* — quae negatur] quae naturae *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* quae negatur *W* — quidlibet] quid O_2O_3; quod quilibet CO_4; quod licet *Mü*TV_1; quodlibet *P AR* / **6** primus] prius *AR* — finis primus] p. f. *T* — vel finitum] vel finis tum *R*; + Ibi 2^0 probatur *AR* — iam] patet *AR; del. manu sec. Ma* — supra] si quam *del. manu sec. Ma; om.* CO_4 — igitur] ergo O_3C *MüP*V_1 *AR* / **7** efficiens *om.AR* — effectum] effectivum O_1; + 2i V_1 — disiuncti] distincti *T; manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* disiuncti *Ma* / **7/8** convertuntur] convertantur *C*; convertatur O_4 / **8** de posterioritate] de posteriore $O_2O_3CO_4$; de petere *A; om. R (intervallum in textu);* + Secunda *MüP* / **9** quinta] hic CO_4 — secundi] 61 *Ma* — primo] prima *W MüPT*V_1 *AR* — proxima] proximo $O_2O_3CO_4$ / **10** Similiter] + patet *T* — quidlibet] quodlibet *W MüP*V_1 *AR* — vel] illis *Ma* / **11** excessum] excessivum *P* — a supremo *om.W* — ergo] igitur *W*O_1O_2 TV_1 — efficiens] effectivum CO_4 — effectum] effectivum *R* / **12** et[1]] etiam *Ma Mü AR; om. P* — ex] cum *W* — paenultima] praemissa V_1 / **12/13** secundi *om.AR* / **13** tertii] + habentis *del. Ma* — etiam] autem O_1 / **14** habentis] habent *C* — irrationalis] irrationabilis *A* — irrationalis est valde] e. i. v. *AR* — sicut] + etiam *Mü* / **15** secunda] prima O_2O_3 — sextam] 6a V_1; septimam + huius *AR* — in[2] *om.T* — probatione] propositione *P* / **15/16** decimae septimae] 7^{ae} $O_2O_3CO_4$; 16a *P* / **16** aliqualiter] aliter *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* aliqualiter *W* — est ostensum] o. e. *AR.*

Vere, Domine: omnia in sapientia ordinata fecisti, ut cuilibet intellectui rationabile videatur, quod omne ens est ordinatum, unde absurdum fuit philosophantibus ordinem ab aliquo amovere. Ex hac autem universali «omne ens est ordinatum» sequitur, quod non omne ens est posterius et non omne prius; quia utroque modo vel idem ad se ordinaretur, vel circulus in ordine poneretur; est ergo aliquod ens prius non posterius, et ita primum; et aliquod posterius et non prius; nullum autem quin vel prius vel posterius. Tu es unicum Primum; et omne aliud a te posterius est te, sicut in triplici ordine, ut potui, declaravi.

---

1 Domine] dicunt V_1; + si *Mü* — omnia *om.P* — ut *manu sec. interlin. Ma* / **1/2** cuilibet] cuiuslibet *Ma* / **2** rationabile] rationabiliter *MüPT AR;* rationaliter V_1 / **3** unde] vale *P* — fuit] sint V_1 / **4** amovere] movere V_1 — Ex] + 4 *T* — universali] *om.R;* + quod *R* — omne ens] in omne ens ens *T;* e. o. *A* — est *om.T* / **5** omne[1]] gemere(?) *T* — ens *om.AR* — et non] nec O_1 — omne ens est] est o. e. *MüP*; o. est e. *T* / **6** ordinaretur] ordinare *completur manu sec. in marg. in* ordinaretur *W* / **7** ordine] eodem $O_2O_3CO_4$ — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *T AR* — prius] + et CO_4 — / **8** non *om.*CO_4 — prius] primum *MüPT*V_1 *AR* / **9** autem *om.*O_4 — quin] + sit *AR* — vel[1]] aut *Mü; om. AR* — vel[2]] aut *Mü R* — es] + ergo Domine V_1 — unicum] + vel unum *manu sec. in marg. W* / **10** omne *om.P* — aliud] aliquod CO_4 — est te] ente *Mü* — triplici] 3^0 O_4 / **10/11** ut potui *om.AR.*

CAPITULUM QUARTUM. De simplicitate et infinitate et intellectualitate primi entis [61].

Domine Deus noster, de tua natura unica, vere prima, vellem perfectiones, quas inesse non dubito, aliqualiter ostendere, si faveres. Credo te simplicem, infinitum, sapientem et volentem; et quia nollem uti circulo in probando, de simplicitate quaedam praemittam, quae possunt primo probari; alia de simplicitate usque ad suum locum, ubi probari possunt, differentur. Est ergo huius quarti capituli haec prima conclusio ostendenda:

Prima conclusio. *Prima natura in se est simplex.*

In se, dixi, quia tantum de simplicitate essentiali [62]

1 Capitulum quartum] q. C. V_1; *in marg.* O_2O_3 — et[1] *om. R.* — et infinitate *om.* V_1 / **1/2** Capitulum . . . entis *manu sec. in marg. W; om.* O_1CO_4B; + Quartum Capitulum. De . . . entis *manu sec. in marg.* V_1 — De . . . entis *om.* O_2O_3 / **2** entis] + aut Primi Principii *R* / **3** Deus] Dominus *AR* — natura *om.* O_4 — natura unica] u. n. *C A* — vere] in re *B*; vera *Mü* / **4** inesse] + tibi *R* — aliqualiter] *superscribendo mut. manu sec.* qualiter *in* aliqualiter *W* / **5** faveres] paveres *T* — te] + esse *AR* — simplicem] + et *Ma* — infinitum *om. R* — sapientem] sapientissimum *Ma* O_2O_3 / **5/6** et volentem *om.* CO_4 / **6** volentem] voluntatem TV_1 — nollem] nolle V_1 — uti] *supralin. Mü; manu sec. in marg. Ma* — in probando] improbandus *C* — probando] probandus O_4; probatione *B* / **6/7** de simplicitate *om.* O_1 / **7** quaedam] aliqua *B* — quaedam praemittam] quidem primittam *Mü*; + in *B* — primo] post *B* / **7/8** quaedam . . . simplicitate *om. per homoiotel.* O_2O_3 / **8** suum locum] l. s. *B* — locum *manu sec. in marg. W* — probari possunt] p. pr. *P R* — possunt] possint *Ma*; + primo probari *del. C* / **9** differentur] differam *W* CO_4 *Mü (manu sec. in marg.) PT AR*; differri V_1 — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *T AR* — haec *om. AR* / **9/10** huius quarti cap. haec prima concl.] concl. huius q. c. h. p. O_1 / **10** ostendenda *om. B* / **11** Prima conclusio] *in marg.:* O_2O_3 *P; manu sec. in marg.: B,* c. p. *W; om.* O_1CO_4 *MüT*V_1 *AR* — in se est] e. in se O_1 *P* — simplex] simpliciter *WB* / **12** essentiali *om. P;* + in *T* / **12** *usque ad pag. seq. versu* 1^0 essentiali intelligo] i. e. O_1.

[61] *De hoc* 4^0 *cap. cod. B textum habet paginae 64 versu* 1^0*—*10^0 *et paginae 126 versu* 1^0 *usque ad pag. 130 versu* 9^0 *et paginae 134 versu* 1^0*—*6^0*. De reliquo tantum habet superscriptiones conclusionum.* — Cfr. Ox. 1 d. 8 q. 1 (IX 564—571); RP 1 d. 8 q. 4 (XXII 164—165); QQ. subtil. super lib. Metaph. Arist. 12 qq. 5, 6, 15 (VII 666—669, 681—683).

[62] *Hic finit codex* O_3 *(est fragmentum).*

intelligo hic, quae excludit omnem compositionem in essentia absolute.

Haec probatur sic: prima natura est non causata, ex tertia tertii; igitur non habens partes essentiales, materiam et formam. Item: nec diversas perfectiones, qualitercumque in re distinctas, habet, ex quibus sumi possit ratio generis et differentiae. Probatur ex prima probatione sextae tertii: quia, vel altera illarum secundum propriam rationem esset, qua totum esset primo necesse esse, et reliqua nec primo, nec per se; et tunc, cum reliqua essentialiter includatur in toto, totum non erit necesse esse, quia includit non necessarium formaliter; aut si utraque realitate esset totum primo necesse esse, esset bis necesse esse, et haberet duo esse primo, quorum neutrum essentialiter includeret alterum; similiter utraque esset non utraque, quia non esset unum ex eis, si utraque primo dat necesse esse — utraque enim erit actualitas ultima —, et ita vel nihil idem ex eis vel nulla differentia earum, et ita non utraque.

Corollarium: prima natura non est in genere [63]. Patet ex ista. Probatur etiam: quia natura in genere tota exprimi-

1 intelligo] intellectio *T* — hic] hoc CO_4; *om. T* — excludit] excedit *Ma* / **1/2** essentia absolute] esse absoluto *Ma* / **3** Haec *interlin. W;* Hoc O_2CO_4 V_1 *AR* — est non] n. e. *MüPT*V_1 *AR* — non *manu sec. in marg. Ma* / **4** igitur] ergo *C AR* / **4/9** essentiales . . . necesse *om.* O_4 / **5** diversas] aliquas *AR;* + personas *del. Ma* — in *om. AR* / **6** distinctas] distanctas *A* — quibus] + scilicet *W*O_1O_2 *T*V_1 — sumi possit] p. s. *W*O_2C *MüPT*V_1 *AR* — possit] posset O_2 *P R;* possunt *C*; possint *Mü* — et] vel *R* / **7** probatione] propositione *MüP*V_1 — sextae] sexta *P*V_1 / **8** altera] altero *Ma* — illarum] istarum O_1 — propriam] propria *W* — qua] quae *T* / **8/9** qua totum esset *om. W* / **9** primo[1] *om.* O_2C — esse *om. C* / **10** cum] + causa *AR* — reliqua essentialiter] e. r. *C* — essentialiter] eminenter O_2 *AR* — includatur] includitur CO_4 *MüP*V_1 / **11** erit *manu sec. in marg. Ma* / **12** realitate] realitatem O_2; remanente *T* — esset totum] t. e. *AR* / **13** bis] hoc V_1; + a *del.* V_1 — esset . . . esse[3] *om. P* — esset . . . primo *om. AR* — duo] 2^0 O_1C — esse[3] *manu sec. interlin. W* / **14** quorum neutrum] quarum neutra *AR* — essentialiter includeret] i. e. *C* — alterum] alteram *AR* — similiter] si *AR* / **15** non[1]] in *W MüPT*V_1 — ex] + illis *(?) W* — eis] + et *W MüPT AR* / **15/17** si . . . eis *om. per homoiotel.* V_1 / **16** primo dat] d. p. *P* — enim *om. MüP AR* — erit] esset $O_1O_2CO_4$ / **17** idem *om. C T* / **18** et] erit *R* — ita] *om. AR;* + ut O_4 — utraque] + quia non esset unum ex eis si utraque primo dat necesse esse *del.* O_1 / **19** Corollarium] Corelativum *C*; Corelativa O_4; + est *P*; + corollarium *in marg. A, manu sec. in marg. W* — Patet *om. W*O_2 / **19/20** Patet ex ista] Ex i. p. O_1 / **20** quia] quod *Mü;* + et *T*.

[63] Cfr. Ox. 1 d. 8 q. 3 (IX 580—630); RP 1 d. 8 q. 5 (XX 165—172).

tur per definitionem, ubi non idem importatur omnino per genus et differentiam propter nugationem; oppositum in sic simplici invenitur.

Hic instatur: si duorum existentium in eodem, altero tantum potest ipsum esse necessarium, et ita reliquum non necessarium — alias esset bis necesse[64] esse, sequeretur quod nulla distincta secundum formales rationes possent poni esse in necesse esse; igitur nec in persona divina essentia et relatio. Consequens falsum; igitur probatio prima peccat. Similiter arguitur contra secundam: quia utraque illorum esset actualitas ultima, vel alterum non necessarium.

Respondeo: quaecumque secundum rationes formales

1 definitionem] diffinitiones *T*; distinctionem V_1 — non] + est O_2 — idem importatur omnino] i. idem o. *MüPT*V_1; i. o. idem *AR* — importatur] importat *T* / **2** nugationem] nuºm est *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* nugacōm *Ma* — oppositum] + tamen *R* — sic] sit *Mü;* + ita *W;* + ipsi *R* / **2/3** oppositum in sic simplici] ita sic simpl. o. *T* — oppositum in sic (+ ita) simpl. invenitur *manu sec. in marg.W;* invenitur] invenit *Ma;* in natura *R* / **4** *Hic ponit. in marg.* obiectio prima *Ma*; exemplum O_4; quasi *R* — Hic instatur] *manu sec. in marg. W;* Hic ostenditur *P*; secundum quod hic ostenditur V_1 — si] sed V_1 — duorum] duo *R* — altero] alterum O_4 / **4/6** in . . . esset *in marg. C* / **5** potest] ponatur CO_4 — esse] + uno *interlin. Mü* — esse necessarium] necesse esse CO_4 — reliquum] realiter *W*; reliquo CO_4; reliqua *MüP* — non] + est *T* / **5/6** et . . . necessarium *om.R* / **6** necessarium] esset ipsum necesse esse CO_4 — alias] + ipsum CO_4 — esset] + esset *C* — necesse esse] necessarium V_1 — esse *om. P* — sequeretur] sequitur *MüPT*V_1 *AR;* + etiam *AR* / **7** nulla] natura *WC*O_4 *T*; natura illa sit *Mü*; nec ista essent distincta sit *P;* illa natura V_1; nec illa sit *AR* — formales rationes] r. f. *T*; + non *interlin. Mü* — possent] posset O_1; possunt CO_4; possint *R* — esse] *manu sec. in marg. W; om. T*V_1 / **7/8** esse in] *in marg. R* / **8** igitur] ergo *C* *MüP*V_1 *AR* — essentia *om.* V_1 / **9** Consequens] Quod *AR* — falsum] primum V_1; + est *R* — igitur] ergo *C;* ideo *MüPT*V_1 R; adeo *A* — probatio] propositio *MüP* / **10** arguitur] arguatur O_2; *om. AR* — utraque] utrumque *WC*O_4 *MüPT*V_1 *AR* — illorum] eorum *W*O_2 *MüPT*V_1 *AR;* istorum CO_4 / **11** ultima] ultimis V_1 — vel] non *T; om. C* — non] vel *W* — non necessarium] n. non *C* / **12** Respondeo] Responsio *P* — quaecumque] qucumque *T; manu sec. in marg. W* — secundum *interlin. Mü.*

64 *Codex T (fol. 160vb—161ra; cfr. pag. 58 nota 55) iterum habet textum paginae 65 versu 17^{0} usque ad pag. 66 versu 6^{0}, qui sonat:* vel nihil idem ex eis vel differentia earum, et ita non utraque. Corollarium: prima natura non est in genere. Patet ex ista. Probatur etiam: quia et natura in genere tota exprimitur per diffinitionem, ubi non importatur idem omnino per genus et differentiam, propter nugationem; ibi sic simplici oppositum invenitur. Si duorum existentium in eodem ālterο tantum potest ipsum esse necessarium et ita reliquum et nnt^{m} (?), alias esset bis necesse . . .

distinguuntur, si sint compossibilia — ut actus et potentia, vel ut duo nata actuare idem —, tunc si unum est infinitum, potest includere per identitatem aliud, imo includit — alias infinitum esset componibile, quod improbatur conclusione nona huius; si autem sit finitum, non includit per identitatem illud, quod est primo diversum secundum suam formalem rationem, quia finitum tale est perfectibile illo, vel componibile cum illo; ergo ponendo necesse esse habere duas realitates, quarum neutra per identitatem contineat aliam, quod requiritur ad compositionem, sequitur, quod altera non erit necesse esse, nec formaliter nec per identitatem, vel totum erit bis necesse esse, et ita tenet probatio utraque.

Instantiae de persona divina nullae sunt, quia illae duae realitates non faciunt compositionem, sed una est alia per identitatem, quia una est infinita.

Quod si obiicias: ita dicam in proposito, quod est compositio, et duae realitates in necesse esse, sed altera est infinita — contradicis tibi dupliciter: primo, quia infinitum est

1 si sint compossibilia — ut actus et potentia] scilicet ut (quod V_1; sicut *AR*) actus et (a. et *om. A*) potentia si (et *MüP AR*) sint (sic *W* *MüP*V_1 *A;* sunt *R;* + sunt *A*) compossibilia (incompossibilia O_1; componibilia *R; om.T*) *W*O_1 *MüPT*V_1 *AR* — sint] sunt *C* — compossibilia] + scilicet O_2CO_4 — et] + ut CO_4 / **2** vel *om.MüPT*V_1 — ut] sicut *AR*; *om. Mü* — duo] 2^{0} O_1 — actuare] actualiter *W*; actualis *mut. in* actuaque *T* — idem] + vel sicut actus (accidens *Mü*) et actus et sic non (*om. Mü*) compossibilia *MüP* / **3** per identitatem aliud] a. p. i. O_1 — alias] alios *T*; aliter *AR*; + in *C* / **4** componibile] compossibile *P* — improbatur] improbabitur *T*V_1 / **5** nona *om.*V_1 — finitum] infinitum V_1 / **5/6** per identitatem illud] i. p. id. O_4 / **6** illud] id O_1; *om.* V_1 — est *om.* O_2 / **7** est] *manu sec. in marg. Ma;* esset *T;* et V_1 / **7/8** componibile] compossibile *P* / **8** ergo] igitur *W*$O_1O_2O_4$ *MüPT*V_1 — esse *om.T* / **9** neutra] una *R; om. A* — per *manu sec. in marg. Ma* — per identitatem] *in marg.* O_4; *om. C* / **10** requiritur *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. Ma* — sequitur] *manu sec. in marg. W;* + sicut *del. W* — quod *manu sec. in marg. W* — altera] + quod *P* — non] nec *MüPT*V_1 *AR* / **11** formaliter . . . totum *om.* V_1 — nec^{2} *om. P* / **12** bis *om.*V_1 — necesse *om.* V_1 — ita *om. AR* / **13** Instantiae] *manu sec. in marg. W;* Instantia *T*V_1; Illae (*superscribitur*) instantiae *R* — persona divina] d. p. *MüPT*V_1 *AR* — nullae] nulla O_2 — sunt] est O_2; sint CO_4 — illae] istae O_1 — duae] 2^{0} *C* / **16** Quod^{1}] Et *AR* — dicam] esse O_2 — proposito] propositoito *T* — quod^{2}] quia una O_1 / **17** in] ita *AR* — in necesse] invicem *W* — necesse *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. Ma* / **18** contradicis] contradicit *W*O_4 *MüPT*V_1; contradico *C* — tibi] tibiipsi O_1O_2; *om. P A* — tibi dupliciter] d. t. *R* — dupliciter: primo] secunda probatio *W* *MüT*V_1; secunda propositio *P* — infinitum] infinita *Mü.*

incomponibile ut pars alteri realitati, quia pars minor toto; secundo, quia si ponis compositionem, neutra realitas est alia per identitatem, et tunc currit probatio utraque.

Secunda conclusio. *Quidquid est intrinsecum summae naturae, est summe tale.*

Probatur: quia, ex proxima, est idem omnino illi naturae propter simplicitatem; ergo sicut illa natura est summe natura, ita illud est summe tale, quia idem est; alias, si posset intelligi excedi secundum suam entitatem, ergo et natura posset intelligi excedi secundum suam entitatem, quae eadem est entitati illius.

Tertia conclusio. *Omnis perfectio simpliciter, et in summo, inest necessario naturae summae*[65].

Perfectio simpliciter dicitur, quae in quolibet est melius ipsum, quam non ipsum[66]. — Haec descriptio videtur nulla,

1 incomponibile] incompossibile *P* — alteri] alterius *P* — pars²] + est *Ma R* — toto] tota *C* / **2** Secundo *om. P* — ponis] pones *C* / **3** alia] altera *AR* — currit] convenit *C* — probatio] p° CO_4; propositio *P* — currit probatio utraque] p. u. c. *AR*; probatio (propositio *P*) vera est *W* (vera est *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* currit probatio utraque) $MüPTV_1$ / **4** Secunda conclusio] c. s. *Ma; in marg.:* O_2 *P A; manu sec. in marg.:* c. s. *W*, 2ª *B Mü; om.* O_1CO_4 TV_1 *R* / **5** summe] summum WO_2 *Mü A* / **6** quia *om. P* — ex proxima *om. R* — proxima est *om. A* — idem *om. P* — omnino *om.* $MüPV_1$ *AR* — illi] ille V_1 — naturae] naturas *P* / **7** simplicitatem] simplicem V_1 — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ *T* — sicut] *interlin.* O_4; si *Ma; om. C* V_1 — natura¹ *om. P* — summe] summa O_1CO_4 *T AR* / **8** ita *om. P* — est¹ *om. T* — quia] quod *Ma* — est; alias] alteri; aliter *AR* / **9** excedi] extendi *AR* — secundum] + aliam *del.* O_4 — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ *MüT* — et] in O_2; + cetera *W* / **9/10** excedi . . . excedi *om. per homoiotel. P* — ergo . . . entitatem *om. per homoiotel.* V_1 *AR* / **10** entitatem] + igitur O_2 — quae] + est *del. Mü* / **11** est *interlin. Mü* — entitati illius] illi entitati O_1 / **12** Tertia conclusio] *in marg.:* O_2 *A*, 3ª *P; manu sec. in marg.:* c. 3 *W*, 3ª *B Mü; om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — et] etiam $O_1O_2CO_4$ *AR* — inest] est *mut. superscribendo* in *in* inest *Mü* / **13** naturae summae] s. n. CO_4 *R* / **14** *Hic ponit. in marg.:* nota *A*, perfectio simpliciter *R* — simpliciter *om. T* — dicitur] est CO_4 *R* — quae] quod *Mü;* quia *P;* qui TV_1 — est melius] m. e. $MüPTV_1$ *AR* / **15** quam non ipsum *in marg. Mü.*

[65] Cfr. QQ. subtil. super lib. Metaph. Arist. 12 q. 12 (VII 677a—678a).

[66] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 7 n. 39 (VIII 588a—589b); Ox. 1 d. 8 q. 1 nn. 6 seqq. (IX 569b—571a); Ox. 1 d. 8 q. 2 n. 3 (IX 576); Ox. 1 d. 8 q. 3 n. 19 (IX 598); Ox. 1 d. 8 q. 4 nn. 6, 14 (IX 642a—643a; 653b—654a); Ox. 1 d. 19 q. 1 n. 8 (X 172b—173a); Ox. 3 d. 1 q. 1 n. 4 (X 8a); Ox. 4 d. 49 q. 2 n. 19 (XXI 33); Quodl. q. 1 n. 8 seq. (XXV 16b—19a); Quodl. q. 5 n. 7 seqq. (XXV 210b—212a); Quodl. q. 5 n. 13 seqq. (XXV 216a—219a).

quia: si intelligitur de affirmatione et negatione quae est affirmatio non melior sua negatione — in se et in quolibet si in eo posset esse; si autem intelligitur non in se tantum et in quolibet si posset inesse, sed in quolibet simpliciter, falsum est; non melior est in cane sapientia, quia nihil est bonitas in illo, cui contradicit.

Respondeo: famosa est descriptio. Exponatur sic: melius quam non ipsum, id est, quam quodcumque positivum incompossibile, in quo includitur non ipsum, — est, inquam, sic melius in quolibet — non cuilibet, sed in quolibet — quantum esset ex se; quia melius est suo incompossibili, propter quod non potest inesse.

Breviter igitur dicatur: perfectio simpliciter est, quae est simpliciter et absolute melius quocumque incompossibili; et ita exponatur illud «in quolibet quam non ipsum», hoc est quolibet, quod non est ipsum. Alias de illa descriptione non curo; accipio primam, quae plana est. Et debet intelligi de incompossibilitate secundum praedicationem denominativam, quia ita fit communiter sermo.

1 intelligitur] intelligatur O_2 *R* — quae] *in marg.* O_4; ut *MüP AR* — est] *om.* CO_4; + in se *MüPT AR* / **1/2** quae . . . negatione *om. per homoiotel.* O_2 V_1 / **2** affirmatio] + est CO_4 — non] + est *MüPT AR* / **3** in eo posset] p. in ea (*manu sec. infralin.*) *P* — posset] possit *AR* — Si] + vera *supralin. Mü* — intelligitur] intelligatur WO_2 $MüTV_1$ *AR* — et] sed O_4 / **3/4** Si . . . inesse *om. P* / **4** inesse] esse *Mü* (+ cas *supralin.*) *AR* — sed . . . simpliciter *om. W* / **5** non] + enim CO_4 — est²] + enim *manu sec. in marg. Ma* — sapientia] + quam non CO_4 — bonitas] bonitatis O_1O_4 (bonitatis *superscribitur in fine* tas) / **6** illo] eo O_2CO_4 — cui] tibi V_1 / **7** Respondeo] Haec ratio *W*; Responsio *A* — est *om.* CO_4 — descriptio] discretio *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* descriptio *Ma* — exponatur] exponitur O_1C *AR* — melius] + est V_1 / **8** id] hoc *AR* — id est *om. T* — quam *om.* CO_4 — quam quodcumque] quamcumque V_1 — positivum] pōitū *W* $MüV_1$ / **9** quo] + positivo incompossibili CO_4 — includitur] concluditur *Mü* — non ipsum *om. AR* — inquam] quam *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* inquam *Ma;* inquantum *C Mü* — sic] sit O_2 *A* / **10** non] + in *T* — quantum *om. AR* — esset] est O_2 / **11** ex] in *Ma* — est] esset TV_1 / **12** inesse] esse *T*; igitur esse *P* / **13** igitur] ergo *C* $MüV_1$ *AR* — perfectio simpliciter] s. p. *W* — est *om. AR* — est, quae *om. Mü* PV_1 / **14** est] et in *P; om. T;* + etiam $MüV_1$ — simpliciter et *om.* $MüPV_1$ *AR* — incompossibili] impossibili *W;* incompossibile *P* / **15** exponatur] exponitur *AR* — est] *om.* O_2; + quam O_2CO_4 *AR* / **15/17** hoc . . . est *om. Mü* / **16** quolibet] quodlibet $WO_1O_2CO_4$ PTV_1 *A; om. R* — quod *om. T* — est *om. T* — Alias] Aliter est *T* — illa] ista O_1 / **16/17** Alias . . . est *om. P AR* / **17** primam] secundam O_1 — Et *om. T* / **18** de] in *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* de *Ma* — incompossibilitate] + quae est *AR* / **19** ita] *interlin.* O_1; de illa *R; om. A.*

Probo tertiam conclusionem sic intellectam: perfectio simpliciter ad omnem incompossibilem aliquem habet ordinem secundum nobilitatem, non excessi per descriptionem, sed eminentis; igitur vel est naturae supremae incompossibilis et ita excedit eam, vel compossibilis et ita potest illi inesse, et etiam in summo, quia sic est sibi compossibilis, si est alicui compossibilis. Non autem inest ut accidens contingens; igitur vel ut idem vel ut passio propria saltem; habetur propositum, quod necessario inest.

Quod autem non ut accidens per accidens contingenter insit, probo: quia in omni perfectione, cui non repugnat necessitas, perfectius habet illam quod habet necessario quam quod contingenter; perfectioni simpliciter non repugnat necessitas, quia tunc aliqua incompossibilis sibi excederet eam ut illa quae est necessaria, vel potest esse. Nihil autem potest perfectius habere perfectionem simpliciter quam prima na-

1 tertiam] quartam *P*; secundam *T* — perfectio] + enim *T* / **2** omnem] omne *MüP* — incompossibilem] incompossibilitatem O_2; incompossibile *MüP* — aliquem] alium *W* — aliquem habet] h. a. O_1 / **2/3** habet ordinem] o. h. V_1 / **3** per] secundum O_4 / **4** sed] s. O_1; + et *C* — eminentis] eminenter CO_4; eminentiae *T* — igitur] ergo *C AR* — supremae] summae *R;* + naturae V_1 / **5** et[2]] quia *superscribitur* et *R* — ita] tunc *AR* — illi] ei *MüP AR* / **6** in *om.* O_2 *AR* — summo] sermo *W* (+ sermo quia *del.*); summe O_2 — sic est sibi] sibi s. e. *R* — est[1] *om.* CO_4 TV_1 — sibi *om.* O_1 — si] sed $MüPV_1$ / **6/7** si ... compossibilis *om. AR* / **7** compossibilis *om. Ma* — Non . . . accidens] et ita potest ei inesse non autem ut accidens *P* — contingens] + quia tunc perfectio simpliciter et in summo posset excedi, quia substantia melior est accidente. Similiter natura prima non haberet omnem perfectionem, nobilissimo modo habendi O_2CO_4 / **8** igitur] ergo *C AR* — ut[1] *om.* CO_4 — idem] + sibi *Ma* — ut[2] *om. Ma* — passio] + vel ut *del.W* — passio propria] prop. p. $MüPTV_1$ *AR* — saltem] et utroque modo *MüP AR* / **8/9** propositum] + scilicet *AR* / **9** quod] quia *P* / **10** non] + insit V_1; + est *R* — per] cum V_1 / **11** probo] p° CO_4; probatur V_1; probatio *AR* — non *interlin.* O_4 / **12** necessitas] contrarietas *W* (+ *manu sec. in marg.* necessitas) — illam] istam *C* — quod] quam *P* — quod habet necessario *om. Mü* — habet[2]] + eam O_2 — quam *manu sec. interlin. W* / **12/13** necessitas . . . repugnat *in marg. Mü* / **13** quod] *om.P;* + habet O_1O_4 TV_1 / **14** aliqua] + natura *Wadding* — excederet] extenderet *T* / **15** illa] ita *C*; natura *T* — esse] + necessaria O_1 — potest[2]] + esse *del.* O_1 / **15/16** potest perfectius] perf. p. *Mü* (perfecti?) PV_1 *AR* / **16** perfectius *manu sec. in marg.W* / **16** *usque ad pag. seq. versu 1°* prima natura] n. p. *Mü* PTV_1 *AR* — natura *indistincte scriptum, manu sec. del. in textu et ponit. distincte in marg. Ma.*

tura, ex secunda huius; ergo, etc.[67]

Infinitati et caeteris de simplicitate ponendis, praemitto de intellectu et voluntate, quia inferius supponentur. Prima conclusio erit talis:

Quarta conclusio. *Primum efficiens est intelligens et volens*[68].

Ista probatur: Primum est per se agens, quia omni causa per accidens, prior est aliqua per se, — 2° Physicorum[69] per se agens omne agit propter finem.

Ex hoc arguitur dupliciter. — P r i m o sic: omne naturale agens, praecise consideratum, ex necessitate et aeque ageret, si ad nullum finem ageret, si esset independenter agens; ergo si non agit nisi propter finem, hoc est, quia dependet ab agente amante finem; quare, etc.

1 secunda] tertia O_2; prima *P* — ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *MüPT R* — etc.] *om. R;* + si autem accipias incompossibilem in abstracto, petis principium *Ma* / **2** Infinitati] Infinitate O_1; Infinitis O_2; Infiniti *P*; Infinito V_1; Dicendis de infinito *AR* — et] in CO_4; *om.* O_2 — ponendis] ponenda *C*; positis *P;* ponentis V_1 — praemitto] praemittit *T;* + illa *AR* / **3** de intellectu] intelligentia *C* — quia] quae *R* — supponentur] proponentur *P*; supponuntur *AR* / **4** conclusio erit talis] est illa conclusio O_4 — erit *om.* O_1 — erit talis] talis est $MüTV_1$ *A*; est talis *P*; est ista *C; om. R* / **5** Quarta conclusio] c. q. *Ma*; *in marg.:* O_2, + vel propositio *P*, prima concl. *A; manu sec. in marg.:* c. q. *W*, 4ª *B Mü; om.* O_1CO_4 TV_1 *R* — efficiens est intelligens] i. est e. TV_1 — intelligens *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. Ma* — et] vel *P* / **6** Primum] + efficiens O_2CO_4 *AR* — quia] + in *del.* O_1 / **7** accidens] se V_1 — est] + causa *R* — aliqua] + causa V_1 / **8** omne *om.* O_1 — agit] est O_1 — propter] + aliquem O_1 / **9** Ex] Et ex *W;* + ex *C* — arguitur] arguo V_1 — Primo] + modo *Mü* — omne] quia *T* / **9/10** naturale agens] a. n. *T* / **10** agens *om. AR* — consideratum] consideratur $MüTV_1$; + consideratum *C;* + convenienter agat *P* — et *om. P* — aeque] quae O_1 — ageret] + sicut *Ma* (*manu sec. in marg.*) *P* / **11** si[2]] sed *W* — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ PTV_1 / **12** nisi] ubi V_1 / **13** quare *om. Mü.*

[67] *Hic* O_1 *(fol. 12r—12v) habet additionem, quae incipit:* Primum efficiens est omnipotens, *et explicit:* ad illa dubia si sciatur *(cfr. in appendice pag. 159 versu 11° usque ad pag. 161). Ma hanc additionem habet (fol. 8va—9ra; cfr. infra notam 74) ut* Sexta conclusio.

[68] Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 20 seqq. (VIII 443—456); Ox. 1 d. 13 n. 14 (VIII 901); Ox. 4 d. 49 q. 2 n. 4 (XXI 8b—9b); Quodl. q. 1 n. 14 (XXV 21b—22b); QQ. subtil. super lib. Metaph. Arist. 12 q. 22 seqq. (VII 693—701).

[69] A r i s t o t e l e s, Phys. 2 c. 6 (Vol. I 198 A 7—9): οὐδὲν δὲ κατὰ συμβεβηκός ἐστι πρότερον τῶν καθ' αὑτό, δῆλον ὅτι οὐδὲ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον πρότερον τοῦ καθ' αὑτό.

S e c u n d o arguitur sic: si Primum agit propter finem, aut ergo finis ille movet primum efficiens ut amatus actu voluntatis, et patet propositum; aut ut naturaliter tantum amatus: hoc falsum, quia non naturaliter amat finem alium a se, ut grave centrum, et materia formam — tunc esset aliquo modo ad finem, quia inclinatus ad illum. Si tantum naturaliter amat finem, qui est ipse, hoc nihil est nisi ipsum esse ipsum — hoc non est salvare duplicem rationem causae in ipso.

I t e m: primum efficiens dirigit effectum suum ad finem; ergo vel naturaliter, vel amando illum; non primo modo, quia non cognoscens nihil dirigit nisi in virtute cognoscentis; sapientis enim est prima ordinatio. Primum in nullius virtute dirigit, sicut nec causat[70].

Item tertio sic: aliquid causatur contingenter; igitur

---

1 arguitur sic] s. a. *MüPT*V_1 *A* — sic *om. R* / **2** aut ergo] igitur aut O_2 — ergo] igitur *W*O_1O_2 *MüPT A; om. C*O_4 — finis ille] i. f. O_2CO_4 — ille] iste O_1 — primum efficiens] e. p. $O_1O_2CO_4$ / **2/3** amatus actu voluntatis] actu v. a. O_2 / **3** naturaliter tantum] t. n. CO_4 / **3/4** et . . . amatus *om. per homoiotel.* O_2 / **4** falsum] + est *R* — finem alium] a. f. O_1 / **5** materia formam] m. et forma *T;* + quia O_1 — tunc] + enim O_2 *AR* — esset *infralin.P* / **6** ad[1] *interlin.*O_1 — quia inclinatus *om.T* (3/4 *pag. ras.*) — illum] ipsum O_1 — Si] Sed *Ma* (Si *manu sec. del. in textu et ponit. interlin.* Sed) *MüPT*V_1 *AR* / **7** amat] movet O_1; amare V_1 — est ipse] i. e. *MüPT AR* — hoc] + aut *in marg. Ma* — nihil] + aliud *R* — est[2] *om. Mü* / **8** ipsum *om.* O_1 — causae *om.* O_1 / **10** ergo] igitur $O_1O_2O_4$ *T* — vel[1]] nihil *C; om. W* — naturaliter] + dirigit O_2; + diligit CO_4 — vel[2]] + cognoscendo et $O_1O_2CO_4$ *AR;* + cognoscendo vel *MüP*V_1 — amando] + vel cognoscendo *T* — illum *om.W MüPT*V_1 *AR* / **11** nihil] non O_4 — dirigit] diligit CO_4 — nisi] nec *P* / **12** enim *om. Ma* O_1 — est prima] p. e. *P* / **12/13** nullius virtute] v. n. *MüP AR* / **13** dirigit] diligit O_4*; om. C* — sicut] sic *T* — causat] + igitur (ergo *C*) cognoscendo et amando hoc (*om. C*) CO_4 / **14** Item tertio *in ras. manu sec. Mü* — Item . . . causatur] Tertio arguo: aliquid causatur *manu sec. in marg. W* — tertio *om. P* — sic] si *P*; *om. R* — aliquid causatur] aliqua causa secunda causat CO_4; a. causat *Mü* — igitur] ergo *C MüPT*V_1 *AR.*

---

[70] *Hic manu sec. in marg. del.* secunda probatio conclusionis *et ponit.* 2^0 principaliter *Ma. Et habent hic textum quintae probationis huius quartae conclusionis infra ex pagina 76 versu* 5^0*—*7^0 *codices Ma*O_1 *MüPT*V_1 *AR redactione ut sequitur:* Haec etiam (*om. Ma*O_1 *T*V_1) conclusio probatur, quia omni (cum V_1) non vivo vivum (unicum *T*) est melius et inter (+ non *A*) viva omni (omnia V_1) non intelligente (intelligentia V_1) intelligens (intellectivum *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* intelligens *Ma;* intelligi V_1; + unde V_1) est melius *Ma*O_1 *MüPT*V_1 *AR.* Primo (Prima *Mü*) nihil est melius (*om. Mü*) *MüP AR.*

prima causa contingenter causat; igitur volens causat. — Probatio primae consequentiae: quaelibet causa secunda causat inquantum movetur a prima; ergo si prima necessario movet, quaelibet necessario movetur, et quidlibet necessario causatur. — Probatio secundae consequentiae: nullum est principium contingenter operandi nisi voluntas vel concomitans voluntatem, quia quaelibet alia agit ex necessitate naturae, et ita non contingenter.

O b i i c i t u r. Contra primam consequentiam: quia nostrum velle posset adhuc contingenter aliquid causare. — Item: Philosophus concessit antecedens et negavit consequens intelligendo de velle Dei, ponendo contingentiam in inferioribus, ex motu, qui necessario causatur inquantum uniformis, sed difformitas sequitur ex partibus eius et ita contingentia.

Contra secundam: aliqua mota possunt impediri et ita oppositum contingenter evenire.

Ad primum: si est primum efficiens respectu voluntatis nostrae, idem sequitur de ipsa quod et de aliis: quia, sive immediate necessario moveat eam, sive aliud immediate

---

1 prima] primum *C* — contingenter] + agit aut *R* — igitur] ergo *C Mü AR* — causat[2]] + 2^0 alio aliquid contingenter *manu sec. in marg.W* / **2** primae *om.*O_1 — consequentiae] + quia *R* — secunda *om.P* / **3** prima[1]] + movetur a prima *A* — ergo] igitur *W*$O_1O_2O_4$ *MüPT*V_1 — ergo si] si e. O_1 — prima[2]] primum *MüP*V_1 / **4** quidlibet] quaelibet O_2*C T A;* quodlibet O_4 *P*V_1 *R* / **5** est] +primum *del. Ma* / **6** voluntas] voluntatem *A* / **7** voluntatem] voluntate *T* — alia] alio V_1 / **9** Obiicitur] Obiiciatur *Ma;* + Obiectio *A* — quia] *manu sec. Ma; om. T;* + dato quod Deus necessario causet (c. n. *Mü*; n. esset *P*), quia tamen non movet immediate (+ contra *P*) voluntatem nostram, ideo non sequitur quod (quin *Mü*; quia *R*) *MüP AR* / **10** nostrum] ipsum *W*CO_4; nullum *AR* — velle] aliud *P;* nullo modo *A* — adhuc *om. C R* — contingenter aliquid causare] a. cont. c. $O_1O_2CO_4$ — aliquid *om. P AR* — causare] causaret *A* / **11** et *om. Ma* O_1 — negavit] *interlin. Mü;* negabit *W* / **12** ponendo contingentiam] in contingentiam ponendo *Ma;* + et *P;* + in istis *A* — in] + istis *R* / **12/13** inferioribus, ex motu] m. in inf. *W*; infioribus ex m. *Mü* / **13** qui] quia *T* / **14** difformitas] deformitas *R* — ita *om. Ma* O_1 / **15** secundam] + consequentiam O_4 — aliqua] aliquod O_1 — mota] medium O_1; voluntas O_2CO_4 — possunt] potest $O_1O_2CO_4$; possent *T* / **16** oppositum *om. AR* / **17** *Hic in marg.* evacuatio primae *A* — si est] sicut *T*V_1 — primum[2]] ad V_1 — efficiens] + ipsa *C* / **18** quod] modo *Ma*; sicut CO_4 — et *om.* $O_1O_2CO_4$ *Mü* / **19** necessario *om. MüPT*V_1 *AR* — eam] quia movet O_2 — aliud] ad *C*; aliquid *T* — immediate] + faciat *P.*

et illud necessario motum necessario moveat — quia movet ex hoc quod movetur — tandem proximum, necessario movebit voluntatem; et ita necessario volet et erit volens necessario. Sequitur ulterius impossibile, quod necessario causat quod volendo causat.

Ad secundum: non dico hic contingens, quodcumque non est necessarium nec sempiternum, sed cuius oppositum posset fieri quando istud fit; ideo dixi: aliquid contingenter causatur, non: aliquid est contingens. Modo dico, quod Philosophus non potuit consequentiam negare, salvando antecedens per motum; quia si ille motus necessario est a causa sua, quaelibet pars eius necessario causatur quando causatur, hoc est, inevitabiliter, ita quod oppositum tunc non posset causari. Et ulterius: quod causatur per quamcumque partem motus, necessario tunc causatur, id est, inevitabiliter. Vel igitur nihil fit contingenter, id est, evitabiliter, vel Primum sic causat etiam immediate, quod posset non causare.

---

1 necessario[2]] necessarie possibile *T; om. MüP AR* — necessario moveat] m. n. O_4; + eam sive aliud immediate, et illud necessario motum necessario moveat *W*; + eam *C*; + moveat eam sive aliud immediate (s. a. i. *del.*) O_4 / **2** necessario] necessarium *T*; + moveat quia movet *del.* V_1 / **2/3** voluntatem] voluntate *T* / **3** ita] sic *A*; *om. R* — necessario[1]] + voluntas *AR* — et erit] ibi *Ma* — et[2]] + si *Wadding* — erit *om. Ma* O_1 / **4** ulterius impossibile] i. u. O_1 — quod[2]] *interlin. Mü;* quia *AR; om. T* / **4/5** quod volendo causat] suum effectum *Ma*; suum causatum O_1 / **6** *Hic in marg.* evacuatio secundae *A* — hic] hoc V_1 *AR* — quodcumque] idemque *del. Mü*; + quod *Mü AR* / **7** sempiternum] supremum *R* / **8** istud] illud *A;* id *R* — aliquid] ad *T* / **8/9** causatur] + est *P* — causatur . . . contingens *om. AR* / **9** non] + dixi O_2CO_4; + est *Mü* / **10** consequentiam negare] n. c. O_2 — negare] *in marg. R* — salvando] salvandam *T* / **11** ille] iste O_1 *R* — motus] *om. T*; + totus WO_2CO_4 *MüP AR* — sua *om.* V_1 / **12** eius *om. T* / **13** tunc] hic *Ma* — tunc non posset] n. potest t. CO_4 / **14** causari] causare O_2C — causatur] *om. T;* + sic *Wadding* — quamcumque] quam causatum quod V_1 / **15** necessario tunc] t. n. non *T* — id est] illud e. *T; om.* $MüPV_1$ — inevitabiliter] + id est quod eius oppositum possit causari *C*; + ita quod oppositum tunc non posset causari. Et ulterius quod causatur per quam-causa-cumque *[sic!]* partem motus necessario tunc causatur inevitabiliter V_1 / **16** igitur] ergo *C* — igitur . . . vel *om. per homoiotel* O_1 *R* — nihil] in tali $MüPTV_1$ evitabiliter] inevitabiliter *W* TV_1 *A;* + id est quod eius oppositum possit causari *in marg.* O_4 / **17** etiam] et *W; om.* CO_4 — immediate] + ita *AR* — posset] + sed *T*.

Ad tertium: si alia causa potest impedire istam, nunc potest virtute superioris causae impedire, et sic usque ad primam; quae si immediatam causam sibi necessario movet, in toto ordine usque ad istam impedientem erit necessitas; igitur necessario impediet; igitur tunc non posset alia causa causare contingenter causatum.

Quarto probatur conclusio: aliquod malum est in entibus; igitur Primum contingenter causat; et tunc ut prius. — Probatio consequentiae: agens ex necessitate naturae agit secundum ultimum potentiae, et ita ad omnem perfectionem possibilem produci ab ipso; igitur si Primum agit necessario et per consequens omne aliud agens — ut iam deductum est, sequitur, quod totus ordo causarum causabit in isto quidquid est eis possibile causare in isto; igitur nulla perfectione caret, quae potest ab omnibus causis agentibus induci in ipso; igitur nulla caret, quam potest recipere; igitur non est in ipso aliqua malitia. — Consequentiae sunt planae: quia omnis perfectio receptibilis in isto est causabilis ab aliquo vel ab omnibus

---

1 *Hic in marg.* evacuatio tertiae *A* — alia] aliqua O_1 *T* causa potest] p. c. *P* — potest] pert V_1; posset *R;* + nunc *C*; + vere O_4 — istam] illam *Mü AR*; illa *P*; *om.* O_4 — nunc] non O_2 *MüPT;* tunc CO_4 / **1/2** nunc potest] p. n. *R;* + nisi O_2 — istam . . . impedire *om. per homoiotel.* V_1 / **2** virtute] virtutes *MüP AR* — superioris] superiorum *W MüP AR* / **3** quae] quia *W AR* — si] sibi V_1; *om. T* — immediatam *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. Ma* — sibi] igitur *W; om.* TV_1; + immediate *R* — necessario movet] m. n. *R* / **4** impedientem] impeditam O_2CO_4 (+ *in marg.* impedientem) / **5** igitur[1]] ergo *C* $MüPV_1$ *AR* — necessario impediet] i. n. *T* — igitur[2]] ergo *C AR* — posset] + aliqua $MüPV_1$ *AR* — causa *om. AR* / **6** contingenter causatum *om.* WO_2CO_4 *AR* / **7** Quarto] 2^0 CO_4; In q. *P* / **7/8** Quarto . . . causat *om.* MaO_1 / **8** igitur] ergo *C* V_1 *AR* — primum *om.* O_2 / **9** consequentiae *om.* TV_1; + omne TV_1 — agens] agit V_1 — ex] de *AR* — ex necessitate] secundum necessitatem O_2CO_4 / **10** ultimum] + et *P*; + posse aut *R;* + suae *Wadding* — omnem *om. MüP* / **11** possibilem] scibilem V_1 — igitur] ergo *C AR* — primum] ipsum *MüP AR* / **12** et *om.* O_1 — aliud] ad *T* — deductum] declaratum *Ma MüP A;* dictum O_1; probatum *R* — est *om. W* / **13** isto] ipso *W T;* + effectu O_4 / **14** est eis possibile] e. p. eis O_2 $MüPTV_1$; poss. est *AR* — isto] illo TV_1 *A* — igitur] ergo *C AR* — nulla *om. C* / **15** ab] *interlin. Mü;* + ab *T* — causis] *interlin. Mü;* causatis *C* — causis agentibus] a. c. O_1 — induci *om. A* — igitur] ergo *C* V_1 *A* / **15/16** quae . . . caret *om. per homoiotel.* O_4 *P R* / **16** nulla] + perfectione O_2C *A* — recipere] recipe *Ma* — igitur] ergo *C AR* — ipso] + ergo nulla caret, quam potest recipere; ergo non est in ipso V_1 / **16/17** in ipso aliqua malitia] a. m. in i. *MüP AR* / **17** perfectio] perfectione *P* / **18** isto] ipso MaO_1 — aliquo] ipso O_1 — vel] et *MaW* PTV_1; *om. Mü*.

causis ordinatis. Ultima patet ex ratione mali, et concludit probatio ita de vitio in moribus, sicut de peccato in natura.

Dices: materia non oboedit. — Nihil est; agens potens vincet inoboedientiam.

Haec conclusio quinto probatur, quia omni non vivo vivum est melius, et inter viva omni non intelligente intellectivum est melius [71].

Hanc conclusionem probant aliqui sexta via ex tertia praeostensa: quia intelligere, velle, sapientia, amor, sunt perfectiones simpliciter, quod supponunt quasi manifestum.

Sed non videtur, unde istae magis possunt concludi esse perfectiones simpliciter, quam natura primi Angeli. Si enim accipis sapientiam denominative, est melior omni denominativo incompossibili, et non probasti, quod Primum est sapiens. Dico quod petis. Tantum potes habere, quod sapiens est melior non sapiente, excluso Primo. — Isto modo primus

2 probatio ita] 2⁰ O_1; pr. ista O_2 TV_1; pr. tertia *Mü*; ratio seu pr. ita *R*; + et *W* — vitio in] vitiis et O_1 / **3** *Hic in marg.* evacuatio remotio *A* — Dices] Dicetur CO_4; + modo V_1 — materia] mihi *T*; natura V_4 — est] + quia *Ma* (*manu sec. in marg.*) O_2 *MüP*V_1 *AR* / **4** vincet] vinceret *W*O_2 *MüP A;* vincere CO_4 *T R* (est ⟨*interlin.*⟩, vincere); vitaret V_1 / **5** Haec conclusio] Hoc *W* PV_1; Hic CO_4; Haec *Mü;* Oportet *T* — quinto *om.*O_4 — quinto probatur] p. q. *C* — quia] quod *C; om.* O_2O_4 — omni] *interlin.* O_4; enim V_1 / **6** et *om.*V_1 — omni] omnia V_1 — non *om.T* — intelligente] intellectivo *MüPT;* intellectiva V_1 / **8** Hanc] + igitur *AR* — Hanc conclusionem probant aliqui] a. p. h. c. O_1 — sexta] quarta O_1; quinta O_4 — sexta via *om.AR* / **9** quia *om.*O_2CO_4 — intelligere] + velle *del. manu sec. Ma;* + et *P AR* — velle *om.T* — velle, sapientia] s., v. *Ma* — sapientia] sipientia *T;* + et *W R* — sapientia, amor] a., s. O_2CO_4 / **10** quod] quia *W T* — quasi] tamquam O_1 — manifestum] manifestam V_1 / **11** istae *om. R* — istae magis] m. i. O_1 — magis possunt] p. m. *MüP A* — concludi] concedi O_1 — esse *manu sec. infralin.* ***P*** / **11/12** magis poss. concl. esse perf. simpl.] poss. c. e. p. s. m. CO_4 / **13** accipis] accipitur *W*; acciperis CO_4 — accipias *MüPT*V_1 *AR* — sapientiam] sapientia *W* — est melior] m. e. *Ma* (+ melior *del. manu sec.*) — omni] cum V_1; *om. T* / **13/14** denominativo] denominative *Mü* / **15** sapiens¹] + Et si accipias *MüP AR* quod Deus est sapiens *MüP* — Dico quod *manu sec. infralin. P* — Tantum] Tertium *R* — potes] potens *T*; potest *R* — quod] quia V_1 / **16** melior] melius O_1 — sapiente] sapientia O_1 — excluso] *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma;* existente *W*; ex (+ se PV_1) isto (+ modo *Mü*V_1) *MüP*V_1; ex so (*sic!*) *T* — Primo] Probatur *P*; Probo V_1 — Isto modo primus] Ita primus *W* (*manu sec. del. in textu* Alio primus *et ponit. in marg.* Ita primus) O_2CO_4; Primus O_1; Secundo primus *Mü*; Ergo primo, quod primus *P*; Et primus V_1; Et ita primus *AR*.

[71] *Cfr. pro huius quintae probationis textus reconstructione etiam pag. 72 notam* ***70***.

Angelus est melior omni ente denominative sumpto incompossibili sibi, praeter Deum, imo essentia primi Angeli in abstracto potest esse melior simpliciter sapientia.

Dices: repugnat multis; ideo non cuilibet est melius denominative quam oppositum. — Respondeo, quod nec sapientia est cuilibet melius denominative; repugnat multis.

Dices: imo esset cuilibet, si posset inesse, quia cani esset melius, si canis esset sapiens. — Respondeo: ita de primo Angelo, si posset esse canis, esset melior, et cani esset melius, si posset esse primus Angelus.

Dices: imo illud destrueret naturam canis; igitur non est bonum cani. — Respondeo: ita sapiens destruit eius naturam. Non est differentia, nisi quod Angelus destruit ut natura eiusdem generis, sapiens ut alterius; incompossibilis tamen, quia determinans sibi pro subiecto naturam eiusdem generis incompossibilem; et cui repugnat primo subiectum, eidem per se, licet non primo, passio subiecti repugnat. — Vulgaris sermo de perfectione simpliciter saepe vacillat. — Item: intellectuale videtur dicere gradum supremum determinati

1 omni *om.* O_2 — ente] enti V_1 — ente denominative] d. e. O_1 — sumpto *om.C* / **2** essentia] esse *Ma* / **2/3** primi Angeli in abstracto] in ab. p. A. O_1 — abstracto] abstracta V_1 / **3** potest esse] *manu sec. interlin. W* — simpliciter sapientia] sap. s. *P* / **4** repugnat] + inter O_4; *Hic. in marg.* evacuatio *A* — cuilibet] cuique *Mü* / **4/5** denominative] + quia (*superscribitur* va-) repugnat multis. Dices: imo esset (*superscribitur* - cat) *Mü* / **5** Respondeo *om.*V_1; *Hic in marg.* remotio *A* — quod] quia *MüP;* + quia V_1 — nec] + sic O_2 / **6** est cuilibet melius] c. e. m. O_1 — cuilibet melius] m. c. O_2CO_4 *MüPT*V_1 *AR* — denominative] + quam oppositum *del. manu sec. Ma;* + imo CO_4; + quia *MüP AR* — repugnat] repugnet V_1; + enim *manu sec. interlin. Ma* — repugnat multis] multum r. O_1 / **7** *Hic in marg.* evacuatio *A* — cuilibet] + optima *MüP AR* — cani] canis V_1 *R* / **8** ita de] vade V_1 / **8/9** primo Angelo] A. p. *AR* / **8/10** canis ... si *om. per homoiotel.* O_1 / **11** Dices] Dico *C* — imo *om.* O_1 — illud *om.* CO_4 — destrueret] destruit CO_4 *MüPT*V_1 *AR* — igitur] ergo *C* V_1 *AR* — est] esset O_1 / **12** cani] canis *A* sapiens] sapientia *MüP AR* — destruit] + igitur non esset bonum cai (*sic!*), *del.* O_1 — eius naturam] n. e. O_1 *MüT*V_1 *AR*; n. canis *P* / **13** est differentia] d. e. *T* — quod] quia *R* — destruit] *om. P;* + canem *AR* / **14** tamen] tum V_1 *R* / **15** determinans] determinativus O_1; determinat PV_1; terminans *R* — determinans sibi] s. d. *P* — subiecto] + eiusdem O_1 — generis *om. Ma* / **16** incompossibilem] incompossibile O_1CO_4 TV_1 — et] tunc CO_4; ut *R* — cui] alicui CO_4; *om. AR* — repugnat primo] p. r. *Ma* — eidem] eiusdem *MüP*V_1 / **17** subiecti *om.* O_2 — repugnat] *mut. in* repugnet *Mü* — Vulgaris] Vulgaliter *W* / **18** de *om.T* — de perfectione *om. AR* / **19** intellectuale] intelligibile *MüPT*V_1 *A;* intelligere *R* — gradum supremum] s. (+ vel O_4) g. CO_4.

generis, ut substantiae; unde igitur concludetur, quod est perfectio simpliciter? De passionibus entis in communi secus est, quia consequuntur omne ens, vel passio communis, vel alterum disiunctorum. Si protervus diceret, quod omne denominativum primum cuiuscumque generis generalissimi est perfectio simpliciter, unde improbares? Diceret enim quodlibet tale esse melius quocumque sibi incompossibili. Si intelligatur denominative, quia incompossibilia, sibi non sunt nisi denominativa sui generis, quae omnia illud excellit; si intelligatur de substantiis denominatis, inquantum denominata, similiter diceretur. Quia si substantia determinatur istud, determinat sibi nobilissimum. Si non, saltem subiectum quodlibet, inquantum hoc denominatur isto, est melius quolibet, inquantum denominatur alio sibi incompossibili.

Quinta conclusio. *Primum causans, quidquid causat, contingenter causat* [72].

Probatur, quia quod immediate causat, contingenter cau-

1 ut] ac *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* ut *Ma* — substantiae] sequitur *Ma* — unde] bene *AR* — igitur] ergo *C R; om.*V_1 — concludetur] conclu *completur manu sec. interlin. in* concludetur *Mü*; concedo *AR* — est] sit O_1*; om.* V_1 / **3** quia] quae *P* — consequuntur] consequitur *MüP* — omne] omnis *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* omne *Ma; om.* V_1 — ens] esse V_1 — vel¹] ut O_2 / **4** alterum] osterum *P* — disiunctorum] distinctorum V_1 — Si] Sed V_1 — protervus] protinus *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* protervus *Ma* — omne] esse V_1 / **5** cuiuscumque] cuiuslibet *MüPT*V_1 *AR* — generis] + primi *P* — est] esset O_1 / **6** Diceret] Dicerent *AR* / **7** sibi incompossibili] i. s. *MüPT*V_1 *AR* — Si] Sed *P* / **7/8** intelligatur] intelligitur *W*O_1*C MüPT*V_1 *R* / **9** quae] quia V_1 — illud] illa O_1; *om. W;* + nominatim O_4 / **10** intelligatur] intelligitur *W*O_1*C*O_4 — substantiis] subiectis O_2 *A* — denominatis] denominativis *C* / **10/11** denominata] denominativa *C*; denominatam V_1; + sunt *manu sec. in marg. Ma* / **11** similiter] sic *AR* — diceretur] dicaretur O_4; dicetur *Mü*; dicerem V_1 — Quia] Quod O_1O_2*C*O_4 *MüPT AR* — substantia] subiectum *C*O_4 *AR* — determinatur] determinantur O_1; determinaretur O_2; denominaretur *manu sec. in marg. Mü;* determinat *PT AR;* determinarentur V_1 / **11/13** istud . . . denominatur *om.* O_4 / **12** determinat sibi nobiliss.] denominativum est nobilissimum sibi O_2 / **13** hoc *om.* O_1O_2*C*O_4 *MüP AR* — denominatur] determinatur *C*; denominatum *Mü* — isto] illud *Mü* — quolibet] quodlibet *T* / **13/14** isto . . . denominatur *om. per homoiotel.* O_2 *AR* / **14** denominatur] determinatur *C*O_4 / **15** Quinta conclusio] *in marg.:* O_2, 5ª *P*, secunda conclusio *A; manu sec. in marg.: Mü*, c. q. *W*, 5ª *B; om.* O_1*C*O_4 *T*V_1 *R* / **17** quia *om.T R* — quod] quodcumque *W* — immediate *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* — causat¹] + contingentia *AR*.

[72] **Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 20 seqq. (VIII 443 b—449 a); Ox. 1 d. 8 q. 5 n. 12 (IX 749 b—750 b); Ox. 1 d. 39 nn. 21, 22 (X 636 b—637 b).**

sat, ex tertia probatione quartae praemissae; igitur et quidlibet, quia contingens non praecedit naturaliter necessarium, nec necessarium dependet a contingente.

Item ex volitione finis: non necessario est aliquid volitum nisi illud, sine quo non stat illud, quod est volitum circa finem; Deus amat se ut finem; et quidquid circa se ut finem amat, stare potest, si nihil aliud ab ipso sit, quia necessarium ex se a nullo dependet; igitur ex volitione nihil aliud necessario vult; igitur nec causat necessario.

Contra: velle aliud est idem Primo; ergo necesse esse; igitur non contingens.

Item: si tertia probatio praemissae, cui ista innititur, bene tenet, igitur nulla est contingentia cuiuscumque causae secundae in causando nisi contingentia Primi in volendo. Quia sicut necessitas Primi in volendo concludit necessitatem cuiuscumque alterius in causando, ita determinatio eius in

1 tertia] quinta *AR* — probatione] propositione O_1 — praemissae] praecise V_1; *om. T* — igitur] ergo *AR;* sibi *C; om.* O_4 — et] in *Mü* / **1/2** quidlibet] quodlibet O_2 *P AR*; quilibet *T*V_1; + aliud *MüP AR* / **2** contingens] contingenter *P* — necessarium] in tantum *P* / **3** contingente] contingenti *AR* / **4** volitione] volutione O_2 *A* — necessario est] e. n. O_1 / **5** illud¹] id *R* — illud²] id *R* — volitum² *om. Ma* / **6/7** Deus . . . finem *manu sec. in marg. Ma* — et . . . finem *om. per homoiotel. T* / **7** amat] amatum *AR* — stare] + non O_1 — aliud ab ipso] ab i. a. *C*O_4 — ipso] ipsa V_1 — sit *supralin. Mü* — quia] + quia *A* / **7/8** necessarium] *om. R*; + a se *del.W* / **8** ex se] *manu sec. in marg. Ma* (+ ipso *del. manu sec.*); a se O_1 — igitur] ergo *C AR*; + si *Wadding* — volitione] volutione O_2; + sui *MüP AR* / **9** aliud] aut *R* — aliud necessario vult] v. a. n. *Mü* — necessario¹ *om.T* — igitur] ergo *C P AR* — causat necessario] n. c. *AR* / **10** *Hic. in marg.* obiectio *A* — aliud] aliquid O_2; illud *P AR* — idem Primo] P. i. *R* — Primo *interlin. R* — ergo] igitur *W*O_1O_2 *MüPT*V_1*; om.* O_4*;* + est *Mü* — necesse] + est *Ma* — esse] est *T;* + alia *AR* / **11** igitur] ergo *C AR* — contingens] + est *T* / **12** si] scilicet *T* — tertia] quinta *A; om. R* — probatio *om.* O_1 — praemissae] prioris se *AR* — ista] ita *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* ista *Ma; om.* O_2 / **13** bene] *manu sec. in marg. Mü; om. P AR* — tenet] teneret O_2 — igitur] ergo *WC MüP*V_1 *AR* — nulla] necessarie *T* — cuiuscumque] cuiusque *Mü;* cuilibet *T* — causae] esse, *sed. infralin.* causae *P*; esse V_1 **13/14** causae secundae] s. c. *WC*O_4 *R* / **14** secundae *om.T* — nisi] ita *AR;* + sit *Ma (manu sec. in marg.) Mü* (tantum *manu sec. del. et ponit.* sit); + tantum *P;* + contingentiam *AR* — Primi] Prima *P* — in volendo *om.T* / **14** *usque ad pag. seq. versu* **2**° Primi . . . causando *om. AR* / **15** Primi] Prima *P* — concludit] concernit *T* / **15** *usque ad pag. seq. versu* **2**° Quia . . . causando *manu sec. in marg. W (in fine:* concludit necessitatem cuiuscumque alterius in causando *etiam manu prima in textu)* / **16** eius *om.*O_1 / **16** *usque ad pag. seq. versu* **2**° ita . . . causando *manu sec. in marg. Mü; om.P.*

volendo concluderet determinationem cuiuscumque alterius in causando; sed determinatio eius in volendo est aeterna; igitur quaecumque causa secunda, prius quam agat, est determinata, ita quod non est in potestate eius determinari ad oppositum. — Hoc ulterius declaratur: quia si in potestate huius est determinare se ad oppositum, igitur cum determinatione primae causae in volendo stat istius indeterminatio in causando, quia non est in potestate eius facere primam causam indeterminatam; et sicut cum determinatione primae stat indeterminatio huius, ita videtur quod cum necessitate eius staret possibilitas et non necessitas istius. Vel igitur tertia probatio nihil valet, vel voluntas nostra non videtur esse libera ex se ad opposita.

Item: si prima determinata determinat, quomodo potest aliqua causa secunda movere ad aliquid, aliquo modo, ad cuius oppositum prima moveret si moveret, sicut est de voluntate nostra peccante?

1 volendo] + sicut *manu sec. in marg.* W — concluderet] concludit W*(bis)* O_1 *MüP;* concernit T — determinationem] necessitatem W *(in textu)* — cuiuscumque] cuicumque O_2 / **3** igitur] ergo C AR — causa secunda] s. c. V_1 — prius] primam V_1 / **3/4** est determinata *om.* T / **4** ita quod] alia quia W — est *om.* T — eius] huius est CO_4 — determinari] determinare CO_4 T; + se CO_4; *om.* AR / **5** Hoc ulterius decl.] Hic decl. u. O_1 — si om. P / **5/6** Hoc ... oppositum *om. per homoiotel.* O_4 / **6** huius] eius O_1 PT — est *om.* T — determinare] determinasse V_1 — determinare se] se d. O_1 — igitur] ergo C AR; + cum detera *del.* Ma / **6/8** huius (*resp.* eius) ... eius *infra col.* W / **7** primae *om.* O_4 — primae causae] c. p. O_2 T — in volendo *om.* O_4 — volendo] ponendo V_1; volito R — istius] illius *MüT*V_1 — istius indeterminatio] ind. i. O_1O_2 AR — indeterminatio] determinatio TV_1; determinatio *mut. manu sec. interlin. in* indeterminatio *Mü* / **7/10** istius ... stat CO_4 / **8** quia] vel Ma; nam WO_2 — eius] *om.* P; + est W / **8/10** in[1] ... indeterminatio *om. per homoiotel.* V_1 / **9** sicut] si WO_1 *MüPT* AR — primae] + causae AR / **10** indeterminatio] determinatio *mut. interlin. in* indeterminatio *Mü;* + eius T / **11** staret] stat CO_4 — possibilitas] *manu sec. in marg. Mü; om.* P — possibilitas et non necess. istius] et p. i. non n. AR — et *om. MüP* — necessitas] + vel contingentia *MüP* — istius] + intelligo semper: in causando W *(manu sec. in marg.)* O_2CO_4 — Vel igitur] i. v. O_1 — igitur] ergo C P AR; + haec R / **12** tertia] quinta AR — probatio] propositio O_1 — nostra *om.* Ma — nostra non] non n. T / **13** esse *om.* O_1 T — esse libera] l. e. *MüP*V_1 AR — opposita] oppositum CO_4 / **14** si *om.* C — prima] + secunda O_2 — determinat] + omnes alias causas secundas (s. c. O_4) CO_4 / **15** aliqua] alia O_1 — causa *om.* T R — ad[2] *interlin.* R / **16** prima] primo C — moveret] movet Ma (movet *mut. manu sec. in* moveret] *MüPT*V_1 AR — si moveret *om.* O_1 V_1 R — moveret] movet *MüPT* A / **17** voluntate nostra] n. v. O_1 AR — peccante] praeceate *(?) manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* peccante Ma.

Item quarto: omne efficere erit contingens, quia dependet ab efficientia Primi, quae est contingens.

Ista sunt difficilia, quorum plena et plana solutio multa narrari et declarari requirit. Quaerantur in quaestione[73] quam de scientia Dei respectu futurorum contingentium disputavi[74].

Sexta conclusio. *Primam naturam amare se, est idem naturae primae*[75].

Hanc probo sic: causalitas et causatio causae finalis est simpliciter prima, ex quarta secundi; et ideo causalitas primi finis, et eius causatio, est penitus incausabilis secundum quamcumque causationem in quocumque genere causae; causalitas autem primi finis est: movere primum efficiens ut amatum, quod est idem isti: primum efficiens amare primum finem. Nihil aliud est: obiectum amari a voluntate, nisi:

1 quarto *om.* O_1 — erit] est Ma TV_1 / **2** Primi] primae O_1 / **3** *Hic in marg.* nota bene A — quorum] quo V_1 — et plana *om.* O_1 AR — plana] plenissima *MüP* — solutio] solo O_4 / **4** et decl. req.] r. et d. C — requirit] requaerit O_4; + requiritur *manu sec. in marg. Mü* — Quaerantur] Quaeratur O_4 — quaestione quam] quoslibet quasi V_1 / **5** respectu] respecto V_1 — contingentium] *om.* CO_4; + quam V_1 / **6** Sexta conclusio] *manu sec. in marg.:* concl. 6 W, 6ª B *Mü;* concl. 7 *Ma;* 7ª *in marg.* P *(supra in marg. inter* 5ª *et* 7ª *signum omissionis); om.* $O_1O_2CO_4$ TV_1 AR — Primam] Prima V_1 — amare] amarem V_1 — se *om.* O_4 / **6/7** naturae primae] p. n. O_1 / **8** causae finalis] f. c. T / **9** secundi *om.* O_4 — et] + etiam WO_2CO_4 / **10** incausabilis] incausabili P / **10/12** et ... finis *om. per homoiotel.* R / **11** quamcumque *om.* O_2CO_4 — quocumque] quolibet A — genere] igitur O_4 — causae *om.* W / **12** autem] ergo C — primi] probatitur T — primi finis] f. p. O_2 / **12/13** efficiens ... amare *om. per homoiotel.* C / **13** est idem] i. e. O_2 — idem] illud V_1 — isti] + scilicet O_4 — amare] + id est CO_4 — primum] proprium W; propter O_2; *om.* V_1 / **14** finem] + movere primum efficiens ut amatum est: primum efficiens amare primum finem CO_4 efficiens ut amatum quod est idem isti: primum efficiens amare primum finem C; + quia AR — nihil] + enim O_2CO_4 — aliud] *manu sec. in marg. Ma; om.* WO_1 — est obiectum] similiter T.

[73] Quaestio hic commemorata amissa videtur. Cfr. autem Ox. 1 dd. 38, 39 (X 603—656). — [74] *Hic Ma (fol. 8va—9ra) habet additionem, quae incipit:* Primum efficiens est omnipotens, *et explicit:* ad ista dubia si sciatur *(cfr. in appendice p. 159 versu 11⁰ usque ad p. 161)*; *manu sec. in marg. haec additio signatur ut* sexta **conclusio.** *Conclusionum divisio deinde prosequitur ita, ut numeratio originalis manet (sicuti hic in textu edito), sed manu sec. ad* 8 conclusio *additur* conclusio 9, *ad* 10ª conclusio *additur* conclusio 11. — *Nota etiam, quod sequentem* conclusio 6 *non annotant* O_2 *et* R*;* P *annotat, cum signo ommissionis (+) in margine inter conclusionem* 5 *et* 6, *ut* **Conclusio** septima, *et deinde enumerare omnino desinit. Videtur ergo additio codicis Ma, vel alia ex appendice, hic pertinere.*
[75] **Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 22 (VIII 451a—452a)** *pene ad litteram.*

voluntatem amare obiectum. Igitur primum efficiens amare primum finem est penitus incausabile; et ita ex se necesse esse, ex quinta tertii; et ita erit idem naturae primae, ex sexta eiusdem; et deductio patet in decimaquinta tertii.

Deducitur aliter — et in idem redit: si Primum amare se est aliud a prima natura, ergo est causabile, ex decimanona tertii; igitur effectibile, ex quinta secundi; ergo ab aliquo per se efficiente, ex probatione quartae huius; ergo ab amante finem, ibidem; igitur Primum amare se esset causatum ex aliquo amore finis, priore isto causato, quod est impossibile. — Hoc A r i s t o t e l e s ostendit 12^0 Metaphysicae[76] de intelligere: alias Primum non erit optima substantia, quia per intelligere est honorabile; alias laboriosa erit continuatio, quia si non sit illud, sed in potentia contradictionis ad illud, ad illam sequitur labor secundum ipsum.

Istae rationes possunt declarari. Prima: quia, cum omnis entis in actu primo ultima perfectio sit in actu secundo, quo

1 voluntatem] *manu sec. del. in textu* volentem *et ponit. in marg.* voluntatem *Ma* — igitur] ergo *C AR* / **3** esse *om.W* — quinta] quarta *W;* sexta *AR* — tertii] et quinta *W*; secundi *MüP* — erit] est CO_4 — naturae primae] p. n. O_1 — primae *om.*O_2 / **4** sexta] secunda *P;* septima *AR* — eiusdem] causa V_1 — et ... tertii *om.* O_2 — deductio] declaratio CO_4 — in] ex *P AR* — decimaquinta] 15^0 O_1; 13^a *MüP;* 13^i V_1; 5^a *AR* — tertii *om.*V_1 / **5** Deducitur] Deducatur O_1 — aliter *manu sec. del. in textu et ponit. supralin. W* — et] *interlin.* O_4; sed *Ma; om.W* / **6** est[1]] adest *T; om. C* V_1 — est aliud] a. e. O_4 — aliud *om.T* — prima natura] n. p. $O_1O_2CO_4$; p. causa *P*; primo *AR* — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ *MüPT* — decimanona] decima WO_1 $MüPTV_1$ *AR* / **7** igitur] ergo *C AR* — ex] + quarta et *AR* — secundi] tertii *Mü* — ergo] igitur O_2O_4 *T* / **8** efficiente] efficite *T* — ex] est O_1 — probatione] propositione O_1 — quartae] 3 *T;* + sextae O_4 — ergo] igitur WO_1O_2 $MüPTV_1$; *om.* O_4 — ab *om.*WO_4 / **9** ibidem] idem *C* — igitur] ergo *C AR;* + si *A* — se] *manu sec. interlin. Mü;* si *T R;* + si *MüP* — causatum] causa, tamen *T*; + hoc esset *MüP AR* — ex] ab O_1 / **10** priore] prioris O_2CO_4 *AR* / **11** Hoc] Hic O_1 — Aristot. ostendit] o. A. O_4 — ostendit] ostenditur V_1; *om.T* — ostendit 12^0 Metaph.] 12^0 M. o. O_1 — 12^0] 2 V_1 / **12** alias *manu sec. in marg. distinctius iterum ponit. Mü* — erit] est *Ma;* esset O_1 *AR*; et O_4 / **12/13** Primum ... alias *om. per homoiotel. P* / **13** alias] + enim *AR* — laboriosa erit] e. l. *R* — erit] est *Ma MüP* / **15** illam] aliam *superscribitur manu sec. interlin.* illam *Mü* — ad illam seq. labor] s. l. ad i. *AR* — ipsum] ipsam *T* / **16** prima] primo O_2CO_4 $MüPV_1$ *AR* — quia cum] c. q. CO_4 — cum *om. AR* / **17** primo] probo CO_4; + ultima *manu sec. in marg. Mü* — ultima] ultimata O_2.

[76] A r i s t o t e l e s, Metaph. 13 c. 4 (Vol. II 1091 B 12): ... ὁ δὲ τὸν νοῦν ἀρχὴν ποιήσας.

coniungitur optimo — maxime si sit activum, non tantum factivum; omne autem intellectuale est activum, et prima natura est intellectualis, ex prima — sequitur, quod eius ultima perfectio est in actu secundo; ergo si ille non est eius substantia, non est eius substantia optima, quia aliud est suum optimum. Secunda: quia potentia, solummodo receptiva, est contradictionis; igitur.

Tamen nec ista secunda secundum Aristotelem est demonstratio, sed tantum probabilis ratio; unde praemittit: rationale est, etc.

Aliter ostenditur ex identitate potentiae et obiecti et inter se; igitur actus est idem eis. Consequentia non valet. — Instantia: Angelus intelligit se, amat se; actus tamen non est idem substantiae.

Haec conclusio foecunda est in corollariis. — Nam sequitur p r i m o, quod voluntas est idem primae naturae, quia velle non est nisi voluntatis; igitur illa est incausabilis; ergo, etc. Similiter velle intelligitur quasi posterius, et tamen velle est idem illi naturae; igitur magis voluntas. — Sequitur s e c u n d o, quod intelligere se est idem illi naturae, quia

1 optimo] + coniungitur *C* — si *om.* O_2 — activum] + et $O_1O_2CO_4$ / **1/2** non ... activum *om. per homoiotel. MüP AR* / **2** intellectuale] intelligibile CO_4; intellectuabile *T* — est *manu sec. interlin. Mü* / **3** prima] praemissa $O_1O_2CO_4$; quarta *AR* — sequitur] + sequitur *W* — eius ultima] u. e. *R* / **4** est[1]] *manu sec. in marg. Ma;* erit O_1O_2 CO_4; sit *MüP AR* — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ $MüPTV_1$ — ille] + igitur *del.W* — est] sit *P* — est eius *om.* O_4 — eius] ibi O_2; ens *C*; idem *AR* / **4/5** substantia] sibi *AR* / **6** Secunda] Secundo O_2C TV_1 / **7** igitur] ergo *C AR;* + impotentia (impotens *R*) et imperfecta *MüP AR* / **8** secunda] *om.T;* + nec prior ratio *MüP AR* — est *om.*V_1 / **8/9** demonstratio] demonstrata O_1 / **9** tantum] tamen V_1; tantummodo *AR* — probabilis] probalis *A* / **10** est *om.*O_1 / **11** Aliter] Similiter *MüP* — ex] unde V_1 — identitate] + substantiae *W* — et[2]] *del.W; om.*$O_1O_2CO_4$ *AR* / **12** igitur] ergo *Ma* (*manu sec. del. in textu* sic *et ponit. in marg.* ergo) *C AR;* + et O_1 — Consequentia] Quando *C* / **13** *Hic in marg.* Obiicitur *A* — Instantia] Ostenditur *MaW* — Angelus intelligit] i. A. *C* — tamen *om.* $O_1O_2CO_4$ $MüPTV_1$ *AR* / **13/14** actus tamen non est idem substantiae] n. e. i. s. a. V_1 / **14** substantiae] potentiae O_1; sibi *AR*; + eius V_1 / **15** conclusio] ergo *R* — foecunda] secunda CO_4 *R* — corollariis] relativis *W*; corellativis O_1 *T*; corporeis *A*; incorporeis *R* / **16** primo *om. AR* — quia] et *C* / **17** nisi] non O_4 — voluntatis] voluntas $MüPV_1$ — igitur] ergo *C AR* — illa] ista O_4 — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ $MüPTV_1$ / **18** Similiter *om.* O_2 / **19** illi] primae O_1; numeri *P; om.W* — igitur] ergo *C* — voluntas] voluntatis O_1 / **19/20** igitur ... naturae *om. per homoiotel. P AR* — Sequitur secundo] Sec. seq. *Ma* / **20** se *manu sec. interlin. Mü* — naturae] negatur A *T; om.* O_2CO_4 — quia] + in *T*.

nihil amatur nisi cognitum; ergo intelligere est necesse esse ex se; similiter quasi propinquior est illi naturae quam velle. — Sequitur *tertio*, quod intellectus est idem illi naturae, sicut prius de voluntate ex velle argutum est. — Sequitur quod ratio intelligendi se est idem sibi — quia necesse esse ex se — et quasi praeintelligitur ipsi intellectioni.

Septima conclusio. *Nullum intelligere potest esse accidens primae naturae*[77].

Probatur, quia illa natura prima ostensa est in se esse primum effectivum; igitur ex se habet unde potest quodcumque causabile causare — circumscripto alio quocumque — saltem ut prima causa illius causabilis; sed, circumscripta cognitione eius, non habet unde possit illud causare; igitur cognitio cuiuscumque non est aliud a natura sua. — Assumptum ultimum probatur, quia nihil potest causare nisi ex amore finis, volendo illud, quia non potest esse aliter per

1 amatur] amat *T* — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ *Mü*PTV_1 / **2** se] + vel *W;* + et O_2CO_4 *AR* — similiter] simpliciter *R;* + quia intelligitur *AR* — quasi *om.T (ras.)* — propinquior] propinquiorem *T*; propinquiius *A*; propinquius *R* — est *om.* WO_2CO_4 *AR* / **3** Sequitur] Similiter V_1 — intellectus est] intelligit V_1 — idem *om.* CO_4 — naturae] + quam velle se *T* / **3/4** tertio . . . Sequitur *om. per homoiotel. P* / **4** prius] prima *W*; prinus *Mü* — ex] et O_2CO_4 — argutum] argumentatum *A* — Sequitur] + quarto *Ma (manu sec. in marg.) AR* / **5** sibi] illi O_2CO_4 (sibi ⟨*del.*⟩ illi) — quia] + est *R* — necesse] + est *Mü (del. manu sec.) P A* / **6** praeintelligitur] prius intelligitur O_1 — ipsi *om.* WCO_4 *Mü*PTV_1 *AR* — intellectioni] intellectui *Mü A*; intellectionem *T*; intellectu *R* / **7** Septima *om.Ma* — Septima conclusio] *in marg.:* 7ª conclusio O_2, 8ª *P; manu sec. in marg.:* concl. 7 *W*, 7ª *B Mü; om.* $O_1O_2CO_4$ TV_1 *AR* — accidens] accidentaliter *B* / **8** primae naturae] n. p. *P* / **9** illa] ipsa CO_4 — natura prima] p. n. *R* — prima] primo O_1 — ostensa] praeostensa *Ma*; tensa V_1 — esse *om. Ma P* / **10** igitur] ergo *C AR* — unde] unum V_1 / **10/11** quodcumque] quodcum *completur manu sec. interlin. in* quodcumque *W*; unumquodque O_1 — quodcumque causabile causare] causare q. c. *AR* / **11** causabile] causale V_1 — circumscripto] circumscripta *W* — alio quocumque] q. a. WO_1 / **12** illius] ius *T* — circumscripta] circumscripto *T* / **13** cognitione] cognistione *A* — possit] posset O_1C *P AR* — illud] haec *W; om.* O_1 — igitur] ergo *C AR* / **14** cognitio] cognistio *A* — natura sua] s. n. CO_4 *Mü*PTV_1 *A* — sua *om. Ma* O_1 / **15** nisi] *interlin.Mü; om. P* / **16** ex amore] extra more *C* — illud] idem *T* — quia] quod *R* — esse aliter] a. e. *Mü*PV_1 / **16** *usque ad pag. seq. versu* **1**° esse aliter per se] a. p. se e. *T*.

[77] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 23 (VIII 455a—456a) *pene ad litteram.*

se agens, quia nec propter finem. Ipsi autem velle alicuius propter finem, praeintelligitur intelligere ipsum; igitur ante primum signum, quo intelligitur causans sive volens, necessario praeintelligitur intelligens A, et ita sine hoc non potest per se efficere A, et ita de aliis.

Item: omnes intellectiones eiusdem intellectus habent similem habitudinem ad intellectum — secundum identitatem essentialem vel accidentalem. Patet de quocumque intellectu creato. Quod ostenditur: quia videntur perfectiones eiusdem generis; ergo si aliquae habent receptivum, et omnes habent idem; et ita si aliqua est accidens, et quaelibet alia; non potest esse accidens in Primo, ex praecedente; ergo nulla.

Item: intelligere, si quod potest esse accidens, recipietur in intellectu ut in subiecto; igitur et intelligere, quod est idem sibi; et ita perfectius intelligere erit potentia receptiva respectu imperfectioris.

Item: idem intelligere potest esse plurium obiectorum ordinatorum; igitur quanto perfectior, tanto plurium; igitur perfectissimum, quo impossibile est esse perfectius intelligere,

1 autem] ante O_4 — velle] + actus *del.W* — alicuius] + non *W* / **1/2** alicuius propter finem] p. a. f. CO_4; p. f. a. *T* / **2** intelligere *om.*O_2 — ipsum *om.P* — igitur] ergo *C Mü*PV_1 *AR* / **3** primum] ipsum *Mü* — signum *om. AR* — intelligitur *om.*V_1 — volens] + A $O_1O_2CO_4$; + A (ad *R*), quod est propter finem *AR* / **4** non *om.P* / **5** per *om.W* — per se efficere] perficere p. se *P* — A] *manu sec. in marg. Ma;* + et *Ma (manu sec. in marg.) PT* — ita] sic *T* / **6** eiusdem] eius de V_1 / **7** similem] consimilem V_1 / **8** essentialem *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* — vel] aut *W Mü*PTV_1 *AR* / **9** creato] causato CO_4 *MüP R* — videntur] + esse *Ma* — eiusdem] eius de V_1 / **10** ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ *Mü*TV_1 — habent] + idem *manu sec. in marg. Ma;* habet O_4 — receptivum] receptum O_4; receptionem V_1 / **11** et¹] *om.W* — quaelibet] qualibet CO_4 — alia] + sed *C*; + si O_4*;* aliqua *AR* / **11/13** et² . . . accidens *manu sec. in marg. Ma* / **12** potest] + autem *Ma* — Primo] Ipso O_1 — ex *om.*V_1 — ergo] igitur $WO_1O_2O_4$ *Mü*PV_1 *AR* / **13** intelligere *om.C* — quod *om.*O_1 V_1; + non potest non *P* — recipietur] reperitur *R* / **14** intellectu] + in O_1 — in² *om.MüT* — igitur] ergo *C AR* — et] + in *Ma* O_2 — quod est *om.P* / **14/15** est idem sibi] i. e. s. V_1 / **15** idem] + subiecti *del.*O_1 — sibi] *om. Mü;* + scilicet intellectui (intellectivum *R*) *AR* — intelligere] + scilicet essentiale *Wadding* — erit] est *Ma* V_1; esset O_1; + in O_2CO_4 *AR* / **16** imperfectioris] perfectioris *MüP;* + scilicet accidentalis *Wadding* / **17** intelligere] *om.P;* + vel intellectus erit alius respectu alterius obiecti. Respondeo O_4 — esse] + respectu *Mü*PTV_1 *A* / **18** igitur¹] ergo *C AR;* + et *P* — tanto] tanta O_1; tant O_4*; om.T* — igitur²] ergo $WO_1O_2O_4$ *Mü*PV_1 *AR* / **19** perfectissimum] perfectionem *T* — impossibile] incompossibile *Ma*O_1 — est *om.*O_4 — esse *om.*O_2 — intelligere] intelligi O_2CO_4.

erit idem omnium intelligibilium. Intelligere Primi est sic perfectissimum, ex secunda huius; ergo idem est omnium intelligibilium; et illud quod est sui, est idem sibi, ex proxima praecedente; ergo, etc. — Eamdem conclusionem intellige de velle.

Item sic arguitur: ille intellectus nihil est nisi quoddam intelligere; ille intellectus est idem omnium, ita quod non potest esse alius alterius obiecti; igitur nec intelligere aliud. — Vel igitur: idem intelligere est omnium. Sophisma est, accidentis ex identitate aliquorum inter se absolute concludere identitatem respectu tertii, respectu cuius extraneantur[78].

---

1 erit] est *Ma;* esset O_1 — erit idem] i. e. O_1 — idem] respectu *del. A; om. R* — omnium] obiectum *MüP* — intelligibilium] + et illud quod est sui, est idem *C*; + idem *AR* — est sic] s. e. *T* / **1/3** intelligere . . . intelligibilium *om.*O_4 / **2** perfectissimum] perfectum *AR* — huius *om. MüP* — ergo] igitur O_1O_2 *MüPT*V_1 — idem *om. MüP* — est *om.PT*V_1 — est omnium] o. e. *Mü* — omnium] obiectum *MüP* / **3** illud] id *Ma (mut. manu sec. in* illud) *W* — est[1] *om.C* — sui] primi *AR; om.* O_2 — idem] ididem *T;* + intelligere Primi est omnium intelligibilium et illud quod sui est idem O_4 — proxima *om.P* / **4** ergo] igitur *W*$O_1O_2O_4$ *T* — intellige] intelligere (+ *manu sec. in marg.* intellige) *Mü* / **5** de velle *om. AR* / **6** arguitur *om.T* — intellectus] + qui *C R;* + nihil intelligere *del.* + qui *A* — nihil *om.*O_4 — nisi] idem *del.*O_4 — quoddam] quid *T*; quoddem *A*; quod est *R* / **6/7** quoddam intelligere] i. q. *MüPT*V_1 *AR* / **7** ille] iste *R* — est] + sic O_2 — omnium] respectu omnium obiectorum O_2; omni *Mü (ras.) T;* obiectorum *P*; + vel intellectus alius alterius obiecti *T* — ita *om.C* / **8** esse *om.T* — alius] + respectu O_2CO_4 — alterius] alteri *T;* + et alterius *AR* subiecti vel *A* — igitur] ergo *C AR* / **9** Vel *om.T* — igitur] ergo *C* — idem intelligere est] e. id. i. O_1; int. e. i. *MüPT*V_1 *R*; int. i. e. *A* — omnium] omni *Mü (ras.);* obiectum *P*; + vel intellectus (interius V_1; + erit O_2) alius (+ respectu O_2) alterius (+ et alterius *AR*) obiecti. (*Hic in marg.* + Responsio *A*). Respondeo (Responsio *A*) *Ma (manu sec. in marg.)* O_2 *Mü PT*V_1 *AR* — Sophisma] Supra *W*; fallacia O_2C *MüPT*V_1 *AR*; fallaciam O_4 — est[2] *om. MüPT*V_1 / **9/10** Sophisma est accidentis] a. fallaciam e. O_4 — accidentis] accidens *AR* / **10** inter se *om.*V_1 — absolute *om.*O_1 — absolute concludere] c. a. *AR*; + absolute *PT*V_1 — concludere] *om. Mü*; + nec inter aliud. Vel igitur intelligere est omnium supra, est accidentis ex identitate aliquorum inter se absolute concludere *W* / **10/11** aliquorum . . . identitatem *om.* O_2 / **11** identitatem *om.*O_2 — respectu[1]] respecto V_1 — respectu tertii] t. r. *W* — respectu[2]] *manu sec. in marg. Ma;* respecto V_1 — respectu cuius *om. R* — cuius *om. A* — extraneantur] extranea *W*; extraneatur *C T*V_1; negatur *MüP AR;* + vel extranea videtur compositio *C*.

---

[78] extraneantur *et sequentia usque ad pag.* ***103*** *versu* 2[0] **albedine** *om.* O_4.

[Exemplum]: intelligere illud est velle; igitur si ipsum est intelligere alicuius, ipsum est velle eiusdem. Non sequitur; sed est velle, quod quidem velle est aliquid eiusdem, quia intelligere eiusdem, ita quod divisim inferri potest, non coniunctim, propter accidens.

Item sic arguitur: intellectus Primi habet unum actum adaequatum sibi et coaeternum, quia intelligere sui est idem sibi; igitur non potest habere alium. Consequentia non valet. — Instantia de beato simul vidente Deum et tamen aliud: etiam si videat Deum secundum ultimum capacitatis suae — ut ponitur de anima Christi —, adhuc potest videre aliud.

Item arguitur: intellectus ille habet in se — per identitatem — perfectionem maximam intelligendi; igitur et omnem aliam. — Respondeo: non sequitur; quia alia, quae minor est, potest esse causabilis et ideo differre ab incausabili; maxima non potest.

Octava conclusio. *Intellectus Primi intelligit actu semper et*

---

1 Exemplum] O_2 *MüP AR;* Verbi gratia *manu sec. in marg. Ma;* videtur *W; om.* O_1C *T*V_1 — intelligere] intellectus *mut. manu sec. in* intelligere *Mü;* + divinum *MüP AR* — illud] id *mut. manu sec. in* illud *Ma;* idem O_2C *MüP AR* — est[1]] + quod O_2C; + suo *MüP AR* — igitur] ergo *C* / **1/2** igitur . . . velle *om. per homoiotel. AR* — est[2] intelligere] i. e. *MüP* / **2** est velle] v. e. O_2 *MüP AR* / **3** sed] + quod *C* — velle[2] *om.P* — aliquid] aliquod *T* — eiusdem] + obiecti *C* / **3/4** quia . . . eiusdem *om. per homoiotel. W* / **4** eiusdem] eius *C* — inferri] inferre V_1 *R* — inferri potest] p. i. *MüPT*V_1 *AR* / **5** propter] per *AR* / **6** sic] si V_1 — arguitur *om. R* / **7** quia *om.T* — intelligere] inilligere *T* — sui] suum V_1 / **7/8** idem sibi] s. i. *T* / **8** igitur] ergo *C AR* — alium] + Respondeo *manu sec. in marg. Ma* / **9** Instantia] Econtra *Ma* (Inst. *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* Econtra) *W* — beato] *manu sec. del. in textu* bono *et ponit. in marg.* beato *Ma;* bono O_1 *AR; manu sec. in textu in ras.* beato *Mü;* dono + *manu sec. infralin.* bo *superliniatum P* — Deum] Dium] *W* — tamen] etiam O_2C *AR* — aliud] alium *C* / **10** etiam] et *W AR; om.* O_2 — si] sibi *T* — videat] videt *MüPT*V_1 *AR* — Deum] Dium *W* — capacit. suae] s. c. *Ma* / **11** videre *om. Mü PT*V_1 — aliud] aliquod *C* / **12** arguitur] aliter *T* — ille] iste *Mü* — per *om. Ma* / **13** maximam *om. AR* — igitur] ergo *C AR* — omnem] omnium *C* / **14** aliam] aliarum *C* — quae] *manu sec. interlin.W; interlin. Mü* — minor est] e. m. *Mü AR* — est *om.PT*V_1 / **15** potest] + Tamen (et non *P*) aliter (*om.* C) probatur ista (ita *C*) consequentia (i. c. p. *W*) quia (ex infinitate *MüP*) *W*O_2C *MüPT*V_1 / **17** Octava conclusio] 8 via *T; in marg.:* IX[a] *P; manu sec. in marg.:* 8[a] *B Mü; om.W*O_1O_2C V_1 *AR;* + conclusio 9 *manu sec. in marg. Ma* — Primi] Christi O_1 — Primi intelligit] praeintelligit *CB* — semper] secundo *T*.

necessario et distincte, quodcumque intelligibile, prius naturaliter quam illud sit in se[79].

Prima pars probatur sic: potest cognoscere quodcumque intelligibile sic, quia hoc est perfectionis in intellectu: posse distincte et actu intelligere, imo necessarium ad rationem intellectus, quia omnis intellectus est totius entis communissime sumpti, ut alibi declaravi[80]; nullam autem intellectionem potest habere nisi eamdem sibi, ex proxima; igitur cuiuslibet intelligibilis habet intelligere actuale et distinctum, et hoc idem sibi.

Arguitur etiam prima pars aliter, per hoc, quod artifex perfectus distincte cognoscit omne agendum antequam fiat — alias non perfecte operaretur, quia cognitio est mensura iuxta quam operatur; ergo Deus omnium producibilium a se habet notitiam distinctam actualem, vel habitualem saltem, et priorem eis.

Instatur, quia ars universalis sufficit ad singularia producenda[81].

Secunda pars de prioritate probatur sic: quidquid est

1 quodcumque] quodlibet *AR; om. T* — intelligibile prius] p. i. *T* — prius] privus *Mü* — naturaliter *om. AR* / **2** quam] priusquam *AR* — illud sit in se] in se s. i. *W*; i. in se s. *C*; s. in se i. *B* / **3** Prima pars prob. sic] prob. pr. p. s. O_2C / **3/4** potest . . . sic *om. per homoiotel. P AR* / **4** quia] quod *T* — hoc] adhuc *T* — in *om.T* / **5** et] + in *P* / **6** omnis] etiam *P* — omnis intellectus] i. o. *Ma* — intellectus est *om. AR* / **7** sumpti] + et *W* — declaravi] determinavi O_1 / **8** habere] + intellectus Primi *AR* — ex] et *R*; + propria *T* — igitur] ergo *C AR* / **9** habet] potest *T* — intelligere *om.*V_1 — intelligere actuale] a. i. *AR* — et *om.*O_2C *AR* / **11** Arguitur] Aliter *Mü*; Probatur *AR* — prima pars aliter] pars p. a. *C*; a. pr. p. *P* — aliter] similiter *Ma* / **12** perfectus] perfecta V_1 — omne] esse *C* V_1 / **13** non perfecte] p. n. *R* — perfecte *om. Ma* / **14** ergo] igitur WO_1O_2 *MüPT*V_1*; om. C* — producibilium] productibilium *Ma P*; productionum *Mü* / **15** notitiam distinctam] d. n. O_2C; + ad *T* — vel habitualem *om.*O_2 — habitualem] habitudinem *A* / **17** Instatur] *intervallum in textu et manu sec. superlin.* ostenditur *W*; Contra ista (istam *MüP AR*) instastatur (instantiam *R*) *MüPT*V_1 *AR* — *Hic in marg.* obiectio *A* — quia] quod *mut. manu sec. in* quia *Ma;* quod *MüT R* — ars universalis] u. a. *P* — universalis *indistincte in textu + manu sec. in marg.W* — sufficit] sufficiat *T* — singularia] singula *T* / **17/18** producenda] profundanda *Mü* / **19** prioritate] primitate *C* — sic] + quia WO_2C *MüPT*V_1.

[79] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 24 (VIII 459 b—460 b).
[80] Cfr. De Anima qq. 19—21 (III 598—619).
[81] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 24 (VIII 460 b).

idem sibi, est necesse esse ex se, ex quinta tertii et prima quarti; sed esse aliorum a se intelligibilium, est non necesse, ex sexta tertii; necesse esse ex se, est prius natura omni non necessario.

Probatur aliter: quia esse omnis alterius a se dependet ab ipso, ut a causa, ex decimanona tertii; et ut causa est alicuius talis, necessario includitur cognitio eius ex parte causae; igitur illa prior naturaliter ipso esse cogniti.

O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae tuae, Deus, qua omne intelligibile comprehendis![82]. Numquid intellectui meo parvo poteris concludere:

Nona conclusio[83]. *Te esse infinitum, et incomprehensibilem a finito?*

Tentabo inferre conclusionem valde foecundam, quae si

1 idem] *om.T;* + Deo *AR* — sibi est necesse] n. e. s. *R* — esse *om.W* — ex¹] a O_1 — ex se *om.*V_1 — quinta] secunda *MüP*; sexta *AR* — prima] primo *W* / **2** esse] est *C* — a se intellig.] i. a se *P* — est] ex *T; om. C* — est non] n. e. V_1; + esse *MüP* — necesse] + esse O_1C V_1 *AR* / **3** esse ex se] ex se e. *C* — ex se *om.*V_1 — est prius] p. e. O_1 — prius] privus *Mü* — natura] nota *T* — omni *om.MüPT*V_1 *AR* — non *interlin.R* / **4** necessario] necesse *MüPT A*; necesse esse V_1; esse *R* / **5** Probatur] Probant *T;* + sic *P* — omnis] omni est *T; om.P* — dependet] *manu sec. del. in textu* depe *et ponit. in marg.* dependet *Ma* / **6** a *om.* O_1 — causa¹] + eius *W* — decimanona] decimaseptima *AR* — tertii] et tertia *A* — et] sed *MüP; om.*V_1*;* + ipse *MüP* / **7** includitur] concluditur *C*; includit *MüP*V_1 *AR;* includet *T* — cognitio] cognitionem *MüP AR* — eius *om. AR* / **8** igitur] ergo *WC AR* — illa] nulla *P*; + est O_1O_2 — prior] + est *Ma (manu sec. in marg.) MüPT*V_1 *AR* — naturaliter] natura *MüPT*V_1 *AR* — cogniti] + igitur; etc. *R* / **9** *Hic in marg.:* De infinitate Dei *Ma;* Capitulum quintum O_2 *P* — O *om.T*V_1 — et scientiae tuae *superlin.T* — tuae] tu *Ma* (tu *completur manu sec. interlin. in* tuae) *C Mü* / **10** qua] qui *C* — comprehendis] comprehendens V_1 — Numquid] *interlin. Mü*; numquam *T* — intellectui] intellectu *R* / **11** meo *interlin. A* — poteris] poterit *Ma*O_1 — concludere] concludit *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* concludere *Ma;* concludente *T* / **12** Nona conclusio] c. n. *Ma; in marg.:* prima ratio *P; manu sec. in marg.:* conclusio 9 *W*, 9ª *B*; *om.*WO_1O_2C *MüT*V_1 *AR* — Te *om.T* — et *om. MüPT* — incompreh.] compreh. *C* V_1 / **14** inferre] inferius ostendere O_1 — conclusionem *om. AR* — foecundam] secundam *R* — quae] + et *Ma*O_1 — si] se *W*.

[82] Rom 11, 33.
[83] Nona conclusio *enumeratur Ma (fol. 9va) ut* Conclusio nona, *B (fol.* **111***vb) ut* **Nona,** *P (fol.* 74) *ut* **Prima ratio** *(sc. Capituli quinti, quod incipit:* O altitudo divitiarum, *ut supra). De ceteris cfr. in apparatu critico, item in appendice pag. 170* (Tabula conclusionum).

in principio fuisset de Te probata, praedictorum quam plurima faciliter patuissent. Infinitatem igitur tuam, si annuas, ex dictis de intellectu tuo, primo conabor inferre; deinde alia quaedam adducam, an valeant vel non valeant ad concludendum propositum, inquirendo:

[PRIMO]: nonne, Domine Deus, intelligibilia sunt infinita, et haec actu in intellectu actu omnia intelligente? [84] Igitur intellectus illa simul actu intelligens est infinitus; talis est tuus, Deus noster, ex septima iam praemissa; igitur et natura, cui intellectus est idem, est infinita.

Huius enthymematis ostendo antecedens et consequentiam; antecedens sic: quaecumque sunt infinita in potentia, id est in accipiendo alterum post alterum, quae nullum possunt habere finem, illa omnia si simul actu sunt, sunt actu infinita; intelligibilia sunt huius, respectu intellectus creati,

---

1 in] *manu sec. interlin. Ma; om.* O_1 — principio] prius O_1 — fuisset] fuasset *W* — fuisset de Te] de Te f. V_1 — de Te *om.* O_2C — Te] *interlin. A;* se *W* — probata *in marg. A* / **1/2** plurima] pluri tua *C* / **2** faciliter] *om.* O_1; + solvi *C*; + intelligi *R* — patuissent] potuissent *C AR* — igitur] ergo *C* — igitur tuam] t. i. *W* — annuas] amas O_1; animas *C T AR* / **3** de *om.C* — primo] *manu sec. in marg. Ma; om.* V_1 — inferre] impossibile *T; om. AR* — deinde] dum V_1 / **3/4** alia quaedam] q. a. O_1 PV_1 / **4** an] alii O_2 — vel] an *T* / **4/5** ad concl. *manu sec. in marg. W* — concludendum] *manu sec. del. in textu et ponit. in marg. Ma;* + primum *T*; + proprium V_1 / **5** propositum] obiectum *R* — inquirendo] inquirendum O_1 / **6** Deus *om. AR* — intelligibilia] intelligentia *T* / **7** haec] hoc O_1O_2C V_1 *AR* — in intellectu *om.C* V_1 — actu^2 *om.* O_2C V_1 — actu omnia intelligente] o. i. a. *AR* — omnia *om. R* — Igitur] Ergo *C AR* / **7/10** intellectus . . . infinita] et (*om.* V_1) natura, cui intellectus est idem, est infinita; igitur intellectus illa simul actu intelligens est infinitus; talis est (*om. P*; + tuus *PT;* + tuus Domine V_1) Deus (+ tuus *Mü*) noster (+ intellectus tuus *W*) ex septima iam praemissa *W* $MüPTV_1$ / **8** illa] ille O_2; *om.C* / **8/9** tuus, Deus noster] D. n., intellectus tuus *AR* / **8/10** talis . . . infinita] igitur et natura, cui intellectus est idem, est infinita; talis est intellectus tuus, Domine Deus noster, ex septima iam praemissa O_1 / **9** ex septima iam praemissa *om.* O_2C — igitur] ergo *C* — natura *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* / **9/10** igitur . . . infinita *om. AR* / **10** infinita] + ex qua iam (causa *C*) praemissa O_2C / **11** enthymematis] omni *R; om.W* $MüPTV_1$ *A* — ostendo] + ostendo O_1 / **11/12** consequentiam] consequens *R* / **12** antecedens *om.* WO_1O_2C TV_1 — sic *om.* WO_1O_2C $MüPTV_1$ / **13** id est *om.W* — in *om.T* — alterum] unum O_1 — post alterum *om.W* — quae *om.* WO_2C $MüPTV_1$ *AR* / **13/14** possunt] possent *T* / **14** omnia] + scilicet *T* — si] quae *P* — actu sunt] s. a. *MüP;* s. in a. *AR* — sunt^1] sint O_1 — actu^2 *om.* MaO_1 V_1 / **14/15** sunt actu infinita; intelligibilia] intelligibilia finita V_1; + autem *C* / **15** huius] huiusmodi *R* — creati] causati *C Mü.*

[84] **Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 30 (VIII 471 b—472 b).**

sicut patet; et in tuo sunt simul omnia actu intellecta, quae a creato sunt successive intelligibilia; igitur ibi sunt actu infinita intellecta.

Huius syllogismi probo maiorem, licet satis evidens videatur; quia omnia talia acceptibilia quando sunt simul existentia, aut sunt actu infinita, aut actu finita; si actu finita, ergo accipiendo alterum post alterum, tandem omnia possunt esse accepta; igitur si non possunt esse actu accepta omnia, si sunt actu simul, sunt actu infinita.

Consequentiam enthymematis ita probo: quando pluralitas requirit vel concludit maiorem perfectionem quam paucitas, infinitas numeralis concludit infinitam perfectionem. Exemplum: posse ferre decem, maiorem perfectionem requirit virtutis motivae quam posse ferre quinque; ideo posse ferre infinita, concludit infinitam virtutem motivam; ergo in pro-

---

1 sicut] satis WO_1O_2C — patet] + Deus *A;* + Deus meus *R* — sunt simul] sim. s. V_1 — omnia actu] a. o. O_1 *T R* / **1/3** quae . . . intellecta *om. per homoiotel. AR* / **2** a] **cum** ***P*** — creato] causato ***MüP;*** + intellectu *C* — igitur] ergo *C* — ibi *om. Ma* / **2/3** igitur . . . intellecta *om.* V_1 / **3** infinita intellecta] int. i. *W* / **4** licet] sed *P AR* / **4/5** evidens videatur] videtur hoc *AR* — videatur] videtur *MüPT* / **5** acceptibilia] + con (?)*W* — quando] quae *P AR; om.T* — existentia *in marg.* V_1 / **6** sunt actu infinita aut actu finita] s. actu f. aut sunt i. O_1; actu f. aut s. inf. V_1; s. actu f. aut i. *R* — infinita] finita quin *T* — infinita . . . actu^3 *om. per homoiotel.W* — actu^2 *om.* WO_1 $MüPTV_1$ *AR* — finita^1] + igitur *MüP;* + et *T* — si] sed *Ma* — si actu finita *om. per homoiotel.* O_2 — ergo] igitur WO_1O_2 $MüPTV_1$ / **7** possunt] possent *T AR*; posse V_1 — esse] + simul *C* / **7/8** esse . . . possunt *om. per homoiotel.* O_2 / **8** igitur] ergo *C AR* — si^1 *om.W* — possunt] possint *A; om.* O_2 — esse actu] a. e. WO_2 *MüT* — igitur . . . omnia *manu sec. in marg. Mü* — accepta omnia] o. a. V_1 — si^2] sicut *T* / **9** sunt actu simul] a. sim. s. WO_1 $MüPTV_1$ *AR;* a. omnia sim. O_2; omnia a. sim. *C* — sunt^2] sive *W; om.* V_1; + sunt *C* — actu infinita] i. a. *AR* / **10** Consequentiam] + huius O_1 — enthymematis] encimematis *W* (+ *manu sec. in marg.* emptimematis] *Mü*; emptinnematis *T;* optimematis V_1 — ita] sic O_1 *R* — probo] probatur *R* — quando *om.* O_2 / **11** vel concl. mai. perf.] m. p. v. c. O_1 — quam paucitas] *om.P;* + et *P* / **11/13** quam . . . requirit *om. per homoiotel.* V_1 / **12** numeralis *om.P;* + includit vel O_2; + requirit vel *AR* — concludit] + gratia verbi *Mü* — infinitam *om.T* — *Hic in marg. manu sec.* + Exemplum *Ma* / **13** decem] octo *MüP*; quatuor *T AR* / **13/14** requirit virt. mot.] v. m. r. *MüPT AR* / **14** quinque] duo *AR* — ideo] idem O_2 — posse^2] posset *T;* om. V_1 — ferre^2] facere V_1 / **15** concludit] concludet V_1 — infinitam] + perfectionem. Exemplum: V_1 — virtutem motivam] m. v. V_1 — ergo] igitur WO_1O_2 *MüPT* — in *manu sec. in marg. Ma.*

posito: cum posse simul intelligere duo distincte, maiorem concludat perfectionem intellectus quam posse unicum intelligere, sequitur propositum.

Hoc ultimum probo: quia requiritur applicatio et determinata conversio intellectus ad intelligibile distincte intelligendum; ergo si ad plura potest applicari, ad quodlibet est illimitatum, et ita ad infinita applicabilis, est omnino illimitatus.

Similiter probo propositum, saltem de intelligere, ex quo sequitur propositum de intellectu. Nam cum intelligere A sit aliqua perfectio, et intelligere B similiter aliqua perfectio, numquam idem intelligere est ipsius A et B aeque distincte, ut duae essent, nisi perfectiones duorum intelligere includantur et sic de tribus, et ultra.

Dicetur: quando per eamdem rationem intelligendi multa intelliguntur, non concluditur maior perfectio ex pluralitate. — Aliter, quod ratio de intelligere concludit, quando illa

---

1 posse *om.W MüPTV*$_1$ — posse simul] s. p. *AR* — intell. duo dist.] dist. i. d. O_2C — duo] 2⁰ O_1C; plura *AR* — distincte *om.W MüPTV*$_1$ / **1/10** cum . . . Nam *manu sec. infra col. Ma* / **2** concludat] concludit O_1 *TV*$_1$ *A* — concludat perf. intell.] c. p. O_2; p. c. *C;* p. i. c. *MüPTV*$_1$ *AR* — intellectus] intelligere V_1; *om.* CO_4 — unicum] unum *Mü R* / **2/3** unicum intell.] i. u. *P* / **3** sequitur] sequatur O_2; + ergo *Ma* / **4** quia] + etiam *Ma* / **4/5** determinata] determinatio O_2 / **5/6** distincte intelligendum] i. d. *Ma* / **6** ergo] igitur WO_1O_2 *MüPTV*$_1$; + intellectus *AR* — si] *manu sec. interlin. Mü;* quod O_1; quomodo *P*; qui *AR* — ad²] *om.T* — est] esse *delendo mut. in* est *Mü* / **7** illimitatum] illimitata *T* — ita] est *T*; + qui *AR* — infinita] + est *C Mü(del.) A* — applicabilis] applicabile O_1; *om. R* — est *manu sec. interlin. Mü* — est omnino] o. e. *P AR; om.C* — omnino] ratio *T;* ordo V_1 / **7/8** illimitatus] illimitatum *Ma*O_1 / **9** Similiter] + similiter *W* — probo] propono *C*; + probo *Ma* — probo propos.] propos. p. *T* — saltem] saltim *Ma* — de] *manu sec. interlin. Mü;* re V_1 / **10** propositum] oppositum V_1; + saltem *T* — intellectu] intelligendo *AR* — cum] + de O_2 / **11** et . . . perfectio *om. per homoiotel. T* — B] + sit O_1 *MüP* — similiter] *om.*O_1; + sit O_2C V_1 *AR (interlin.)* / **12** numquam] numquid O_1 — et] + ipsius *C* / **13** ut *manu sec. interlin. Ma* — duae] duo *Ma MüP;* 2⁰ O_1 — essent] *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* sunt *Ma; om. P* — nisi] *interlin.* O_1 — duorum] 2orum O_1C — intelligere] *om.P;* + includantur *A* / **13/14** includantur] concludantur *P; om.* O_1; + in illo *MüP AR* / **14** tribus] 3 *C* — ultra] ultima *P* / **14/15** et¹ . . . intelligendi *om.V*$_1$ / **15** Dicetur] Dicitur O_2 / **16** non] nec *T* — concluditur] contradicitur *Mü* — ex pluralitate] explicite O_2 *R;* + quam ex paucitate *Wadding* / **17** Aliter] Similiter *R* — de intelligere *om.V*$_1$ — concludit] concluditur *C*; contradicit *Mü*; concusuit (?)*T*; includit V_1 — quando] quod *Ma.*

plura intelligere, nata essent habere perfectiones formales distinctas, quales non sunt intellectiones nisi diversarum specierum; tales non sunt infinitae intelligibiles, sed individua, quorum plurium intellectiones, quia non alias perfectiones formales dicunt, non concludunt maiorem perfectionem actus, qui est respectu plurium talium.

Contra primum: quia et de ipsa ratione intelligendi arguitur, sicut de intellectu et actu, quia maior perfectio concluditur ex pluralitate illorum, quorum est ratio intelligendi, quia oportet quod includat eminenter perfectiones omnium propriarum rationum intelligendi, quarum quaelibet secundum propriam rationem aliquam perfectionem ponit; igitur infinitae concludunt infinitam.

Contra secundam responsionem: individua in ratione universalis imperfecte intelliguntur, quia non secundum quidlibet entitatis positivae in eis, sicut in quaestione de individuatione ostendi[85]; ergo intellectus intelligens quidlibet intelligibile secundum omnem rationem intelligibilitatis positivae, intelligit distinctas entitates positivas plurium indi-

---

1 nata] nota V_1 — habere] + plures V_1 *AR* / **2** intellectiones nisi] n. i. *AR* / **3** infinitae intelligibiles] intellectiones inf. O_1 / **4** quorum] + sunt *Ma* — intellectiones] intentiones O_1C — non *om.W* — alias] aliter *W* / **5** formales *om.*O_1 *T* — formales dicunt] d. f. *R* — concludunt] concludit *W* / **6** est] fit *AR* — respectu] respecto V_1*; om. Ma* — plurium talium] t. p. O_2C / **7** primum *om. AR* — et *om.*O_1 *R* / **8** arguitur] argueretur WO_2 *TV*$_1$ *AR*; arguetur *MüP* — sicut] sic *Mü* — intellectu et actu] a. et i. *P* — et] in *R* / **8/10** sicut . . . intelligendi *om.*O_2 / **9** concluditur] contradicitur *W Mü* — pluralitate illorum] i. p. O_1 / **11** propriarum] ipsarum O_1 — intelligendi] *om.W PT*; + quia oportet quod includat *del.V*$_1$ / **12** propriam] ipsam O_1*; om.C* — aliquam *manu sec. del. in textu et ponit. iterum in marg. Mü* / **13** igitur] ergo *C MüP A;* et *R* — concludunt] ostendunt *W*; includunt O_2C; contradicunt *Mü* — concludunt infinitam] i. c. *MüPV*$_1$ *AR* — infinitam] infinita *WC;* infinitatem *MüPV*$_1$ / **13/16** igitur . . . positivae *om.T* / **14** responsionem] rationem V_1*; om.*O_1 / **15** universalis] universali O_2C — imperfecte] non perfecte O_2 / **15/16** quidlibet] quodlibet *P AR;* + intelligibilitatis in eis quia nec (non *C*) secundum quidlibet WO_2C / **16** positivae in eis] in e. p. *C* — quaestione] conclusione *TV*$_1$ / **17** ergo] igitur O_1O_2 *T*; + et V_1 — intellectus] + et WO_2 *MüPT* — quidlibet] quodlibet *PV*$_1$; quodcumque *AR* / **18** intelligibile] + sub quacumque ratione intelligibilitatis et *AR* — rationem *om.C* — intelligibilitatis] intelligentis *Ma T* / **18/19** positivae] positivo *T*.

---

[85] Cfr. QQ. subtil. super libros Metaph. Arist. 7 q. 13 (VII 402—426); Ox. 2 d. 3 qq. 1—5 (XII 6—125).

viduorum, quae maiorem perfectionem ponunt in intellectione, quam intellectio unius illorum; quia intellectio cuiuscumque entitatis absolutae positivae, ut est illius, est aliqua perfectio, alias illa non inexistente, intellectus non esset minus perfectus, nec intelligere; igitur non oportet illud ponere in intellectu divino, quia excluditur per octavam. Item: infinitas intelligibilium specie concluditur ex numeris et figuris; confirmatur per Augustinum 12^0 de Civ. cap. 18[86].

SECUNDO propositum sic ostendo: causa prima, cui secundum ultimum suae causalitatis, causa secunda aliquid perfectionis addit in causando, non videtur posse sola ita perfecte effectum causare, sicut ipsa cum secunda, quia causalitas sola primae diminuta est respectu causalitatis simul ambarum; igitur si illud, quod natum est esse a causa secunda et prima simul, sit multo perfectius a sola prima, secunda nihil perfectionis addit primae; sed omni finito aliud additum,

1 perfectionem ponunt] p. perf. O_1 / **2** illorum] aliorum *Ma* — intellectio[2]] intellectus *MüTV*$_1$ *AR* — cuiuscumque] uniuscuiusque *C* / **3** absolutae positivae] p. a. O_2*C* — illius] eius *WC MüPTV*$_1$ *AR*; + cuius *C* — est[2]] *manu sec. interlin. W; om. V*$_1$ — aliqua] alia *C* / **4** alias] + alias *A* — inexistente] existente O_1O_2 *MüPTV*$_1$ *R* / **5** perfectus] imperfectus *P* — nec] nullo *W* — igitur] ergo *WC MüPV*$_1$ *AR* — oportet] oporteret O_2*C* — illud *om.V*$_1$ — illud ponere] p. i. O_2*C* — in *om.V*$_1$ / **6** quia] quod *W*O_1O_2*C TV*$_1$ — excluditur] excludit *MüPV*$_1$ — per octavam] per sextam O_2; perfectionem *MüP;* per 4 tertii *R* — quia ... oct.] quia excludit perfectionem *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* vel quod concluditur per octavam *Mü* / **7** ex] + infinitis *manu sec. in marg. Mü;* + in *P* — et] *manu sec. interlin. Mü; om.PV*$_1$ — figuris] + infinitis *C*; + et cetera *V*$_1$; + et *AR* / **8** confirmatur *om. MüP* — 12^0] XI *P*; 22 *V*$_1$ — de *om. Ma* O_1O_2 — Civ.] + Dei O_2 — cap. *om. Ma* O_1*C* — 18] 14 *W*; 8 *C* / **9** Secundo] Vel s. O_1; Item s. *V*$_1$ — *Hic. in marg.* + Secunda ratio *P* — propositum sic ostendo] o. p. s. *MüPTV*$_1$ *AR* — sic *om.* O_1 — ostendo] ostenditur *AR* — causa prima, cui] causae primae causanti *Mü*; causa cui causanti *P AR* — cui *om.W V*$_1$ / **10** ultimum] + virtutis *T* — suae] sui *WC* — causalitatis] causantis *W*; causante *C*; causanta *T*; + causatur *manu sec. in marg. W* — causa secunda] s. c. *Ma* / **11** perfectionis addit] trbuct *(?)* perf. O_1 — videtur] vere *Ma* — posse *om. AR* / **11/12** posse sola ita perfecte] s. posse i. p. O_2; s. i. perf. p. *C* / **12** perfecte] perfecta *C* — effectum *om. MüPTV*$_1$ *AR* — sicut] + ista *del.W* — cum] *om.* O_2*C*; + causa O_2*C* / **13** causalitas] causa *V*$_1$ — primae] prima *C* — respectu] respecto *V*$_1$ / **14** ambarum] amborum O_1 *MüPTV*$_1$ — igitur] ergo *C AR* — a *om. A* / **15** et] etiam *Mü;* + ipsa *MüPTV*$_1$ *AR* — perfectius *om. AR* / **16** addit] a [*ras.*] it *et manu sec. in ras.* dd *Mü;* agit *P* — aliud] aliquid O_2.

[86] S. Augustinus, De Civ. Dei 12 c. 18 (PL 41, 367—368).

addit aliquam perfectionem; ergo talis causa prima est infinita.

Ad propositum: notitia cuiuscumque nata est gigni ab ipso, sicut a causa proxima, et maxime illa quae est visio; igitur si illa alicui intellectui inest sine actione quacumque talis obiecti, tantummodo ex virtute alterius obiecti prioris, quod natum est esse causa superior respectu talis cognitionis, sequitur quod illud obiectum superius est infinitum in cognoscibilitate, quia inferius nihil sibi addit in cognoscibilitate: tale obiectum superius est natura prima, quia ex sola praesentia eius apud intellectum Primi, nullo alio obiecto concausante, est notitia cuiuscumque obiecti in intellectu, ex septima huius, et perfectissima, ex secunda huius; igitur nullum aliud intelligibile aliquid sibi addit in cognoscibilitate; igitur est infinitum; sic ergo et in entitate, quia unumquodque, sicut ad esse, sic ad cognoscibilitatem.

Hic instatur: igitur nulla causa secunda quae est finita, potest facere notitiam causati ita perfectam, sicut nata est causari ab ipsomet causato, quod falsum est, quia cognitio

1 ergo] igitur *W*O_1O_2 *MüPTV*$_1$ — talis] omnis O_1 — infinita] finita *Mü* (*manu sec. interlin. completur in* infinita) *P* / **2** cuiuscumque nata est gigni] n. e. signi c. *C* / **3** ipso] obiecto *W;* ipsa O_2 — sicut] sed *C* — a causa *manu sec. interlin. Mü* — et *om. MüPTV*$_1$ *AR* — illa] ista *C* / **4** igitur] ergo *WC AR* — illa alicui intellectui] a. int. i. *AR* — inest] et est *T* — quacumque *om.C* / **5** talis obiecti] o. t. O_1; tali obiecto *T*; + ne *T*; + sed *AR* — tantummodo] tantum visio *AR* — ex *om. W* / **6** quod] quia *MüP* — est *om.P* — esse *om.T* — respectu] respecto *V*$_1$*; om.P* — cognitionis] cognistionis *A* / **7** illud] ipsum *P* / **8** sibi] ibi *W; om.T* — sibi addit] a. s. *V*$_1$ / **8/9** quia . . . cognoscibilitate] *om.MüP AR;* + sciente *P;* + et *T* / **9** tale] + est *T* — superius *om. MüPTV*$_1$ — natura prima] p. n. *C* — quia] + ipsa sola *del.C* / **10** Primi] + in *V*$_1$ — obiecto] modo *V*$_1$*; om. MüP AR* / **11** concausante] concomitante *W Mü* (*manu sec. del.* concausante *in textu et ponit. infralin.* concomitante) — cuiuscumque obiecti *om. AR* — in *om.W T* / **12** septima] octava *AR* — igitur] ergo *C AR* / **13** cognoscibilitate] cognoscente O_1 / **14** igitur] ergo *C AR* — est] + in *W* — ergo] igitur *W*O_1O_2 *MüPTV*$_1$; omne *super col. R; om. A* — et] etiam *P AR;* + nec *P* — in entitate *manu sec. Mü* / **15** sicut] sic *C*; + se habet *Ma* (*manu sec. in marg.*) *V*$_1$ — ad[2]] a *T* — cognoscibilitatem] cognosci *W MüPTV*$_1$ *AR;* cognoscentem O_1 / **16** *Hic manu sec. in marg.* Instantia *W* — Instatur] *manu sec. in marg. Ma;* obiectio *W* — igitur] ergo *C AR* — nulla] s *V*$_1$ — causa *om.P* — secunda *om.* O_1 — finita] summa *V*$_1$ / **17** potest] + stare *V*$_1$ — notitiam] cognitionem O_1; + finiti *W* — causati] + et *T* — causati ita perfectam] i. p. c. *AR;* + sed *C*· / **18** ab] ad *V*$_1$ — est *manu sec. interlin. Mü* — cognitio] cognitionem *T*; cognistio *A*.

per causam est perfectior quam rei ex se sine causa. — Item: ex hoc quod causa prima aeque perfecte causat sine secunda sicut cum illa, non videtur sequi nisi quod perfectionem secundae perfectius habeat quam ipsa secunda; hoc non videtur concludere infinitatem, quia finita perfectio potest esse eminentior perfectione causae secundae[87]. — Item: licet nihil addat in causando primae causanti secundum ultimum potentiae, quomodo probatur, quod nihil addit in essendo? nam in causando lumen: in medio, si iste Sol causaret, quantum medium posset recipere, alius Sol nihil adderet, tamen in essendo esset additio. Ita in intellectu Primi est notitia, quanta potest inesse ex praesentia naturae primae, ut obiecti; secunda igitur causa nihil addit in causando, quia non est nata agere in illum intellectum iam summe actuatum, sicut nec alius Sol in medium. Unde ex hoc probatur nihil addere

1 est perfectior] p. e. O_1 — rei] + in se O_1 / **3** sicut *om.C* — quod *om.C* / **3/4** perfectionem secundae perfectius habeat] perfectior se h. perfectius *T* / **4** perfectius habeat] h. p. *MüPT*V_1 *AR* — habeat] habet O_1 — ipsa *om.C R* — hoc] hic *C* / **5** videtur *om. A* — perfectio] + causae secundae *C* / **6** esse] *om.T*; + perfectior et *Ma* — eminentior perfectione] perfectione et eminentione perfectione O_1 — perfectione] *manu sec. in marg. Mü; om.T* — causae secundae] s. c. O_1 *AR* / **6/7** licet nihil] n. l. *C*; si nulla *P*; + ad quod nihil addit in essendo *del. in textu* V_1 / **7** addat] addit *Ma* (addit *mut. in* addat) *MüT* — addat in causando] in c. a. *P* — primae] primo O_1 *AR* / **8** quomodo] quando *Ma* — nihil] natura *P* — addit] addat O_1 *R* — essendo] causando *T* / **9** nam *manu sec. in marg. Ma* — in[1] *om.T* — Sol *manu sec. in marg. Ma* / **10** recipere *manu sec. in marg. Ma* — alius] secundus *C* — nihil] non O_1; *om. C* — adderet] + ei *W*; + sibi in causando (essendo V_1) et (*om.*V_1) *MüPT*V_1 *AR* — tamen] + adderet sibi (*om.*V_1) *MüPT*V_1 *AR* / **10/11** tamen in essendo *manu sec. in marg. W* / **11** essendo] causando V_1; + tamen *MüPT AR* — esset additio *om.* V_1 — additio] alius sol *MüP AR*; + Et *R* — in² *manu sec. interlin. Mü* / **12** quanta] quantum *C*; quam V_1 — potest] posset *Ma;* + ibi O_1 — inesse] esse O_1 (ibi esse) *Mü*V_1 (esse *completur interlin. in* inesse) *AR* — ex praesentia] expressum V_1 — naturae primae *om.* V_1 — primae] primi O_2 — ut] nec *Mü* / **13** secunda] prima O_1; illa *R* — igitur] ergo *C* — causa *om. R* / **14** nata] natum *W*O_2*C* *MüPT*V_1 *AR* — iam] nam *MüPT AR;* quia *P* — summe] + amatum vel O_1; + est *AR* — actuatum] ac *manu sec. completur in* actuatum *Mü;* activum *AR;* + est *manu sec. in marg. Mü* — sicut *om.C* / **15** medium] intellectum V_1 — Unde] + cum O_1; + si *MüP*V_1 *AR* — hoc] + quod *Ma*.

[87] *Hic C (fol. 8va—b) habet additionem, cum indicatione* 'Ex-tra' *in marg., quae incipit:* Contra: phantasma potest (+ sic argui *del.*) causare, *et explicit:* patet processus etc. (*cfr. in appendice pag. 162*).

in essendo, videtur a simili argui, quod terra nihil addat Soli in essendo, quia nihil addit in causando lumen in medio.

Ad ista respondeo: a d p r i m u m, quod quia nihil scientifice concluditur de aliquo, nisi in se simpliciter praeconcepto, ideo in scientia nostra, quando causatum scimus per causam, causa non facit notitiam simplicem causati, qualem ipsum causatum natum esset gignere, secundum Augustinum 9° Trin. ultimo[88]: a cognoscente et cognito paritur notitia; aut si quam simplicem possit facere, sed non illam, quae est intuitiva, de qua alibi multum dixi[89]. Unde ultra omnem cognitionem per causam aliqua expectatur, quae non nisi ab obiecto in se causatur in nobis[90].

Si igitur intellectionem intuitivam habet Deus de lapide,

1 essendo *manu sec. in marg. Mü* — a simili] ex forma (?) *manu sec. in ras. Mü* — argui *om. Ma* — nihil] + terra nihil *C* / **2** addit] agit *P* — in²] + causando *manu sec. in marg. W* — lumen] + lumen O_2 / **3** *Hic in marg.* Responsio *A* — ista] illud *C* — quod *om. P* — quia *om. T* / **3/4** nihil scientifice] s. n. O_1 — scientifice] scien (*manu prima*) tifice (*manu sec.*) *Mü;* scientificior *P* — scientifice concluditur] c. s. *AR* / **4** concluditur] contradicitur *W Mü* / **4/5** praeconcepto] concepto *completur anteponendo* prae *W* / **5** ideo] adeo *P* — scientia] conscientia *T* / **6** non *om. MüP AR* — simplicem causati] c. s. *W MüPT*V_1 *AR* — qualem] quale O_1; qualiter *R* / **7** esset] est O_1 — gignere] + sed alius *C* / **8** 9⁰] 19⁰ *R*; + de *AR* — Trin.] *om. P;* + capitulo O_1 *P*V_1 *AR* — paritur] pariter *C*; parantur *P*; perficitur *AR* / **9** quam] + id est si aliam *C* — simplicem] simplicitate *Ma* — possit] posset *WC MüPT AR*; possent V_1 — illam] istam *C* / **10** intuitiva] intuitive *P* — alibi multum dixi] aliqui dixerunt multum O_1 — Unde *om.* O_2*C* — omnem] omnium aliorum (*om. T*) *PT*; + enim O_2 / **11** cognitionem] cognistionem *A* — aliqua] alia *AR* — non] + est V_1 — nisi] *manu sec. interlin. W; om. C* / **12** causatur] causabitur *C* / **13** igitur] ergo *C A* — Deus *in marg. C.*

[88] S. A u g u s t i n u s, De Trinit. 9 c. 12 n. 18 (PL 42, 970): „Ab utroque enim notitia paritur, a cognoscente et cognito".

[89] Cfr. De Anima qq. 12—14 (III 538—553); Ox. 1 d. 1 q. 2 n. 3 (VIII 319 b—320 a); Ox. 1 d. 3 q. 7 n. 41 (IX 395); Ox. 2 d. 3 q. 9 n. 6 seqq. (XII 212a—219a); Ox. 3 d. 14 q. 3 n. 4 seqq. (XIV 524a—525a); Ox. 4 d. 10 q. 9 n. 4 (XVII 297); RP Prol. q. 2 n. 15 (XXII 41 b—42a); RP 4 d. 10 q. 9 n. 4 (XXIV 93 b—94 b); RP 4 d. 49 q. 11 n. 9 (XXIV 679 b—680 b); Quodl. q. 6 n. 7 seqq. (XXV 243a—245a); Quodl. q. 7 n. 8 (XXV 289 b—290 a); Quodl. q. 13 n. 8 seqq. (XXV 521a—522 b).

[90] *Hic Ma (fol.* 10*ra—b) et* O_1 *(fol.* 16*r) habent additionem, quae incipit:* Contra: phantasma potest causare, *et explicit:* patet processus (*cfr. in appendice pag. 162*).

ipso nullo modo causante, oportet quod lapis in cognoscibilitate etiam propria nihil addat cognoscibilitati essentiae Primi, per quam lapis sic cognoscitur.

Quando igitur infers: nulla causa finita facit perfectam notitiam de causato, concedo: perfectissimam possibilem etiam nobis.

Cum dicis: cognitio per causam est perfectior, dico, quod ibi includitur cognitio effectus, simpliciter causata ab ipso; cognitio complexi causatur simul a cognitionibus causae et causati. Et verum est: quod a causa prima et secunda simul, est aliquid perfectius quam a secunda sola.

Contra: a sola causa finita prima, potest esse perfectior quam a sola secunda, et a sola secunda est visio eius. Respondeo: a sola prima finita potest esse aliquid perfectius, puta eius visio, quam a sola secunda; sed non effectus natus

1 ipso] ipse *P* — modo] + existente *manu sec. in marg. W* — oportet] sed *C* / **1/2** cognoscibilitate] cognostibilitate *A* / **2** addat] addit *C* — cognoscibilitati] cognoscibilitate *C*; cognoscenti *A*; cognoscere esse *R;* + essentiae Primi *manu sec. in marg. Ma* — essentiae *manu sec. in marg. W* — Primi] primae *T; om.* V_1 / **3** quam] quem *Mü* / **4** Quando] Cum *MüPT*V_1 *AR* — igitur] ergo O_1C — infers *om. R* / **4/5** perfectam notitiam] n. p. O_1 V_1 / **5** concedo] + per *Ma* — possibilem] possibile *T* — possibilem etiam] e. p. O_2C *AR* — etiam] et *C; om. MüPT;* + inesse *MüPT AR* / **5/7** possibilem . . . perfectior *om.* V_1 / **7** dicis] dicit *WC MüPT*V_1 — cognitio] cognoscitur *Ma;* cognistio *A* — perfectior] perfectione O_1 / **7/13** dico . . . eius *om.C* / **8** ibi] *manu sec. interlin. W;* in cognitione (cognistione *A*) per causam *MüP AR; om. Ma* — cognitio] cognistio *A* — simpliciter] simplex O_2 *MüT*V_1 *AR* — causata] causato *A* — ab] *manu sec. interlin. Mü;* in *P* / **8/9** ab . . . causatur *om.* V_1 / **9** ipso] + et *MüT*V_1 *AR* — cognitio] + enim O_2 — **complexi**] complexa *MüPT AR* — causatur] causata *MüPT AR* — cognitionibus] cognoscibilibus O_2 *MüPT*V_1; cognistionibus *A*; + vel cognitionibus *MüPT*V_1 / **10** verum] vera V_1 — causa *om.* O_1 — prima et secunda *manu sec. in marg. W* / **11** aliquid] ad *T* — secunda sola] sola s. O_1O_2 *R* / **12** Contra: a *manu sec. in marg. W* — sola *om.W* — finita prima] p. f. O_1 — prima] primo *AR* — esse] + aliquid *AR* — perfectior] perfectione O_1; perfectius *AR* / **13** sola[1]] + causa *T* — sola secunda[1]] sec. s. *AR* — et *manu sec. interlin. W* — a sola secunda[2]] prima et sec. *manu sec. in marg. W* — visio eius] e. v. *MüPT AR* — eius] *manu sec. del. in textu* est *et ponit. in marg.* eius *Ma;* + ergo et (*om. AR*) a sola prima *MüP AR* / **13/15** secunda[2]] . . . secunda *om. per homoiotel.* V_1 / **14** Respondeo] Responsio *A;* + si O_2C *R* — a sola prima finita potest esse aliquid perfectius] pot. e. al. perf. a s. pr. f. *C* — esse aliquid] a. e. O_1 / **15** eius] est *C* — eius visio] v. e. *MüPT AR* — non] nullus *AR; om.T* — non effectus] e. n. V_1; + est V_1 — natus] + est *AR*.

causari a secunda, vel ut secunda, vel magis ut prima respectu cuiuscumque alterius causae finitae, quia in causando talem cognitionem videtur accidentaliter ordinata ad causam priorem finitam, quia talis non est nata esse per causam finitam priorem ipso viso[91]; esset, etiamsi visum esset incausatum a tali causa; vel esset sine omni causa priore finita, et intellectus esset.

A d s e c u n d u m: licet causa prior finita contineret essentialiter perfectionem totam secundae in causando, et in hoc excederet secundam, quae tantum formaliter habet illam; tamen ipsa, ut eminenter habita et formaliter etiam habita, excedit se etiam in causando ut tantum eminenter habita; et universaliter: quando ipsa ut formaliter aliquam perfectionem addit sibi ut eminenter, tunc ambo excedunt utrumque divisim. Talis additio est, quando eminens est finitum, quia

1 secunda[1]] causa O_1 — vel[1]] licet non *C; om.* O_1O_2 *AR* / **2** cuiuscumque] cuiusque *T* — alterius causae] c. a. O_1 — causando] cognoscendo *manu sec. del. et ponit. interlin.* causando O_1 / **3** videtur] *om. C*; + cuius effectus est cognitio sua intuitiva *C* — ad] + quamcumque *AR* / **4** priorem *del. manu sec. Ma* — quia] quae *T* — talis] + cognistio *A*; + cognitio *R* — est *om. AR* — esse] esset *R* / **4/5** quia . . . finitam *om. per homoiotel. Ma* / **5** finitam priorem] p. f. *AR* — viso] unde visio *MüP;* + quia *C;* + quia intellectus *AR* — esset[1]] + et non visio *AR* — etiamsi] et si V_1 / **5/7** esset[1] . . . esset *om. W* (*rasura, in qua manu sec. ponit.:* Contra: phantasma potest causare infficit. *Deinde tota sic incipiens additio ponit. manu sec. infra columnam.* / **6** vel] aliter *P* — esset] causaret V_1*; om. C* / **7** finita] facta *T* — et intellectus esset *om. MüPT*V_1 *AR* — esset *om. C* / **8** Ad secundum] Additum *P* — licet] sed *P* — contineret] contineat *C AR* **8/9** contineret essentialiter] e. c. *C* / **9** essentialiter] eminenter O_2C *AR*; + virtualiter *manu sec. in marg. Mü* — perfectionem totam] t. p. *P* — totam *completur manu sec. interlin. ex* tam *Mü* — totam secundae] s. t. O_2C — secundae] se V_1 — et] + hoc *del. W* / **10** tantum] tamen O_2 *AR* — habet] + licet *manu sec. interlin. Mü* — illam] causam *P* / **11** tamen] cum *W MüP*; tam *T*V_1 — ut *om.C* / **12** se *om. AR* — causando] + etiam (et *T*) si visum esset incausatum a tali causa vel esset (etiam *T*) sine omni causa priore finita (facta *T*) et intellectus esset *W T*V_1 / **12/13** ut . . . universaliter *om. MüP AR* / **13** universaliter] virtualiter *T*V_1; + et ut *T*V_1 — quando] quia *Ma;* bene *R;* + enim *MüP AR* — ut] + eminenter habita et *P* — formaliter] + etiam habita, excedit se etiam in causando; quando enim ipsa ut formaliter *P* / **14** sibi] si O_1 — utrumque] + in causando O_1 / **15** divisim] divisum *R* — finitum] infinitum *P* / **15** *usque ad pag. seq. versu* **1**[0] quia finitum *om.AR*.

[91] *Hic W (fol.* 97*ra manu sec. infra columnam) habet additionem, quae incipit:* Contra: phantasma potest causare, *et explicit:* patet processus (*cfr. in appendice pag. 162*).

finitum additum finito facit maius — alioquin non perfectius esset universum quam prima natura causata; sed illa ponitur a quibusdam omnem perfectionem inferiorum eminenter continere, quod ego supra negavi in ultima secundi.

Ad tertium: illa perfectio quae, ubi est causabilis, nata est causari a solo aliquo formaliter tali, quod respectu eius habet rationem, quasi causae primae ad priores finitas accidentaliter ordinatae, aut solummodo est causabilis ab aliis finitis, illo formaliter tali concausante; illa perfectio nusquam potest esse, nisi virtute alicuius infiniti, cui illud formaliter tale, si addatur, nihil addit in causando. Sic tenet ratio supra posita, quia: si quid adderet, tunc propria ratio causalitatis eius, ut est formaliter tale, deesset, et a tali ut tale dependet, vel ab illo cui nihil tale addit in causando. Ulterius: ergo nec in essendo, quia ista causatio est propria sibi, secundum esse formale eius; igitur si in essendo aliquid adderet Primo, Primo deesset illa propria causalitas, quae

1 additum] addit *W T* — facit] addit *P* — maius] magis O_2 *MüT* — alioquin] alio O_2 — non] si V_1; *om.* O_2; + in *W* — perfectius] perfectiva *W* / **2** prima natura] n. p. O_2 *T* — sed] si *W*O_1O_2*C*; quia *P AR* / **3** a quibusdam] a quibus des V_1; a quibusdem *AR*; *om.* O_1 — omnem] omnium V_1 — omnem perfectionem] p. o. *R* / **3/4** eminenter continere] c. e. O_1 *R* / **4** ego] est *Ma*; *om.* O_1 — negavi] negatum *Ma*; negam *C* — in *interlin.* *R* — supra negavi in ultima secundi] in u. tertii s. n. *R* / **5** Ad tertium] Additum *P* — illa] ita *P* — quae ubi] u. q. *W* — ubi] *interlin.* *W*; ut O_1; vere O_2*C*; non *Mü* (+ *manu sec. interlin.* ubi) *P*; sibi *T*; *om.* *R* — causabilis] causalis *Ma P*; incausabilis *R* / **6** a *om.* *MaW* — solo aliquo] sola causa *C* — quod] quia *MüPTV*$_1$ / **7** quasi] quia V_1 — primae] propriae *Ma* — finitas *om.* *R* / **8** ordinatae] ordinatas *AR* — causabilis] *manu sec. in marg.* *Mü*; *om.* *P*; + talis *Mü* / **9** illo] iste *C*; ille *P* — illa] ista *C* — perfectio] perfecto O_2 / **10** nusquam] nunquam *WC MüPV*$_1$ — nisi] + in O_1 *T AR* — infiniti] finiti *C* — cui] cuius O_1 V_1 — illud] aliud V_1; *om.* *P* / **11** tale] *om.* *AR*; + tale *Ma* — addit] addat *TV*$_1$ — Sic] Sed V_1 / **12** supra posita] supposita *WC TV*$_1$ — quia] quod *T* — quid] quis O_1; aliquid *AR* / **13** causalitatis *om.* *C* — ut[1]] *om.* *AR*; + eius *Ma* — est *om.* *T* — tale *om.* *Ma* — deesset] + illi infinito *AR* — et] *om.* *T*; + ideo *AR* — tali] + formaliter *AR* / **14** tale[1]] *om.* *C*; + nihil *AR* — vel] et *P*; *om.* *AR* — illo] alio *C* — cui *manu sec. in marg.* *Ma* — nihil tale] t. n. *W*O_1O_2 *MüPV*$_1$ *AR* / **15** ergo] igitur *W*O_1O_2 *MüPTV*$_1$ *AR* — ergo nec] n. igitur *P* — essendo] + addit *AR* — ista] illa *R* — causatio] + eius *MüPV*$_1$ / **15/16** quia . . . essendo *om.* *T* — propria sibi] s. p. *AR* / **16** sibi] si O_1 — secundum] sed *P* — igitur] ergo *C AR* — in *om.* *C* V_1. / **17** adderet] additur *MüPV*$_1$; addit *AR* — Primo] modo *C*; *om.* *W*O_2 *MüPTV*$_1$ *AR*; + de *Ma* — illa] ista V_1 — propria] prima *MüPTV*$_1$ *AR* — propria causalitas] c. p. *P AR* — quae] quia *P*.

est eius ut formaliter tale, et ita non haberet ex se illud eminentius, quod natum est a tali, ut tale est, causari.

Patet ergo quod instantia de Sole nulla est, quia si huic Soli aliquid causare competeret inquantum iste, alius illud non causaret nec in se haberet sine isto, si iste illi aliquid addit — non curo tunc, ad quod passum compares. Breviter dico: nihil eiusdem rationis cum causabili necessario ab aliquo, ut est tale formaliter — necessario, inquam, ita quod non aliter potest esse causatum, vel incausatum perfectius causabili —, nisi in virtute alicuius, cui hoc ut tale, nihil addit in causando, nec in essendo.

[Instantia] de terra nihil valet: lumen non est natum, ab ipsa, ut a causa aliqua, dependere.

TERTIO conclusionem nostram sic ostendo: nulla perfectio finita eiusdem rationis perfectioni accidentali, est substantialis; intelligere nostrum est accidens, quia essentialiter qualitas; ergo nullum intelligere finitum est substantia. Sed intelligere Primi est substantia, ex quinta et sexta et sep-

---

1 haberet] habet *P* — ex] de *R* — ex se illud] i. ex se O_1 / **2** est] + est *W* / **3** ergo] igitur O_1O_2 *MüPTV*$_1$ *AR* — quod *om.* *C* — nulla *manu sec. interlin.* *Mü* — est *om.* *MüT* / **3/4** quia si huic Soli] q. h. S. si O_2 / **4** inquantum *om.* O_1 — iste] ute *W* / **5** in se haberet] h. in se O_2*C* — isto *om.* *AR* — si] sed *W*; et sic *MüP* — iste . . . aliquid *om.* *P* — illi aliquid] a. i. *R* / **6** addit] addat O_1; adderet *AR*; + in causando sicut (sive *R*) etiam in essendo *MüP AR* — non curo *om.* *P* — curo] *manu sec.* *Mü*; tollitur *AR* — quod] quodcumque *AR* — passum] + tu *AR* / **7** dico] *in marg.* *R* (+ dedo *in textu*); igitur O_2 — causabili] causali V_1 / **7/8** necessario . . . formaliter *om.* *PV*$_1$ *AR* — ab . . . formaliter *om.* *Mü* / **8** tale formaliter] f. t. O_1 — inquam] inquantum *C* / **8/9** non aliter] a. n. *P* / **10** nisi] non *W*O_2; non nisi *C*; si *Mü* — in *om.* *W*O_2*C* / **12** De] Instantia de *MüP AR* — valet] oportet *T* / **12/13** ab ipsa ut a causa aliqua] ut a c. al. de ipsa O_1 / **13** ipsa] ipso *Mü* — aliqua] alia *P*; *om.* *T* / **14** nostram] istam *C* / **15** perfectioni] causa perfectione O_2; cum perfectione *C* / **15/16** substantialis] + et per consequens nec infinita *AR* / **16** est] quae V_1; + est *Ma* / **16/17** quia . . . substantia *om.* *P* / **17** ergo] igitur *W*O_1O_2 *MüTV*$_1$ — nullum] nostrum *MüTV*$_1$ *AR* — nullum intelligere] i. n. *T R* — substantia] *manu sec. del. in textu* est supra *et ponit. in marg.* substantia *Ma*; substantiale *C*; *om.* *MüTV*$_1$ *AR*; + sed intelligere finitum est *del. superscribendo manu sec.* va-cat *Mü* — sed *om.* *W*O_1*C* / **17/18** sed . . . substantia *om. per homoiotel* O_2 / **18** Primi] + non *P* — intelligere . . . substantia *manu sec. in marg.* *W* / **18** *usque ad pag. seq. versu* 1⁰ quinta et sexta et septima] q. et (etiam O_2) ex s. et sept. *W*O_2; 5 sexta septima V_1; 6, 7 et 8 *AR* — et septima] et 7⁰ O_1; per octava *Mü*; et octava *P*; + et octava *T*; + octava V_1.

tima huius. — Probatio maioris: quia quae conveniunt in ratione formali, a qua accipitur differentia, conveniunt in genere, si utraque perfectio formalis sit finita; quia: talis differentia finita in quocumque est eiusdem generis contractiva; secus si differentia in uno sit finita, in alio infinita, tunc enim sunt eiusdem rationis[92] secundum aliquid, quia secundum rationem formalem; sed illa, ubi est finita, contrahit genus; ideo constitutum per ipsam est in genere; differentia ubi est infinita, nihil potest contrahere; ideo tale non constituitur in genere.

Hoc modo intelligo illud, quod species transfertur ad Deum, non genus, quia species dicit perfectionem, genus non. Hoc contradictionem includit, si intelligatur de specie tota, quia in eius intellectu essentiali includitur genus. Debet igitur intelligi ratione differentiae, quae perfectionem dicit; non sic genus. Hoc est bene possibile, neutrum enim per se includit aliud. Sed nec transfertur differentia, ut differentia — quia sic est finita et constituit in genere necessario —, sed absoluta ratio differentiae, quae absolute perfectionem dicit

1 huius] eius *A* — Probatio] Primo (p⁰) *C* — maioris] maiorem *C* — quae] qui *C* / **1/2** conveniunt ... differentia *Ma* / **2/3** genere] + sed *W* / **3** si *manu sec. interlin. W* — talis] + formalis *AR* / **3/4** differentia] + sit *manu sec. interlin. Ma;* + formalis vel (*om.* O_2) O_2C / **4** finita *om. T* — quocumque] quibuscumque *C* — est] + est *Ma* (*manu sec. interlin.*) V_1 — eiusdem] eius *completur manu sec. interlin. in* eiusdem *Ma* — eiusdem generis] eius degeneris V_1 / **5** secus] + est O_2C *T AR* — in uno] Immo *mut. manu sec. in* in uno *Mü*; + quocumque est est eius *del.* V_1 — alio] + et *T* / **6** eiusdem] eius V_1 — rationis] generis contractiva *Mü* — quia *om. Mü* / **7** rationem] + eius *C* — sed] + si *Ma* — illa] ista *C* — ubi est] non *Mü* — finita] infinita *MüT*V_1 — contrahit] + unum *AR* / **8** genus *om. T* — ideo constitutum] i. constituitur V_1; *om. Mü* — ipsam] ipsum *C T R* / **8/10** differentia ... genere *manu sec. in marg. W* / **9** est *manu sec. interlin. Mü* / **9/10** ideo ... constituitur *om. AR* / **11** illud] id *R* — transfertur *om. P* / **12** Deum] divina *MüPT*V_1 *AR* — non genus *om. Mü* — quia ... non *om. per homoiotel. P AR* — genus non] n. g. *MüT*V_1 / **13** intelligatur] intelligitur *C* / **14** includitur] includenti *C* / **14/15** igitur] ergo *C* / **15** ratione] rationem *Ma* — ratione differentiae] ipsa differentia *R* — quae] quia O_2 *T* — perfectionem] perfectiorem conceptum *AR* — dicit] + genus *del. W* — non] nec *T* / **16** est bene] b. e. *R* — enim *om.W*O_2C *T*V_1 / **17** nec] + ut *C* — differentia¹ *om. AR* — ut differentia² *om. C* — differentia²] dicitur *MüP* / **18** quia] quae *R* — constituit] continetur O_2C; consistit *AR*.

[92] *Hic finit cod.* O_1 *(Fragmentum).*

indifferentem ad infinitum et finitum, quae dicunt modos perfectionis illius entitatis, sicut magis et minus in albedine.

Novi[93] quod aliqua hic narrata contradicunt opinionibus aliquorum, sed non hic assumpsi opiniones varias improbare, alibi locus erit.

Iuxta istam tertiam rationem potest fieri quasi similis ratio e converso sic: nulla substantia finita est eadem perfectioni, quae secundum rationem suam esset accidentalis, si esset finita; substantia prima est eadem intellectioni etc., et ita potest addi maiori tertiae rationis. Nulla perfectio eiusdem rationis cum aliqua accidentali est substantialis vel idem substantiae, quia genera sunt primo diversa; et quod uni est accidens, nulli est substantia; ergo intelligere nulli substantiae, quae est in genere substantiae, est idem: haec si est finita, est talis; si non, propositum[94].

Iuxta hoc propono QUARTAM rationem[95]: omnis substantia finita est in genere: prima substantia non est, ex prima

1 ad] a *T* — infinitum et finitum] f. et i. *PT*V_1 *AR* — modos] modum *R* / **2** perfectionis] perfectos *Ma* / **3** Novi] Nam *R* — contradicunt] contradicant CO_4 — opinionibus] opinioni *T* / **4** aliquorum] antiquorum *P* — non hic] h. n. V_1; + hic *W* (*manu sec. in marg.*) *Mü* — opiniones] opinio O_4; opinioies *T* — opiniones varias] v. o. *MüPT*V_1 *AR* — varias] varia *P* — improbare] + quia V_1 / **5** alibi] alius O_2 — locus] opus *Mü* (*superscribitur manu sec.* locus) *P AR* / **6** istam] ista *T*V_1; *om. R* — fieri] formari *P* — quasi] quare V_1; *om.* CO_4 — fieri quasi similis] s. f. *C* — similis] similiter O_4; universalis O_2 *AR* / **7** ratio] + scilicet *Mü* — e converso] econtra *P* — finita *mut. manu sec. interlin. in* infinita *Ma* — est] *in marg. R*; *om. A* / **7/8** perfectioni] perfectione *C*; perfectior O_4 / **8** rationem suam] s. r. *AR* — suam *om.* O_2 / **9** esset *om. W*O_2 — substantia] sub *T* — substantia prima] p. s. *C* — prima] probatur V_1 — est eadem] ead. e. *MüT*V_1 — intellectioni] intellectui O_4 *Mü AR* — etc. *om. T* / **9/10** et ita] vel *R* / **10** potest addi] a. p. *Mü PT*V_1 — maiori] maior O_2CO_4 / **11** cum] causa *P* — aliqua] alia *P* — vel] ut V_1 / **12** substantiae] genere *C*; generis O_4; + quae est in genere substantiae *AR* — quia *interlin. Mü* — primo] prima *W PT* / **13** ergo] igitur O_2O_4 *T* / **14** substantiae¹] sub *Mü;* + est *Mü* — quae ... substantiae *om. per homoiotel. T* — in] de *C* — est idem] *manu sec. in marg. Mü;* + substantia est et *Mü*; + et *PT*V_1 — haec] hoc *T*V_1 *A* — si] *manu sec. interlin. Mü*; + sub[stantia] *Mü* / **15** est finita est talis] t. est f. *MüPT*V_1 — si] sed *P* / **16** propono] pono *C PT* / **16/17** substantia] natura *W*O_2CO_4 *MüT AR; om. P* / **17** est²] + in genere *manu sec. in marg. Ma* V_1 *AR;* + finita *P* — prima²] primo *Mü*.

[93] *Hic iterum incipit* O_4. *Cfr. pag. 86 (nota 78).*
[94] Cfr. Ox. 1 d. 8 qq. 1, 3 (IX 564a—571a; 580a—630a).
[95] Cfr. Ox. 1 d. 8 q. 3 (IX 580a—630a).

huius; quare, etc. — Maior patet, quia in conceptu communi substantiae convenit cum aliis et formaliter distinguitur; patet; ergo distinctivum est idem aliquo modo cum entitate substantiae, non per omnimodam identitatem, quia eorum rationes sunt primo diversae, et neutra infinita; ergo neutra omnino includit aliam per identitatem; igitur est unum ex eis, sicut ex contrahente et contracto, actu et potentia; igitur genus et differentia; ergo species.

Breviter sic arguitur, et est idem: omne realiter conveniens et realiter differens convenit et differt realitate non formaliter eadem. Sed nec realitas, qua convenit, est illa, qua differt per identitatem, nisi sit altera infinita — et tunc includens utraque, erit infinitum; si autem neutra sit altera per identitatem, sequitur compositio: omne igitur conveniens essentialiter et differens essentialiter, aut est compositum ex realitatibus formaliter distinctis, aut est infinitum; omne per se existens convenit sic et differt, quare si est in se omnino simplex, sequitur quod erit etiam infinitum.

His viis quatuor videtur infinitas posse concludi de Deo

1 communi *om.* O_2 / **1/2** in conceptu communi substantiae convenit cum aliis] tale conv. cum a. in conc. com. s. *MüP AR* / **2** substantiae] similiter O_2; genere *C;* saltem *T* — convenit] contra O_2 / **3** ergo] igitur WO_2O_4 $MüPTV_1$ — distinctivum] distinctum *C Mü* (distin *completur manu sec. in* distinctivum) *P* — est *manu sec. in marg. Mü* — est idem aliquo modo] a. m. e. i. O_2CO_4; e. a. m. i. V_1 *AR* — entitate] ente V_1 / **4** substantiae] saltem *T* — omnimodam identitatem] i. o. *MüP AR* / **5** sunt primo] p. s. *MüP* — primo *om. T* — infinita] finita *T* — ergo] igitur WO_2O_4; ideo $MüPTV_1$ *AR* / **6** includit] includunt *Mü* — igitur] ergo *C AR* — est] fit *MüP;* sic V_1; sit *AR; om. T* / **7** igitur] ergo *C AR* / **8** ergo] igitur O_4 *P*; genus *T* / **9** Breviter sic arguitur] B. a. s. O_4; Dicitur sic aliter *Mü* — arguitur] arguo O_2C; aliter *MüT* — omne *om. T* — realiter] realis *MüT* / **10** realitate] realiter O_2 / **12** nisi] nec n. *C*; cum non $MüPV_1$; si non *AR* — et *om. T* / **13** utraque] utramque *Ma*; utrumque $MüPTV_1$ *AR*; + per identitatem *AR* — erit] est *W T* — infinitum] finitum *T* — sit *om. W* PTV_1 / **13/14** sit altera per identitatem] p. i. (+ cum non *Mü*) sit (*om.*PTV_1) a. $MüPTV_1$; s. p. i. a. *AR;* + infinito et tunc includens *Mü* / **14** compositio] + scilicet *T* — omne igitur] i. (ergo *C*) o. CO_4 / **15** essentialiter^1 *om. C* — est] erit *C* / **16** realitatibus] realibus *A* — formaliter *om. P* / **17** omne] esse TV_1 — et *manu sec. interlin. Ma* — differt] differret *Ma* — quare *om. R* / **18** in se omnino] o. in se CO_4 — se] + ipso *P*; + non *del.* V_1 — simplex] simpliciter *MaW* — quod erit etiam] q. et. e. *A*; et. q. e. *R* — erit] est *Ma* — etiam *om. Ma Mü* / **19** infinitum] + etc. *R* / **20** viis] visis *Ma AR*; in ius V_1 — viis quatuor] q. v. V_1 — quatuor] quarto *Ma* — videtur *om.* V_1 — concludi de Deo] de D. c. V_1.

tribus ex mediis sumptis de intellectu; quarto ex simplicitate in essentia, quae superius est ostensa.

QUINTA videtur via eminentiae[96], secundum quam arguo sic: eminentissimo incompossibile est esse aliquid perfectius, ex corollario quartae tertii; finito non est aliquid incompossibile esse perfectius; quare; etc. — Minor probatur, quia infinitum non repugnat entitati: omni finito maius est infinitum.

Aliter arguitur, et est idem: cui non repugnat infinitas intensive, illud non est summe perfectum, nisi sit infinitum; quia, si est finitum, potest excedi, quia infinitas sibi non repugnat; enti non repugnat infinitas; igitur perfectissimum est infinitum.

Minor huius, quae in praecedenti argumento accipiebatur, non videtur posse a priori ostendi; quia, sicut contradictoria ex rationibus propriis contradicunt, nec potest per aliquid manifestius hoc probari, ita non-repugnantia ex rationibus propriis non repugnant. Nec videtur posse ostendi nisi

1 tribus ex] ex t. $MüPV_1$ *AR* — ex^1 *om. T* — intellectu] + et *MüP AR* — quarto] quartum *P;* + et *W* — ex^2] de *Ma; manu sec. interlin. W* / **2** in essentia quae superius est] q. in ess. s. e. O_4 — essentia] esse *C* V_1 — quae] quia *Mü* — est *om. AR* — ostensa] una *AR* / **3** Quinta] Prima *AR* — Quinta videtur via] vid. prima v. *R* — videtur *om. T* — via] viae *T* / **3/4** secundum . . . sic *om.* O_2C / **4** eminentissimo] eminentissime *T* — eminentissimo incomposs. est esse] omni finito est vel potest esse *MüP AR* — incompossibile est] e. i. *W* — esse] + est *W* — esse aliquid] a. e. TV_1 — aliquid] aliquod *Ma* / **5** quartae] 4^0 CO_4 / **5/6** ex coroll. quartae tertii finito non est aliquid incomposs. esse perfectius] eminentissimo i. est a. esse p. *Mü AR*; *om.* PV_1 — aliquid incomposs. esse perfectius] i. a. e. p. WO_4 *T*; i. e. a. p. O_2; i. est a. p. esse *C* — incompossibile] + est *C* / **6** quare] ideo *T* — probatur *om. P* / **7** entitati] enti WO_2C — omni] omnino CO_4 — maius] magis *mut. superscribendo manu sec. in* maius *Mü* / **8** infinitum] + 7 V_1 / **10** illud] + enim *C* / **11** excedi] excedere O_4 — infinitas] infinitum *R* / **12** igitur] ergo *C AR* / **13** infinitum] infinitas *P* / **14** quae] + est *P* — argumento] ratione CO_4 / **15** non] unde V_1 — posse a priori] a pr. p. $MüPTV_1$ *AR* — priori] priore *C Mü* PTV_1 — contradictoria] contradictio *Ma* (*mut. manu sec. in marg. in* contradictoria) *T*; contradictorie *P A* / **15/18** quia . . . ostendi *om. per homoiotel. R* / **16** rationibus propriis] p. r. *A* / **16/18** contradicunt . . . propriis *om. per homoiotel. A* / **17** ita] vel *P*; ideo V_1 — non *interlin. C* — repugnantia] + quae V_1 / **18** propriis] *in marg.* O_4; *om. C;* + hunc quod CO_4 — Nec] Non V_1 — ostendi] probari CO_4.

[96] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 nn. 31 seqq. (VIII 477a—480a).

explicando rationes ipsorum: ens per nihil notius explicatur; infinitum intelligimus per finitum; et hoc vulgariter sic expono: infinitum est, quod aliquod finitum datum secundum nullam finitam mensuram praecise excedit, sed ultra omnem habitudinem assignabilem adhuc excedit.

Sic tamen propositum suadetur: sicut quodlibet ponendum est possibile, cuius non apparet impossibilitas, ita et compossibile, cuius non apparet incompossibilitas; hic nulla apparet — quia de ratione entis non est finitas. Nec apparet ex ratione entis, quod finitum sit passio convertibilis cum ente — alterum istorum requiretur ad repugnantiam praedictam: passiones primae entis, et convertibiles, satis videntur notae sibi inesse. — Tertio sic suadetur: infinitum suo modo non repugnat quantitati, id est in accipiendo partem post partem; ergo nec infinitum suo modo repugnat entitati,

1 explicando] exemplificando *C* — rationes] terminos *AR* — rationes ipsorum *om.* *MüPT*V_1 *AR* — ipsorum] eorum CO_4 — ens] etiam *W* — per *manu sec. interlin.* *Mü* — explicatur] explicitur *C* / **2** intelligimus] intelligens O_2 — per *manu sec. interlin.* *W* — finitum] + datum CO_4 — vulgariter] vulgaliter *W* — sic] sit *C* / **3** infinitum] infinitis V_1 — quod aliquod] q. per (*manu sec. interlin.*) a. *Ma;* q. aliquid *W*; per a. O_4; q. omne *MüP* *AR*; quoddam *T*V_1 — finitum] infinitum *T*V_1 — datum *om.* *Mü* / **3/4** secundum nullam finitam mens. praec. excedit] s. n. m. f. (inf. *MüPT*V_1) p. e. O_2 *MüPT*V_1; e. s. naturam *R* / **4** nullam] naturam *C* *AR* — finitam] infinitam *MüP*; infinita *T*V_1; + secundum *C;* + praecedit *Mü* —finitam mensuram praecise *om.* *AR* — mensuram *om.* *MaW* — excedit *completur manu sec. in* exceditur *Ma* — omnem] omnium *Mü* / **5** assignabilem *om.* *T* — excedit *om.* *Mü* / **6** propositum *om.* *R* — suadetur] persuadetur O_2CO_4 *AR;* fruadetur V_1 — quodlibet] quidlibet O_2 / **6/7** sicut quodl. pon. est poss., cuius non apparet] a. q. pon. s. e. poss. c. n. *C* — ponendum est] e. p. *MüPT*V_1 *AR* / **7** non] ratio V_1 — impossibilitas] *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg.* *Ma;* incompossibilitas O_4; + est et CO_4 / **7/8** ita . . . incompossibilitas *om. per homoiotel.* *Mü*V_1 / **7/9** possibile . . . apparet *om.* *P* *AR* / **8** compossibile] incompossibile CO_4 — incompossibilitas] compossibilitas *T* — hic nulla *om.* *C* — nulla] nihil *Ma* / **9** entis *om.* O_4 / **9/10** non . . . entis *om. per homoiotel.* V_1 / **10** quod] quia *MüP* — sit] est *MüPT*V_1; + passio convertibilis *del.* *C*; + scilicet quod finitas sit de ratione (+ eius *del.*) entis vel quod sit *C* — cum] + ipso *C* / **11** alterum] non *T* — istorum] eorum *MüPT*V_1 *AR* — requiretur] requiritur O_2CO_4 *R;* requireretur V_1; requaeritur *A* — repugnantiam *om.* *AR* / **12** entis] entitatis *T*V_1 — videntur] uni V_1 / **12/13** videntur notae] n. v. *P* / **13** Tertio] Secundo *AR* — suadetur] suadent *T* — infinitum] + sic V_1 / **14** non] *manu sec. interlin.* *Ma*; *om.* O_2 O_4 — quantitati] *manu sec. in marg.* *W* — id] illud *W* *MüT*V_1 — id est *om.* O_2CO_4 — partem] + primi *del. manu sec.* *Ma;* + prius V_1 / **14/15** quantitati . . . repugnat *om. per. homoiotel.* O_2 / **15** ergo] igitur *W*O_4 *MüPT* — modo] + non *W* — repugnat *om.* *R* — entitati] enti CO_4.

illud est, imperfecte simul essendo. — Quarto: si quantitas virtutis est simpliciter perfectior quantitate molis, quare erit possibilis infinitas in mobile, non in virtute? Quod si est possibilis, est et actu, ex quarta tertii. — Quinto sic: quia intellectus, cuius obiectum est ens, nullam invenit repugnantiam intelligendo ens infinitum, imo videtur perfectissimum intelligibile; mirum est autem, si nulli intellectui talis contradictio patens foret circa primum eius obiectum, cum discordia in sono ita faciliter offendat auditum: si, inquam, disconveniens statim percipitur et offendit, cur nullus intellectus ab ente infinito naturaliter refugit, sicut a non conveniente, ita primum obiectum destruente?

Per illud potest colorari illa ratio Anselmi[97] de summo cogitabili. Intelligenda est descriptio eius sic: D e u s e s t q u o cogitato sine contradictione m a i u s c o g i t a r i n o n p o t e s t. Sine contradictione: nam in cuius cogitatione includitur contradictio, illud dicitur non cogitabile, et ita est.

1 illud] idem *P*; id *AR* — imperfecte] perfecte *MüPT*V_1 — simul] + in O_2CO_4 — Quarto] Tertio *AR; om.* *T* / **1/2** quantitas] quantis *P* / **2** quantitate] quantitatem *P* / **2/3** molis] mobilis *MaW*CO_4 *T;* malis *P*V_1 / **3** quare erit] quaeretur *P* — possibilis] primo *T* — in[1] *om.* V_1 — mole] mobile *W* *T*V_1 — non] ut V_1; + est *del.* *W* / **4** Quod] quae *AR* — et] in *MüPT*V_1 *AR* — ex . . . tertii *om.* CO_4 — quarta] quinta *P* / **5** Quinto] 2⁰ *MaW* *MüT;* Hoc CO_4; Quarto *AR* — quia *om.* *P* / **6** intelligendo] + est CO_4 — infinitum] finitum *T* — imo] + autem O_4 / **7** intelligibile] intelligere *R;* + nostrum *R* / **8** *Hic manu sec. in marg.* nota *W* — intellectui] intellectioni *T* — patens] nota *MüP* *A*; non *R* — patens foret] f. nota *P* — foret] formaliter *C* / **10** disconveniens] discooperiens *P*; inconveniens *AR* — offendit] offendat CO_4; + auditum CO_4 / **11** infinito] finito *completur manu sec. interlin. in* infinitum *W* — naturaliter *om.* O_2CO_4 — a *om.* *MüPT*V_1 / **12** ita] sed *Mü* (*superscribitur manu sec.* ita) *P* — obiectum] + in *T* — destruente] + vel cogitabili *del.* *C* / **13** illud] istud O_2CO_4 — Anselmi] Anselmus O_4; Augustini *C* — summo] + de summo *W*; + vel *C* / **14** cogitabili] cognoscibili O_4 *A*; intelligibili *R* — descriptio] discretio *mut. manu sec. in* descriptio *Ma* — descriptio eius] e. d. *P; om.* CO_4 — eius *om.* *T* / **15** cogitato] cognito *C* *AR* — contradictione] + magis aut *T* — maius] magis *Mü* — cogitari] cognosci *AR* / **16** sine contradictione *om.* O_4 *AR* — cogitatione] cognistione *A;* cognitione *R* / **17** dicitur] dicit O_4; debet dici *MüP* *AR* — cogitabile] cognoscibile *AR* — et] ex *R; om.* V_1 — ita] quarto *R*; *om.* *A* — est *om.* V_1 *R*.

[97] **S. A n s e l m u s, Proslogion c. 3 (PL 158, 228): „Vere est aliquid, quo maius cogitari non potest, . . . et hoc es Tu, Domine Deus noster".**

Sunt enim tunc duo cogitabilia opposita, nullo modo faciendo unum cogitabile, quia neutrum determinat alterum. Sequitur tale summe cogitabile praedictum esse in re, per quod distinguitur Deus, primo de esse quidditative: quia in tali cogitabili summo summe quiescit intellectus; igitur est in ipso ratio primi obiecti intellectus, scilicet entis et in summo. — Ultra: de esse existentiae. Summum cogitabile non est tantum in intellectu cogitante, quia tunc posset esse — quia cogitabile —, et non posset esse — quia rationi eius repugnat esse ab alio, secundum tertiam et quartam tertii. Maius igitur cogitabile est illud quod est in re, quam quod in intellectu tantum; non sic intelligendo, quod idem, si cogitetur, per hoc sit maius cogitabile, si existat, sed: omni quod est in intellectu tantum, est maius aliquod cogitabile, quod existit.

Vel aliter coloratur sic: maius cogitabile est, quod existit, id est: perfectius cogitabile, quia visibile; quod non

1 Sunt enim tunc duo] S. e. d. (2⁰ O_4) *W* CO_4 *T* V_1; Duo e. *MüP AR* cogitabilia] cognitiva *W*; cognostibilia *A*; cognoscibilia *R* — cogitab. oppos.] o. c. CO_4; + quae *Wadding* — faciendo] facientia CO_4; faciunt *MüP AR* / **2** cogitabile] intelligibile *R* — neutrum determinat] praedictum n. V_1 — Sequitur] Ergo *C*; + autem *MüP AR* / **2/3** quia . . . cogitabile *manu sec. in marg.* V_1 / **3** summe] summum *MaWC Mü; om.* V_1 — cogitabile] intelligibile *R* — esse] est CO_4 — re] se *R* / **4** distinguitur] *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* describitur *W*; describitur O_2CO_4 *MüT*V_1 *R*; describatur *P*; discribitur *A* — Deus] + quod ostenditur *MüP AR* — quidditativo] quidditativa *W*; quid O_4 / **5** cogitabili] cognoscibili *AR* — cogitabili summo] s. c. *P* — intellectus] + scilicet entis CO_4 — igitur] ergo *C AR* / **5/6** igitur . . . intellectus *om. per homoiotel.* O_2 / **6** ratio] non O_4 *P* — et *om. AR;* + hoc etiam CO_4 — summo] + et in summo *C* / **7** existentiae *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* existente V_1 — cogitabile *om. AR* — est *om.* V_1 / **7/8** non est tantum] t. n. e. *R* / **8** in *om.* V_1 — cogitante] cognoscente *R* — posset] possit *C*; posse V_1 / **8/9** quia cogitabile *om. P* / **9** cogitabile] cognoscibile *AR* — posset] posse O_2 — esse] eius *T* / **9/10** esse ab alio *manu sec. in marg. W* / **10** ab] in *P* — tertiam] secundam *W T*; quartam O_2CO_4; primam *MüP*; istam V_1; + 12 *W*CO_4; + duodecimam O_2 — et quartam *om.* O_2CO_4 — Maius] Magis *MüT* — igitur] ergo *C R* / **11** cogitabile] cognoscibile *AR* — est² *om. W P* — re] se *AR* — quam] + illud O_2CO_4 — quod] *om. W MüPT;* + est O_2CO_4 V_1 *AR* — in² *om.* V_1 / **12** non] nisi *AR* — sic] sicut *T* — idem] illudem *R* — si] se *AR* — cogitetur] cognosceret *AR* / **13** sit maius] m. s. *W* — maius] magis *W MüT*; magus *C* — cogitabile] intelligibile *AR;* + illo *C* — omni] tamen *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* omni *Ma;* non O_2C; *om.* *W*O_4 / **13/14** sed . . . existit *om. AR* / **14** maius] magis *Mü* — aliquod *om.* V_1 — cogitabile quod] cognoscibile quia V_1 / **15** maius] magis *Mü* — cogitabile] cogitabiles V_1; cognoscibile *AR* — est *om. Ma* / **16** id est] et *T* — cogitabile] cognoscibile *Ma AR* — quod] + autem *AR* — non] + non *P*.

existit, nec in se nec in nobiliori, cui nihil addit, non est visibile; visibile est perfectius cognoscibile non visibili, tantummodo intelligibili abstractive; ergo perfectissime cognoscibile existit.

Sexta via est ad propositum ex parte finis talis[98]: voluntas nostra potest omni fine finito aliquid maius appetere vel amare, sicut et intellectus intelligere; et videtur inclinatio naturalis ad summe amandum bonum infinitum; nam inde arguitur inclinatio naturalis in voluntate ad aliquid, quia ex se sine habitu prompte et delectabiliter vult illud; voluntas libera ita videtur quod experimur in amando bonum infinitum, — non videtur in alio perfecte quietari. Quomodo non illud naturaliter odiret, si esset oppositum sui obiecti, sicut naturaliter odit non esse?

Septima via est ex parte causae efficientis[99], quam tangit Aristoteles 8⁰ Physicorum[100] et 12⁰ Metaphysicae[101],

1 in²] + alio *T* — nobiliori] nociori O_2; nobiliore *P* — nihil *om. Mü P*V_1 / **2** visibile²] + autem *MüP AR* — visibili] + sed *MüP AR* / **2/3** tantummodo] tantum *R* / **3** intelligibili] cogitabili *Mü*; cognoscibili *P AR*; intelligibile *T*; in universali V_1 — ergo] igitur *W*O_2O_4 *MüPT*V_1 — perfectissime] perfectissimum O_2CO_4 / **5** Sexta] *manu sec. in marg. Ma* (tertia ⟨?⟩ *in textu*) — est *om.T* — est ad propos. ex parte finis talis] ad pr. est ex p. f. t. CO_4; ad pr. ex p. f. est t. *MüP AR;* ad pr. ex p. f. t. est V_1 — ad] + probandum *manu sec. in marg. Ma* — propositum] opropositum *T* / **6** omni] cum *T* — aliquid *R* — maius] magis *MüT* / **7** et¹] etiam V_1; *om. PT R* / **8** amandum *om. W* — inde] ibidem *T* / **8/9** inde arguitur *om. AR* / **9** aliquid] + scilicet ad summum bonum amandum et infinitum *R* / **10** se] + et *MüPT*V_1 *AR* — delectabiliter] desitabiliter O_4 — vult] ultra *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* vult *Ma* / **11** ita videtur quod experimur] sicut exp. non v. *MüP AR* / **11/12** amando bonum infinitum non videtur in alio perfecte quietari. Quomodo non illud] alio p. (a. p.] alia perfectione *AR*) q. quam in a. b. inf. (+ ergo est bonum infinitum *Mü A*). Q. enim illud (*om. AR*) *MüP AR* / **12** perfecte] + et ita primitate *manu sec. in marg. W;* + esset O_4 — quietari] + Vel sic *C* — non] nunc *C* / **13** naturaliter] similiter V_1 — oppositum] proprium *Ma*; optimum *C* — oppositum sui obiecti] obi. o. V_1; opp. o. s. *AR* — sui *om. MüPT*V_1 — sicut *om.* O_4 / **13/14** naturaliter] + ex parte causae efficientis naturaliter *manu sec. del. in textu cum indicatione* va-cat *interlin Ma;* + odiret si esset oppositum sui obiecti sicut naturaliter O_2 / **14** esse] quomodo non illud naturaliter odiret si esset oppositum sui obiecti sicut naturaliter odit non esse *C* / **15** quam] quod CO_4 / **16** Aristoteles *om. P.*

[98] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 31 (VIII 477a—479a).
[99] Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 2 n. 25 seqq. (VIII 461 b—472 b).
[100] Aristoteles, Phys. 8 c. 5 (Vol. I 256 A 19—22).
[101] Cfr. Aristoteles, Metaph. 13 c. 1 et 5 (Vol. II 1087 A 30—36, 1092 A 10—17).

quia movet motu infinito; ergo habet infinitam potentiam.

Haec ratio coloratur quantum ad antecedens sic: quia aeque concluditur propositum si posset movere per infinitum, sicut si movet quia aeque oportet ipsum esse in actu. Quantum ad consequentiam sic: quia si ex se, et non virtute alterius, movet infinito motu, igitur non ab alio accipit sic movere, sed in vi sua activa habet totum effectum simul, quia independenter; quod simul habet virtualiter infinitum effectum, est infinitum; igitur; etc.

Aliter coloratur ratio, quia: primum movens habet in virtute sua activa omnes effectus possibiles produci per motum; illi sunt infiniti, si motus infinitus; ergo; etc.

Non videtur consequentia bene probari. Non primo modo, quia duratio maior nihil perfectionis addit — non perfectior albedo, quia uno anno manet quam si uno die; igitur motus quantaecumque durationis non est perfectior effectus quam motus unius diei; igitur ex hoc, quod agens habet in virtute activa et simul, non concluditur maior perfectio hic quam ibi, nisi quod agens diutius movet et ex se, et ita[102] esset

1 ergo] igitur WO_2O_4 *MüPT*V_1 — infinitam potentiam] p. i. V_1 / **2** Haec] igitur *R* — antecedens] accidens *T* — sic *om. Ma MüP AR* — quia] quod O_2CO_4 / **3** concluditur] concludit *MüT* — posset] possit *Ma*O_2O_4 / **4** aeque oportet] idem est ei *MüP* — ipsum] enim CO_4 — esse] omne *T* — actu] + et (+ in *P*) potentia *MüP* / **5** consequentiam] secundam O_2 — si *om. P* — non] + ex *C MüPT A*; + in *R* / **6** motu] actu *R* — igitur] ergo *C AR* — non] nec *T* — accipit] accipitur *P R* — sic] sicut *C* / **7** vi] v O_4 — vi sua] s. v. *MüPT*V_1 *AR* — habet] + hoc *T* / **8/9** infinitum effectum] e. i. *MüPT*V_1 *AR* / **9** est infinitum *om. T* — igitur] ergo *C MüP*V_1 — igitur etc. *om. AR* / **10** Aliter] Aut *P* — movens] *om. AR;* + simul WO_2 *MüPT*V_1 *AR* — in] ex *R* / **11** possibiles] plures *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* possibiles *Ma;* + educi *manu sec. in marg. Ma* / **12** illi] isti V_1 — si] + est *R* — motus] + est O_2 V_1 — ergo] igitur WO_2O_1 *A* — ergo etc. *om.MüPT*V_1 — etc. *om.*WO_2O_4 / **13** Non¹] Sed ista via non O_2; Mihi non *MüT*V_1; Mihi tamen P — bene *interlin. R* — bene probari] p. b. *MüP AR* / **14** duratio] perduratio CO_4 — addit] + quia *MüPT*V_1 *AR* — non] + enim *Ma (manu sec. interlin.);* + enim est O_2CO_4 — perfectior] + est *Ma (manu sec. interlin.) MüP*V_1 *AR* / **15** albedo] argumento *T* — quia] quae *Ma R* — uno²] una *Mü R* — igitur] ergo *C AR* / **15/17** igitur . . . diei *om. per homoiotel. W* / **16** quantaecumque] quantocumque O_4 / **17** igitur] ergo *C AR* — ex hoc quod agens] a. ex h. q. *AR* — virtute] + sua CO_4 / **18** simul] finis *P;* + effectum O_4 / **19** diutius] + manet aut *R* — movet] manet WO_2CO_4 *T;* + igitur motus quantaecumque durationis non est perfectior effectus quam motus unius diei; igitur ex hoc quod agens habet in virtute activa, et simul non concluditur maior perfectio hic, quam ibi, nisi quod agens diutius manet *W* — et¹ *om. R.*

[102] *Hic codicis* V_1 *(fol. 6va versu 8⁰) desinit prima manus, et conti-*

ostendendum, quod aeternitas agentis concluderet eius infinitatem — alias ex infinitate motus non potest concludi. Tunc ultima propositio colorationis negatur, nisi de infinitate durationis.

Secundus color abluitur, quia non maior perfectio intensiva concluditur ex hoc, quod agens quodcumque eiusdem speciei potest producere successive quamdiu manet, quia quod potest in unum tale uno tempore, eadem virtute potest in mille, si mille temporibus maneat. Non est autem possibilis apud philosophos infinitas — nisi numeralis — effectuum producibilium per motum, scilicet generabilium et corruptibilium, quia in speciebus finitatem ponebant. Si quis alius probet infinitatem specierum possibilem, probando aliquos motus coelestes esse incommensurabiles et ita nunquam posse redire ad uniformitatem etiamsi per infinitum durarent, et infinitae coniunctiones specie causare infinita generabilia specie: de hoc, quidquid sit in se, sed nihil ad intentionem Aristotelis, qui infinitatem specierum negaret.

1 quod *manu sec. interlin. W* — concluderet] concludit *MüPT* / **1/2** eius infinitatem] i. e. *MüP AR* / **2** infinitate] finitate O_4 — non *om. Ma* / **2/3** motus . . . infinitate *manu sec. interlin.* (motus . . concludi] *resp. in marg.* (Tunc . . . inf.) *Mü* / **3** ultima] *om.*V_1; + est *R* — propositio colorationis] coloratio propositionis V_1 — negatur] naturae *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* negetur *Ma* / **5** Secundus] Tertius O_2 *Mü;* Octavus *C; om. P* — abluitur *om. P* / **5/6** intensiva] + requiritur *del.* V_1 / **6** concluditur] contradicit *Mü* — quodcumque] quaecumque V_1 / **7** quia] quam *Ma AR* / **8** tale] + in *Mü* — uno *om. P* — eadem] + enim *MüP AR* / **9** autem] *interlin. R*; aliqua V_1 — possibilis] possibile CO_4 / **9/10** possib. apud philos. inf.] i. p. a. ph. V_1 / **10** numeralis] unum simul V_1 — effectuum] effectivum *MüPT*V_1 / **10/11** producibilium] productibilium *P* / **11** scilicet] *manu sec. in marg. Mü*; id est CO_4; *om. P AR* — corruptibilium] + et V_1 / **12** finitatem] *completur manu sec. interlin. in* infinitatem *Ma;* infinitatem *MüP*V_1 *AR;* + non *MüP AR* — quis] quid *T* — alius] autem V_1; alias *R* — probet] + probet *manu sec. in marg. W* / **13** possibilem] possibilium *MüPT;* + ponenda *Mü* — probando] producendo *T* — aliquos] aliquas *W*; alios *MüPT* / **15** redire] reduci *MüP AR* — etiamsi] et si O_2 *Mü;* si CO_4 — per] in *R* — infinitum] infinitatem O_2 / **16** infinitae] infinitas *P* — coniunctiones] cum intellectio *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* cointellectiones *Ma*; coniunctionis O_4; commensurationes *R* — specie] + essent O_2 — causare] causaret *MüP*; causarent *AR* — generabilia] generalia *Ma (mut. manu sec. in* generabilia) *T;* + et corruptibilia *Wadding* / **18** infinitatem] infinitem O_4.

nuatio fit ex altera manu. Huius continuationis textus consonantiam manifestat minorem cum MüPT, sed magis consonat cum Ma$WO_1O_2O_3CO_4$*B.*

Obiicitur hic ulterius, inquirendo quomodo in primo argumento nitebaris concludere infinitatem, quia essentia divina est causa cognoscendi infinita; et hic negas hoc posse concludi ex hoc, quod est causa essendi infinita, quasi maius sit facere aliquod esse cognitum, quam ens verum? Item: quomodo in secundo argumento concludere voluisti infinitatem, ex hoc solo quod natura Primi est ratio totalis videndi aliquam naturam aliam et non concluditur hic si est ratio totalis essendi respectu eius? nam saltem proximae naturae sibi est totalis causa essendi.

Ad primum: quidquid potest aliqua multa simul, quorum quidlibet requirit aliquam perfectionem propriam, illud concluditur perfectius ex pluralitate talium; ita est de intelligere infinita simul; et ita concederem, si probares, quod posset causare simul infinita, quod esset virtus infinita; non ita, si successive.

Contra: simul habet; etiam, quantum est ex se, simul

1 Obiicitur hic ulterius *om.* O_4 — hic] igitur V_1 — inquirendo] invirmendo *T* — in primo *om.* *W T* / **2** nitebaris] nitebans *Mü*; videbaris V_1 — infinitatem] infinitate *T* / **3** causa] ratio CO_4; + causa *del.* *W* — et *om.* V_1 — hic] hoc *C*; haec *MüP* — negas] negans O_4; negat *R* — hoc] hic *MüP*; *om.* CO_4 *R* / **4** ex] et *R* — essendi] ostendendi V_1 — quasi] qua CO_4; quamvis *R* — maius] magis CO_4 *Mü* / **5** aliquod] quod *superscribitur manu sec.* aliquod *Mü*; aliquid O_2CO_4 — cognitum] + et diminutum O_2 — ens] es *T*; esse V_1; *om.* O_4 / **5/6** quomodo in sec. argum.] in s. a. q. *W* / **7** quod] quia *Mü R*; + ratio seu O_2 — Primi] Prima *R* — Primi est] potest esse *Ma* — ratio] causa V_1 — ratio totalis] t. r. *Mü AR* — *Hic in marg.* non ratio. Item *P* — videndi] cognoscendi *MüP AR* / **8** aliquam naturam aliam] aliam n. *W*; aliq. a. n. CO_4; n. aliq. singularem alias *MüP*; n. aliq. singularem aliam *AR* — naturam] materiam *Ma* — et non concluditur hic] Sed (si O_4) n. concludit h. (*om.* O_2; haec O_4) O_2CO_4; et negas hoc posse concludi ex hoc *MüP AR* — si] Sed *W*; quod *MüP AR* — est] + et cetera *MüP* / **9** totalis] totaliter *T* — essendi *om.* *AR* — eius] + naturae *C* — saltem] saltim O_4 — proximae] proximo *T*; + primae V_1 — naturae] nihil *WC AR*; *om.* O_4 / **10** sibi est] e. s. *C AR* — est] inest *P* — totalis causa] c. t. V_1 — causa] ratio O_4 / **12** quidlibet] quodlibet PV_1; quaelibet *T*; *om.* *AR* — requirit] inquid *W* (+ requirit *manu sec. in marg.*) — aliquam] aliam WO_2O_4 — illud] ideo *T* / **13** talium *om.* V_1 / **14** concederem] concederes *MüP* — probares quod *om.* V_1 — posset] possit *Mü* / **15** simul infinita] i. s. V_1 — quod . . . infinita *om.* O_2 / **16** successive] + simul *del.* *W* / **17** Contra] + quod *MüP AR* — etiam] et O_2CO_4 V_1; *om.* *MüPT AR* — quantum] inquantum *T* — est *om.* PV_1 — se] + et *MüP AR* — simul[2] *om.* CO_4.

posset; sed natura effectus non permittit — sicut potens causare album et nigrum non est minus perfectum, quia ista non sunt simul causabilia; hoc est ex repugnantia ipsorum, non ex defectu agentis. — Respondeo: non est probatum, quod Primum est tota causa istorum infinitorum et quod simul habet totaliter illa, quia non est probatum ex causalitate efficientiae, quin causa secunda sit necessaria propter aliquam causalitatem correspondentem suae propriae formalitati.

Contra: hoc bene probatur, quod habet eminenter omnem causalitatem causae secundae, etiam propriam illi, licet non sit probatum, quod illa ut formaliter nihil addat sibi ut eminenter; habet igitur simul eminenter omnem causalitatem respectu omnis effectibilis, etiam infinitorum, licet ista fiant successive. — Respondeo: hoc est ultimum quod colorat dictam consequentiam Aristotelis[103], quantum video, et ex isto probo infinitatem[104] sic:

1 posset] + sed (*om.* *Mü*) si (*om.* *AR*) natura effectus non (*om.* *Mü A*) permittit (permitteret *Mü*), non minus est perfectum, quam si illa simul (alias *P*) causaret *MüP AR*; + causare infinita simul, quod esset virtus infinita, non ita si successive V_1 — permittit] + Exemplum $MüPTV_1$ — sicut] *om.* *AR*; + non *MüP AR* / **2** nigrum] + simul *AR* — ista] illa *R* / **3** simul] similia *T*; *om.* CO_4 — hoc] + in *del.* *W*; + enim O_2CO_4 *MüPT AR* — est *om.* *T* — ex *om.* *A* — repugnantia] repugnantiam *Mü*; + specierum *C* — ipsorum] ipsarum *C*; illorum *R* / **4** non[1] *manu sec. interlin.* *Mü* — agentis] accidentis *T* / **5** Primum] Prima causa V_1 — tota causa] c. t. CO_4 — istorum] illorum *MüPT AR* — infinitorum] inferiorum *R*; *om.* V_1 / **6** habet] habeat *MüP AR* — illa] ista V_1; *om.* *P* — quia] quod *P* — probatum] + quod Primum est tota causa *del. cum indicatione* va-cat *interlin.* *A* / **7** efficientiae] efficientis CO_4; efficiente *Mü* / **8** aliquam] aliam O_2CO_4 *AR* — suae propriae] p. s. *R* — propriae *om.* V_1 / **8/9** formalitati] + id est habet propriam causalitatem formaliter quam non habet prima nisi eminenter *C* / **10** habet] habeat *MüPT AR* — eminenter *om.* *Ma* V_1 / **11** causae secundae] s. c. CO_4 — etiam] et *W* V_1 — propriam *om.* O_4 / **11/13** causae . . . causalitatem *om. per homoiotel.* *T* / **12** illa] ista CO_4 — addat] addita V_1 / **13** igitur] etiam *Mü*; *om.* O_2 — simul eminenter omnem causalitatem] e. s. o. c. *P*; s. o. c. e. V_1; e. o. c. s. *AR* / **14** omnis] *om.* *AR*; + effectus aut *R* — etiam] et WO_2O_4 PTV_1 — licet] si V_1 *R* — ista] illa *R* / **15** successive] successione *W* — Respondeo] + quod *C* / **16** consequentiam] conclusionem *T* — quantum video *om.* V_1 — et] vel V_1 / **16/17** quantum video, et ex isto probo] et ex i. p., q. v. *T* / **17** infinitatem] infinitate *T*; + nec negatur infinitas intensiva concludi in causa ex virtute *cum indicatione* va-cat *interlin.* O_4.

[103] *Hic* V_1 *(fol. 6va—b) habet additionem, quae incipit:* Tamen negaretur, *et explicit:* hoc qui potest *(cfr. in appendice pag. 163).*

[104] *Hic* O_4 *(fol. 144r), currente unica columna paginae in fine divisa*

Si primum haberet omnem causalitatem formaliter et simul, licet non possent causabilia simul poni in esse, esset infinitum, quia: simul, quantum est ex se, posset infinita; et posse plura simul, concludit maiorem potentiam intensive; igitur si habet perfectius quam si haberet omnem causalitatem formaliter, magis sequitur infinitas intensiva; sed habet omnem secundum totum, quod est in ipsa eminentius, quam sit in ipsa formaliter; igitur est infinitae potentiae intensive. Licet igitur omnipotentiam proprie dictam, secundum intellectum Catholicorum, usque ad tractatum de creditis distulerim [105], tamen illa non probata, infinita potentia probatur quae simul ex se habet eminenter omnem causalitatem, quae simul, quantum est ex se, si esset formaliter, posset in infinita, si essent simul factibilia.

Si obiicitur: Primum non potest ex se simul in infinita, quia non est probatum, quod sit totalis causa infinitorum, hoc nihil obstat. Si enim haberet simul unde esset totalis, nihil

1 omnem *om.* CO_4 V_1 / **2** possent] possint WO_2 *MüPT* *AR* / **3** posset] possit *A* / **4** posse] + simul et posse *P* — plura simul] s. p. $MüPTV_1$ *AR* — intensive] intensse *W* / **5** igitur] ergo *C* *AR* / **5/6** causalitatem] causalutatem V_1 / **6** formaliter] + quia eminenter (eminenti O_4) CO_4 — infinitas] finitas *R* — sed] si *P* / **7** ipsa] + est *AR* — eminentius] eminenter *W* — quam] quod si V_1 / **8** igitur] ergo *C* *AR* / **9** igitur] ergo *C*; + omni *P* — omnipotentiam] omnem potentiam WC *MüPT*; omnipotentia *R* — dictam] dicta *R* / **10/11** distulerim] distinctibilium *T* / **11** tamen] cum *T* — illa] *manu sec. interlin. W;* ipsa V_1 — non] tum *T* — infinita *om.* V_1 — probatur] prima *T; om. R* / **12** quae[1]] quia *T* / **12/13** ex . . . simul *om. per homoiotel.* WO_2CO_4 / **13** esset] inesset V_1 — in *om. MüPT* *AR* — infinita] non finita *P* / **14** simul] *manu sec. interlin Mü; om. Ma* V_1 — simul factibilia] f. s. O_2 / **15** obiicitur] obiicis *Ma;* obiicit *W* *T*; obiter *C* — potest] dicit *del. et ponit. interlin.* potest *W;* posse *MüP* *AR* — ex se simul] s. ex se *W* *MüPT* *A* — simul *om. Ma* V_1 — in] ita *Mü; om. W* *PT* *AR* — infinita] non finita *P* / **16** quod sit *om. R* — sit] sint *C* — totalis causa] c. t. *AR* / **17** nihil[1] *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* — esset] + causa *Wadding* — nihil[2]] nec O_2.

in duas, habet textum ut sequitur: **Nec negatur infinitas intensiva** concludi in causa ex virtute, *cum indicatione* va-cat *interlin.; et, signo omissionis (+) in marg. facto, ponitur infra columnam, sic in fine divisam, additio, quae incipit:* Nec negatur, *et explicit:* hoc qui potest, *cum indicatione* Extra *in huius additionis initio et fine. Item hic C (fol.* **10***rb—va), columna rb in fine et va in initio divisa in duas, cum indicatione* Ex-tra *in marg., habet eandem additionem, quae incipit:* Nec negatur, *et explicit:* hic qui potest *(cfr. in appendice pag. 163).*

[105] **Cfr. Ox. 1 d. 32 (X 714—717); Quodl. q. 7 (XXV 382—319).**

perfectius esset quam nunc sit, sic quando habet unde sit prima. Tamen, quia illae duae non requiruntur propter perfectionem addendam in causando, quia tunc remotius esset perfectius, quia perfectiorem causam requireret — sed si requireretur secundum philosophos, hoc est propter imperfectionem, ut Primum cum aliqua causa imperfecta possit causare imperfectum, quod secundum ipsos non posset immediate causare — tum quia perfectiones totae secundum Aristotelem eminentius sunt in Primo, quam si ipsae formalitates earum inessent, si possent inesse: sic videtur posse concludere ratio Aristotelis de potentia infinita.

Ad secundum obiectum supra dico, quod quia essentia divina sola est ratio videndi lapidem perfecte, sequitur quod lapis nihil perfectionis addat illi essentiae; non sequitur hoc, si est ratio causandi lapidem immediate, etiam, ut tota causa; nam respectu supremae naturae prima causa est totalis causa [106].

1 perfectius esset] e. p. *MüT* *AR;* etiam p. *P* — quam] quod *P* — sit[1] *om. Ma* O_2 — sic] *om.* WCO_4 *AR*; + patet *Ma* — sic . . . sit *om. per homoiotel.* V_1 / **2** prima] + persona *manu sec. in marg. Ma* — tamen] tum *R* — quia illae] *om.* V_1; + causae *AR* — duae] 2ae *AR* / **3** remotius] remotus *W;* + causatum CO_4 — esset] + esset *W* / **4** perfectius] + in causando *del. A* — requireret] *completur manu sec. interlin. ex* requiret *Mü* / **4/5** sed si requireretur *om. T* — requireretur] requiruntur *W* *A;* requiretur CO_4 *P*; requaeruntur *R* / **5** philosophos] probatos O_4 — est] esset O_2CO_4 / **5/6** imperfectionem] + effectus *AR* / **6** aliqua] alia *R*; *om.* V_1 — imperfecta] secunda V_1 / **7** imperfectum] imperfecta V_1 — quod] quia *W* *T*; quae V_1 — secundum] + philosophos non posset immediate causare imperfectum quod secundum *AR* — non posset immediate] i. n. p. PV_1 — posset] possit *Mü* *A* / **8** tum *manu sec. interlin. W* — secundum Aristotelem] secundorum causarum V_1 / **9** eminentius sunt] s. e. *R* — formalitates] formalitate CO_4 — earum] causarum *Ma*; eorum *P*; + sibi *AR* / **10** inessent] essent *MüPT;* inexisterent V_1 — possent] posset *Mü* — inesse] + et *MüP* *AR* — Sic] ut WO_2CO_4 *T* — videtur] + quod V_1 — posse] possit V_1; *in marg. R* / **12** supra] scilicet *T* — quia *om. T* — essentia] esse O_4 / **13** divina *om. Ma* — videndi] videndendi *A* — lapidem] lapideitatem *MüPT* — perfecte *om.* O_2 — sequitur *om. C* / **14** addat] addit *C* *T* *R* — essentiae] + sed *C* — non] + autem O_2 — hoc] hic *C* *Mü* *AR* / **15** si] + non O_2 / **16** naturae] + tota *del. W* — prima causa] c. p. *W* / **17** causa] + quae causa differentiae (Domine *T*). Respondeo WO_2 *T*; + quae causa posita sequitur hic sicut ibi. Respondeo *C*; + quae causatur. Respondeo V_1; + quae tamen (*om. T*) cum sit finita, non

[106] *Hic Ma* (**11***va—b) habet additionem, quae incipit:* **Hoc cancellavit,** *et explicit:* hoc qui potest *(cfr. in appendice pag. 163). De cetero vide supra in apparatu critico (pag. 115—116).*

Iuxta istam viam efficientiae arguitur: quia creat, inter creationis extrema est distantia infinita. — De hoc antecedens ponitur creditum, et verum est, ut non esse quasi duratione, praecedat esse ut tamen quasi natura, secundum viam Avicennae. — Antecedens ostenditur ex decimanona tertii, quia saltem prima natura post Deum est ab ipso et non a se, nec accipit esse aliquo praesupposito. Et, ut ibi dictum est, effici non requirit mutari; sed sic accipiendo prius natura non-esse quam esse, non sunt ibi extrema mutationis, quam causaret illa virtus. Sed quidquid sit de antecedente, consequentia non probatur: quia quando inter extrema nulla est distantia, sed ipsa dicuntur distare praecise ratione extremorum in se, tanta est distantia, quantum est maius extremum. Exemplum: Deus distat in infinitum a creatura.

Ultimo ostenditur propositum ex negatione causae intrinsecae, quia: forma finitur per materiam; igitur quae non

concludit infinitatem primae causae respectu ipsius; non est (*om. P*) autem probatum, quod respectu quorum (aliorum *P AR*) sit totalis causa; ideo (ergo *A*; igitur *R*) etc. (*om. R*) *MüP AR; CO_4 hic adhuc habent intervallum in textu.* / **1** istam] hanc *AR; om. T* — arguitur *om.* V_1 — quia] quod *Mü AR* — creat] causat *W MüP AR*; causa CO_4; + et sic reducit (+ aliquid *P*) ex distantia infinita (finita *P*); quare; etc. *MüP*; + sic quod nullo alio a se praesupposito deducit (producit *mut. interlin. in* deducit *R*) aliquid ex distantia infinita; quare; etc. *AR* — inter] in *T* / **2** De hoc *om. MüP AR* / **3** et verum est *om.* V_1 — ut] natura *W* / **4** praecedat] praecedit O_2; *om. AR* — esse] + secundum fidem *MüP AR*; + et *MüP* — ut] et *R*; *om.* CO_4 *T* — ut tamen] verum tunc V_1 — tamen] cum *T* — natura] nota *T* — viam *om. MüPT AR* / **5** ostenditur] probatur O_2; accipitur *AR* — decimanona] 13ª *P;* IX *AR* / **6** Deum] dictum *P* — ipso] ipsa *R* / **7** accipit] potest *MüPT AR* — esse] + ab eo *MüP AR* — aliquo] + causato CO_4 — praesupposito] praesumpto *C* — Et] Nam *MüP AR; om. Ma T* — ibi] supra *Ma;* iam *MüPT*V_1 *AR* / **8** est] *om.* V_1; + nescio nisi *AR* — effici] efficit *T* — mutari] mutare V_1 — sic] sicut *C* — prius] prima *W* — natura] + esse *manu sec. interlin. Mü* / **9** non sunt ibi extrema] solum esse est extremum *MüP AR* — ibi *om.* V_1 — quam[2]] quoddam *MüP*; quod *AR* / **10** causaret] esset *Ma;* causat *MüP AR; om.* V_1 — illa] ista CO_4 V_1 — Sed] Unde *MüP AR* / **11** non] inde V_1 — inter] in V_1 — nulla est] e. n. O_2 / **12** distantia] distinctio *W* — distare *om. P* — ratione *completur manu sec. ex* ratio *Mü* / **12/13** extremorum in se] alterius extremi *MüP AR* / **13** tanta] tota *T* — est] esse *Mü* — maius] magis V_1 / **13/14** maius extremum] e. illud *MüP AR* — extremum *om. T* / **14** Deus distat] De distantia aliqua V_1 — a creatura *om.* V_1 — creatura] creaturis *R*; + quia est infinitus *MüP AR* / **15** ostenditur] probatur *MüPT AR* — negatione] + negatione *manu sec. in marg. Mü* / **15/16** intrinsecae *corrigitur manu sec. interlin ex* intntese *Ma* / **16** finitur] + forma *C* — igitur] ergo *C MüP AR* — non *interlin.* O_4.

est nata esse in materia, est infinita.

Hoc reputo nihil valere, quia secundum ipsos Angelus immaterialis non est infinitus. Numquid esse posterius essentia, secundum ipsos, essentiam finitabit? Unde quaelibet entitas habet intrinsecum gradum perfectionis, non per aliud ens. — Et si forma finitur ad materiam, igitur si non ad illam, non finitur: fallacia est consequentis. Corpus finitur ad corpus; igitur si non ad corpus, est infinitum; ultimum caelum erit infinitum: sophisma est tertii Physicorum[107], quia corpus prius in se finitur, ita forma finita prius in se est finita — quia scilicet est talis natura in entibus —, quam finiatur per materiam; nam secunda finitas praesupponit primam, non causat eam. In aliquo igitur signo naturae est

1 nata esse] nata *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* nata esse *Ma* / **2** Hoc] Habetur *Mü* — valere] materiale *T* — quia] quare CO_4; + etiam V_1 — Angelus] + qui est *AR;* + est O_2 *T*V_1 / **3** immaterialis] materialis *T;* + et tamen V_1 — non] + tamen O_2 — est] erit CO_4 — infinitus] + prima *Mü*; nam/ *P R*; natura *A* — Numquid] Nonne *W*; Nec unquam O_2CO_4; Nunquam *MüPT*V_1 *AR* — esse] omne *W*CO_4 (*interlin.*) *T*; enim V_1 / **3/4** essentia] extra *Ma*; esse *MüP*V_1; *om. W AR* / **4** secundum ipsos *om.* V_1 — essentiam] esse *Ma P AR;* essentia *W*O_2; existentia *Mü* (*manu sec. del.* esse *et ponit. interlin.* existentia) — essentiam finitabit] f. e. V_1 — finitabit] figurabit *C* — Unde] igitur *W*O_2O_4; ergo *C* / **5** entitas] entitus V_1 — intrinsecum] infinitum CO_4 — intrins. gradum] g. i. *AR* — per] propter CO_4 — aliud] aliquod *C* / **6** Et] Ut *R* — forma] + non *manu sec. interlin. Mü* — finitur] finita *W*; fit *T* — igitur] ergo *C AR* — non] + est *W* / **7** illam] istam *W MüT* — non *om.* O_4 — finitur] finitum *Mü* — fallacia] falsa *Ma T* — fallacia est] e. f. V_1 — est *om.* CO_4 *MüT* — finitur] finitum *MüT* / **7/8** illam . . . ad[2] *om. per homoiotel. P AR* / **8** ad[1]] + continens *Mü* — igitur] ergo *WC Mü* — non] nec CO_4 — ad[2] *interlin.* O_4 — est infinitum] *om. AR;* + ergo V_1 / **9** caelum] + quod non finitur ad corpus V_1 — erit] est *W*O_2CO_4 — infinitum *manu sec. in marg. Ma* — *Hic manu sec. in marg.* Sophisma *W* — est *om. T* — tertii] 3⁰ *P* / **10** prius[1]] primum *AR; om. MüP* — in[1]] a *Mü* — finitur] finitum *MüT*; + prius *W* — finitur . . . se[2] *om. per homoiotel.* O_2 — ita] + et V_1 — finita *om. MüPT*V_1 — se[2] *om.* O_4 / **10/11** in se est finita] e. in se f. *Mü;* e. f. in se V_1 / **11** quia *om. MüPT AR* — scilicet] sed *P R*; + prius *MüPT AR* — quam] quod O_2O_4*;* quia *C;* quamvis V_1 / **12** finiatur] *manu sec. in ras. Mü;* finitur *P*; fiatur *T* — finitas] finita cum *Ma;* finitatio V_1 — praesupponit] praess *sequitur intervallum A*; praesupponens *R* / **13** eam] + prius O_2 *MüPT AR* — in aliquo igitur] i. in a. O_2CO_4 *MüP AR* — igitur] ergo *C AR*; *om. W T* — naturae *manu sec. in marg. Ma.*

[107] Cfr. **Aristoteles**, Phys. 3 c. 5 (Vol. I 204 B 11–15).

essentia finita; igitur non finibilis per esse; ergo in secundo signo non finitur per esse.

Decima conclusio. *Ex infinitate sequitur omnimoda simplicitas prima intrinseca in essentia*[108].

Quia aut componeretur[109] ex finitis in se aut infinitis in se. Si primum: igitur finitum; si secundum: igitur pars minor toto.

Secundo: quod non componitur ex partibus quantitativis[110] — quia infinita perfectio non est in magnitudine, quia illa, si finita est, in maiore esset maior —, infinita magnitudo esse non potest: haec ratio Aristotelis 8^0 Physicorum[111] et 12^0 Metaphysicae[112].

---

1 essentia] esse *P* — igitur] ergo *C AR* — non] + est *R* — finibilis] similis *V*$_1$; finitabilis *AR;* + simul *T* — ergo] igitur *O*$_4$ *TV*$_1$ — secundo *manu sec. interlin. Mü* / **1/2** ergo . . . esse *om. per homoiotel.* *O*$_2$ — in secundo signo *om.* *CO*$_4$ / **2** finitur] finitabitur *CO*$_4$ — per esse] *om.* *V*$_1$ *AR*; + Breviter unam dico (unam dico] d. u. *AR*; + unam *Mü*) propositionem *WO*$_2$*CO*$_4$ *MüPT AR*, + quod quaecumque essentia absolute finita in se est finita, ut praeintelligitur omni comparationi sui ad aliam essentiam *Wadding* / **3** Decima conclusio] *manu sec. in marg.:* c. 10 *W*; + conclusio 11 *Ma; aliquod signum indistinctum habet in marg. P; om.* *O*$_2$*CO*$_4$ *MüPTV*$_1$ *AR; cfr. etiam tabulam conclusionum in appendice pag. 170* / **4** prima] primo *AR;* + essentia *Mü* — in] et *R; om. P A* — essentia] ea *W*; esse *P*; essentialis *AR* / **5** finitis] infinitis *P* — aut^2] + ex *CO*$_4$ *MüPV*$_1$ *AR* — aut infinitis *om. T* / **6** in se *om. MüPT AR* — primum] primam *T* — igitur^1] ergo *C R;* + est *R* — secundum] secundam *T* — igitur^2] ergo *C AR* — pars] + non *MüP* / **8** Secundo] + probo *C* — quod] quia *Mü;* pars *T* — non componitur] nunquam *P* — ex *manu sec. in marg. Ma* / **8/9** quantitativis] quantitatis V$_1$; + probatur ex hoc *MüP;* + probatur hoc (*om. R*) *AR* / **9** non est *in marg.* *V*$_1$ — in *manu sec. interlin. Mü* — magnitudine] + finita *AR* / **9/10** quia illa, si finita est, in maiore esset maior] in maiore esset (esse *P*) maior virtus et sic infinita esset maior (minor *Mü*). Infinito autem nihil maius (magis *Mü*) *MüP* / **10** illa] ista *TV*$_1$; + magnitudo *CO*$_4$ — illa si] si i. *R* — si] scilicet *T* — si finita est] si e. f. *V*$_1$ — maiore] maiori *O*$_2$*CO*$_4$ — esset] erit *O*$_2$*CO*$_4$ — maior] minor *T*; + virtus; et sic infinita esset maior. Infinito autem (aut *A*) nihil maius, nec in infinita, quia *AR* / **11** haec] sed *W*; habere *C*; + est *AR* — ratio *om. C* — et] + 8 et *O*$_2$ / **12** 12^0] 9 *MüP*; 2 *T*; XI *V*$_1$.

---

[108] Cfr. QQ. subtil. super libros Metaph. Arist. 12 qq. 14—15 (VII 680—683). — [109] Cfr. Ox. 1 d. 8 q. 1 n. 2 (IX 565).

[110] Cfr. a. a. O. n. 3 (IX 565 b—566 b).

[111] Aristoteles, Phys. 8 c. 10 (Vol. I 266 A 24—25): οὐκ ἐνδέχεται ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει ἄπειρον εἶναι δύναμιν.

[112] Cfr. Aristoteles, Metaph. 12 c. 9 (Vol. II 1085 A 9—23).

Sed instatur: quia perfectio infinita in magnitudine esset eiusdem rationis in toto et in parte, et ideo non in maiori maior — sicut modo anima intellectiva est perfectissima forma, et ita perfecta est in modico corpore sicut in magno, et in parte corporis sicut in toto; quod si ipsam secundum essentiam suam consequeretur infinita potentia, scilicet intelligendi infinita intelligibilia, ita sequeretur eam in magnitudine modica, quod si maior poneretur, non esset maior potentia; haec igitur negatur. Omnis potentia in magnitudine maior est in maiori magnitudine.

Ratio Aristotelis coloratur, quod probat perfectionem infinitam non esse in magnitudine, sic quod extendatur per accidens, quod scilicet pars sit in parte: quia tunc maior esset in toto quam in parte, quantum ad efficientiam in operando, licet non secundum intensionem in se, sicut de igne magno et parte eius, et ita sequitur quod in magnitudine finita non sit potentia infinita secundum efficientiam, et hoc extensa; ergo nec secundum intensionem in se infinita.

Haec secunda consequentia patet: quia non concluditur

---

1 quia] + si esset *P* / **2** et^2 *om.* *V*$_1$ — ideo *om. R* — non] + erit *CO*$_4$ — in^3] *interlin.* *V*$_1$*; om. Ma* — maiori] maiore *V*$_1$; + magnitudine *O*$_2$ / **3** modo *om. R* — anima *om. A* — forma] potentia *W MüPT; om. AR* / **4** et ita perfecta *om. Ma* — perfecta] perfecte *V*$_1$ — est *om. AR* / **5** corporis *om.* *V*$_1$ — quod] quia *Mü PTV*$_1$ *A;* quare *R* / **5/6** sec. ess. suam conseq. inf. pot.] c. (sequeretur *R*) sec. e. s. p. i. *AR* / **6** suam *om. P* / **7** eam] illam *CO*$_4$ / **8** quod] quia *Mü* — maior^1] maror *T* — non] tunc *T* / **8/9** maior potentia] p. m. *O*$_2$*CO*$_4$ *V*$_1$ — maior^2 . . . magnitudine *manu sec. in marg. Ma* / **9** haec *om. T* — igitur] ergo *WC MüP R; Ma legi non potest* — potentia] posita *T* / **10** in *om.* *O*$_4$ — in maiori *om. C* — maiori *manu sec. in marg. W* / **11** Ratio] Responsio *AR* — coloratur] color *completur manu sec. interlin. in* coloratur *W*; + per (in *R*) hoc *AR* — probat] probatur *O*$_4$; + potentiam vel *AR* — perfectionem] + non (*del.*) esse vel potentiam *C*; + vel potentiam *MüT* / **12** infinitam *om.* *O*$_4$ — extendatur] extenditur *MüP;* exceditur *T* / **13** accidens] actus *V*$_1$; + id est ratione magnitudinis extense (*om.* *O*$_4$) *CO*$_4$ — quod] quia *T* / **14** efficientiam] efficatiam *O*$_2$ *V*$_1$ / **15** intensionem] intentionem *W MüPTV*$_1$ — sicut] + patet *MüP AR* — de] in *O*$_2$ *T* / **15/18** sicut . . . se *om. per homoiotel.* *V*$_1$ / **16** et^1] + parva *T*; + de *AR* / **17** sit] est *MüPT AR* — infinita] + et *P* — efficientiam] efficaciam *O*$_2$ — hoc] hic *C* / **18** ergo] igitur *O*$_2$*O*$_4$ *MüPT* — nec] non *CO*$_4$ — intensionem] intentionem *WCO*$_4$ *MüT* / **19** Haec] Et haec *MüP*; Et *T* — secunda] prima *V*$_1$*; om. R* — secunda consequentia] c. s. *T* — quia] quod *T* — concluditur] includitur *T*.

infinita in se nisi ex infinitate in efficientia; sed quod primum sequitur, ostenditur dupliciter:

Primo, quia in qualibet parte aliquota magnitudinis finitae est potentia finita secundum efficientiam; alias non minor tota; igitur et in tota est finita, quia compositum ex finitis in se et finities sumptis est finitum.

Secundo, quia intelligatur magnitudo crescere, crescet potentia sic, scilicet secundum efficientiam; ergo prius fuit finita et semper est, quamdiu intelligitur posse crescere, quod semper est, dum est in magnitudine finita; ergo nunquam intelligitur impossibilis crescere, nisi sit in magnitudine infinita, et ita nec alias est infinita secundum efficientiam; ergo nec secundum intensionem.

Sed quid ad propositum, quod potentia infinita intensive, non extenditur per accidens, ita quod pars sit in parte magnitudinis, quomodo hinc sequetur quod omnino non sit in magnitudine? Suppletur ratio ultima sic: extensio

---

1 infinita] finita *W*; infinitas *AR* — in²] non V_1 — efficientia] efficacia *P*; + quod *del. Ma* / **1/2** primum] + non *R* / **2** sequitur] + sic *R* — ostenditur] perostenditur O_4 — dupliciter] secundus *T; om. AR* / **3** Primo *om. AR* — in qualibet] sola *W* — aliquota *manu sec. in marg. Ma* / **4** finitae] finitate *mut. in* finitae *Ma* — potentia finita] f. p. *AR* — efficientiam] efficaciam O_2 *P* — alias] aliter *T;* + pars *MüPT AR* — non] *om. P;* + esset *MüPT AR* / **5** minor] in *AR* — tota] toto *MüPT AR* — igitur] ergo *WC MüP AR* — et] est *Ma*; etiam O_2 — in *om. MüPT*V_1 — est *om. Ma* — finita] infinita *P; om.* O_2 / **6** finities] fenities *C* / **7** Secundo] + sic *Wadding* — quia] + si O_2 V_1 *AR* — crescet] crelibet(?) V_1; cresceret *AR;* + et O_4 / **8** scilicet] vel V_1; *om. C MüPT AR* — scilicet secundum] sec. s. *W*O_2O_4; + efficaciam aut O_2 — efficientiam] efficaciam *P* — ergo] igitur *W*O_2O_4 *MüPT*V_1; + si *MüPT AR* — prius] plus *T* — fuit *om. MüPT AR* / **9** est] erit *W*O_2CO_4 *Mü AR;* et *P* — quamdiu] quam idem CO_4 — posse] pose *Mü* — crescere] + nisi sit in magnitudine infinita O_2 / **9/12** et . . . infinita¹ *om. per homoiotel.* V_1 / **10** quod] quia *Ma* — est²] + in O_4 — finita] infinita *P* — ergo] igitur O_2O_4 *T* / **10/12** ergo . . . infinita¹ *om. Mü AR;* ergo . . . et *om. P* / **11** intelligitur impossibilis *del. et ponit.* id est non potest intelligi quod impossibile sit infinitam potentiam *C* / **12** infinita¹] + quia infinita crescet necessario secundum quod crescere posset ipsa magnitudo finita intelligitur impossibilem nisi sit in magnitudine infinita *C* — alias] aliter *P* / **13** ergo] igitur O_2O_4 *T*V_1 — nec] nulla O_4 — intensionem] intentionem *MaWC T* / **14** Sed] Si *P* — quid *om. T AR* / **15** per accidens *om. P* — ita] id est *R* / **16** quomodo] quaere *T* — hinc] hic CO_4 — sequetur] sequatur *W*; sequitur O_2CO_4 *Mü;* sequeretur *AR* — quod] quae V_1 / **17** sit *om.* O_4 — ratio ultima] u. r. O_2 *MüPT AR* — ultima] ultra O_2 *A* — sic] sicut *C*.

aliquid extendit quod est subiectum, et non illam perfectionem infinitam, nec materiam, cuius illa sit forma, sicut intellectiva est corporis: quia illa perfectio non est in materia, ex prima huius; ergo; etc. Ita et Philosophus ante istam probationem probavit non inesse materiam, 12⁰ Metaphysicae[113], et virtute illius conclusionis, prioris et istius, sequitur propositum sufficienter[114].

Propositum brevius sic probatur: intelligere non est subiectum extensionis; prima natura est intelligere, ex sexta huius, et non receptum in materia, quod possit dici quanta, ex prima huius[115].

Tertio concluditur, quod non est componibilis alicui accidenti; quia omne perfectibile caret secundum se entitate perfectionis; alias non esset in potentia ad ipsam; ideo perfectio additur perfectibili, et totum est aliquid perfectius altero unitorum. Infinito nihil deest; nihil perfectioni addit,

---

1 aliquid extendit] e. a. *P AR* — extendit] excedit V_1 — illam] istam O_4 — perfectionem] + absolutam *T* / **2** nec] et *R* — illa] ista V_1 — sicut *om.* O_4 / **3** corporis] in corpore V_1 — illa] ipsa V_1 — in *om. AR* / **3/6** materia . . . et¹ *manu sec. in marg. Ma* / **4** ergo] igitur *W*O_2O_4 *T*V_1; unde *AR* — Ita] Unde *MüP AR* — et] quod O_2CO_4; etiam V_1 / **5** probavit] probat *Mü (manu sec. interlin.) P; om. C* — probavit non] n. p. O_4 — inesse] esse *Ma (legi non potest) MüPT AR;* + eius *MüP AR* — 12⁰] 1 *W;* 11 V_1 / **6** illius] huius *W;* istius O_4 — conclusionis] quaestionis CO_4 — istius] illius O_4 / **7** sufficienter] sufficiter *T* / **8** sic probatur] p. s. CO_4 — probatur] probat V_1 / **9** subiectum *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* — extensionis] extentionis *Mü* — ex] in *T* — sexta] *intervallum* V_1 / **10** quod] quae O_2CO_4 *MüPT AR* — possit] posset O_4 *MüP AR* — dici] dicit *T* / **11** ex prima] extra *W T* — prima huius] Philosopho *MüP* — huius] Philosophus *W T* / **12** Tertio] *om. T;* + hoc *MüT;* + ex hoc *P AR* — componibilis] *mut. manu sec. in* componibile *Ma;* compossibilis *P* — alicui *om. MüPT AR* / **13** caret] careret CO_4 *MüP A* — caret secundum se] s. se c. *P*V_1 *R* — entitate] entitatem *MüPT* / **14** alias] aliter *T* — ipsam] primam O_2 / **15** aliquid perfectius] p. a. O_2 / **15/16** aliquid . . . altero *om. R* — perfectius altero *om. A* — altero] atero *T* / **16** nihil¹] non *R* — deest] deesse *T* — deest . . . addit *om. AR* — nihil²] nec CO_4; quod V_1 — perfectionem] perfectioni *Ma*; perfecti non *P*.

---

[113] Cfr. Aristoteles, Metaph. 12 c. 9 (Vol. II 1085 A 9—12, 21—22).

[114] *Hic C (fol. 11ra—b), columna ra in fine et rb in initio divisa in duabus, cum indicatione* Ex-tra *in marg., habet additionem, quae incipit:* Item: quantum est, *et explicit:* ipsi intelligere *(cfr. in appendice pag. 164).*

[115] *Hic Ma (fol. 12ra—b) et* O_4 *(fol. 145r infra columnam cum indicatione* Extra) *habent additionem, quae incipit:* **Item: quantum est,** *et explicit:* ipsi intelligere *(cfr. in appendice pag. 164).*

quod sit ei unibile; tunc infinito aliquid maius esset. Secundo, quia accidentia materialia sibi inesse non possunt, quia non est quantus. Accidentia immaterialia pertinentia ad intellectum et voluntatem non sunt in ipso, quia quae videntur ibi maxime esse accidentia, sunt idem sibi sicut intelligere et velle, ex sexta huius.

Aliter arguitur ad hoc, quia in Primo nihil est per accidens, quia per se ante per accidens; in Primo nihil causatum, in Primo nulla potentia. Hoc ostendit, quod accidens non sit de essentia Primi, non autem quod non insit accidentaliter. Primum non, quia in essentia Primi, quae prima est, nihil esset per accidens, licet aliquid aliud ab ipsa accidentaliter sibi inesset; et ideo [illi] per accidens esset aliquod per se prius, quia essentia prima prior esset illa unione accidentis ad se. Secundum non, quia essentia

1 ei] es *Ma* — ei unibile] u. ei V_1 — unibile] universale *C* — tunc] + enim *MüP*V_1 *AR* — infinito] inferius *C* — aliquid maius esset] e. (+ esse V_1) a. m. CO_4 *T*V_1 — maius] magis O_4 *Mü* — esset] inesset *W* / **1/3** Secundo . . . quantus *manu sec. in marg. Mü* / **2** quia[1]] quod *A; om. Ma Mü* — sibi] similiter *T*; + scilicet primae naturae CO_4 — quia[2]] + Deus CO_4 / **2/3** accidentia . . . quantus *manu sec. in marg. Ma* — materialia . . . Accidentia *om. per homoiotel. AR* — non est quantus] q. n. e. *Ma* / **3** quantus] quantitas *MüPT;* + secundum quod *Mü* — immaterialia] materialia (*completur manu sec. in* immaterialia *Ma Mü*) *Ma Mü*V_1 — ad] ab *W* / **3/4** intellectum] intellectu *W*; intellectionem *T* / **4** voluntatem] voluntate *W* — non] + quia *T* — ipso] + ut accidentia CO_4 — quae] qui *W* / **5** ibi *om. P* — ibi maxime esse] m. inesse *MüT;* m. i. e. *A*; i. e. m. *R* — esse] ad *W* — sicut] ut *MüPT AR; om.* V_1 / **6** et] ut *A* / **7** ad hoc] adhuc *C; om.* V_1 — quia] quod *MüPT AR* / **8** quia . . . accidens[2] *om. per homoiotel. C* — ante] aut O_2O_4 V_1; + omne *MüPT AR* — Primo] + autem *R* — nihil] + est O_2 *MüPT AR* / **9** Primo] + enim O_2 — nulla] natura *P; ponit. manu sec. interlin. distinctius Mü;* + est O_2 *MüPT AR* — Hoc] Haec O_2CO_4 *R*; Hic *A;* + tamen O_2CO_4 — ostendit] aut *W*; ostendunt O_2CO_4 *PT AR* / **9/10** accidens] actus *C;* accidentia *MüPT AR* / **10** sit] sint *MüPT*; sunt *AR* — essentia] esse CO_4 — autem] aut *W* — insit] sit O_4 *T;* + ei *MüP AR* / **11** Primum] Primo *Ma* — quia] *om.* V_1; + licet *MüP* — essentia] esse *T*; + enim V_1 / **12** prima est] e. p. V_1 — est *om.* CO_4 — esset *manu sec. in marg. Ma* — aliquid] autem *Ma* V_1; ad *T* / **13** ideo] *om.* WO_2CO_4 *T*; + illo WO_2CO_4; iste *T*; illi *AR* — accidens] + similiter CO_4 / **14** aliquod] aliquid O_2CO_4 — per se prius] pr. p. se *P* — prima *om.*V_1 — prior esset] e. p. *MüPT AR* / **15** illa] ista V_1 — unione] unitate *mut. manu sec. in* unione *Ma* — Secundum] Secundo *AR*.

prima esset incausata, licet aliquod causatum ipsam accidentaliter informaret; quaelibet essentia substantiae causatae est non causa sui, licet aliqua sit causa sui accidentis. Tertium non, quia potentia ad accidens est potentia secundum quid. Unde ostenditur, quod non possit esse in aliquo, quod in essentia sua est tantum actus.

Aliter arguitur: quod nihil est in Primo nisi perfectio simpliciter, ex secunda huius; quaelibet talis est idem essentiae illi; alias illa non esset optima ex se vel plura simpliciter optima.

Non concludit, quia sicut patet per illud, quod dictum est in quarta huius probatione sexta, non repugnat rationi perfectionis simpliciter, quod sint multae perfectiones simpliciter, et quaelibet summa in suo gradu, et tamen unum summum melius alio et omnibus illis summis; et quolibet eorum melius sit essentia Primi, licet nulla illarum sit eadem sibi, sed inhaerens tantum, quia non sequitur: est denominativum melius quocumque sibi incompossibili, et est secundum suam rationem in summo, igitur est simpliciter optimum; sed tantum sequitur: igitur est optimum totius illius generis, in

1 prima *om.AR* — incausata] incausatum *C* — aliquod] aliquid *T* / **1/2** ipsam accidentaliter] a. eam V_1 / **2** informaret] + et O_2CO_4 — quaelibet] quilibet *W;* + enim *MüP AR* — substantiae] + non V_1 — causatae] creata *AR* — est] et *P* / **2/3** est non] n. e. *Ma T* / **3** aliqua sit] agat V_1 — Tertium] Tertio *AR* / **5** ostenditur] dicitur *C*; logicaliter (loyaliter *R*) dicitur *AR* — possit] posset CO_4; potest *AR* — quod[2]] quia O_2 *MüP*V_1 *AR* / **6** sua] *mut. manu sec. in* sui *Ma;* sui O_2 / **7** arguitur *manu sec. in ras. W* — quod] quia CO_4 *AR* — Primo] ipso CO_4 / **8** secunda] prima O_2CO_4; + et tertia *AR* — quaelibet] quialibet V_1 / **9** alias] aliter *R* — illa *om. AR* — optima] optimum *MüPT AR* / **11** quod *om.AR* / **12** est *om.AR* — quarta] quarto *C* — probatione] propositione *W*; + probatio *R* — sexta] septima *AR* / **12/13** rationi perfectionis] p. r. *P* / **13** quod] quia CO_4 / **13/14** quod . . . simpliciter *om. per homoiotel. P* / **14** suo] sua *T* / **15** illis] aliis *R;* + simul V_1 — summis] summum O_2 *A; om.* V_1 *R* — quolibet] quaelibet *P*; quodlibet V_1 / **16** eorum] istorum *Mü*; illorum *PT AR* — sit] esset *AR;* + sit O_4 — essentia] ex natura O_2; + prima *C* — nulla] natura V_1 — illarum] earum O_2O_4 *MüPT*V_1 *AR; om.C* — eadem] idem *R* / **17** sibi *om.C* — sed] *om.T;* + si *C* — inhaerens] in haec ens *W* / **18** quocumque] quolibet *AR* — sibi] alio *AR* — incompossibili] impossibili *T; om. AR* / **19** suam *om.* CO_4 — in] + secundum *del. W* — igitur] ergo *C AR* — est *om. MüPT* — simpliciter] primum V_1 / **20** tantum *om.T* — sequitur *om.* CO_4 — igitur] ergo *C T AR* — est *om.* WO_2CO_4 — totius *om.* V_1 — totius illius generis] i. g. t. *P* — illius] istius CO_4.

quo est ipsum et denominativum sibi incompossibile.

Sed:[116] omnes perfectiones quae dicuntur simpliciter, includerent se per identitatem; quidquid haberet unam perfectius aliquo et aliam sic haberet; consequens falsum. Materia magis est necessaria quam forma; tamen minus est actus, tamen dependens ad substantiam, tamen est simpliciter ipsa. Saepe coelum incorruptibilius mixto; tamen nostrum corpus animatum nobilius, inquantum animatum. Ideo sequitur, quod differunt perfectiones simpliciter — nisi aliquae, quae sunt passiones entis — et inter se, et a subiecto forte, et una intense habetur, alia non intense vel omnino non habetur.

Sed nec prima propositio huius rationis est ostensa; nam illa secunda quae allegatur, non probat de accidente inhaerente, sed de intrinseco naturae summae. Si autem accidens poneretur in Primo ab aliquo protervo, difficile foret contra ipsum ostendere, illud esse perfectionem simpliciter[117], quia quandoque nobiliores naturae denominantur a denominativo minus nobili, et minus nobiles a nobiliori, quod dicitur perfectio simpliciter. Exemplum: materia prima est simplex, homo non est simplex; simplicitas est tale denominativum. Imo difficile esset ex istis quatuor mediis ultimis, et forte impossibile, probare, quod in primo non sit accidens per accidens contingenter inhaerens, et secundum quod possit per accidens mutari, sive a se, sive ab aliquo posteriori; quia voluntas nostra ponitur ex se mutari ad velle, licet prima causa ponatur respectu actuum nostrorum.

Si bene esset probata in Primo simplicitas accidenti repugnans, foecunda conclusio esset valde. Si cui duae primae probationes hic positae non placeant, afferat meliores.

---

1 est *om.* CO_4 — et] + etiam *interlin. P* — denominativum] denominativa O_2CO_4 *MüPT AR* — incompossibile] incompossibilia *W*O_2CO_4 *MüPT AR* / **2** Sed] *om.* V_1; + **si** CO_4 (*manu sec. infra col.*) *Mü P*V_1 *AR* — quae dicuntur *om.* CO_4 — simpliciter] + et V_1 / **2/3** includerent] inclurent *P*; includent *T* / **4** aliquo] alio *P; om. AR* — sic] se *W;* si *P* — haberet] + unam perfectius aliquo et aliam, sed *W* — consequens] + est *P AR* — Materia] + enim CO_4 *Mü PT AR* / **5** magis est] e. m. *MüP AR* — est[1] *om. W* V_1 — est necessaria] n. e. CO_4 — necessaria *om.* V_1 — tamen] cum *T*; tam V_1 — minus] unus *W*; vivius *T* — actus] + accidens O_4 *MüP*V_1 *A*, + est *R* / **6** tamen[1]] tantum *T*; tum V_1; minus *MüP* — dependens] independens *MüP AR*; + independens *manu sec. in marg.* O_4 — ad substantiam] quam substantia *AR* — est simpliciter ipsa] i. e. s. O_4; s. e. i. *T* — simpliciter] simplex O_4; simplicius *MüP AR*; simplicior *T*V_1; + prima CO_4 — ipsa] ipse *Ma* / **7** Saepe] Similiter *AR* — coelum] + est *P R* — incorruptibilius] + est *W MüT* — mixto] + non *Mü* — tamen] cum *W* — nostrum corpus] c. n. *P* / **8** animatum[1]] anima V_1 — nobilius] + est *MüP*V_1 *AR* / **9** differunt] dicitur ut *Ma* (*mut. manu sec. in* differunt) — simpliciter] simplex O_4 — nisi aliquae] praeter aliquas *MüP AR* — quae *om.* V_1 — sunt] sint V_1 / **10** et[1] *om. T* — a subiecto] aliam *W* — una] cuius *P* / **10/11** forte . . . habetur[2] *om. R* — et[3] . . . habetur[2] *manu sec. in marg. Mü; om. A* / **11** intense[1]] intrinsece *T* — habetur[1]] habentur *P*; habeatur V_1; + et V_1 — habetur[1] . . . intense[2] *om. per homoiotel. T* — alia . . . habetur[2] *om. P* — habetur[2]] + et aeque intense habent *Mü* / **12** propositio] probatio *AR* — rationis] + quartae *Wadding* / **13** nam] tamen *AR* — illa] ista V_1 — allegatur] + scilicet **quod quaelibet perfectio simpliciter non est idem essentiae illi, scilicet summae** *AR* — accidente] + non *del. W* / **14** sed] sicut CO_4 — **de** *om. R* — naturae] nec *P*.

[116] *Sequens textus, qui incipit:* Sed: omnes, *et explicit:* vel omnino non habetur *omittitur* O_2 *(pagina 124 versu 2°—11°);* O_4 *ponit eundem textum infra columnam cum indicatione* Extra. *De cod. C cfr. notam 117.*

1 Primo] summo *MüPT AR* — ab *om. C* — aliquo] + alio *C* — foret] esset O_2CO_4 *MüPT AR* / **2** contra ipsum *om. T* — illud] + non *MüP AR* — perfectionem] per formam *Ma;* perfectione *W*; perfectio *AR* / **3** quandoque] quandocumque CO_4 — a] et *T*; *om. MüP* / **3/4** denominativo] denominato *R* / **3/6** quia . . . simplex[1] *om. C* / **4** a *om. MüP* / **5** perfectio] + dicitur perfectio *A* — est *om. T* / **6** homo . . . simplex *om. per homoiotel.* V_1 — est[1] *om.* CO_4 / **6/7** denominativum] denominatum *C* / **7** istis] hiis O_2 — mediis] modis CO_4 / **7/8** et forte *manu sec. in ras. Ma* / **8** forte] fortare V_1; + impossibile *W* — probare] prolare *(?) T* — quod] + impossibile *P* — non] si V_1; + non *A* / **9** inhaerens] inhaerentis *W* — possit] posset O_2O_4 / **9/10** quod . . . mutari *om. AR* / **10** mutari] + ad velle *Ma,* + licet prima causa ponatur *del. manu sec. cum indicatione* va-cat *interlin. Ma* — ab] + alio *W* — aliquo posteriori] a. positio *manu sec. in marg. Ma;* + posteriore *del. manu sec. in textu Ma* / **10/11** sive[1] . . . mutari *om. per homoiotel.* V_1 / **11** quia] quod *mut. manu sec. in* quia *Ma* — ex] a *Ma;* + ex *P* — mutari] + aliquo *del. W* — ad] + aliud *MüP AR;* + aliquid *T* — velle] doelle *P* / **12** causa] + non *T* / **13** bene *manu sec. in marg. Ma* — esset] esse *T* — esset probata] p. e. *MüPT AR* — in Primo *om. AR* / **14** repugnans] + et *P* — foecunda] secunda V_1 *R* — conclusio esset] e. c. O_2CO_4 *P* — esset] est *manu sec. del. in textu et ponit. interlin.* esset *Mü* — valde] vale *P; om. AR* — Si] Sed *T* — Si cui] Sicut *C* V_1 — cui] autem *R* / **14/15** duae primae probationes] primae d. p. O_2CO_4 V_1; d. prob. p. *MüP* — primae *om. AR* / **15** probationes] propositiones *P* — non placeant *om.* V_1 — afferat] afferas *W*; afferant *R* — meliores] + Nota: hic placeat recapitulationem dictarum conclusionum V_1; + etc. Cap. 5. De infinitate *R*.

[117] *Hic C (fol.* **11***va), columna va in initio divisa in duas, cum indicatione* Ex-tra *in marg., habet textum ex pagina 124 versu 2°—11°, qui incipit:* Sed (Si *C*): omnes perfectiones, *et explicit:* omnino non habetur.

Domine[118] Deus noster, plures perfectiones a philosophis de te notas, possunt Catholici utcumque concludere ex praedictis. Tu primum efficiens. Tu finis ultimus. Tu supremus in perfectione, cuncta transcendis. Tu penitus incausatus, ideo ingenerabilis et incorruptibilis, imo omnino impossibilis non esse, quia ex te necesse esse; ideoque aeternus, quia interminabilitatem durationis simul habens sine potentia ad successionem; quia nulla successio esse potest, nisi in continue causato aut saltem in essendo ab alio dependente, quae dependentia longe est a necessario ex se in essendo. Tu vivus, vita nobilissima, quia intelligens et volens. Tu beatus, imo essentialiter beatitudo, quia tu es comprehensio tui ipsius. Tu visio tui clara et dilectio iocundissima; et licet in te solo beatus, tibi summe sufficias, tu tamen omne intelligibile simul actu intelligis. Tu omne causabile simul contingenter et libere potes velle et volendo causare; verissime igitur es potentiae infinitae. Tu incomprehensibilis, infinitus; nam nihil omnisciens est finitum; nullum infinitae

1 *Hic in marg.:* Capitulum sextum O_2 — Deus] Dominus *AR* — noster] meus O_2B V_1; *om. A;* + praesens *del. manu sec. Ma* — plures] plerasque WO_2CO_4; plurimasque *MüPT*; plurimas *AR* / **2** utcumque] necessario O_2 V_1; ut cu *A*; vere *R* — concludere] includere O_2; ostendere *B* / **3** Tu²] Tuque *W* — finis ultimus] u. f. *B* / **4** in *om. B* — cuncta] omnia *B* — transcendis] transcendens TV_1 *R* — incausatus] increatus *W* *MüPT* / **5** ideo] + ideo O_4 — et *om. P* *AR* — incorruptibilis] corruptibilis *W (completur manu sec. interlin. in* incorruptibilis) *Mü* — imo] ideo *AR; om. MüPT* — omnino *om.W* V_1 / **5/6** impossibilis] *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma;* impossibile *T* / **6** ex] est *B* — ideoque] ideo O_2 — quia] et *AR* / **7** interminabilitatem] interminabilem *P* — habens] habes *B A* / **8** nulla] non V_1 — esse potest] p. e. *MüPT* *AR* — nisi] + vel *MüPT* *AR* — in *om.* TV_1 / **8/9** continue] contingente *Ma (ponit. manu sec. distinctius in textu)* / **9** aut] aliter *W;* vel *B* — essendo] esse *P* — ab *manu sec. interlin. Mü* — alio] aliquo CO_4 V_1; altero *B* — dependente] dependenter *Mü*; independenter *T*; independente V_1 — quae] quia *B* / **9/10** quae dependentia *om. Ma* / **10** ex se] esse *R* — ex . . . essendo *om.* CO_4 / **11** vivus] + tu O_2 / **12** essentialiter] + ipsa *AR* — / **13** tui] tu *C* — clara *om.AR* — et² *om.*V_1 / **14** te] + ipso *P* — beatus] + et *MüPT* *AR* — summe] *om. MüP* *AR*; + sine aliis *MüP* *AR* — sufficias] sufficiat *W*; sufficiens *B* V_1 / **15** intelligis] intelligens *B* — simul²] + et *B* / **17** igitur] ergo *CB* — igitur es] es ergo *B* — infinitae] + ergo *B* / **18** nam *om. P (cum intervallo in textu)* — omnisciens] sciens *del. manu sec. in textu et ponit. in marg.* omnisciens *Ma;* omne sciens *W* *AR* — nullum] nullus *MüPT;* nihil *AR* — infinitae] finitae *AR* / **18** *usque ad pag. seq. versu* **1**⁰ infinitae potentiae] p. i. *MüT* *AR* — nullum . . . finitum *om. per homoiotel. C.*

[118] *Ab hic B iterum habet textum huius* De Primo Principio.

potentiae est finitum, nec supremum in entibus; nec finis ultimus est finitum; nec per se existens simplex penitus est finitum. Tu es in fine simplicitatis, nullas partes habens re distinctas; nullas realitates in essentia tua habens veraciter non easdem. In te nulla quantitas, nullum potest accidens inveniri; et ideo es secundum accidentia non mutabilis, sicut te in essentia esse immutabilem superius iam expressi. Tu solus simpliciter es perfectus: non perfectus Angelus, aut corpus, sed perfectum ens; tibi nihil deest entitatis possibilis alicui inesse. Non potest omnis entitas alicui formaliter inesse; sed potest in aliquo formaliter vel eminenter haberi, quomodo tu Deus habes, qui es supremus entium, imo solus in entibus, infinitus. Tu bonus sine termino, bonitatis tuae radios liberalissime communicans, ad quem amabilissimum singula suo modo recurrunt ut ad ultimum finem suum. Tu solus es veritas prima, quippe quod non est, quod apparet.

1 est *om. W* — finitum] infinitum *MüT* *AR* — nec¹] et *T*; non enim V_1 / **2** finitum] finitus $MüPTV_1$ *AR* — existens] et (*interlin.*) ex se V_1; + et *T* — simplex] simpliciter WO_2B *MüP* *AR* — penitus est] e. p. V_1 / **3** in fine] infinitae *CB* *R; om.* V_1; + et summae *Wadding* — partes habens] h. p. *Mü;* + penitus *R* / **4/5** veraciter non easdem *om. B* / **5** quantitas] + in te V_1 — nullum] nunquam *B*; nullumque V_1; + quia *Ma* — potest] poterit V_1 / **5/6** potest accidens inveniri] a. p. i. $MüPTV_1$; a. i. p. *AR* / **6** inveniri] invenire CO_4; manere *B* — es *om.* CO_4B — non mutabilis] immutabilis *MüP* *AR* / **7** in *om.* V_1 — essentia] essentiam V_1; + tua *MüPT* *AR* — esse *om.* V_1 — immutabilem] immutabile *B* — superius *om.* V_1 — iam *om. B* / **8** es perfectus] p. es *B* — non] *in ras. Mü;* nec *P* — non perfectus] imperfectus *B*; + est CO_4 / **9** corpus] homo *R; om. A* — sed] sicut *C* — perfectum] perfectissimum CO_4 — tibi] cui O_2CO_4B $MüPTV_1$ *AR* — deest] deesse *T* / **10** Non . . . alicui *om. B* — omnis entitas] e. o. V_1 — alicui] + uni *W (manu sec. in marg.)* *MüP* — alicui formaliter] f. a. CO_4 / **11** inesse *om. B* — inesse . . . formaliter *om. per homoiotel. P* — potest] + omnis entitas *AR* — in aliquo formaliter vel eminenter] f. v. e. in a. *AR* — eminenter] communiter *B* / **12** tu] tus O_4 — Deus] beatus *Ma* — es] est O_4 — imo] et *B* — solus *om.AR* / **13** sine termino *om. B* — tuae] tu O_4 *R* / **14** ad] per V_1 — amabilissimum] + in *B* / **15** singula suo modo] suo m. s. *C* — recurrunt] requirunt *B* — ut] *manu sec. interlin. Mü; om.* V_1 — ultimum] altissimum *P* — finem suum] s. f. WO_2B $MüPTV_1$ *AR;* + Omne intelligibile (O. i.] Tu es intelligibilis *MüP* *AR;* Tui omne intelligo *T*) sub perfectissima (perfecta *R*) ratione intelligibilis (intelligit *T*) est (ens *MüP*; es *A*⟨ens *del.*⟩; et *R*) in (*om.MüP*) intellectu (intellectui *MüP*) tuo praesens *W* *MüPT* *AR* / **16** solus *om. W* — es] est *C*; + igitur *W* *T* — veritas] + praeclarissima; tu solus es veritas *W* *MüPT* *AR* — quippe] *manu sec. in marg. W;* + proba O_4 — est quod² *om. P* — quod² *om.* V_1 — apparet] + falsum *R*.

Falsum est igitur: est aliud sibi ratio apparendi, quia si sola eius natura esset sibi ratio apparendi, appareret esse quod est. Tibi nihil aliud est ratio apparendi, quia in tua essentia tibi primitus apparente; ac per hoc tibi nihil posterius est ratio apparendi.

In illa, inquam, essentia omne intelligibile sub perfectissima ratione intelligibilis, est intellectui tuo praesens. Tu es ergo intelligibilis veritas praeclarissima et veritas infallibilis, et veritatem omnem intelligibilem certitudinaliter comprehendens. Non enim alia, quae in te apparent, ideo tibi inesse apparent ut te fallant, quia in te apparent; quia haec ratio apparendi non prohibet propriam rationem ostensi per ipsam tuo intellectui apparere. Sicut noster visus fallitur, quando extranei apparentia prohibet illud quod est apparere, non ita est in tuo intellectu; imo, tua essentia

1 est¹] *om.* CB R — igitur] ergo CB — igitur est] e. i. MüP; + ad B V_1 — aliud] aliquid MaB R; + ab ipso est CO_4 — quia] quare AR / 1/2 quia . . . apparendi] *in marg.* O_4; *om. per homoiotel.* PV_1; + et W; + non AR / 2 si] + aliud a AR — eius natura] n. e. Mü — natura] essentia B — appareret] apparent MüPT; apparet V_1 A — esse] essent Mü; etiam V_1 / 2/3 appareret . . . apparendi] *manu sec. in marg.* Ma; *om.* O_2 / 3 est¹ *om.* V_1 — Tibi] *legi non potest* Ma; Et B; Cui PT AR; + autem C; + aut O_4 — nihil *om.* B — quia] + omnia apparent AR / 4 essentia] esse O_2 — tibi¹] cui MüT; ibi AR — primitus] penitus O_2CO_4 — apparente] apparenti T — ac] aut V_1 — tibi²] cui Ma MüT; *om.* B — tibi nihil] n. t. $MüPTV_1$ AR; + est *del.* Mü / 4/5 tibi nihil posterius] n. p. t. V_1 — posterius] praeiterius T / 5 est] es A; + tibi P / 6 In illa] Tu P AR — illa] ea T; ista V_1 — illa in(quam) *manu sec.* W — inquam] inquantum O_4 T — essentia] esse T / 6/7 In . . . praesens *om.* Mü / 6/8 essentia . . . ergo *om.* AR — omne . . . ergo *om.* W PT / 7/8 intellectui . . . praeclarissima *om.* V_1 / 8 es ergo] inquam es Mü (esse *manu sec. del. et ponit. interlin.* es) — intelligibilis] intelligibili T; *om.* Ma B — intelligibilis veritas praeclarissima] v. p. i. O_2CO_4 — veritas praeclarissima *om.* W MüPT AR — et *om.* O_2 / 9 omnem intelligibilem] omni intelligenti C; omnem intelligibile O_4; omnium intelligibilem MüT; tamen intelligibilem V_1; omnium intelligibilium AR — certitudinaliter] certitudinem B V_1 / 10 enim] es Ma; autem R — alia] aliqua C; *om.* MüP — in te] tibi MüP — apparent] + quia C — tibi] cui Mü; *om.* B / 10/11 ideo . . . apparent¹ *om. per homoiotel.* T / 11 inesse] tu esse W; *om.* MüP AR — in te] multae V_1 / 12 haec] + est V_1 — apparendi] apprehendendi B V_1 — non *om.* Ma — propriam *om.* B — ostensi] ensi V_1 / 13 tuo] duo P — tuo intellectui] i. t. CO_4 — intellectui] intellectu B — noster visus] v. n. P / 13/14 fallitur] + sicut R / 13/15 Sicut . . . apparere *in marg.* V_1 / 14 extranei] extra O_4; extranea T / 15 ita *om.* B — tuo intellectu] i. t. Ma.

apparente, quidlibet in ipsa relucens ex eius perfectissima claritate, tibi secundum propriam rationem apparet. De veritate tua et ideis in te, non est opus amplius pertractare propter meum propositum exequendum. Multa de ideis dicuntur quibus nunquam dictis, imo nec ideis nominatis, non minus de tua perfectione scietur. Hoc constat, quia tua essentia est perfecta ratio cognoscendi quodcumque cognoscibile sub ratione quacumque cognoscibilis — appellet ideam, qui vult — hic non intendo circa Graecum illud et Platonicum vocabulum immorari.

Praeter praedicta, de te a philosophis praedicata, saepe te Catholici laudant omnipotentem, immensum, ubique praesentem, iustum et misericordem, cunctis creaturis et specialiter intellectualibus providentem, quae ad tractatum proximum differuntur[119]. In hoc quippe tractatu primo tentavi

1 quidlibet] quilibet W; quodlibet MüPT AR — in] ex B; vel V_1 — ipsa] ea MüPT AR — relucens] renitens CO_4 / 2 tibi] cui T; et V_1; *om.* CO_4 MüP — apparet] + etc. R / 3 in te] intellectus MüP AR — opus] compos P — pertractare] pertractandi MüP; pertractatum T; pertractandum A / 4 meum propositum] p. m. W MüPT AR — ideis] idoneis *mut. in* ideis Ma / 4/5 dicuntur] dixi B / 5 quibus] quae WO_2C; *om.* MüPT AR; + actum Mü; + actu P; + autem T; + attamen A; + actamen R — nunquam] inquam B; *om.* O_4 — dictis] dutis T; donis V_1 — imo *om.* AR — nec] ac R — ideis nominatis] n. i. MüPT AR — non] nec P / 6 scietur] scientur O_2; sciretur AR / 7 perfecta] perfectissima CO_4 V_1 — cognoscendi] cognoscibile R — quodcumque] quando T / 7/8 cognoscibile] cognoscendi R / 8 ratione quacumque] q. r. Mü PT AR — cognoscibilis] cogitabilis P; + hanc MüP; + apparet AR — ideam] ideas CO_4 AR / 9 qui] quicumque B; quid T — vult] + quia V_1 — intendo] intento O_4 — illud] istud O_2C; isto O_4; *om.* V_1 — et *om.* C / 9/10 et Platonicum] *post intervallum* cum O_4 / 10 vocabulum] vocatum T; *om.* MüP — immorari *om.* AR / 11 Hic *in marg.* Capitulum septimum O_2 — Praeter] Per W — praedicta] dicta CO_4 — de te *om.* B — a philosophis] Apostolis T / 11/12 saepe te Catholici] s. C. te WO_2CO_4 MüT AR; C. s. te P / 12 Catholici] Catholica O_4 — laudant] laudabant O_2 — omnipotentem] + verum W — ubique] *manu sec. in marg.* W; verum V_1 / 12/13 ubique praesentem] p. u. Ma — praesentem] videntem R / 13 et¹ *om.* B / 14 intellectualibus] intellectubus C; spiritualibus R — providentem] promittentem Ma — tractatum] + alium MüP; + sequentem A / 15 differuntur] differunter T; differentur A — tractatu primo] p. tractabo P — primo tentavi] tentabo p. R — tentavi] tractavi Ma; tentabo T AR; *om.* P.

119 Cfr. Ox. 1 d. 2 q. 3 (VIII 487—501); QQ. subtil. super libros Metaph. Arist. 12 qq. 4, 28—29 (VII 663—666, 702—705).

videre, qualiter metaphysica de te dicta ratione naturali **ali**qualiter concludantur. In sequenti ponentur credibilia, in quibus ratio captivatur, quae tamen eo sunt Catholicis certiora, quo non intellectui nostro caecutienti et in pluribus vacillanti, sed tuae solidissimae veritati firmiter innituntur. Unum tamen est, quod hic pono, et in quo hoc opusculum consummabo:

Undecima conclusio. *Quod scilicet unus Deus sis, extra quem non est alter, sicut per Prophetam dixisti*[120].

Ad quod ostendendum non puto deficere rationem. — Ad[121] hanc conclusionem propositiones quinque propono, quarum quaelibet probata, infert propositum principale.

Prima est: unicus tantum numero est infinitus intellectus. Secunda: una numero tantum est infinita voluntas.

1 videre] venire *P* — qualiter] generaliter *B;* quomodo *MüPT AR* — metaphysica] metaphysicalia *O_2*; memorata *CO_4* — de te dicta] deducta *T* — te *om.V_1 AR* — naturali] naturaliter *R* / **1/2** aliqualiter] qualiter *completur manu sec. in marg. in* aliqualiter *W*; de te *CO_4; om. O_2* / **2** concludantur] considerantur *W*; concluduntur *B MüP AR* — sequenti] + vero *O_2*; + scilicet in Theorematibus *AR* — ponentur] poneretur *T* — credibilia] + ad quorum assensum (ascensum *O_2*) et (*om. W*) *WO_2CO_4* — in] a *R; om. A* / **3** tamen] + in *B* — sunt Catholicis] C. s. *CO_4 P* / **3/4** certiora quo *om. B* / **4** intellectui] intellectu *B* — caecutienti] recusanti *R* / **5** vacillanti] vacillandi *CO_4* — solidissimae] sodissimae *P*; solitudine *V_1* — innituntur] nituntur *T* / **6** est] eius *CO_4; om. MüP* — et *om. Mü* — in *om. PT AR* — hoc *om. O_2* / **7** consummabo] confirmabo *T* / **8** Undecima conclusio] conclusio ultima *in marg. O_2; om. Ma CO_4B $MüPTV_1$ AR;* conclusio *manu sec. in marg. W; cfr. etiam tabulam conclusionum in appendice pag. 170 (in apparatu critico)*. — scilicet] + Deus *Mü* — sis] *del. et ponit.* sit *C; om. B* — quem] quo *V_1* / **9** non est alter] a. n. e. *O_2* — alter] alius *B* — sicut . . . dixisti *om. B* — Prophetam] Prophetae tam *Mü* / **10** ostendendum] probandum *Ma;* ostendis *O_4* — probandum non puto *manu sec. in marg. Ma* — deficere] dificere *A* — deficere rationem] *legi non potest Ma;* r. d. *C* — rationem] rationes *MüP AR; om. T* / **11** propositiones quinque] q. p. *AR* — propono] proponam *R* / **11/12** quarum *om. T* / **12** quaelibet] qulibet *T;* + creata *del. W* — probata] propata *O_4* — infert *manu sec. in marg. W* / **13** Prima] Primo *W* — est^1] + haec *Ma* / **13/14** infinitus intellectus] int. i. *V_1*; + intellectus *Ma* / **14** Secunda] *om. W V_1*; + haec *Ma* — una] via *O_4* — tantum *om. Ma* — tantum est] e. t. *V_1*.

[120] *Sequens textus, qui incipit:* Ad quod ostendendum, *et explicit:* praedicta sufficiant *(a pag. 130 versu 10⁰ usque ad pag. 133 versu 17⁰) om. B.*

[121] *Ab hic usque ad finem huius* De Primo Principio *textus Ma manu sec. in marg. resp. infra columnam habetur.*

Tertia: una numero **tantum est infinita potentia**. Quarta: unum numero tantum est necesse esse. Quinta: unica sola est bonitas infinita. Quod ex harum qualibet sequatur propositum, satis patet.

Probantur per ordinem. — Primo prima: infinitus intellectus quidlibet perfectissime intelligit, hoc est quantum ipsum est intelligibile, et in intelligendo a nullo alio dependet, quia tunc non esset infinitus. Si duo sint intellectus infiniti, sint A et B, in utroque deficiet perfecta intellectio independens. Nam A si intelligat B per B, dependet in intelligendo B ab ipso B sicut actus ab obiecto, quando non est idem. Si autem A per se intelligit B et non per B, non intelligit B ita perfecte sicut B est intelligibile; quia nihil est perfectissime praesens, nisi vel in se vel in aliquo eminentissime continente; ipsum A non continet B. Si dicas, quod est simile, contra: cognitio per simile est tantum cognitio in universali, inquantum assimilantur; per hoc non cognoscerentur propria,

1 Tertia *om. W V_1* — numero tantum] t. n. *CO_4* — tantum *om. Ma* — tantum est] e. t. *V_1* — est *om. A* — Quarta] Tertia *O_4; om. W V_1* / **2** numero tantum] t. n. *CO_4* — tantum] an *superscribitur manu sec.* tantum *Mü* — est^1] *om. MüPT A;* + infinitum *P* — Quinta] Quarta Quinta *O_4; om. W V_1* — sola] tantum *P* / **3** bonitas infinita] i. b. *Ma* — Quod] + est *Ma* — harum] earum *AR* — harum qualibet] q. h. *$MüPTV_1$ AR* — sequatur] sequitur *V_1* / **4** satis *om. Ma* / **5** Probantur] Probatur *T* — Primo] Prima *T R* — prima] probatur *MüP AR;* probatio *T* — infinitus] infinitas *MüP A* / **5/6** infinitus intellectus] *om. R;* + quia *MüP AR* / **6** quidlibet] quemlibet *C;* quodlibet *MüP AR* — perfectissime] + ex se *MüP AR* — hoc est] scilicet *Ma* — quantum] quam *Mü;* inquantum *P* — ipsum *om. AR* / **7** et *om. Mü* — in *om. MüPT* — alio *om. T* / **8** Si] Sed *T;* + enim *V_1* — duo] + etiam *MaO_4*; + enim *O_2* — duo sint] s. d. *R* — sint] sunt *Ma MüPT* — intellectus infiniti] inf. i. *Ma* / **9** sint] sicut *MaW* — B] + et *O_2* — perfecta intellectio] i. p. *R* — intellectio] intentio *T; om. V_1* / **9/10** independens] impendens *P* / **10** A *om. V_1* — intelligat] intelligit *CO_4 V_1* — per B^2 *om. CO_4* — in *om. MüPT* / **11** B^1 *om. V_1* — ipso] isto *V_1* — sicut] si est *P; om. W* — est idem] i. e. *O_4*; + sibi *Ma O_2* / **12** intelligit^1] intelligat *AR* — et non^1] n. et *CO_4* — non^2 *om. CO_4* / **12/13** intelligit B ita perfecte] ita p. i. *B MüPT AR* / **13** ita *om. O_4* — perfecte] + intelligit *CO_4*, + scilicet C — B *om. R* / **13/14** est perfectissime] p. e. *R* / **14** praesens] prius *P* — nisi] n. *T* — vel in se *manu sec. in marg. W* — eminentissime] eminentiae *C* / **15** non] + non *Ma* — B *om. AR* — dicas] dicis *Ma R*; dicitur *Mü*; dicatur *P;* dicit *A* — quod] + non *W* — simile] + A *O_2C (del.) O_4* / **16** cognitio^1] cognistio *A* — simile] similem *T* — tantum *om. T* — tantum cognitio] c. (cognistio *A*) t. *AR* / **17** assimilantur] + A (*om. O_2O_4*) in aliquo uno communi utrisque in quo assimilatur (assimilantur *CO_4*) *O_2CO_4* — hoc] + autem *A* — cognoscerentur] cognoscentur *O_2C;* cognoscetur *O_4 V_1* — propria] propriis *P*; ipsa *V_1* / **17** *usque ad pag. seq. versu* **1⁰** inquantum . . . universali *om. per homoiotel. R.*

in quibus distinguuntur. Haec etiam cognitio in universali non est intuitiva, sed abstractiva; et intuitiva est perfectior. Item: idem actus non habet duo obiecta adaequata; A adaequatur sibi; ergo non intelligit B.

Secundo probatur propositio de voluntate infinita: ipsa summe amat summe amabile; sed A non summe amat B, quia naturaliter magis amat se; ergo similiter voluntate libera et recta sic amat; tum quia beatus esset in B, quo tamen destructo, nihil minus esset beatus. Ideo impossibile est idem in duobus posse beatificari, quod sequitur ex datis; nam ipso B non utitur A; ergo fruitur; ergo in ipso est A beatus.

Tertia propositio sic probatur de potentia infinita[122]: si essent duae potentiae infinitae, utraque esset prima respectu eorundem, quia dependentia essentialis est ad naturam, et aeque ad quodlibet in natura. Ad duo prima non

1 in[1]] *om. P;* + in *T* — cognitio] cognistio *A* / **2** est[1] *om. R* — abstractiva] abstracta *Ma* — et] qua V_1; *om.* O_2CO_4 / **3** idem] unus *R* — A *om. Mü* / **4** ergo] igitur WO_2O_4 *MüP*V_1; ideo *T* / **5** Secundo] Secunda *Ma* V_1 — probatur propositio] prop. p. *Ma* V_1 / **6** summe[1]] finem *T* — summe[2]] sine O_2C — amabile] *legi non potest W;* amabilem *T*; + sed A non *P*, + ergo (igitur *A*) etc. Ex hoc sic (sit *P*): A summe amat summe amabile *MüP A* — summe[3] *om. T* — B] + tum *MüP A* / **7** quia] tum *R* — naturaliter] + quia *R* — magis *om. P* — ergo] igitur WO_2O_4 V_1; *om. MüPT AR* — similiter *om. MüPT AR* / **8** et recta *om. T* — sic] sit CO_4; si V_1 — sic amat] *om. MüP AR*; + vel magis (v. m. *om.* CO_4) igitur (ergo *C*) B non est summe amabile O_2CO_4 — tum] tua *T* — quia *om. T* — beatus esset] e. b. V_1 — in B] B in *Mü* / **9** nihil] non *AR* — Ideo *om. P* — / **10** est *om. W T* — in *om. Ma* — in duobus posse] p. d. *Ma*; p. in d. *MüPT* — beatificari] verificari *T* — quod] + tamen CO_4 — ex] hiis V_1 — datis] praedictis *R* / **11** nam] namque *P* — ergo[1]] igitur WO_2O_4 TV_1 — fruitur ergo] scilicet materia O_4 — ergo[2]] igitur WO_2 *T* — ipso[2]] isto V_1; + B *Wadding* / **12** beatus] bis *T;* + beatus *interlin. P* / **13** Tertia] Haec t. V_1 — Tertia . . . infinita *bis in marg. Ma* — sic probatur] p. s. CO_4 *T* — sic prob. de pot. inf.] De pot. i. s. p. *MüP*V_1 *A;* De pot. i. p. s. *R* — de pot. infinita *om.* O_2CO_4 / **14** esset] erat V_1 / **15** eorundem] earundem *C T R*; earum O_4 — dependentia] depondentia O_4 — est] et *P* / **15/16** naturam] unum O_2CO_4 / **16** quodlibet] quamlibet *Ma*; quemlibet CO_4 — duo] 2⁰ CO_4

[122] *Hic Ma* (12*va manu sec. supra columnam*) *et Mü* (*fol.* 85*vb*—86*ra*) *et P* (*fol.* 78*r*) *et* V_1 (*fol.* 7*vb*) *et A* (*fol.* 30*va*) *et R* (*fol.* 15*va*) *habent additionem, quae incipit:* Omnipotens contingenter (*om.* V_1), *et explicit:* erit (est *MüP*V_1 *AR*) *Ma* (*manu sec. supra columnam*) *MüP AR* (*cfr. in appendice pag.* 165).

possunt eadem dependere, ex sextadecima tertii; non bonum ergo pluralitas principatuum, quia aut impossibilis, aut uterque princeps erit diminutus et partialiter principans, et tunc est quaerere virtute cuius unius coniunguntur in principando.

Quarta propositio sic probatur de necesse esse: species multiplicabilis est ex se multiplicabilis infinita; ergo si necesse esse potest multiplicari, possunt esse talia infinita; ergo et sunt, quia quodcumque necessarium, nisi sit, non potest esse.

Quinta de bono sic ostenditur: plura bona sunt meliora uno, quando unum alteri addit bonitatem; infinito bono nihil melius. Iuxta hoc sic arguitur: quaecumque voluntas omnino in bono uno infinito quietatur; sed si esset aliud, posset recte magis velle ambo esse quam unicum; ergo non omnino quietaretur in unico summo bono. — Possent alia media adduci, sed ad praesens praedicta sufficiant.

1 sextadecima] sexta TV_1; septimadecima *AR* — non bonum] verbutum (?) V_1; + est O_2 — bonum] bona *Ma MüP AR;* + est *Mü AR* / **1/2** bonum ergo] ergo (+ est) b. *Ma P* / **2** ergo] dicitur *W*; igitur O_2O_4 V_1; *om. T* — principatuum] principativum *Mü;* principiativum V_1; principantium *R* / **3** uterque . . . diminutus *legi non potest Ma* — erit *om.* O_2CO_4 *AR* — partialiter] particularitatem *Ma; legi non potest W;* particularis *MüPT*; particulariter V_1; *om. AR* — principans] principians *Ma* O_4 (*mut. in* principans); participans *MüP*; + imperfecte *MüP;* + imperfectum *AR* / **4** unius] unum TV_1; *om.* O_4 — coniunguntur] coniungitur *T*; coniungantur V_1 / **4/5** principando] principiando V_1 / **6** Quarta] Quarto O_2CO_4 — propositio sic probatur] prob. (+ quarta O_2) propositio O_2CO_4 — sic *om.* O_2CO_4 — sic probatur] p. s. *AR* — necesse] necessario *Mü AR* — esse] est *P; om.* CO_4 — species] spes *T* / **6/7** species . . . est *legi non potest W* / **7** multiplicabilis . . . se *manu sec. in marg. Mü* — est ex *legi non potest Ma* — est ex se] ex se e. *AR;* + et *P* — multiplicabilis[2]] multiplicatione *Ma;* + in O_2CO_4 V_1 *AR* — ergo] igitur WO_2O_4 *MüPT*V_1 / **8** esse[1]] est V_1 — potest *in marg.* V_1 — [pos]sunt esse *legi non potest Ma* / **9** ergo] igitur WO_2O_4 *MüPT*V_1 *A* — necessarium nisi] nec tantum *P* — nisi] non *C* / **11** Quinta] Hoc *C;* Quinto O_4 *Mü* V_1; Contra *AR*; + propositio *Wadding* — ostenditur] ostendetur *Mü;* obiicitur *AR;* + quod O_2 / **12** alteri addit] *legi non potest Ma;* add. a. O_2 *PT* — addit] accedit *R*; + ad *Mü* — bonitatem] *om. T* — infinito bono] b. i. *Ma* — bono] *superscribitur manu sec.* uno *Mü;* uno TV_1 — nihil] + est CO_4 *P*V_1 / **13** sic arguitur] a. s. *Ma;* + est *Mü* — [quae]cumque voluntas *legi non potest Ma* — omnino *om.* V_1 / **14** uno] unico *Ma; om. MüPT*V_1 — sed *om. MüPT*V_1 — aliud] ad *T* / **15** recte] rationabiliter *Ma* (*manu sec.*) *MüPT AR* — magis velle *legi non potest Ma* — esse *om. Ma* — ergo] igitur WO_2O_4 *MüT*V_1 — non omnino] o. n. CO_4 / **16** quietaretur] quietatur *AR* — unico] uno *C* — summo] + summe *T* / **17** sed] si *T;* + haec *Ma* — praedicta] dicta *T*; ista V_1; *om. Ma.*

Domine[123] Deus noster! Tu es unus naturaliter. Tu es unus numeraliter. Vere dixisti, quod extra te non est Deus. Nam etsi sint dii multi putative vel nuncupative, sed tu es unicus naturaliter. Deus verus, ex quo omnia, in quo omnia, per quem omnia. Qui es benedictus in sacula. Amen[124].

Explicit tractatus de Primo Principio Ioannis Scoti[124a].

1 Domine . . . naturaliter *bis in textu, sed semel del.* V_1 — Deus] Dominus *AR* — Deus noster *legi non potest Ma* — unus] *manu sec. interlin. Mü;* unitus *A;* unicus *R; om.* O_4; Deus V_1 — naturaliter] realiter V_1 — tu es²] quia V_1 / **1/2** Tu² . . . numeraliter *manu sec. in marg. Mü; om. B* V_1 / **2** unus *om.* O_4 — Vere . . . Deus *legi non potest W* — dixisti] dixisset *Mü* — extra] + me vel *MüP AR (del.)* / **3** etsi] si *B;* et *Mü* — sint] sunt *Ma (manu sec.) B; om. Mü* — dii *manu sec. interlin. Mü* — dii multi] m. d. O_2 *Mü; om. T* — putative] putasse *T* — putative vel nuncupative] n. v. p. *Ma (manu sec.) MüPT AR* — nuncupative] nuncupasse *T* — putative . . . tu *legi non potest W* — sed] si *T* — es] *om. B;* + unus *Ma* / **4** unicus] unitus *Mü;* unus TV_1 *A* — naturaliter] taliter *Ma (manu sec.)* — Deus] + es *B* — Deus verus] v. D. *C* — verus] beatus *Mü* — in quo omnia] *om. Mü R;* + et *Mü* / **4/5** in quo omnia per quem omnia] p. quem o. in q. o. *C;* + Tu es *T* / **4/6** ex . . . Scoti *legi non potest W* / **5** Qui] Tu *AR* — es] est *T* — saecula] + lorum *B;* saeculorum V_1 *R* — Amen *om.* TV_1; + Deo gratias *R* / **6** Explicit] + primus CO_4 V_1 — Primo *om. MüT* — de Primo Princ. Ioannis Scoti] Io. S. de Primo P. O_4 — Principio] + rerum *B* $MüV_1$; + rerum et fine *T* — Ioannis Scoti] Scoti abbreviatus *B*; editus a fratre Ioanne Scoto Ordinis Minorum *Mü; legi non potest MaW* — Explicit . . . Scoti] Explicit opus Doctoris Subtilis, intitulatum Duns, de Primo Principio. Scriptum et completum per me Ioannem Reynboldi Almanicum de monte ornato terrae Hassiae anno Domini MCCCCLXIII⁰ mensis die 15⁰. Deo laus in saecula saeculorum. Amen O_2; Explicit Principium rerum fratris Ioannis Scothi Ord. Fr. Min. finitum fratrem post Kyliani anno Domini 1450 *P*; Explicit Primum Principium magistri Ioannis Duns natione Scoti, qui apud totum orbem nomen subtilis adimplevit, cuius memoria et fama in benedictione manet *A*; Explicit tractatus Primi Principii Doctoris Subtilis Ioannis Dinis natione Scoti. Parisius anno Domini MCCCC⁰LXI⁰ ultima die Iulii *R*.

[123] *Ab hic usque ad finem B iterum habet textum huius* De Primo Principio. — [124] *Hic C (fol. 12rb) et* O_4 *(fol. 146v) habent additionem, quae incipit:* Omnipotens contingenter, *et explicit:* est omnipotens; O_4 *cum indicatione* Extra *in initio et in fine additionis (cfr. in appendice pag. 165).* [124a] *Hic T habet additiones, ut sequitur: ADDITIO 3*: Sed ulterius *(fol. 167ra; in appendice pag. 155—156), ADDITIO 4*: Instatur de personis *(fol. 167ra—b; in appendice pag. 157—158), ADDITIO 5*: Sed nihil valet *(fol. 167rb—va; in appendice pag. 159—161), ADDITIO 6*: Contra: phantasma *(fol. 167va—b; in appendice pag. 162), ADDITIO 7*: Tamen *(fol. 167vb; in appendice pag. 163), ADDITIO 8*: Item: quantum est *(fol. 167vb; in appendice pag. 164), ADDITIO 1*: Omne excessum habet *(fol. 167vb—169rb; in appendice pag. 137—149), ADDITIO 2*: De ordine *(fol. 169; in appendice pag. 150—154). — Item hic* V_1 *habet additionem 1*: Omne excessum habet *(fol. 8ra—9ra; in appendice pag. 137—149), additionem 2*: De ordine *(fol. 9ra—va; in appendice pag. 150—154).*

ADDITIONES

ADDITIO PRIMA[125].

Omne excessum habet causam extrinsecam. Probatur sic: omne excessum est ens per participationem alicuius excedentis; habet etiam aliquod excedens, ut mensuram necessariam, ex 10⁰ Metaphysicae[126]. Omne participans et mensuratum, ab eo quod participatur et ab aliqua mensura dependet essentialiter, et non sicut a causato propinquiore causae amborum; igitur sicut a causa. Maior probatur: alioquin posset participans esse sine omni ente, quod participaretur. Secunda pars maioris probatur: quia aliter posset excessum esse sine omni ente, per cuius perfectionem mensuraretur eius perfectio diminuta[127].

Hic instatur. Primo enim videtur contradicere decimae tertiae conclusioni secundi, ubi probatur duodecima necessa-

1 *Hic in marg.:* **17** conclusio O_2, **17**ª conclusio O_3, 17ª *P* / **2** Omne] Summe *T* / **3** sic] + minor TV_1 — omne *om.*O_2O_3 — est ens] ens e. O_2 — alicuius *om. T* / **4** etiam] et V_1 — aliquod] aliquid *T* / **5** necessariam] + necessariam V_1 — 10⁰] **18** *T* — Metaphysicae] + Maior: *T* — Omne] Sed O_2O_3; + creatum *manu sec. in marg. Ma* — et *om. P* / **6** mensuratum] mensuratur *P* — et] ut O_2O_3 V_1 — ab² *om. P* — aliqua] alia *T* / **8** causae] tunc *T* — igitur] ergo O_3 V_1 / **8/9** probatur] *om. P; hic. manu sec. in marg. habet annotationem, quae partim legi non potest, talem:* Ista conclusio . . . propria . . . ta in . . . doct. . . *Ma* / **9** posset *om. P* — esse] esset *P* / **10** participaretur] participatur *P* — Secunda pars maioris] Minor O_2O_3 — maioris] ma *T* — quia *om.*O_2O_3 *T* — quia aliter] licet enim *P* / **10/11** Secunda . . . ente *om.* V_1 / **11** excessum esse] esse e. *P* — ente] + et *T* — perfectionem] mensurationem *T* / **12** diminuta] diminutiva *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* diminuta *Ma*; distincta *T*; + non tamen ab omni eminente dependet, sed ab aliquo *P* / **13** contradicere *om.* V_1 / **14** conclusioni] + huius O_2O_3 — secundi] + capituli O_2O_3 — ubi *om.* O_2O_3 — duodecima] **13** V_1 — duodecima necessario *om.* O_2O_3.

[125] *Hanc additionem habent Ma (fol. 3vb—5rb) et O_2 (fol.* **102***v*—**104***r cum indicatione* Extra in *marg.) et O_3 (fol.* **114***v*—**116***r cum indicatione* Extra *in marg.) et P (fol. 68v—69r) et T (fol.* **167***vb*—**169***rb) et V_1 (fol. 8ra—9ra); item Wadding (ed. Vivès IV 737a—742b). Cfr. pag. 35/6 (nota 36), 134 (nota 124ª).*

[126] Cfr. A r i s t o t e l e s, Metaph. **10** c. **2** (Vol. II **1060** A 3—B 31).

[127] *Hic finitur additio in P (sed cfr. infra notam 134).*

rio, quod non omne excessum dependet ab eminente; hic autem videtur ostendi oppositum.

Item: maior hic non bene ostenditur; nam manifestius in quantis mole est mensuratio quam in quantis virtute; similiter et participatio, quia minus ibi capit partem maioris, ita quod maius potest dividi in id quod exceditur, et in id in quo excedit ipsum — quod non accidit in quantis secundum perfectionem; et tamen in quantis mole minus, quod est participans, potest esse sine maiore et sine mensura excedente, licet non sine mensura minore, quia talis est pars ipsius quanti. In quantis secundum perfectionem non accipitur talis mensura; aliquid minus se sic non est mensura mensurati.

Item: quare non potest eminens esse causatum propinquius causae quam excessum? Respondeo, quod excessum potest immediate causari, eminente non causato, sicut declaratum est in probatione decimae tertiae. Videtur enim perfectius esse causatum immediatius respectu causae perfectissimae, et imperfectius causatum remotius.

Item: in mathematicis negat Aristoteles finem, 3^0 Metaphysicae[128]. Respondeo: concedit in decimo tertio[129]. Igitur et efficiens, ex quarta tertii. Quod etiam aliter ostenditur,

1 ab eminente *om.* V_1 — eminente] entitate *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* excedente *Ma* / **2** ostendi oppositum] opp. o. V_1 / **3** ostenditur *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* / **4** mole] molle *T* / **4/5** similiter et] sequitur *T* / **5** ibi capit] c. i. O_2O_3 / **6** maius potest] p. m. O_2O_3 — id[1]] illud O_2O_3 — id[2]] illud O_2O_3 *T*; ipsum V_1 / **7** accidit] accipit *T* / **8** mole] molle *T* / **10** mensura] + in *T* — ipsius] eius O_2 / **11** quantis] + tamen O_2O_3 — non *om.* V_1 — accipitur] accidit O_2O_3 / **12** aliquid] ad O_2O_3 — minus] + per *Ma (manu sec. in marg.)* O_2O_2 TV_1 — se] + quia O_2O_3 — sic] + minus O_2O_3 — mensura] pars O_2O_3 TV_1 / **13** quare] quando O_2O_3 — eminens] eminentius O_2O_3 / **13/14** propinquius . . . excessum[1] *om.* V_1 / **14** Respondeo *om.* O_2O_3 — quod] tunc O_2O_3; quia V_1 / **15** eminente] causante *T* / **15/16** sicut declaratum] si determinatum *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* sicut declaratum *Ma*; s. probatum O_2O_3 / **16** probatione] declaratione O_2O_3; propositione V_1 — decimae tertiae] **12** *T*; tertiae V_1; + Respondeo *del. Ma;* + propinquius causae quam excessum V_1 / **18** et] etiam O_2O_3 / **19** negat] negas V_1 / **19/20** negat Arist. finem 3^0 Metaph. Resp. concedit in 13^0] R. c. n. A. f. 3^0 M. *T*; n. R. c. in 13 f. et 3 M. V_1 / **20** Respondeo . . . 13^0 *om.* O_2O_3 — Igitur] ergo O_3 V_1 / **21** ex] et V_1 — quarta] tertia O_2O_3; octava *T* — Quod *om.* *T*.

[128] Cfr. Aristoteles, Metaph. 3 c. 2 (Vol. II 1004 A 2—9).
[129] Cfr. Aristoteles, Metaph. 13 c. 6 (Vol. II 1093 B 29—30).

quia mathematica abstrahunt a motu. Respondeo: abstrahit a physico, non a metaphysico; igitur nullam habent causam extrinsecam, et tamen ibi est eminentia, imo manifestissima in speciebus figurarum et numerorum.

Ad primam instantiam: non eadem est ratio formalis istorum, scilicet excedi et dependere, quae si esset eadem, et correlativa essent eadem. Nec sunt convertibilia, quia sic eorum correlativa converterentur, quod improbat decimatertia. Nec ista intendit, quod sint eadem essentialiter, vel convertibiliter, sed quod ad excedi sequatur dependere. Nec propter hoc oportet, quod ad eminens sequatur correlativum dependentiae, quia et si in relative oppositis teneat consequentia in seipsis, hoc est solummodo quando antecedens est per se primo modo, nec tunc semper, sed vel tunc oppositum subiecti est sub correlativo praedicati vel sub ipso praedicato. Quando autem praedicatio in relativis non est ita per se, non oportet correlativa de se universaliter praedicari, nec hoc de illo nec e contrario, sed particulariter oportet. Quia si omne excessum dependet, oportet in illo aliquo, a quo dependet, concurrere rationem eminentis; nec tamen ideo ab omni eminente dependet, quod probatur decimatertia. Quia nigrum non dependet ab albo, quod tamen est excessum et ens per participationem, sequitur quod dependet et ab aliquo eminente

1 abstrahunt] abstracta sunt V_1 — Respondeo] + quod TV_1 / **1/2** Respondeo . . . Metaphysico *om.* O_2O_3 / **2** a[1]] + moto V_1 — non] + propter hoc TV_1 — igitur] ergo O_3 / **3** ibi ist] e. i. V_1 — manifestissima] infestivissima *T* / **4** fig. et num.] n. et f. V_1 / **5** eadem est] est e. O_2O_3 / **6** istorum] eorum O_2O_3 *T*; illorum V_1 — scilicet *om.* O_2O_3 TV_1 — quae] *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* quia *Ma;* + et O_2O_3 — esset] essent O_2O_3 / **7** et . . . eadem *om.* *T* — essent] + essent *del. Ma* — Nec] + tamen O_2O_3 — convertibilia *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* / **8** eorum correl.] c. e. O_2O_3 — improbat] probat *T* / **8/9** decimatertia] **11** (*vel* enim?) *T* / **9** ista] ita V_1; + conclusio O_2O_3 — intendit] intendat *mutatur manu sec. in* intendit *Ma;* intelligit V_1 — sint] sit O_2O_3 / **10** ad *om.* V_1 / **11** correlativum *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* / **12** relative *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* talibus *Ma* — teneat] tenet *T* / **13** hoc est] sed V_1 — solummodo] solo modo V_1 / **14** vel tunc] t. universaliter quando O_2O_3; solum t. V_1 / **16** relativis] + quando V_1 — est *om.* V_1 / **17** oportet] quia V_1 — de[1] *del. Ma* — se *om. Ma* — praedicari] + de hoc V_1 — nec] + de O_2O_3 — hoc] + nec O_2O_3 / **18** illo] ipso V_1 / **19** illo] isto V_1 / **20/21** omni eminente] e. quolibet O_2O_3 — eminente *om.* V_1 / **21** probatur] probat O_2O_3 / **22** dependet] + non dependet *del. Ma* / **23** et *om.* V_1 — eminente] + quia in aliquo eminente O_2.

quod participatur. Non igitur contradicunt: non omne excessum dependet a quocumque eminente; et: omne excessum dependet ab aliquo eminente, quia in aliquo eminente est ratio necessario participati et mensurantis, non autem in quolibet.

Ad secundam: quantitas molis maior nullam rationem causalitatis habet respectu minoris, quia econverso minor nata est esse causa materialis maioris, ex 5° Metaphysicae[130]. Et non est circulus in causis; sed in quantis virtute, licet non omne maius sit causa minoris, et ideo eminentia non includit formaliter nec convertibiliter rationem causalitatis, tamen aliquod maius necessario est causa; quod declaratur sic: causa effectiva non causat actu tale nisi sit virtualiter tale, quia actus secundus praesupponit primum.

Dependet ergo causatum ab ipso, non tantum inquantum actu causat, quod est dependere ab efficiente, sed etiam inquantum est causativum, quod est dependere ab effectivo; et ipsum ut sic non contineret virtualiter, nisi contineret etiam eminenter; et inquantum continet eminenter, dicitur mensurare causatum et participari ab eo. Itaque participans nunquam participat necessario aliquid nec mensuratur necessario ab aliquo, nisi in quo est ita eminenter, quod etiam est ibi virtualiter. Alia in quibus tantum est eminenter, non participat proprie, quia non totum quod ipsum, est

1 participatur] participat V_1 — igitur] ergo O_3 — contradicunt] contendunt *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* contradicunt *Ma;* contradicet *T* — non[2]] + enim O_2O_3 / **2** quocumque] aliquo V_1 / **2/3** et . . . eminente[1] *om.* O_2O_3 V_1 / **3** quia . . . eminente[2] *manu sec. in marg. Ma* — in] + in V_1 / **4** necessario] necessari O_2; necessa O_3 — participati] participantis *T* — autem] causabit(?) *Ma* / **5** secundam] 3m *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* secundam *Ma* — quantitas molis maior] ma. q. m. O_2O_3 — molis] mollis *T* / **6** econverso] aeque V_1 / **7** nata est] e. n. *T* — esse *om. T* — materialis] + respectu V_1 / **8** est *om. T* — quantis] quantitate *T* / **9** maius] magis O_2O_3 V_1 — et *interlin.* V_1 / **10** includit] includat *Ma* — causalitatis] causaliter *T* / **11** necessario est] e. n. *Ma* — declaratur] determinatur *T* / **12** tale] talem *T* — virtualiter] virtute *T* / **14** ergo] igitur O_2 TV_1 / **15/16** sed . . . effectivo *om.* O_2O_3 / **16** causativum] causatiutra *(?) manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* causativum *Ma;* causatum *T* / **17** non] nisi *T* — virtualiter . . . contineret *manu sec. in marg. Ma* — etiam *om.* O_2O_3 / **18** dicitur] non *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* dicitur *Ma; om.* V_1 / **19** participari] participare *T* — Itaque] Ita V_1 / **20** participat *om.* V_1 — nec] naturae (ne) *T* / **20/21** aliquid . . . necessario *om. per homoiotel.* V_1 / **22** est[1]] tamen V_1 — ibi *om. Ma* — tantum est] e. t. O_2O_3 V_1 / **23** ipsum] + quod *Ma* — est *om. T.*

[130] Cfr. Aristoteles, Metaph. 5 c. 3 (Vol. II 1027 B 11—33).

aliquid illius, quia tunc tantum per negationem distingueretur ab illo; sed totum quod ipsum est aliquid primi participati; nec tamen tantum negatione distinguitur ab illo, sed per finitatem perfectionis, quam aliud habet infinite. Ab illis etiam, in quibus non est virtualiter, mensuratur; sed non necessario sicut per mensuram a qua dependet; nec perfecte mensuratur secundum quidlibet sui, sicut ostensum est de participatione. Ut breviter tunc dicatur: omne minus secundum perfectionem necessario participat aliquid, in quo est eminenter secundum quidlibet entitatis suae; et a tali perfectione et necessario mensuratur; et tale participatum et mensurans est idem quod causat; sed inquantum illud causans, est in actu primo, et ideo participatum dependet ab ipso.

Sed quia causatum non tantum dependet a causa ut actu causante, sed ut causativo, ideo videtur aliquibus alia dependentia ad participatum et mensuram, quam ponunt in ordine eminentiae, et alia ad causam: falsum est, quia ordo eminentiae praecise non includit dependentiam, ut ostendit decimatertia; sed ad aliquod eminens est utraque dependentia, sicut ad aliquid in actu primo et in actu secundo; et ideo in dependente necessario una infert aliam, et e contrario, quod proponit ista; sed non ad quidlibet, quod dicit decimatertia, sed ad illud eminens, in quo necessario concurrunt illae duae rationes.

1 distingueretur] distinguentur *mutatur manu sec. in* distingueretur *Ma* / **1/2** aliquid . . . ipsum *om. per homoiotel.* O_2O_3 / **2** illo] ipso V_1 — participati] participari *Ma* / **3** distinguitur] distantia V_1 / **4** finitatem] infinitatem O_2O_3 — aliud habet] ad haberet V_1 / **5** etiam] et *T* / **7** secundum] sed *T*; quia V_1 — quidlibet] quilibet *T* / **8** breviter] libere *T* — tunc *om. T* / **9** perfectionem] participationem O_2O_3 / **10** eminenter] evidenter *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* eminenter *Ma* — quidlibet] qualibet *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* quidlibet *Ma;* quamlibet *T*; quodlibet V_1 — tali *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* / **11** et[1] *om.* V_1 — mensuratur . . . et[3] *om.* V_1 / **12** causat] *mutatur manu sec. in* causatum *Ma;* causans O_2O_3; causa *T* — illud] idem V_1 / **13** participatum] + est *del. Ma* — ipso] isto V_1 / **15** causativo] causatum O_2O_3 — aliquibus] aliquus TV_1 — alia] illa *T* / **17** causam] + hoc autem *manu sec. in marg. Ma* — quia] quod V_1 / **18** ostendit] ostenditur *T;* erit V_1 / **19** decimatertia] + conclusione *Wadding* — eminens] + praecise *manu sec. in marg. Ma* / **20** ad] + ad V_1 — in actu[2] *om. T* / **22** proponit] ponit V_1 — non] + econverso *del.* V_1 — quidlibet] quoddam *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* quidlibet *Ma* — dicit] dicitur V_1 / **22/23** decimatertia] 11^{a} (*vel* n^{a}?) *T* / **22/24** sed . . . rationes *om.* O_2O_3 / **24** illae] istae V_1.

In ista responsione aliqua sunt narrata, non hic nec ante ostensa; quorum aliqua inferius ostendentur; et ita ista responsio non ponitur tanquam probatio alicuius conclusionis, sed tanquam explanatio narrativa. In probationibus autem conclusionum vitatur acceptio non probati nec alias satis planum.

Contra istam responsionem ad secundum argumentum videtur esse Aristoteles 10° Metaphysicae[131]: in omni genere est unum primum, quod est mensura, et in alio genere aliud. Patet ibi; et secundum ipsum in 5° Metaphysicae[132] mensuratum refertur realiter ad mensuram, non econverso; igitur videtur dependere ad mensuram proprii generis, in qua tamen non continetur virtualiter, sed tantum eminenter.

Item: si in eminentissimo, quod necessario participatur et mensurat, concurrit utraque ratio necessario; ergo in propinquioribus sibi concurrit magis et in remotioribus minus, quia magis et minus et maximum videntur idem includere secundum magis et maximum, ex considerationibus Aristotelis in Topicis[133]: si ad maximum maximum, et ad magis magis, et ad simpliciter simpliciter.

Item: si causa dependet a causa inquantum causans; igitur dependet a correlativo, quia actualis causatio super

1 responsione] ratione *Ma* (*manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* responsione) *T* — aliqua] qua V_1 — aliqua sunt] s. a. O_2O_3 — nec] neque O_2 / **2** ante] aliquando O_2 — inferius *om. Ma* — ita *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* ideo *Ma* / **3** probatio] propria V_1 — alicuius] illius *T* / **4** probationibus] propositionibus V_1 — autem *om. T* / **5** conclusionum] quaestionum *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* conclusionum *Ma* — vitatur] veritatur *T* — acceptio] acceptatio O_3O_3; acceptionum V_1 — non *om.* V_1 / **7** argumentum *om.* V_1 / **8/9** in . . . est¹] utrum sit genus V_1 / **9** est²] sit V_1 — et *om.* O_2O_3 — alio] illo O_2O_3 — aliud] *om.* O_2O_3 V_1; + Sicut O_2O_3; + Et V_1 / **10** ibi] + ad primum V_1 — Metaphysicae *om. T* / **11** mensuram] mensurans O_2O_3 / **13** non contin. virt.] v. n. c. O_2O_3 / **15** ergo] igitur O_2 TV_1 / **16** sibi] + communi V_1 — minus] videlicet V_1 / **17** quia] quod V_1 — magis] maius *T* / **17/18** videntur . . . maximum *om. per homoiotel.* O_2O_3 / **18** magis] maius V_1 — et] + minus et *T* / **19** si] sed *T* — et] *manu sec. in marg. Ma; om.* V_1 — ad² *interlin.* V_1 / **20** et ad *om.* V_1 — ad *om.* O_2O_3 — ad simpliciter] *manu sec. in marg. Ma;* + et ad O_2O_3 — simpliciter²] + etc. V_1 / **21** causa¹] causatum O_2O_3 V_1.

[131] Cfr. Aristoteles, Metaph. 10 c. 1 (Vol. II 1059 B 26—39).

[132] Cfr. Aristoteles, Metaph. 5 c. 1 (Vol. II 1026 A 20—32).

[133] Cfr. Aristoteles, Topica 1 cc. 16—17 (Vol. I 108 A 1—18).

absolutum, quod causat, non addit nisi relationem; sed consequens est falsum, quia relativa sunt simul natura.

Item: saltem aliqua est dependentia, et non ad causam ut causa nec ad causatum propinquius causae, puta ista, quae est ad primum eminens, inquantum mensura, imo est prior omni dependentia ad causam ut causa; et ideo insufficienter dividitur in primo capitulo in secunda divisione prius, a quo aliquid dependet, in causam et causatum propinquius causae.

Ad primum istorum: nullum primum in genere est participatum secundum quidlibet secundi, sed diminute secundum forte naturam generis, quae perfectius est in perfectiori, et diminutius in secundo, non secundum naturam, unde sumitur differentia specifica — tunc enim negatio sola distingueret; ideo nullum primum in genere est necessario mensura.

Numquid Aristoteles ibi intendit oppositum? Respondeo: principalis intentio illius capituli est ostendere quomodo ratio mensurae convenit uni, non tantum in discretis et continuis, sed in omni genere; et verum est, quod illud, quod est mensura in genere, licet non necessario, est magis unum mensuratis.

Ad secundam non sequitur: summa sapientia est summa bonitas, et econverso; ergo omnis bonitas est sapientia; considerationes intelligantur de maximo, quod essentialiter includit maximum, non quod tantum communicatur ratione excessus.

Ad tertiam, in tractatu de Relationibus quaere, quomodo

1 quod causat *om.* V_1 — relationem *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* / **3** saltem *om.* O_2O_3 — aliqua est] erit a. *T* — est] erit O_2O_3 TV_1 / **4** nec *om.* V_1 / **5** mensura] cum secunda V_1 — est²] erit O_2O_3 TV_1 / **6** ut causa *om.* V_1 — insufficienter *mutatur manu sec. in* sufficienter *Ma* / **7** divisione *om. T* / **8** causatum] + prius *Ma* — causae *om. T* / **9/10** participatum] participata *T* / **10** quidlibet] quodlibet V_1 — secundi] sui V_1 — diminute] distincte *T;* + sed *T* / **10/11** secundum forte] f. s. O_2O_3 V_1; sed f. *T* / **11** perfectius est] e. p. O_2O_3 — perfectiori] perfectiore O_2O_3 / **12** diminutius] distinctius *T* — secundo] illo *T*; + nam V_1 — unde *om.* V_1 / **14** in genere *om.* O_2O_3 — necessario *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* — mensura] in genere *T* / **15** Numquid] Unde O_2O_3 — ibi int.] ostendit ibi O_2O_3 TV_1 — intendit] ostendit O_2O_3; intelligit V_1 / **16** illius] ipsius V_1 / **17** et] + in *T* / **18/19** est mensura] mensuratur V_1 / **19** necessario] necessaria O_2O_3; + est *T* / **19/20** mensuratis] quam mensuratum O_2O_3; mensurans V_1 / **21/22** est . . . sapientia *om.* V_1 / **22** ergo] igitur O_2 *T* / **23** intelligantur] intelliguntur O_2O_3; intelligant TV_1 / **23/24** essent. incl. max.] i. m. e. *T*.

relationes oppositae non aeque primo semper consequuntur extrema ut unam causam, sed altera prius; et tunc secunda dependet ab illa sicut a causato propinquiore causae amborum. Aut si in proposito causans in actu nullam habet relationem, sed tantum causatum refertur ad absolutum, tunc in causato oriuntur duae relationes, ad eminens et ad causam, quarum secunda praesupponit primam essentialiter sicut causatum propinquius causae. Erit tunc, quod supra dictum est in responsione ad secundum contra conclusionem de dependentia ad causam et ad causatum: non intelligatur duplex relatio in primo, sed in posteriore, quarum una praesupponit alteram. Sed nec utraque illarum est dependentia formaliter, sed tantum secunda; prima est alia relatio.

Et per hoc ad quartum conceditur, quod ad primum inquantum eminens — quia eminentia praeintelligitur suae causalitati ad ipsum — inquantum sic non dependet causatum essentialiter, sed habet aliam relationem, quae tamen habet necessario dependentiam ad idem concomitantem.

Sic igitur corrigitur illa responsio ad secundum, contra quam fuerunt haec quatuor argumenta.

Corrigitur, inquam, in hoc, quod posuit duplicem rationem in causa, scilicet causati et causantis, et secundum istam utramque causatum dependere a causa duplici dependentia, quia una ad causantem — et illa esset causati ad causam,

1 aeque] + non aeque V_1 / **2** ut] et T — unam] una V_1 — secunda] secundum O_2O_3; tertia T / **3** dependet] dependentiam O_2O_3 — illa] ista V_1 / **4** proposito] opposito T — nullam] naturam V_1 / **5** ad] + aliquid V_1 / **7** primam] prima V_1 / **8** Erit] Et O_2O_3 TV_1 — tunc] + secundum O_2O_3 — in] + ratione T / **9** secundum] secundam T — contra] *om.* T; + secundum *del.* *Ma* — de *om.* V_1 / **10** ad[1]] + ad V_1 — causam] causans O_2O_3 TV_1 — ad[2] *om.* T / **11** quarum] + personarum V_1 — una praesupp.] p. u. V_1 / **12** Sed[1]] Si V_1 — nec] non O_2O_3; vero V_1 — illarum] istarum V_1 / **14** Et] Sic T — quartum] secundum V_1 / **15** inquantum] + est O_2O_3 — eminens] eminentis *mutatur in* eminens *Ma* — quia] quae O_2O_3 TV_1 / **16** inquantum] + ut O_2O_3 / **17** essentialiter] aliter V_1 / **17/18** habet necess. dep.] n. h. d. O_2O_3 T; n. d. h. V_1 / **18** idem] *om.* T; + dependet *cum indicatione* va-cat *Ma* — concomitantem] concomitanter V_1 / **19** corrigitur *om.* V_1 — illa] ipsa V_1 — responsio] solutio V_1 / **21** *Hic ponit. in marg.:* Hic corrollarium componit, ut ex ordine eminentiae concluderet ordinem dependentiae. Contra hoc: qui imponit Philosopho sensibiliter quamlibet intelligentiam ex se independentem inter alios eum esse ordinem eminentiae V_1 *(fol. 8va)* — inquam *om.* T — in] et *Ma* — hoc *om.* T — rationem] relationem O_2O_3 / **23** utramque] utrumque O_2O_3 — dependere] dependet V_1 / **24** illa] ista V_1.

alia ad causativum — et illa esset ad eminens inquantum virtualiter et ideo eminenter continet.

Falsum est aliquam esse relationem in causa tali ad causatum; si etiam aliqua esset, non esset alia causativi et causantis nisi secundum potentiam et actum; ideo eis non corresponderent dependere et excedi ut correlativa, sed causabilis et causati.

Secundo: ratio eminentis, licet praesupponatur causanti, ita etiam causativo, tamen ad ipsum ut sic non est dependentia, sed alia relatio in causato necessario concomitans dependentiam, — sicut eminentia necessario concomitatur causalitatem in illo primo.

Contra: videntur haec contraria contradictoria, quod causatum dependet a causa ut causa et non ut eminens, et tamen eminentia praesupponitur causativo et causanti parte, quae repugnare videntur secundum tertiam conclusionem huius secundi.

Respondeo: in eminente et causa nihil est absolutum, nec relatio prius et posterius; sed in causato est una relatio, quae non est dependentia, prior relatione dependentiae; et inquantum concipimus absolutum, quod terminat utramque relationem ut prioris terminum proprium, dividitur ipsum prius; ita concipitur ex correlativo.

Sed mirum videtur, quomodo aliquam relationem habeat

1 causativum] causatum O_2O_3 — illa] ista V_1 — eminens] eminentiam O_2O_3 / **2** ideo] non O_2O_3 V_1 / **3** est] + ergo *manu sec. in marg.* *Ma* — aliquam] aliam O_2O_3 TV_1 — esse relat.] r. e. V_1 / **4** esset alia causativi] a. e. c. O_2O_3 TV_1 — causativi] causati O_2O_3 TV_1 / **6** corresponderent] corresponderet O_2O_3 V_1; correspondet T — excedi] excessi V_1 — sed] + ut T / **6/7** causabilis] causalis *Ma (manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* causabilis) T / **7** causati] causatio T / **8** ratio] relatio *Ma* — praesupponatur] praesupponitur O_2O_3 TV_1 / **9** etiam] et O_2O_3; + et T — causativo] causativae V_1 — ut] vel O_2O_3 / **11** causalitatem] causalitate T; *om.* V_1 / **12** illo] ipso O_2O_3; isto V_1 / **13** Contra] + hic V_1 — videntur] videtur O_2O_3 V_1 — haec] hic O_2O_3 V_1 — contraria *om.* O_2O_3 TV_1 — contradictoria] contradictio O_2O_3 V_1 / **15** parte] per te O_2O_3 TV_1 / **16** secundum] licet T — tertiam] secundam O_2 T / **18** Respondeo in eminente] Responsionem eminentiae *mut. manu sec. in* Respondeo in eminente *Ma* — est] + nisi O_2O_3; + nec TV_1 / **19** relatio] + secundum O_2O_3 — prius et] nec T — quae] quo *Ma* / **20** et *om.* T / **21** concipimus] concupimus *mut. manu sec. in* concipimus *Ma* / **22** prioris term. prop.] t. prop. p. O_2O_3 TV_1 / **23** ita] ipsa T — concipitur] concupiscitur *mut. manu sec. in* concipitur *Ma.* / **24** aliquam] aliam V_1.

dependens priorem ipsa dependentia, sine qua non potest esse, sine aliis potest, ex duodecima.

Ista conclusio omittatur; et de ipsa, et decimatertia, esset tractatus magnus per se: quomodo comparantur ordines illi duo, in quos primo dividitur ordo, et quomodo in uno includitur dependentia et in alio non.

Praeter decimam tertiam et istam decimam sextam esset ista: nullum[134] causatum est aequale suae causae[135]; et universalius: nullum dependens est aequale illi a quo dependet. Et ita non est ordo dependentiae sine ordine eminentiae, licet non semper dependens excedatur. — Quod videtur mirabile, quomodo perfectius dependet a minus perfecto. — Respondeo: non a minus perfecto, quod est per se ens, sed quod est pars eius, quando perfectius ex ratione propria est totum.

In ista omissa contra rationem ad primum principale respondeo ad primum argumentum contra conclusionem, quod ab aliquo eminente, non a quolibet, dependet excessum. Videtur irrationabilis, quia sicut primum est primum essentialiter, ita prius est prius essentialiter; igitur primum non magis requiritur in suo gradu propter tertium, quam secundum in suo; alioquin si primum supplet ordinem cuiuscumque posterioris ad quodcumque, ita quod ipsum primum sit immediatum cuiuscumque, igitur inter alia non est ordo essentialis.

Si dicas: ubi primum includit eminenter totam perfec-

1 ipsa] ista V_1 / **2** potest] patet O_2O_3 — duodecima] **7** V_1 / **3** omittatur] dimittatur *T* — ipsa] ista O_2O_3 — et[2]] + de V_1 / **5** in[1]] non V_1 — quos] quibus O_2O_3 / **5/6** includitur] concluditur TV_1 / **6** et *om.* TV_1 / **7** *Hic in marg.:* Duodevigesima conclusio O_2O_3; Duodevigesima *P*; *manu sec. in marg.:* conclusio decimaseptima *Ma* — et istam] i. et *T*; + et O_2O_3 — istam] ista V_1 — esset] + vel posset esse O_2O_3 / **8** ista] + decimaseptima O_2O_3 — est] + est *P* — aequale] essentiale *T* / **8/9** et universalius] probatur O_2O_3; et ulterius *P* / **9** dependens] causatum *P* — aequale] essentiali *T* — dependet] + ponitur ante sextam extra V_1 / **10** licet] sed *P* / **11** semper] + non semper *T* / **12** quomodo] + scilicet *manu sec. interlin. Ma* — perfectius] perfectum *P* — a minus] animus *T* / **13** a *om.* O_2O_3 / **14** ex] a *P* — propria] sua PV_1 — totum] + sicut est de composito respectu materiae *P* / **15** In *om.* *T* — omissa] omissione O_2O_3; divisa *T* — contra . . . principale *om.* O_2O_3 TV_1 / **17** dependet] dependeat V_1 — excessum] *om.* *T*; + non V_1 / **18** irrationabilis] irrationabile O_2O_3 V_1 / **19** igitur] ergo V_1 — non *om.* *T* / **21** cuiuscumque *manu sec. in marg.* *Ma* / **21/22** posterioris *om.* *Ma* / **22** ipsum *om.* *T* / **22/24** sit . . . primum *om. per homoiotel.* O_2O_3 / **23** igitur] ergo V_1 / **24** ubi] ut *T*.

[134] nullum . . . est totum *(versu 14) iterum habet P. Cfr. pag. 36 nota 36.*
[135] *Sequentia in T (fol. 169 s.) sunt ex altera manu scripta.*

tionem posteriorum, et eminentia sufficit ad causandum sive formaliter esse tale, ibi primum sufficit; ita est in tribus ordinibus, de quibus prosequar non in materia et forma, quia ibi primum non includit eminenter totam perfectionem posteriorum; nec etiam includere eminenter sufficeret ad causandum sic, quia causa talis secundum formalitatem suam est pars causati.

Contra: igitur sicut in ordine eminentiae primum est necessario mensurans et participatum, alia contingenter, et ideo non est dependentia nisi a primo, ita in efficientibus et primis finibus; et per consequens nullum causatum dependet ab aliqua causa secunda essentialiter: haec videtur concedendum, quia sine ipso posset esse.

Respondeo: sed non in illo ordine, in quo est.

Item respondeo ad secundum contra conclusionem: dicit quod non totum excessum participat primum in genere, nec mensuratur, quod exponitur ad primum per genus et differentiam. Et probatur utrobique: tunc res negatione distinguerentur. Hoc nihil valet, nec differentia de finito et infinito. Notandum vero est propter praedicta, quod quando excedens dividitur in excessum et in illud in quo excedit excessum, tunc excessum est vere pars excedentis. Et similiter illud in quo excedit excessum, quando dividitur in aliquid eiusdem rationis praedictis, tunc illa nata sunt esse partes altero

1 sufficit] + ita est in tribus ordinibus *manu sec. del. cum indicatione* va-cat *interlin. Ma* — sive] + sive *T*; + virtualiter sive O_2O_3 / **2** esse tale] t. e. O_2O_3 / **3** prosequar] per se quaeritur V_1 / **4** non *om.* V_1 — eminenter] eminentius *T* / **5** includere] includitur *T* — sufficeret] sufficiet *T* / **6** secundum *om.* V_1 / **8** Contra] Cum V_1 — igitur] ergo V_1 / **9** necessario] + et est O_2O_3 — participatum] *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma;* participans O_2O_3 / **10** dependentia] + eva *T* — ita] + etiam O_2O_3 / **11** primis *om.* O_2O_3 TV_1 / **12** ab *om.* O_2O_3 — secunda *om.* O_2O_3 — essentialiter] + et V_1 — haec] hoc O_2O_3 — videtur] necesse est V_1 / **13** ipso *om.* *T* — esse *manu sec. in marg. Ma* / **14** Respondeo] *del. Ma*; Responsio *T* — in[1] *interlin.* V_1 — illo] ipso V_1 / **15** Item] Primum *T* — respondeo] quo O_2O_3 / **16** primum] unum V_1 / **17** per *om.* V_1 / **18** utrobique] + quia V_1 / **18/19** distinguerentur] distingueretur *T* / **19** differentia de fin. et inf.] de fin. et inf. diff. V_1 — finito] diffinito O_2O_3 — infinito] infinitate O_2O_3 / **20** vero est] non *T* / **21** et . . . excessum[2] *om. per homoiotel.* O_2O_3 / **22** est vere] verum V_1 — excedentis] excessis V_1 / **23** dividitur *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* / **24** rationis] + cum O_2O_3 — praedictis] praedictae *T* — illa] ipsa V_1.

horum modorum; se habet communiter maius ad minus in quantis mole; ideo videtur ibi probabile minus a maiore non differe nisi carentia eius, in quo exceditur a maiore. Non ita ponitur in quantis virtute, quia licet in uno genere, natura generis praecise sumpta sine differentiis, sit perfectior in una specie quam in alia, alioquin non esset perfectibilis differentia perfectiori.

Et in hoc gradu accipiendo realitatem generis tantum sub modis intrinsecis magis et minus; minus est aliquid eiusdem rationis cum maiore, carens aliquo gradu eiusdem rationis, in quo maius excedit ipsum, et ita sit adhuc differentia tantum per negationem; ideo prima divisio generis est in privationem et habitum; tamen ultra hanc est distinctio per unam differentiam positivam receptam hic in natura generis sub hoc gradu et ibi aliam receptam in natura generis sub alio gradu sive privata gradu superioris: tunc tota natura specifica est inferior tota, non tantum negatione, sed magis completione per differentias positivas; nec tota ut tota nata est esse pars alterius, ut tota, et carere tantum gradu alterius; ita etiam ponitur de creaturis respectu Dei, quod finitas nihil dicat nisi carentiam infinitatis, quae est positio, licet privative intelligatur; tunc creatura inquantum est ens finitum, a Deo inquantum est ens infinitum, non videtur nisi negatione differe, si ens est unius rationis; est igitur ulterius differentia per differentias creaturarum.

Conclusio vero supradicta secundo probatur sic: dependens incompossibile est esse sine dependentia; non incom-

---

1 horum] illorum O_2O_3 — modorum] + quod sicut V_1 — habet] habente O_2O_3 — communiter] + ad O_2O_3 — maius] magis V_1 — ad] et O_2O_3 / **2** mole] molle *T; om.* O_2 — ideo] ita se V_1 — ibi *om.* O_2O_3 — minus a maiore] maius a minore V_1 — maiore] maiori O_2 / **2/3** non . . . maiore *om. per homoiotel.* V_1 / **4** quantis] + aut *T* — quia] quod V_1*; om.* O_2O_3 — uno] unoquoque O_2O_3 / **5** perfectior *om.* V_1 / **6** alia] + et V_1 / **7** perfectiori] perfectioni *T* / **10/11** rationis] perfectionis V_1; + cum maiore *T* / **11** in] a *T* — ita *mutatur manu sec. in* ista *Ma* — sit adhuc] a. s. O_2O_3*;* sic addit V_1 — differentia *om. Ma* / **12** generis est] e. (*interlin.*) g. V_1 / **13** tamen] unde O_2O_3 — ultra *om. T* / **14** receptam] recepta *T* / **15** ibi] + per O_2O_3 — receptam] recepta *T* / **15/16** et . . . gradu[1] *om. per homoiotel.* V_1 / **16** sive privata] si in privativo O_2O_3 / **18** completione] completive O_2 V_1 / **20** Dei] + quia O_2 — quod *manu sec. in marg.* O_2 / **21** carentiam *om.* V_1 — infinitatis] instantis *T* — positio] possibiliter *T* / **22** privative] privatione *T* — est *om.* V_1 / **23** est *om.* O_2 / **24** est[2] *om.* V_1 — est igitur] i. (ergo O_3) e. O_2O_3 / **24/25** ulterius] interius *T* / **26** secundo *om.* V_1 / **27** incompossibile[1]] impossibile TV_1.

possibile autem est ipsum esse sine alia relatione, ex duodecima, quia positis omnibus, a quibus dependet, et solum ipsum erit; igitur relatio dependentiae est prima essentialiter in dependente; igitur quaelibet alia praesupponit ipsam.

Haec probatio valet, si probetur quod excessum est dependens: tunc dependentia est prior; sed petitur conclusio.

Item, contra istam probationem: eminentia praeintelligitur causalitati; quod enim causat, oportet praeintelligi in se perfectum; ergo similis est ordo in correlativis. Probatio consequentiae: quia cum utroque suum correlativum est simul natura. Huic rationi innititur tota declaratio praedicta et correctio. Similiter concedit correlativum eminentiae esse prius dependentia; sed dicit quod ipsum non est dependentia; in hoc contradicit declarationi.

Ad illud respondeo: intelligitur quoddam absolutum sine omni respectu primum. Post est absolutum causatum positis istis extremis. In tertio signo naturae pullulat relatio dependentiae, quae est immediativa illi, in quo est relatio; hic, quia in primo nulla fuit, nec est in secundo. In quarto signo naturae pullulat relatio excessi; praeintelligitur igitur eminens, non sub relatione eminentiae, sed absolutum perfectum in tali gradu.

---

1 relatione] ratione *T* / **1/2** duodecima *manu sec. in marg. Ma* (n[e] *del. in textu)* / **2** quibus] + ipsum V_1 — et] + non V_1 / **3** ipsum] + dependet *del. Ma* — est] de *T* / **3/4** essentialiter *om. T* / **4** ipsam] istam *T* / **5** probatio] propositio O_2O_3 V_1 / **6** est] erit O_2O_3 TV_1 / **8/9** in se *om.* V_1 / **9** ergo] igitur O_2 TV_1 — similis] simul O_2O_3 V_1 / **10** correlativum] + est *T* — simul *om. T* / **11** rationi] rationem *T* — innititur] innitat *T* — tota] totum *T* — declaratio] declarato *T* — praedicta] perdicta *T* / **13** est] + se *del. T* / **14** declarationi] detractionem *T* / **15** intelligitur] intelligit *T* / **16** primum] prius *T* — Post] Potest O_2O_3 — est] esse O_2O_3 — causatum] tantum *T* / **17** pullulat] pulluat *T* — relatio] ratione V_1 / **18** quae] non T — immediativa] immediatissima O_2O_3; in media via *T*; immediationi V_1 — hic] haec O_2O_3 TV_1 / **19** quia] + nec O_2O_3 — nulla] signo naturae O_2O_3 — est *om.* V_1 — secundo] isto V_1 — In[3]] *manu sec. in marg. Ma; om.* TV_1 — quarto *om.* V_1 / **20** igitur] ergo O_3 V_1 / **20/21** igitur eminens *om. T* / **22** gradu] + Haec pertinet ad quaestionem conclusionem *T*.

ADDITIO SECUNDA[136].

De ordine autem causarum in causando idem dicitur, quod quando quatuor causae idem causant, tunc non habent relationem simultatis, sed ordinis essentialis, ita quod una in causando est causa alterius in causando, secundum nonam secundi, et hoc tali ordine: finem movere est efficiens ipsum amare, quod patet in intellectualibus; in naturalibus vero amor naturalis non est aliud a natura amante ultra efficiens, efficere est effectum effici: et hoc est effectum referri ad hoc ut hoc, et ad finem referri est referri ad hoc ut amans aliud, propter quod hoc est causa huius; et sic in effectu est duplex relatio, quia omnis naturalis causa videtur agere ex necessitate formae, etiamsi per impossibile nullum finem appeteret; sed cognoscens dirigit; et ideo finis ponitur naturae, ut directa est, et tunc, ut dictum est, in effectu est duplex relatio: ad efficiens absolute, et ut amans est.

De causis intrinsecis distinguenda sunt signa naturae; nam in primo instanti naturae praesupponitur materia ut causatum prius quam forma, et hoc respectu eiusdem causae remotae; et hoc licet non necessario absolute, tamen necessario inquantum forma causatur secundum istum ordinem causandi, quia enim causans secundum nihil facit, nisi destruat aliquid. Concluditur aliquid esse in destructo necessarium

2 *Hic manu sec. in marg.:* Sunt parva de ordine . . . (?) eiusdem . . .(?) *Ma* — autem *om.* O_2O_3 TV_1 — in causando *om.* V_1 / **3** causae] tunc *T* — idem causant] c. i. V_1 — tunc] rem *T* / **3/4** relationem] rationem O_2O_3 / **5** est . . . causando² *om. T* — nonam] + conclusionem huius O_2O_3 / **7** amare] amatum V_1 — in¹] materia *T* — intellectualibus] + et O_2O_3 / **8** amor] + enim O_2O_3 — natura *om.* O_2O_3 / **9** effectum²] effici O_2O_3 / **10** ut¹] et O_2O_3 — et] ut O_2O_3 — est] non est hoc O_2O_3 — ut²] + ad O_2O_3 / **11** aliud *om.* O_2O_3 — propter quod] q. p. O_2O_3 — hoc *om.* V_1V_2 — huius] eius O_2O_3 — et sic] s. et V_2 / **13** per impossibile] possibile V_1 — finem] + et *T* / **14** cognoscens] contingens *Ma* / **14/15** naturae] naturale *T* / **15** directa] directiva V_2 — tunc *om.* V_2 — est² *om. T* / **15/16** in eff. est duplex rel.] ponitur d. r. in eff. V_2; + scilicet O_2O_3 / **16** absolute et *om.* O_2 — et] *om.* V_2; + ad efficiens O_3 — ut *interlin. T* / **17** *Hic in marg.* Secunda conclusio V_2 — intrinsecis] extrinsecis V_2 / **18** instanti] genere V_2 / **21** istum] illum V_2 / **23** Concluditur aliquid *manu sec. in marg. Ma* — necessarium] necessario V_1; materia autem V_2.

[136] *Hanc additionem habent Ma (fol.* **2***vb*—**3***rb) et* O_2 *(fol.* **101***r*—*v cum indicatione* Extra *in marg.) et* O_3 *(fol.* **113***r*—*v cum indicatione* Extra *in marg.) et T (fol.* **169***) et* V_1 *(fol.* **9***ra*—*va) et* V_2 *(fol.* **38***r*—**39***r); item Wadding (ed. Vivès IV* **742***b*—**744***b). Cfr. pag. 26 (nota 28), 134 (nota 124a).*

ad suum factum ut suum, quod non potest simul concurrere ad suum factum et manere in destructo, haec est necessitas materiae. Ponuntur ergo quatuor signa naturae: in primo agens secundum, et materia, causatum prioris causae, necessario praesuppositum causabili a secundo agente. In secundo instanti naturae, ut in A, aliquid est ab agente; unde in A producitur forma, in B unitur materiae, in C instanti est totum productum ex istis, et tunc istae sunt partes eius. Quod autem B praecedat C naturaliter, patet, quia causatum praecedunt causae non tantum in se, sed in causando, aut saltem ut unitae, quia sic tantum integrae sunt. Causa in isto B est mutatio materiae ad formam. Illius terminus est forma, tunc non est productio compositi, sed in C productionis primus terminus est compositum; sed materia praecedit causa in B; — non intelliguntur partes, quia tunc non est totum, sed causae; ideo causalitas istorum prior est partialitate. Quod B sequatur A, patet, quia aliter primus effectus efficientis esset relatio tantum — quia unio, quae est in B, est relatio; nec est aliquid absolutum ante C nisi forma, quae non praefuit. Similiter unio praesupponit unibilia. Falsum est igitur, quod forma producatur posterius quam compositum, quia producitur antequam uniatur. Unitur antequam compositum causetur, cuius causatio passiva sequitur causationem activam omnium causarum. Intelligitur ergo primo secundam intentionem compositum produci, vel primo per se esse, quod per accidens est partium per se.

1/2 ut . . . factum] *manu sec. in marg. Ma; om. per homoiotel.* V_2 / **3** ergo] igitur O_2 V_1V_2 / **4** agens . . . materia] signo naturae praesupponitur materia, quae, quia est quid O_2O_3 / **4/5** necessario] cessatio V_1 / **5** praesuppositum] praesupponitur O_2O_3 — agente] + et V_1 / **6** in A *om.* V_2 / **7** unitur] + forma O_2O_3 — instanti *om.* V_2 / **8** eius *om.* V_2 / **9** autem *om.* O_2O_3 V_1V_2 — praecedat] procedat V_1 — C *om.* O_2 — patet *om.* V_1 / **9/10** causatum praecedunt causae] causae praecedens causatum V_1 / **10** se] C V_1 — sed] etiam O_2O_3 — tantum *om.* V_1 / **11** integrae] intelligere V_2 — integrae sunt] s. i. O_2O_3 — causa] causae O_2O_3 V_2 — in] + primo V_2 / **12** isto] illo O_2O_3 — mutatio] divisio V_2 — Illius] Istius V_1; Cuius V_2 / **13** C] + instanti *in marg. Ma*; + cuius V_2 / **14** materia] mutatio O_2O_3 V_1 / **15** causa] eum V_2 — B] + et tunc O_2O_3; + et V_2 — intelliguntur] intelligunt O_2; + ut O_2O_3 / **16** sed] secundum V_2; + tunc O_2O_3 — causae] esse V_2; + sunt O_2O_3 / **16/17** partialitate] partialiter V_2 / **17** aliter] alias O_2O_3 V_2 / **19** relatio] + tantum V_2 — nec] natura V_1 / **21** igitur] ergo O_3 V_1 — producatur] producitur O_2O_3 V_1 / **22** uniatur] uniantur V_2 — Unitur] Et O_2O_3; + autem V_1 / **24** activam] passivam V_2 — Intelligitur *om.* V_2 — ergo] igitur O_2 V_2 / **25** per se esse] e. p. se V_2 / **26** accidens] ac V_2 — partium] tantum V_1 — per se *om.* O_2O_3 V_2.

Sed praedicta non videntur omnino veritatem habere, quia si efficientia causaretur a fine; igitur efficiens finitur et manifestum est, quod non efficitur; ergo quinta secundi falsa.

Item: efficiens amare finem non est finem finire aliquid — tunc enim Deus necessario finiret aliquid; unde si qua est hic relatio, non est causae ad causatum, sed obiecti ad actum vel potentiam. Nec efficiens amare A propter B, est B finire A; tunc enim finiret non existens; sed B amatum esse propter quod A ponitur in esse, est B finire A; simul igitur sunt causalitates finis et efficientis; contradictio enim est quod altera sit sine altera, licet aliquid praesupponatur causationi utriusque, scilicet velle B; et etiam in nobis: velle A propter B, est quasi unio causarum istarum.

Ulterius: formam informare materiam, est formam et materiam esse actu causantes, aut saltem ista sunt simul nätura, ita quod est contradictio in separatione, licet differant relationes sui invicem et ad causatum. Igitur si efficiens efficit istas et etiam totum, sunt tres relationes effectuum, quia: unio istorum efficitur; et causatio actualis eorum — quod est simul natura cum unione — efficitur; et totum efficitur.

Verum ergo est, quod causae extrinsecae praecedunt intrinsecas, quia causant causationem intrinsecarum; sed non praecedunt in causando causatum commune, quasi sine con-

2 efficientia] effective O_2O_3; + natura O_2O_3 — causaretur] causetur O_2O_3; causarentur V_2 — igitur] ergo O_3 V_1 — finitur] similiter V_1 / **3** efficitur] efficit V_2 — ergo] igitur O_2 V_2 — quinta] + huius O_2O_3 / **5** qua] alia V_2 / **5/6** est hic] haberetur O_2O_3 / **7** vel] + ad O_2O_3 — amare] amatus V_2 — est B *om.* V_1 / **8** enim *om.* V_1 / **8/9** amatum . . . est B *manu sec. in marg. Ma* / **9** A[1]] et V_1; *om.* O_2O_3 — igitur] ergo O_3 / **10** est *om.* V_2 / **12** utriusque] utrius V_1 — et] propter A O_2O_3 — etiam] secundum V_2 / **13** est *interlin.* V_2 — causarum istarum] i. c. O_2O_3 V_1 — istarum] illarum V_2; + istorum *in marg.* V_2 / **14** formam[1] . . . est *om. per homoiotel. sed ponit. manu sec. in marg. Ma* / **14/15** formam[2] et materiam] m. et f. V_2 / **15** causantes] causantis *mut. manu sec. in* causantes *Ma* — ista] illa V_2 — sunt *manu sec. in marg. Ma* / **16** licet] + quidem O_2O_3 / **16/17** relationes] relatione V_1; *om.* V_2 / **17** sui] ad se O_2O_3; ad V_2 — Igitur] ergo O_3 — Igitur si] Si i. V_1 — efficit] efficiat O_2O_3 / **18** quia] quibus V_2 / **19** istorum] istarum V_2 — et] + etiam V_2 — actualis] accidentalis V_1V_2 — eorum] istorum V_1V_2 — quod] quae O_2O_3 V_1V_2 / **20** natura cum] quadam V_2 / **21** Verum] Unde V_2 — ergo] igitur O_2 V_1V_2 — ergo est] est igitur V_1V_2 / **21/22** intrinsecas] + ex **8**. conclusione huius secundi O_2O_3 / **22** intrinsecarum] intrinsecam V_1 — non *om.* V_1 / **23** commune] communem *Ma.*

tradictione illud sit effectum, et non formatum; tunc enim sine contradictione esset effectum, et non in actu — loquor non de communi, sed de hoc effectu, qui non est in actu nisi per formam. Ita etiam non potest sine contradictione esse materiatum et non formatum, nec econverso, quia nulla pars sola consistit vel constituit totum. Igitur ignem simul quatuor causae causant, ita quod est contradictio in separatione causationum activarum sicut et passivarum. Tamen ista, quae sunt causae, habent ordinem eminentiae. Similiter causationi aliquarum praesupponitur ordo dependentiae, vel alius ordo, scilicet obiecti ad potentiam — sicut causationi efficientis praesupponitur velle finem; causationi intrinsecarum praesupponitur efficiens, quod unit et simul causat causationem illarum. Quando igitur arguitur, quod causationes sunt ordinatae, quia tales propositiones conceduntur: «quia volo, ideo ago», hoc non valet, ut patet supra.

Ulterius, cum dicitur: «quia efficiens efficit, ideo materia materiat», non est verum. Non enim, quia efficit ignem, ideo materia materiat ignem, sed quia efficit materiationem materiae. Et adhuc illud est exponendum, quia simul natura sunt efficere materiationem et causa effici; sed praeintelligitur relatio in agente propter prioritatem fundamenti. Unde hic est sensus: per efficiens materia materiat; unde sicut efficere

1/2 illud . . . contradictione *om. per homoiotel.* O_2O_3 V_2; *ponit. manu sec. in marg. Ma* — effectum . . . esset *om. per homoiotel.* V_1 / **2** et *om.* V_2 — non[2]] *interlin.* V_1; *om.* V_2 / **3** effectu] effecto V_1 — qui] quod V_1 / **4** Ita *om.* V_1 — sine contradictione esse] e. s. c. V_2 / **6** consistit vel constituit] conscit *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* consistit vel constituit *Ma;* consistit V_1V_2; constituit O_2O_3 — Igitur] Ergo O_3 / **7/8** causationum activarum] causarum V_2 / **8** et] etiam V_2; *om.* O_2O_3 V_1 — Tamen] Unde O_2O_3 — ista] patet O_2O_3; illa V_2 / **8/9** quae sunt] quod quaedam O_2O_3 / **10** aliquarum] + causarum O_3 / **11** scilicet] sicut O_2O_3 / **12** finem *in marg.* V_1 — causationi] causarum V_2 — intrinsecarum] extrinsecarum V_2; + causarum O_2O_3 / **12/13** praesupponitur] praesupponit V_2 / **13** quod] quia V_1 / **14** illarum] illorum *Ma;* istarum V_1 — igitur] ergo O_3 — causationes] causae V_1 / **15** volo] dolo V_1; + quia O_2O_3 / **16** valet] videtur V_1 / **17** ulterius c. d. q.] Cum ult. concluditur quod O_2O_3 / **17/18** efficit . . . quia *manu sec. in marg. Ma* / **18** non[1] . . . efficit *om.* O_2O_3 — Non[2] enim *om.* V_1 / **19** ideo . . . ignem] *om.* O_2O_3 V_1; + est verum quia efficit ignem ideo materia materiat ignem *del. Ma* — materiationem] mutationem O_2O_3 / **20** exponendum] expositum O_2O_3 / **21** efficere materiationem] m. e. V_1 — materiationem] mutationem O_2O_3 V_1V_2 — causa] econtra V_1; eam V_2 — praeintelligitur] intelligitur V_2 / **22** in *manu sec. interlin. Ma* / **23** sensus] proprius V_2 — unde] ubi V_1.

ignem non praecedit materiationem sine contradictione, ita nec efficere materiationem praecedit sine contradictione. Omnis igitur efficientia sive ad compositum sive ad relationem partium inter se vel ad totum, omnis, inquam, est simul natura, ita quod est contradictio in separatione.

Contra: causae, non tantum non unitae, sed unitae, sunt priores natura toto, quia unio praesupponitur actuali causationi; igitur formam informare praecedit totum. Respondeo: unio agentis et materiae, quae sunt causae praeexistentes, est approximatio — haec praecedit et separabilis est sine contradictione; sed unio materiae et formae, quae est per informationem, est simul natura cum toto, et simul natura cum causatione actuali illarum causarum.

Si omnino vis habere unionem formae praesuppositam causationi, dico, quod est praesentia quaedam ipsi materiae in actuali existentia, quae praesentia non dicit informationem, sicut in anima patet in instanti infusionis. Sed quare praesupponitur materia omni causationi efficientis huius? — respondeo, quia praesupponitur composito, quod efficiet, et non potest materiam efficere.

Contra: quare non efficit tantum formam, si illam habet omnino in virtute sua activa, et potest esse per se sine materia, sine contradictione, et forma prius producitur quam materiae uniatur, et quam compositum generetur. — Stude pro solutione habenda.

1 praecedit] praecedat *mut. in* praecedit *Ma* — materiationem] mutationem V_1V_2 / **2** materiationem] mutationem O_2O_3 V_1V_2 / **2/3** Omnis] Communis V_2 / **3** igitur] ergo O_3 — efficientia *om.* V_1 — compositum] propositum V_2 — relationem] rationem O_2O_3 / **4** omnis] communis V_2; *om.* O_2O_3 — est] + est O_2O_3 / **6** non² *om.* V_2 — non² unitae] u. n. O_3 — sed] + etiam non V_2 — sed unitae *om.* O_2O_3 / **7** natura] + ipso V_1 — praesupponitur] praesupposita V_2 — actuali] actualis V_2 / **8** igitur] ergo O_3 V_1 / **9** est] non *manu sec. del. in textu et ponit. interlin.* est *Ma* / **10** separabilis est] e. s. V_2 — sine *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* / **12** cum¹] con *manu sec. del. in textu et ponit. interlin.* cum *Ma* — cum²] con *manu sec. del. in textu et ponit. interlin.* cum *Ma* / **13** actuali] + actuali O_3 — illarum] ipsarum V_1; istarum V_2 / **14** omnino *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* — omnino vis habere] v. o. h. V_2 / **17** patet *om.* V_2 — infusionis *om.* V_1 — quare] quando V_2 / **18** omni *om.* O_2O_3 — efficientis huius *om.* O_2O_3 / **19** efficiet] efficeret O_2O_3 — et non] nihil V_2 / **21** formam *om.* V_2 — si] quia V_1 — illam] istam V_1 — habet] ac *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* habet *Ma* / **21/22** habet omnino] o. h. V_1 / **22** in *om. Ma* / **23** producitur] producta V_2 / **24** generetur] + etc. V_1 / **24/25** Stude . . . habenda] *om.* V_1V_2; + Et quaere eam alibi O_2O_3; + Explicit tractatus Magistri fratris Ioannis Scoti sacrae Theologiae Doctoris de Primo Principio V_1.

ADDITIO TERTIA[137].

Sed ulterius intellige, quod inter causas inquantum causae, non est ordo dependentiae, quia — ut habetur in primo capitulo et probatur hic duodecima conclusione — talis non est nisi causati ad causam vel causati remotioris alicuius causae ad causatum propinquius eiusdem causae. Neuter est hic. Non secundus: patet, saltem comparando efficiens ad finem, qui est prima causa. Non autem primus: probatio: vel causatio dicit relationem in effectu, vel in causa; relatio non est causa relationis primo; hic autem, si causatio unius esset causa causationis alterius, hoc esset primo — quia prius naturaliter — quam esset causa causati omnium causarum. Tunc etiam nulla causa extrinseca esset immediata causa causati communis, sed tantum causationis alterius causae. Tunc tertio: non omne finitum esset effectum, contra quintam huius. Causatio quippe efficientis parte est finita, quia causata a fine causante, non tamen est effecta.

Item: probatur in communi, quod inter causationes causarum non est dependentia, quia tunc sine contradictione posset esse causatio prior sine posteriore; igitur et correla-

2 Sed *om.* V_2 — intellige] intelligendum V_2 / **2/3** inquantum causae *om.* O_2O_3 / **3** ordo] + independentiae vel $O_2O_3O_4$ — dependentiae] independentiae *MaC T*; + inquantum causae O_2O_3 — in *om.* V_2 / **4** hic *om.* CO_4 V_2 — duodecima] septima V_2 — talis] + ordo V_2 / **6** causatum] causata *T* — eiusdem causae] c. e. O_2O_3 / **7** Non] Nam V_2 — secundus] + scilicet ordo dependentiae causati remotioris ad causatum propinquius *C* / **8** causa] + et ideo non est ordo efficientis ad finem ut remotioris causati ad causatum propinquius *C* — primus] + scilicet ordo causati ad causam O_2O_3 — Probatio] quia O_2O_3; + quia CO_4 / **9** causatio] causante *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* causatio *Ma*; + tantum CO_4 — dicit] + tantum O_2O_3 — effectu] effectum V_2 — relatio] relationis *T*; nec V_2; + autem O_2O_3 / **10** primo *om.* V_2 — hic] haec V_2 — unius] unus V_2 / **11** causa] causatio V_2 — esset²] esse *T* — primo] prius CO_4 / **12** quam] nunquam CO_4 — causati] causat *T* / **12/13** esset² . . . causarum] esse causam causationum substantiarum V_2 / **13** Tunc] Tum 2º O_2O_3 / **15** Tunc] Tum O_2O_3 / **16** quintam] quae *T*; quinta V_2 — quippe] + huius *T* — efficientis] efficiens V_2 — parte] per te $O_2O_3CO_4$ V_2; *om. T* / **17** quia . . . effecta *om. Ma* / **18** Item] Idem V_2; + sine divisione $O_2O_3CO_4$ / **18/19** causarum] causatorum CO_4 / **20** prior sine post.] prioris sive posteriorum *T* — igitur] ergo O_3C.

[137] *Hanc additionem habent Ma (fol.* **2***va—b) et* O_2 *(fol.* **101***v cum indicatione* Extra *in marg.) et* O_3 *(fol.* **113***v cum indicatione* Extra *in*

tivum sine correlativo absque contradictione; quod est falsum, tum, quia omnes relationes causati sunt identitate eidem absoluto — ergo contradictio est, unam esse sine alia; tum, quia aliquid posset esse in re sine contradictione ens ad finem et non effectum, quod est contra quintam.

Similiter est contradictio, quod aliquid sit materiatum et non formatum, vel econverso, patet ex septima. Similiter in effectu quatuor causarum, quod scilicet est ab efficiente per mutationem, contradictio est sic effici et non esse materiatum vel formatum. Est igitur inter causationes causarum ordo eminentiae, quia una est perfectior alia, hoc satis patet. Nec ideo dicitur: quia haec causat, ideo illa, quia sit ibi ordo dependentiae, sed quia ordo eminentiae.

Si non inter causas sit ordo dependentiae — sic una causat aliam inquantum causa; non enim potest ibi poni causatum prius; igitur finis causat efficientiam, quae tamen non efficitur propter processum in infinitum — ergo quinta falsa.

Item: si una causa causat causationem alterius, ut finis ipsius efficientis, et sic ultra, tunc nihil est immediate causatum a quatuor causis; et sic causatum a quatuor non est proximum causatum nisi unius vel duarum.

1 correlativo] correlatione CO_4 / **1/2** est falsum] f. e. *T* / **2** quia] + aliquid posset esse *del.* O_3 — causati] causatae *T* — identitate] + idem *Ma (manu sec. in marg.)* V_2 — eidem] idem $O_2O_3CO_4$ / **3** ergo] igitur O_2O_4 TV_2 — unam] una $O_2O_3CO_4$ *T* — alia] + quia causatio passiva causati absoluti vel respectivi non distinguitur realiter a causato sicut nec dependentia eiusdem *C* / **4** sine] absque $O_2O_3CO_4$ — ens *om.* V_2 / **6** contradictio] + ens *del. Ma* — aliquid *om.* $O_2O_3CO_4$ / **7** patet *om. T* / **9** esse] est *T* / **10** vel] + non CO_4 — vel formatum *om.* O_2 — igitur] ergo O_3C / **11** alia *om.* V_2 / **12** quia[1]] *manu sec. in marg. Ma;* + quod *Ma* — haec] hoc V_2 — causat] causatum V_2 — ideo[2]] non O_2O_3; ratio *T* — quia[2] *manu sec. del. in textu et superscribitur* quae *Ma* — sit] fit *T* — ibi *om.* TV_2 / **13** dependentiae] + ibidem V_2 — quia *manu sec. del. in textu et superscribitur* quae *Ma* — eminentiae] + vel (secundum CO_4) magis quia aliquid est causatum unius causae, quod non (+ est *Wadding*) alterius (alius CO_4), sed respectu causati communis; non est ideo ordo (etc. CO_4) $O_2O_3CO_4$ / **13/21** dependentiae . . . duarum *om. T* / **13/17** sed . . . infinitum *om.* V_2 / **14** sic *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* ergo *Ma* / **14/21** Si . . . duarum *om.* $O_2O_3CO_4$ / **17** ergo] igitur V_2 / **18** finis] + efficientis *del.* V_2 / **19** ultra] + sic. *del.* V_2 / **20** quatuor[2]] + causis V_2.

marg.) et C (fol. 3rb—va) et O_4 *(fol.* **135***v—***136***r) et T (fol.* **167***ra) et* V_2 *(fol. 37v—38r); item Wadding (ed. Vivès IV 732b—733b). Cfr. pag. 26 (nota 28), 35/6 (nota 36), 134 (nota 124a).*

ADDITIO QUARTA[138].

Instatur de personis divinis, quarum nulla est primo necesse esse relatione.

Respondeo: relatio secundum propriam rationem non est perfectior actualitas quam essentia absoluta, sicut oporteret ponere de illa realitate, unde sumitur differentia specifica respectu realitatis, unde sumitur genus.

Similiter quoad secundum illatum: si per commune est necesse esse, oportet quod non aliam realitatem requirat illud commune ad existendum, aliam, inquam, quomodocumque, ita quod faciat compositionem cum natura communi; sed aliam formaliter eamdem essentialiter potest requirere, quae scilicet est eadem essentiae propter infinitatem, quod si nec aliam; ergo hic: Deus est per se existens, licet non incommunicabilis.

Instatur contra secundum: ergo animalitate non est homo primo animal, quia eget rationali. Evadere per existentiam nihil valet secundum te. Ideo respondeo alia: independens in esse perfectissimo sibi possibili ex propria ratione formali, nec necessario requirens aliud ad tale esse ex ratione propria

2 Instatur] + contra primum *Ma* — divinis] divini CO_4 / **3** esse] + ex CO_4 — relatione] relationem *T* / **4** rationem] + dependentiae; sed quia ordo eminentiae *T* / **7** respectu . . . genus *om.* O_3 / **8** secundum] ipsum O_3; octavum *C* / **8/9** est necesse esse] n. est e. *C* / **9** non] + per O_3CO_4 — illud] id O_4 / **10** commune] + esse *C* — quomodocumque] quocumque O_4 / **11** compositionem] compacionem *T* / **12** formaliter] + et *C* — essentialiter] tamen realiter O_3; essentiae CO_4 — scilicet] octo CO_4 / **12/13** potest . . . eadem *om.* O_3 / **13** essentiae] essentia CO_4 — quod] quia *T* / **14** ergo] igitur O_4 *T* — hic] haec est vera O_3 — licet] sed O_3CO_4 — incommunicabilis] communicabilis *Ma (sed mutatur interlin. in* incom...) O_3; incausabilis CO_4 / **15** ergo] igitur O_4 *T* — animalitate *om. cum intervallo in textu* O_4 — homo] + animal CO_4 / **16** rationali] rationalitate CO_4 — Evadere] Evade *T* / **17** nihil] non *T* — alia] aliter O_3 — independens] dependens *T* / **19** necessario] + nec necessario *C* — requirens] + aliquid O_3 — aliud] aliquod *C* /

[138] *Hanc additionem habent Ma (fol.* **6***r manu sec. infra col.) et* O_3 *(fol.* **117***v manu sec. in marg.) et C (fol.* **4***va cum indicatione* **Extra**

est tali esse, qualibet alia realitate circumscripta, et ideo indivisibilis, quia expectaret contrahens ad esse; sed dependens non sic est ex se, nec necessario simul requirens. Genus dependet a differentia quantum ad tale esse, ut effectus ordinatus qui posterius producitur, quia non habet perfectissimum esse simpliciter sibi possibile nisi in specie, cuius est pars; in essendo autem pars speciei, posterius causatum est materia quam forma, aut simul, non autem prius.

1 tali] tale O_3 — realitate] remanitate *T* / **2** indivisibilis] indivisi *T* — quia] + aliter O_3; + tunc CO_4 / **3** ex se *om.C* — se nec *om.T* / **4** Genus] Igitur *T* — ut] unde est O_3 / **5/6** perfectissimum] perfectum CO_4 / **6** esse *om.T* — simpliciter] *manu sec. in marg. Ma;* similiter *C* — sibi possibile *om.*O_3CO_4 / **7** est *om.T* — autem] aut *T* — speciei] + in essendo *T* — posterius] + est O_3 / **8** est] et O_3CO_4 — quam *om.*CO_4 — aut simul] autem finalis CO_4; *om. T* — autem *om. Ma.*

in marg.) et O_4 (fol. 137v—138r) et T (fol. 167ra—b); item Wadding (ed. Vivès IV 756ab). Cfr. pag. 47 (nota 44), 49 (nota 47), 134 (nota 124a).

ADDITIO QUINTA [139].

Sed nihil valet haec probatio; diceret omnem perfectionem simpliciter esse accidens in quocumque, et tamen excedit omne incompossibile, quia nulli perfectioni simpliciter est incompossibilis denominative, nec alicui naturae quam informat; cum hoc tamen potest stare incompossibilitas in abstracto, et quod una talis excedetur a materia, quae non est perfectio simpliciter, quae est subiectum et una perfectio simpliciter ab alia. — Si autem accipias incompossibilitatem in abstracto, petis principium.

Primum efficiens est omnipotens. — Intelligo esse omnipotens, quod potest immediate causare omne per se causabile, cui scilicet per se causari non repugnet contradictorie.

Conclusionem probo sic: potest perfectissimum causabile immediate producere ut totalis causa; ergo et quodlibet. Antecedens patet — illud enim a solo Primo producitur. Consequentiam probo: quia quod habet eminenter totam causalitatem alicuius, potest idem in causando quod potest illud. Prima causa habet eminenter totam causalitatem cuiuslibet causae secundae et omnium simul; igitur quidquid potest cum illis, potest sine illis. — Maior non est vera in causatis intrinsecis, quia illae secundum entitatem formalem suam sunt partes causatorum. Hoc non est de extrinsecis. Minor patet; nam totam entitatem proximi sibi habet eminenter; alias non ipsum causaret; ergo si illud proximum aliquid habet eminenter, illud etiam eminentius est in Primo, et sic ultimum.

Secundo probatur consequentia, quia perfectior causa

2/10 Sed . . . principium *om. Ma* O_1 / **11** *Hic manu sec. in marg.* Sexta conclusio *Ma* — esse *om.* O_1 / **13** se] + pugnare *del. Ma* — causari] causatis *T* — repugnet] repugnat O_1 / **14** potest *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* / **15** causa] + eius O_1 *T* — ergo] igitur O_1 *T* — quodlibet] quidlibet O_1 / **16** patet] per *T* / **17** probo] + sic O_1 / **18/19** alicuius . . . causalitatem *om. per homoiotel. T* / **19/20** cuiuslibet causae] caus. c. O_1; + extrinsecae O_1 / **20** secundae *om. Ma* — quidquid] quiquid *Ma* / **21** potest sine illis] et *sequitur intervallum* O_1 / **22** formalem suam] s. f. O_1 *T* / **23** est de] est *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* est de *Ma* / **25** non] quando O_1 — non ipsum] i. n. *T* — ergo] igitur O_1 *T* / **28** causa *om.T*.

[139] *Hanc additionem habent Ma (fol. 8va—9ra) et O_1 (fol. 12r—v) et T (fol. 167rb—va); Wadding nullam facit istius additionis commemorationem in sua editione. Cfr. pag. 71 (nota 67), 81 (nota 74), 134 (nota 124a).*

requiritur respectu perfectissimi causabilis; igitur quod praecise sumptum sufficit respectu eius, sufficit respectu alterius sui causabilis minus perfecti.

Item: ex quo contingenter causat quidlibet, ex quinta huius, potest quodcumque velle non volendo aliud, si vult. Erit igitur probatio ultima, quia Primo efficiente agente secundum ultimum potentiae ad esse alicuius causabilis, illud est. Sed velle idem esse est agere secundum ultimum potentiae. — Probatio maioris haec: quia si agit secundum ultimum potentiae, ad hoc movebit omnes causas necessarias ad esse eius, si quae sunt; si nullae sint necessariae, tunc ipsum per se causabit illud.

Instatur contra primam probationem: quia immediate producit perfectissimum; sed non potest posterius producere; sed ab alia causa; unde posterius non requirit aliquam causam propter eius perfectionem sed imperfectionem, quam non haberet, si immediatum esset, secundum philosophos. Hoc excluditur, quia non oportet quod agat secundum ultimum potentiae, quia non necessario sed contingenter agit. Si etiam secundum ultimum potentiae ageret, igitur — ex ista conclusione — quidlibet ex se produceret, et ita periret omnis causalitas causae secundae.

Ista exclusio videtur contradicere secundae probationi conclusionis huius, quia quidquid causat ultimum illud esse et velle, illud est agere secundum ultimum suae potentiae ad esse eius. Quomodo etiam posset intelligi velle aliquid, et non causare volendo, et illud causare volendo nisi ponatur velle secundum magis et minus in ipso, quod nihil est respectu eiusdem volibilis.

1 perfectissimi] perfectioris O_1 — causabilis *om. T* / **2** respectu[1] *om. T* / **4** quidlibet] quodlibet *T* / **5** huius] + quarti O_1 — volendo] movendo O_1 — vult] ultimum *T* / **6** Erit igitur] i. e. O_1 — ultima] ultimae O_1 *T* / **7** illud] iquod *(sic!) Ma* / **7/10** esse . . . ad[1] *om. per homoiotel.* O_1 / **8** est[1]] erit *T* — esse] + esse *T* / **11** sunt] sint O_1 — nullae] velle *T* — sint] sunt O_1; *om. T* — necessariae] necesse *Ma* / **11/12** per se *om.* O_1 / **13** probationem] rationem O_1 — immediate] in necessitate *T* / **14** posterius] perfectius O_1 / **16** sed] + propter *T* / **17** secundum] licet *T* / **18/19** potentiae *om. Ma* / **21** quidlibet] quilibet *T* / **22** secundae] + et *T* / **23** exclusio] conclusio *T* — contradicere] + conclusionem *del. T* / **24** conclusionis huius] h. c. O_1 — ultimum] vel *Ma;* vult O_1 / **25** est] esse *T* — suae potentiae] p. s. O_1 / **26** eius] huius O_1 — posset] possit O_1 / **27** illud] idem O_1 *T* — causare[2]] causa est *T* — ponatur] ponitur O_1 / **28** secundum magis et minus in ipso] in i. s. mag. et m. O_1 — secundum] + a *T* / **29** volibilis] volubilis O_1 *T*.

Aliter instatur contra primam probationem: quia causa multorum ordinatorum, si ad quodcumque se habet contingenter, non oportet, si causaret, quod causet primum, quando illud non est aliquo modo concurrens ad causandum secundum, ita est hic; sed Aristoteles negaret hic minorem dicens propinquius necessario esse causam proximam remotioris aut saltem causatum prius necessario.

Nec secunda ratio valet ad conclusionem, quia nec probatur, quod ex contingentia potest quodcumque velle, aliud non volendo, sicut contingenter volo finem et contingenter aliquid necessarium ad ipsum. Sequitur, ne ergo efficaciter volo finem sine alio. Nec probatur, quod si agat secundum ultimum potentiae ad hoc quod hoc erit, quia diceret Aristoteles, quod movet necessario caelum; agit ergo secundum unum ordinem causarum ad plumam qua elevando vapores. Sed secundum alium ordinem agit ad oppositum, faciendo stellam aliquam esse praesentem, quae dissolvat illos. Egit ad primum secundum ultimum in illo ordine tamen alius impedivit. Per hoc etiam poneret malum, quia unus ordo causarum producit materiam secundum se receptivam alicuius perfectionis, alius ordo impedit illam perfectionem induci. Est etiam difficile, si est omnipotens, ita quod velle est omnino posse; aut quomodo aliqua causa secunda causaret? Quomodo etiam prima non ponit quidlibet inesse sola. Si illud etiam velle est necesse esse, difficile videtur, quomodo aliquid contingenter causatur. Tertio si illud velle regulat omnem causam inferiorem in agendo, difficile videtur, quomodo voluntas est libera. Et quarto quomodo praeter illam voluntatem peccat.

Haec quatuor videntur dubia circa omnipotentiam, quae non videtur adhuc probata. Ideo ponitur praedicta conclusio inter credibilia; et respondeatur ad ista dubia, si sciatur.

1 Aliter instatur] A. excludere instantia *Ma*; Excluditur instantia *T* / **2** ad] aliquid *T* / **3** si *om. Ma* — causaret] causet O_1 — causet] causaret O_1; *om. Ma* / **5** est *om. T* / **6** necess. esse] e. n. O_1 — remotioris] remotendas *Ma;* remotionis *T* / **8** Nec] + etiam *T* — valet *om. T* — conclusionem] + naturalem *T* / **10** volendo] volundo *T* — volo] velle *T* / **11** aliquid] aliquod *T* — ad] aliud *T* — ipsum] finem O_1 — ne ergo] ne igitur O_1; nego *T* / **12** quod *om.* O_1 / **13** quia] quod O_1 — diceret] dicit *T* / **13/14** Aristoteles *om.* O_1 / **14** ergo] igitur O_1 *T* / **15** causarum *om.* O_1 — qua] cras O_1 *T* / **17** aliquam] aliam *T* / **18** illo *om.T* / **19** etiam *om.* O_1 — malum] manifestum O_1 — quia] quod O_1 — ordo *om.T* / **20** materiam] naturam O_1 / **22** velle] + aut *manu sec. interlin. Ma* — omnino] omnia *T* / **23** aut] quod T — secunda *om. T* — causaret] causet O_1 *T* / **24** sola] so O_1 / **24/26** illud . . . causam *om.T* / **25** difficile] + etiam O_1 / **26/27** inferiorem] inferior est *T* / **27** videtur] vis *T* / **29** circa omnipotentiam quae] tunc optimam quaeque *T*.

ADDITIO SEXTA[140].

Contra: phantasma potest causare cognitionem simplicem causati; igitur magis species vel notitia causae potest hoc, quia in isto perfectius est obiectum quam in illo. Respondeo: non ordinatur ad causam in causando notitiam simplicem, sicut phantasma ad ipsum, si in illo ordine est prima causa respectu causatorum. Contra: ergo non sicut in essendo, ita in cognoscendo. Respondeo: ita in cognoscibilitate, sed non in cognosci, quia cognosci dependet ab alio quam cognoscibile: causa sicut est causa in essendo, ita et in cognoscibilitate, quia ens ex se est cognoscibile; sed causa non est causa in cognosci, nisi mediante causa secunda, scilicet ipsomet cognoscibili causato prius, et tunc coagente ad cognosci, species intelligibilis est causa proxima intellectionis abstractivae, causa obiecti est causa valde remota. Sit illa A, causatum cognoscibile B, phantasma C, species intelligibilis D, intellectio abstractiva E, visio aliud C; patet processus.

---

2 potest] + sic argui *del. C* — cognitionem] notitiam O_1 / **3** igitur] ergo *C* — causae *manu sec. del. in textu et ponit. distinctius in marg. Ma* / **3/4** potest hoc] h. p. *T* / **4** perfectius] posterius *T* — perfectius est obiectum] e. o. p. O_1 — est *om. T* / **5** causam] causatum *W* / **6** si] sed *WC* — est] + est *W* / **7** ergo] igitur O_1 *T* — non] + est *T* — essendo] causando *manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* essendo *Ma* / **8** in^1 *om.* O_1 — cognoscibilitate] cognoscente *W*O_1 *T* / **10/11** cognoscibilitate] cognoscente *W*O_1*C* / **11** quia . . . cognoscibile *manu sec. in marg. Ma* — est^2] + non est *Ma* / **12** causa secunda] s. c. *C* — scilicet] sed *W* — ipsomet] ipso O_1 *T* / **13** causato] causante *C* — coagente *mut. manu sec. in marg. in* cognoscente *Ma* — cognosci] + sui *WC; intervallum in textu post* cognosci *Ma* / **14** intellectionis] intentionis *T* / **15** causa^1] cum *C* — est *om. WC* — causa^2 *om.* O_1*C* — illa] illud *W* / **15/16** causatum cognoscibile] cog. c. O_1 / **16** C *om. T* / **17** processus] + etc. *C.*

---

[140] *Hanc additionem habent Ma (fol.* **10***ra—b) et W (fol.* **97***ra manu sec. infra col.) et* O_1 *(fol.* **16***r) et C (fol.* **8***va—b cum indicatione* Extra *in marg.) et T (fol.* **167***va—b); item Wadding (ed. Vivès IV* **775***a). Cfr. pag. 96 (nota 87), 97 (nota 90), 99 (nota 91), 134 (nota 124a).*

ADDITIO SEPTIMA[141].

Tamen negaretur infinitas intensiva concludi in causa, ex virtute simul habita respectu infinitorum, nisi sit totalis causa, ita quod simul, quantum est ex se, posset causare infinita ut totalis causa, non egens causis secundis, — quod bene possit probari ex prioritate efficientiae non video, quamvis verum esse in se non dubitem. Unde omnipotentia, sicut nos intelligimus, hoc est: quod omne possibile possit immediate producere, nulla alia causa concausante — unde probetur, non video. Ponerem conclusionem illam, si probationem viderem per rationem, quia hic ex auctoritatibus non procedo, sicut supra dictum est in secunda via, ad infinitatem. Idem eminenter et formaliter excedit se ut eminenter tantum, nisi ut eminentur sit infinitum; quia si finitum, ipsum ut formaliter aliquid addit, ita quod ambo sunt perfectiora alterutro, licet ut eminenter praecise, sit perfectius seipso, ut formaliter praecise. Qui scit probare per rationem omnipotentiam secundum intellectum Catholicorum, de ipsa habet medium ad infinitatem secundum deductionem iam hic pertractatam. Suppleat hoc, qui potest.

---

2 Tamen] Hoc cancellavit loco, cuius addidit illud supra scriptum, et ex isto infinitatem probo. Tamen *Ma*; Nec CO_4 — negaretur] negatur CO_4; neutra *T* — intensiva] + c *T* / **4** simul *om. T* — est *om.T* / **4/5** ita . . . causa *om. per homoiotel.* V_1 / **5** egens] agens *C* / **6** bene] non *T* — possit] posset *C* V_1 — prioritate] primitate CO_4; + causae *del.* V_1 — video] videt V_1 / **7** verum] videtur *T*; nullum V_1 — omnipotentia] oppositum *Ma*; opinari V_1 — sicut *manu sec. in marg. Ma* / **8** nos] naturae (nē) *T* — hoc est *om.*CO_4 — est quod omne possibile] q. o. p. sit *T* — possit] posset *C* / **9** nulla alia] naturalia *T* — concausante] causante *T* / **10** Ponerem] Ponere *T* — illam] istam CO_4 — si] oportet *T* / **10/11** viderem *manu sec. in marg. Ma* / **11** ex *om.*CO_4 / **12** supra *om.*CO_4 / **13** formaliter] + non CO_4 — tantum] infinitum O_4*; om.C* / **13/14** et . . . eminenter *manu sec. in marg. Ma* / **14** ut^1 *om.T* — finitum] factum est *C* / **14/16** infinitum . . . ut^2 *om.* V_1 / **15** sunt] sint CO_4 / **16** ut^1] non *C*; ubi O_4 — praecise sit perfectius] s. perf. p. CO_4 / **17** scit] sit V_1; *om. T* — omnipotentiam] oppositam *Ma* / **18** habet medium] m. h. V_1 — ad *om.* V_1 / **19** deductionem] de intantionem *(sic!) Ma;* tendentiam intensionem V_1 — iam *om. Ma* V_1 — hic *om. C* — pertractatam] protractam CO_4 / **20** hoc] hic *C.*

---

[141] *Hanc additionem habent Ma (fol.* **11***va—b) et C (fol.* **10***rb—va cum indicatione* Extra *in marg.) et* O_4 *(fol.* **144***r infra col. cum indicatione* Extra*) et T (fol.* **167***vb) et* V_1 *(fol.* **6***va—b); item Wadding (ed. Vivès IV 781 b). Cfr. pag. 113 (nota 103), 113/4 (nota 104), 115 (nota 106), 134 (nota 124a).*

ADDITIO OCTAVA[142].

Item: quantum est divisibile; ergo facta divisione, saltem in intellectu, quaero si utraque pars est Deus? igitur totum non est Deus, quia pars prior toto; si non utraque, igitur non fuit infinita perfectio in quacumque parte quanti; igitur ipsa fuit extensa: et tunc maior in maiore, et non infinita nisi in magnitudine infinita. Contra: ibi arguitur de homine diviso; igitur plures homines, non sequitur. Respondeo: anima requirit corpus organicum ut primum perfectibile, habens magnam differentiam organorum propter operationes varias exercendas; sed Deus, si est quantus, nullum actum habet nisi intelligere et velle, quae uniformiter sunt, ut forma est in toto et ut in parte, ponendo partem quantitatis. Hoc probatur, quia intelligere est idem primae naturae; ergo nulla operatio illi inest incompossibilis ipsi intelligere.

2 ergo] igitur O_4 *T* — facta] posita CO_4 / **3** est] sit CO_4 — Deus] + si sic *Wadding* — Igitur] Ergo *C* / **5** igitur] ergo *C* / **6** igitur] ergo *C* — maiore] maiori CO_4 / **7** ibi] hic *C* — arguitur] argue CO_4 *T* / **8** igitur] ergo *C* / **9** anima] aliquid *C* — primum] principium *T* / **10** habens] hunc O_4 — differentiam organorum] o. d. *C* / **13** ponendo] posito CO_4 / **14** primae naturae] n. p. CO_4 / **15** ergo] igitur O_4 *T* — illi] ibi CO_4.

[142] *Hanc additionem habent Ma (fol. 12ra—b) et C (fol. 11ra—b cum indicatione* Extra *in marg.) et* O_4 *(fol. 145r infra col. cum indicatione* Extra *in marg.) et T (fol. 167vb); item Wadding (ed. Vivès IV 784ab). Cfr. pag. 121 (notas 114 et 115), 134 (nota 124a).*

ADDITIO NONA[143].

Omnipotens contingenter vult omne aliud a se, saltem omne causabile. Potest igitur A velle hoc et B nolle hoc. Ergo erit et non erit — vel aliter non erit omnipotens.

Item tenet ratio Richardi: unus posset facere alium nullipotentem, non destruendo ipsum in se, sed volendo oppositum. Nec est fingere, quod necessario concorditer velint, cum habeant voluntates idem contingenter et libere respicientes.

Item: si A velit hoc et B velit hoc, hoc non erit a duobus, ita quod utrumque sit eius totalis causa. Impossibile enim est duas esse totales causas eiusdem, quia tunc dependeret ab illo essentialiter, sine quo aeque posset esse, nec hoc erit ab altero illorum et reliquo non, quia habent voluntates aeque potentes. Ergo hoc non erit. Ergo neutrum erit omnipotens.

2 contingenter *om.* V_1 — vult] amat *Mü* — omne] esse *C* / **3** omne *om.* CO_4 — Potest igitur] i. p. V_1 — igitur] ergo *C R* — hoc[2] *om. MüP* / **4** Ergo] igitur O_4 V_1 — et] vel V_1 — vel . . . erit *om. per homoiotel. P* — non erit] e. n. $MüV_1$ *AR* — erit[3]] esset *R*; *om.* CO_4 / **5** Item] Ita CO_4 $MüPV_1$ *AR* — tenet ratio Richardi] r. R. t. CO_4; + quod *MüP*; + quare *A*; + de sancto Victore quare *R* — posset] potest *C* / **6** sed] + destruendo ipsum *Wadding* / **7** Nec] Nunc *C*; Neque *R* — quod] quare CO_4 *MüP*; quia V_1 *A* — necessario] + idem *Ma* — velint] volunt V_1 / **8** habeant] habeat O_4 *P*; + duas CO_4 *AR* — idem *om. R* / **8/9** respicientes] recipientes V_1 / **10** si *om.* CO_4 $MüPV_1$ *A* — velit[1]] velt *P* — hoc[1]] B *interlin. Mü* — et B velit *om. R* — hoc[3] *om. R* / **10/11** a duobus *del. Ma* / **11** sit] sic *Mü* — eius totalis causa] causa t. V_1 / **11/14** ita .... erit *om. per homoiotel. Ma* / **12** enim *om.* CO_4 — enim est] est e. V_1 *AR* — duas] 2ª *C* — duas esse totales causas] e. d. c. t. $MüPV_1$ *AR* — quia] + et *MüP* — quia tunc *om.* CO_4 / **13** illo] ipso V_1 — essentialiter *om.* CO_4 — posset] possit *C A* / **14** ab *om. P* — illorum] ipsorum V_1 — et] + a *AR* — non quia] q. n. V_1 — habent *om.* CO_4 / **15** Ergo[1]] Igitur O_4 $MüV_1$ *A*; + si *R* — Ergo[2]] Igitur O_4; *om. AR* — neutrum] neuter CO_4 $MüPV_1$ — erit[3]] est CO_4 $MüPV_1$ *AR* / **16** omnipotens] + vel sic et brevius haec *Ma*; + sic probatur de potentia infinita *MüP*; + secunda propositio sic probatur de potentia infinita V_1; + Similiter probatur de potentia infinita *AR*.

[143] *Hanc additionem habent Ma (fol. 12va manu sec. supra col.) et C (fol. 12rb) et* O_4 *(fol. 146v cum indicatione* Extra*) et Mü (fol. 85vb—86ra) et P (fol. 78r) et* V_1 *(fol. 7vb) et A (fol. 30va) et R (fol. 15va); item Wadding (ed. Vivès IV 788b). Cfr. pag. 132 (nota 122), 134 (nota 124).*

ADDITIO DECIMA[144].

Hoc negatur: sicut enim esse possibilia sunt ordinata secundum intensionem, licet possibilitas sit communis eis, ita dicetur de necessariis esse; materia etiam prima plus appropinquat ad necessitatem essendi quam forma generalis; non tamen habet esse perfectius intensive; ita etiam in propositionibus necessariis videtur ordo secundum perfectionem necessitatis, etiam in necessariis ex se, sicut in primis principiis.

2 Hoc . . . esse *om. AR* — negatur] ostenditur *Mü (manu sec. del. in textu et ponit. in marg.* negatur) *P* — possibilia] + autem *AR* / **3** secundum] + perfectionem *AR* — intensionem] intentionem *MüPTV*$_1$; intensive *AR* — communis eis] eis communis *Ma AR* / **4** prima] proxima *R; om. V*$_1$ / **4/5** appropinquat] propinquatur *Mü (mutatur in* propinquat) *P A;* propinquat *T*; appropinquat *V*$_1$; propinquitatur *R* / **5** generalis] generabilis *Ma P;* connaturalis *R* / **6** esse perfectius] p. e. *R* / **6/7** propositionibus] probationibus *T* / **7** perfectionem *om. Ma* / **7/8** videtur . . . necessariis *om. per homoiotel. V*$_1$ — necessitatis] necessitatem *Ma* / **8** ex se *om. AR* — primis principiis] princ. p. *P*.

[144] *Hanc additionem habent Ma (fol.* 6*rb manu sec. in marg.) et Mü (fol.* 80*va) et P (fol.* 70*r) et T (fol.* 160*r) et V*$_1$ *(fol.* 3*rb) et A (fol.* 10*rb—va) et R (fol.* 10*va); item Wadding (ed. Vivès IV* 755*b). Cfr. pag.* 49 *(nota* 48).

TABULA CONCLUSIONUM[145].

Incipit tabula conclusionum eiusdem tractatus. Nota:

Haec sunt conclusiones secundi capituli.

Prima conclusio: Quod nulla omnino res essentialem ordinem habet ad se.

Secunda conclusio: In quocumque ordine essentiali est circulus impossibilis.

Tertia conclusio: Quod non est posterius priore, nec posteriore.

Quarta conclusio: Quod non est finitum non est effectum.

Quinta conclusio: Quod non est effectum non est finitum.

Sexta conclusio: Quod non est effectum non est materiatum.

Septima conclusio: Quod non est materiatum non est formatum.

Octava conclusio: Quod non est causatum a causis extrinsecis, non est causatum a causis intrinsecis.

Nona conclusio: Quod quatuor genera causarum in causando idem essentialiter ordinantur.

Decima conclusio: Quod si duo comparantur ad eamdem causam, aut igitur proximam aut remotam.

Undecima conclusio: Quod non omne causatum causae propinquius est causa causati remotioris.

Duodecima conclusio: Quod nihil dependet essentialiter nisi a causa, vel a causato propinquiore alicuius causae.

Tertiadecima conclusio: Quod non omne excessum dependet essentialiter ab eminente.

2 Incipit . . . tractatus *om.W V*$_1$ / **2/3** Nota: Haec sunt *om. A*; Et primo sequuntur *R* / **2/10** Nota . . . effectum *legi non potest W* / **4** Quod *om. AR* / **8** est *om. V*$_1$ / **12** est[1] *interlin. V*$_1$ — est[2] *om.V*$_1$ / **13** non est[2]] nec erit *V*$_1$ / **16** non] nec *AR* — est . . . causis *om. AR* — a causis *om. V*$_1$ — intrinsecis] extrinsecis *V*$_1$ / **17** Quod *om. A* — Quod quatuor *om. R* — quatuor *manu sec. in marg. A* — causando] + in *AR* / **18** ordinantur] *deinde* + Omne excessum dependet essentialiter ab eminente *del. W;* + . . . divisione *in marg. W* / **19** Quod *om. AR* — comparantur] comparentur *R* / **20** proximam] propinquam *AR* / **21** Quod *om.AR* / **21/22** Undecima . . . remotioris *legi non potest W* / **22** causa causati] causatum causae *V*$_1$ / **23** Quod *om. AR* — dependet] + realiter *del. A* / **24** a[2] *om. AR* — propinquiore] propinquioris *V*$_1$ / **25** Quod] *om. AR*; *hic* De prima divisione *in marg. W*.

[145] *Hanc tabulam conclusionum habent W (fol.* 98*v, sed legi fere non potest) et V*$_1$ *(fol.* 9*va—b) et A (fol.* 31; *enumerationem conclusionum habet in marg.) et R (fol.* 15*vb*—16*ra ; enumerationem conclusionum omittit omnino); item Wadding (ed. Vivès IV* 727, 750*a*—751*a*, 762*b*).

Quartadecima conclusio: Quod non omne dependens est excessum ab illo, a quo dependet[146].
Quintadecima conclusio: Quod nunquam pluralitas ponenda est sine necessitate.
Sextadecima conclusio: Quod omne finitum est excessum[147].

Conclusiones tertii capituli.

Prima conclusio: Quod[148] aliqua natura est in entibus effectiva.
Secunda conclusio: Quod aliquod effectivum est simpliciter primum.
Tertia conclusio: Quod simpliciter primum effectivum est incausabile.
Quarta conclusio: Quod simpliciter primum effectivum est actu existens, et aliqua natura existens actualiter est sic effectiva.
Quinta conclusio: Quod incausabile est ex se necesse esse.
Sexta conclusio: Quod necessitas essendi ex se uni soli naturae convenit.
Septima conclusio: Quod aliqua est natura in entibus finitiva.
Octava conclusio: Quod aliquod finitivum est simpliciter primum.
Nona conclusio: Quod primum finitivum est incausabile.
Decima conclusio: Quod primum finitivum est actu existens, et alicui naturae actu existenti convenit ista primitas.

---

1 Quod *om. AR* / **3** *Hic in marg.* tertia *W* — Quod *om. R* / **3/4** pluralitas ponenda est] e. pl. p. V_1; po. e. p. *R* / **5** Quod *om. R* — finitum] factum *R* / **6** Conclusiones . . . capituli] Tertium capitulum *in marg. W* / **7** est in entibus] in ent. e. *R* / **9** aliquod] aliquid *R* / **11** simpliciter *om. R* / **13/14** est actu] in a. e. *R* / **14** aliqua] alia V_1 / **15** sic *om. R* / **17/18** naturae *om.* V_1 / **19** Septima] + est V_1 — aliqua] alia V_1 / **20/21** primum] + nec ad aliud ordinabile nec . . . *(legi non potest) W* / **22** incausabile] causabile V_1 / **24** naturae *om. R* — ista] illa *W*.

---

[146] *Hic secundum indicationem Patris Ephrem Longpré (cfr. WissWeish* **2** ⟨1935⟩ 231 *nota* 8) *finitur codex A. Sed quamquam fol. 31v huius codicis finem tabulae conclusionum adhuc habere videtur, tamen pro reliquo huius tabulae codicis A respectum non habebimus, quia omnino fere consentit cum codice R.*

[147] *Codex R hic addit adhuc duas conclusiones sic:* Omne excessum habet causam extrinsecam. — Nullum causatum est aequale suae causae.

[148] *Pro tabula conclusionum tertii et quarti capituli codices W R semper om.* Quod *initiale (W etiam pro cap.* 2°).

Undecima conclusio: Quod in naturis entium aliqua est excedens.
Duodecima[149] conclusio: Quod aliqua natura eminens est simpliciter prima secundum perfectionem.
Tertiadecima conclusio: Quod suprema natura est incausabilis.
Quartadecima conclusio: Quod suprema natura est aliqua actu existens.
Quintadecima conclusio: Quod alicui unicae naturae et eidem actu existente inest triplex primitas, in triplici ordine essentiali, scilicet efficientiae, finis et eminentiae.
Sextadecima conclusio: Quod impossibile est idem ad duo essentialiter dependere, ad quorum utrumque eius dependentia totaliter terminetur.
Septimadecima conclusio: Quod uni soli naturae inest quaecumque primitas causae extrinsecae, unius rationis.
Duodevigesima conclusio: Quod primum effectivum est actualissimum, virtualiter continens omnem actualitatem. Primus finis est optimus virtualiter continens omnem bonitatem. Primum eminens est perfectissimum, eminenter continens omnem perfectionem.
Undevigesima conclusio: Quod unica natura existens est prima in triplici ordine praedicto, scilicet efficientiae, eminentiae et finis: et quaelibet alia est posterior illa.

Conclusiones quarti capituli.

Prima conclusio: Quod prima natura in se est simplex.
Secunda conclusio: Quod quidquid est intrinsecum summae naturae est summe tale.
Tertia conclusio: Quod omnis perfectio simpliciter et in summo inest necessario naturae summae.

---

1 aliqua est] e. a. V_1 / **3** aliqua *om. R* / **4** secundum perfectionem *om. R* / **5** suprema natura] simpliciter eius n. V_1 / **6** est *om.* V_1 / **6/7** aliqua actu] natura actualiter *R* / **8** naturae et eidem] et e. n. *W* / **9** actu] actualiter *R* / **10** scilicet] praedictae *W (deinde legi non potest)* — eminentiae] + etc. *R* / **11** est *om.* V_1 / **12** quorum] quarum V_1 — eius *om.* V_1 / **13** terminetur] terminatur V_1 / **14** Quod] + quod V_1 / **16** primum] unum *R* / **16/17** actualissimum] + quia V_1 / **16/19** est . . . perfectissimum *om. W* / **17/20** virtualiter . . . perfectionem *om. R* / **21** unica] una V_1 / **22/23** scilicet . . . illa *om. R* / **24** Conclusiones . . . capituli] Quartum capitulum *in marg. W* / **25** prima²] illa V_1 — in se est] e. in se V_1.

---

[149] *Huius tertii capituli conclusiones XII—XVI enumerat ut XIII—XVII, erasa enumeratione antecedente sicut et consequente, codex W.*

Quarta conclusio: Quod primum efficiens est intelligens et volens.

Quinta conclusio: Quod primum causans quidquid causat contingenter causat.

Sexta conclusio: Quod primam naturam amare se est idem naturae primae.

Septima conclusio: Quod nullum intelligere potest esse accidens naturae primae.

Octava conclusio: Quod intellectus primi intelligit actu semper et necessario et distincte quodcumque intelligibile, prius naturaliter quam illud sit in se.

Nona conclusio: Quod primum principium est infinitum, et a finito incomprehensibile.

Decima conclusio: Quod primum principium est omnino simplex, non habens partes essentiales, nec quantitativas, nec accidenti componibiles.

---

4 causat] + Primum efficiens est omnipotens *R* / 9 actu] actualiter *R* / 11 illud] istud V_1 / 15 essentiales] + naturae *R* / 16 nec . . . componibiles] *om.* V_1; + Undecima conclusio: Quod est tantum unum principium nec alicui accidenti componibile V_1; + deinde est unum Principium Primum *R; hic sequuntur adhuc aliquae conclusiones quae legi non possunt W — Deinde addit R:* Conclusiones quinti capituli: Natura, cui intellectus est idem, est infinita. — Natura prima est obiectum infinitum, et sic est finis huius.

Personenregister

Anselmus Cant. 107
Antonius Andreas IX
Aristoteles 3, 4, 11, 13, 14, 16, 20, 25, 31, 32, 34, 42, 51, 53, 57, 60, 61, 71, 82, 83, 109, 113, 115, 117 bis 119, 121, 137, 138, 140, 142, 143, 161
Augustinus XII, 10, 24, 94, 97
Avicenna 14, 17, 25, 39, 60
Balić K. OFM X, XIII, XV
Bonaventura XXVI
Bonifatius VIII Papa XIV
Coxe H. O. XXIII
Descartes XII
Ehrle F. SJ XIV
Franciscus de Saona XXX, 35
Giganotto L. OFM XVII
Gray Will. XXII
Hahn Seb. XII
Holden Guill. XXI
Horten M. 14
Ioannes de Reading IX
Ioannes Reynboldi XXII, XXIII
Kylianus XXVIII
Longpré E. OFM, IX, XII, XV, XXXI, 168
Lyra Nic. de XXIX
Marianus de Florentia IX
Mauritius de Portu XIV
Mayronis Franc. de IX
Müller Mar. OFM IX, XI, XIV, XV
Napoleon XXVII
Pelster F. SJ XIII, XIV
Pelzer Aug. XXIX
Petrus de Tarantasia XXIX
Petrus Thomas IX
Plato 4
Richardus de Mediavilla XXIX
Richardus de s. Victore 165
Ruest Jac. XXXI
Scotulus IX
Sevyar Henricus XXI
Sixtus IV Papa XXX
Spinoza XII
Waddingus L. OFM X, XI, XII, XIV, XV.